

Г. І. Спяк, Т. І. Фаріон

**ОБЛІК
І АУДИТ
У БАНКАХ**

Навчальний посібник

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

Київ • Атіка • 2004

ББК 65.052я73

С74

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(Лист № 14/18.2-2128 від 09.XII 2003 р.)*

Рецензенти:

В. С. Рудницький – доктор економічних наук, професор Львівської комерційної академії;

І. Д. Фаріон – доктор економічних наук, професор Тернопільської академії народного господарства.

Сп'як Г. І., Фаріон Т. І.

С74 Облік і аудит у банках: Навчальний посібник.– К.: Атіка, 2004.– 328 с.

ISBN 966-326-050-5

У навчальному посібнику «Облік і аудит у банках» розглянуто теоретичні та практичні аспекти організації та методики ведення бухгалтерського обліку в банках України. Описано методику обліку та контролю капіталу банку, готівкових коштів, міжбанківських та безготівкових розрахунків, депозитних операцій, операцій з цінними паперами та іноземною валютою, необоротних активів, а також доходів і витрат комерційного банку. Розкрито основи побудови фінансової звітності банку та внутрішньобанківського аудиту.

Розрахований на студентів економічних спеціальностей, банківських працівників, бухгалтерів, менеджерів, управлінців та інших осіб, які цікавляться проблемами банківського обліку та аудиту.

Навчальне видання

ОБЛІК І АУДИТ У БАНКАХ

Галина Іванівна Сп'як, Тетяна Іллівна Фаріон

Головний редактор	<i>Гайдук Н. М.</i>
Редактор	<i>Латник Г. В.</i>
Художнє оформлення	<i>Молодід Л. В.</i>
Коректор	<i>Сікорська Л. Л.</i>
Комп'ютерна верстка	<i>Шаєцький Б. О.</i>

Підписано до друку 10.VI 2004 р. Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 19,06. Тираж 3000 пр. Зам. № 4-118

Оригінал-макет виготовлений ТОВ «Атіка», 04060, Київ-60, вул. М. Берлінського, 9.
Свідоцтво про видавничу діяльність і розповсюдження видавничої продукції:
Серія ДК № 216 від 11.X 2000 р., видане Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України.

Виготовлено в ЗАТ «Київська книжкова фабрика», 03151, Київ-151, вул. Ушинського, 40.
Свідоцтво: серія ДК № 787 від 28.I 2002 р

ББК 65.052я73

ISBN 966-326-050-5

© Сп'як Г. І., Фаріон Т. І., 2004
© Видавництво «Атіка», 2004

ПЕРЕДМОВА

Банківська система є важливою ланкою економіки країни, оскільки банки виступають в ролі фінансових посередників на грошовому ринку, здійснюючи перерозподіл грошових ресурсів як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях. Специфіка діяльності банку як суб'єкта господарювання полягає в тому, що банківські установи мобілізують тимчасово вільні грошові кошти суб'єктів ринку – юридичних і фізичних осіб, задовольняють їхні потреби в додаткових фінансових ресурсах та здійснюють розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів.

З огляду на це банківська діяльність тісно пов'язана з діяльністю інших суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб – клієнтів банку. Банки є тими установами, фінансовий стан і результати діяльності яких цікавлять практично всіх юридичних і фізичних осіб, які є дійсними або потенційними акціонерами, клієнтами чи кореспондентами банку.

Джерелом інформації про діяльність банківської установи є облікова система банку. Загальні принципи побудови облікових систем спільні для всіх суб'єктів господарювання в Україні. Їх визначено Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами та доповненнями) та Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. Проте бухгалтерський (фінансовий) облік у банках має свої особливості, що зумовлено економічним змістом об'єктів обліку та характером банківських операцій.

Базовими принципами фінансового обліку в комерційних банках є принцип нарахування та відповідності доходів і витрат і принцип обачності. Реалізація цих принципів забезпечує:

- достовірну оцінку фінансового результату діяльності банку;
- відображення у фінансовій звітності реального стану його активів, зобов'язань і капіталу.

Особливе місце в діяльності банківських установ посідає внутрішньобанківський аудит, який дає змогу оцінити ефективність діяльності банку в цілому та його облікової системи зокрема.

Отже, фінансовий облік і внутрішньобанківський аудит є важливими чинниками ефективної системи управління банком.

Правильне розуміння базових облікових категорій, основ організації та методики ведення фінансового обліку, внутрішньобанківського аудиту в комерційних банках дає змогу оцінити фінансовий стан, платоспроможність, ліквідність і фінансову стійкість банку. Така інформація є потрібною не тільки для банківських працівників,

контрольних органів, Національного банку України, а й для широкого загалу зовнішніх користувачів за межами банківської системи – реальних і потенційних вкладників, акціонерів, позичальників.

Цей навчальний посібник охоплює основні теми нормативної навчальної дисципліни «Облік і аудит у банках». Він побудований на основі вимог державного освітнього стандарту України і покликаний допомогти студентам поєднати теоретичні знання і практичні навички в опануванні курсу.

Оскільки названа дисципліна входить до навчальних планів підготовки фахівців зі спеціальностей «Банківська справа» та «Облік і аудит», пропонований посібник може бути корисним, насамперед, для студентів вказаних спеціальностей. Водночас, на нашу думку, навчальний посібник має також зацікавити студентів інших економічних спеціальностей, всіх, хто пов'язаний, прямо чи опосередковано, з банківською діяльністю і є дійсним чи потенційним користувачем фінансової інформації банку.

Зміст посібника в логічній послідовності розкриває основні теми навчального курсу «Облік і аудит у банках». Кожна розглянута тема містить перелік питань, обов'язкових для вивчення. Виклад цих питань підкріплений структурно-логічними схемами, таблицями, виокремленнями основних теоретичних положень курсу. В кожній темі наводиться перелік базових категорій та понять, список законодавчих і нормативних актів за цією тематикою, а також перелік питань для самоконтролю.

Основна мета посібника – допомога студентам у набутті:

- ґрунтовних знань з основних тем курсу;
- вмінь, спрямованих на оволодіння методикою фінансового обліку в комерційних банках;
- практичних навичок із застосування отриманих знань на практиці у процесі винесення обґрунтованих управлінських рішень в системі банківського обліку, внутрішньобанківського аудиту та менеджменту в банках.

Авторами навчального посібника є кандидат економічних наук, доцент кафедри банківських інвестицій та обліку Тернопільської академії народного господарства Г. І. Спьяк (теми 1, 4, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14) та старший викладач кафедри банківських інвестицій та обліку Тернопільської академії народного господарства Т. І. Фаріон (теми 2, 3, 5, 7, 8, 15).

Автори будуть вдячні всім, хто висловить критичні зауваження і побажання щодо змісту і структури навчального посібника, і сподіваються на подальшу співпрацю з тими науковцями і спеціалістами-практиками, кому не байдужі проблеми становлення та розвитку банківського обліку і аудиту, вдосконалення підготовки фахівців для банківської системи України та підвищення якості призначених для цього навчальних видань.

Тема 1. ОСНОВИ ПОБУДОВИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ

Питання до розгляду

1. Сутність і види господарського обліку.
2. Характеристика окремих видів бухгалтерського обліку, об'єкти обліку.
3. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) та їх використання в обліковій системі банку.
4. Загальноживані у міжнародній практиці принципи обліку.
5. Правове регулювання бухгалтерського обліку в банках.
6. Характеристика законодавчо визначених принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні.
7. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку [НП(С)БО], особливості їх використання в банківських установах.

1. Сутність і види господарського обліку

Основою ефективного функціонування будь-якого суб'єкта господарювання є наявність достовірної інформації про майно, фінансовий стан, результати діяльності як самого підприємства чи установи, так і його партнерів. Така інформація формує базу для ухвалення виважених управлінських рішень. Її надає облік, який відображає всі господарські та фінансові процеси на підприємстві чи в установі. В його основу покладено інформаційну, контрольну та аналітичну функції. Організація обліку здійснюється відповідно до вимог внутрішніх і зовнішніх користувачів облікової інформації.

В економічній літературі найпоширенішою є класифікація господарського обліку залежно від призначення облікової інформації, складу об'єктів обліку і способу отримання даних. За вказаними ознаками розрізняють оперативний, статистичний та бухгалтерський облік. Усі три види обліку тісно пов'язані між собою.

Оперативний облік ведуть безпосередньо під час здійснення операції. Він забезпечує реєстрацію господарських і фінансових операцій установи. Цей вид обліку служить для поточного спостереження за окремими операціями та оперативного управління. У банківських установах, наприклад, оперативно обліковують зміни залишків за поточними рахунками клієнтів із надходженням коштів і оплатою документів протягом операційного дня. Якщо в установі банку процес ведення обліку автоматизовано, то оперативний

облік базується на програмному забезпеченні автоматизованого збору, обробки та накопичення даних, необхідних різним користувачам облікової інформації для винесення рішень.

Статистичний облік – це система вивчення та узагальнення масових явищ, що характеризують закономірності й тенденції в розвитку господарства, їх реєстрації та контролю за ними. Дані статистичного обліку служать для аналізу та прогнозування. При цьому для вивчення досліджуваних об'єктів застосовують спеціальні способи й засоби: спостереження, групування, середні та відносні числа, індекси, динамічні ряди тощо.

Бухгалтерський облік – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про діяльність підприємства чи установи зовнішнім і внутрішнім користувачам.

На відміну від інших видів обліку він передбачає:

- безперервне, суцільне й послідовне відображення господарських і фінансових операцій;
- документування всіх процесів;
- узагальнення даних у грошовому вираженні;
- використання методу подвійного запису;
- використання специфічних способів і засобів (оцінка, інвентаризація, рахунки, подвійний запис, баланс тощо).

Мета бухгалтерського обліку – забезпечити користувачів обліковою інформацією для винесення управлінських рішень.

2. Характеристика окремих видів бухгалтерського обліку, об'єкти обліку

Методологічно та організаційно бухгалтерський облік переділяється на фінансовий, управлінський і податковий. Кожен із зазначених видів обліку має властиві йому мету, призначення, коло користувачів облікової інформації та відіграє свою роль в управлінні установою.

Фінансовий облік містить сукупність правил і процедур щодо підготування й подання інформації про результати діяльності суб'єкта відповідно до вимог чинних законодавчих актів.

Фінансовий облік покликаний відобразити всі господарські й фінансові операції суб'єкта господарювання за звітний період, а також забезпечити складання фінансової звітності для потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів. Його мають вести всі підприємства та установи незалежно від видів їхньої діяльності та форм

власності. За даними фінансового обліку складається фінансова звітність, що призначена як для зовнішніх так і для внутрішніх користувачів і є відкритою для користування.

Об'єктами фінансового обліку в комерційних банках є:

- активи, зобов'язання і капітал банку;
- доходи й витрати за їх видами;
- фінансові результати діяльності та їх розподіл.

Активи – це ресурси, що контролюються установою, як результати минулих подій, використання яких у майбутньому приведе до отримання економічних вигод.

Майбутня економічна вигода, втілена в активах, може бути отримана в різний спосіб, зокрема:

- 1) використанням активу для надання послуг;
- 2) обміном одного активу на інший;
- 3) використанням активу для погашення зобов'язань;
- 4) розподілом активу між власниками.

Зобов'язання – це заборгованість установи, що виникла внаслідок минулих подій, погашення якої в майбутньому призведе до зменшення ресурсів установи, що обіцяють економічні вигоди.

Капітал – це залишкова частка в активах установи після відрахування всіх зобов'язань.

Доходи й витрати банку виникають як результат реалізації економічних вигод, утілених в активах, або виконання банком своїх зобов'язань чи ведення господарської діяльності.

Фінансовий результат діяльності банку виступає у формі прибутку або збитку. Він визначається як різниця між загальною сумою доходів і загальною сумою витрат банківської установи за певний період.

Управлінський облік ведуть суб'єкти господарювання з метою забезпечення внутрішніх інформаційних потреб керівництва в процесі управління підприємством (установою).

Об'єкти управлінського обліку, порядок його ведення та форми управлінської звітності визначаються установою банку. На відміну від фінансового обліку, який регулюється законодавчими й нормативними актами, управлінський облік банківські установи ведуть самостійно, враховуючи особливості діяльності, структуру банку, потреби та вимоги системи управління. Вони самостійно визначають позиції та зміст внутрішньої звітності, періодичність її складання і подання на різні рівні управління.

Податковий облік ведеться суб'єктами господарювання відповідно до вимог податкового законодавства.

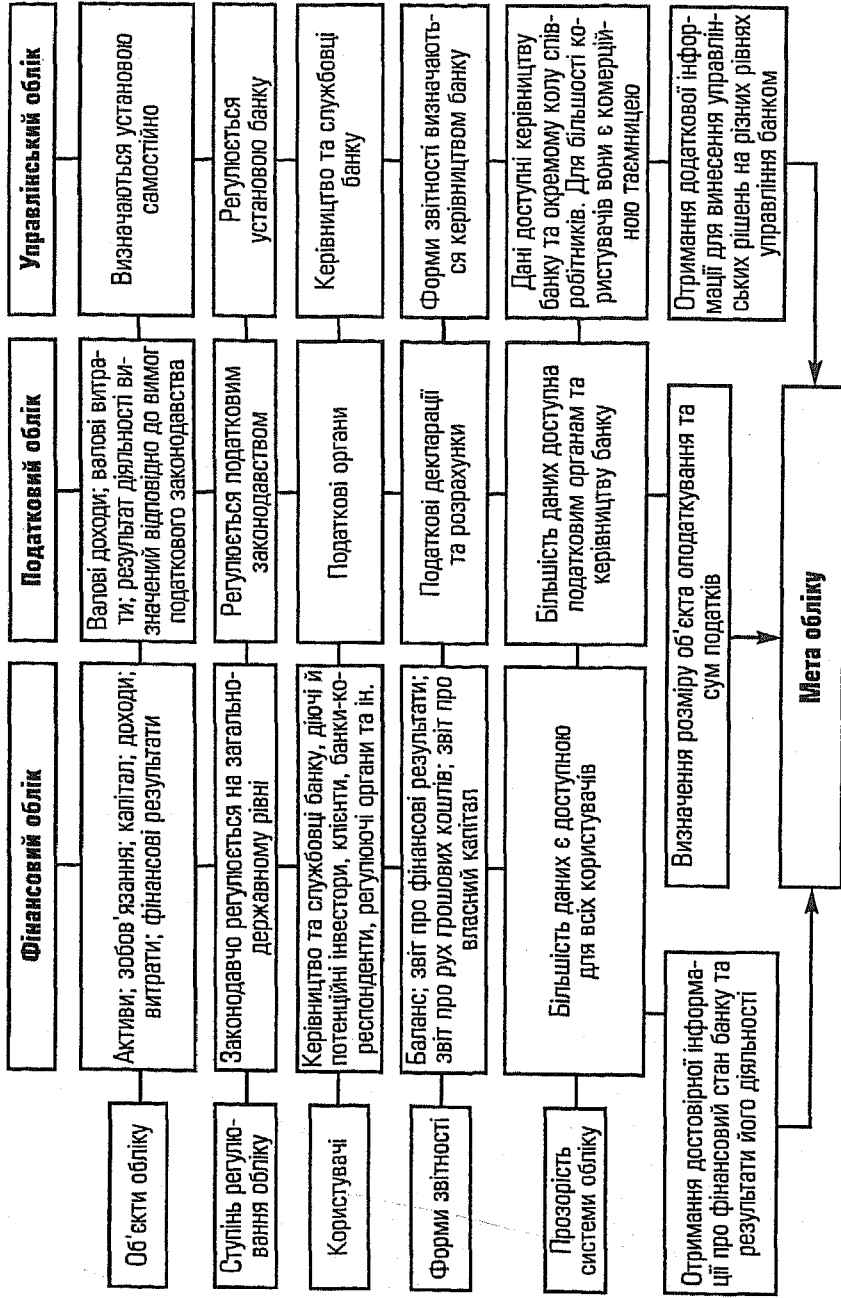

Рис. 1. Порівняльна характеристика окремих видів бухгалтерського обліку в банках

Форми й терміни подання податкової звітності визначаються податковими органами країни.

Слід зауважити, що за певних умов (установлення відповідності між вимогами НП(С)БО та чинним податковим законодавством у частині визнання доходів та витрат і методики визначення фінансового результату) ведення податкового обліку втратить свою доцільність.

Порівняльну характеристику видів бухгалтерського обліку наведено на рис. 1.

3. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) та їх використання в обліковій системі банку

Основою ведення фінансового обліку в багатьох країнах світу, зокрема в країнах Європейського Союзу, є Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку. МСБО не визначають методики побудови фінансового обліку окремих об'єктів чи операцій, а обумовлюють загальні правила оцінки та подання інформації у фінансових звітах. Вони мають рекомендаційний характер і вирізняються багатоваріантністю підходів до розв'язання облікових задач.

Формування, видання і вдосконалення МСБО здійснює Комітет із Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (КМСБО), створений 1973 р. На сьогодні КМСБО об'єднує 143 професійні бухгалтерські організації зі 104 країн світу. Комітетом розроблено 39 міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, з яких діють 33.

Існує декілька способів використання МСБО. Як зазначено у вступі, стандарти використовуються:

- як національні вимоги до обліку в різних країнах, здебільша після відповідного переопрацювання;
- як база для вироблення всіх або деяких вимог до обліку в тій чи іншій країні;
- як міжнародний орієнтир для тих країн, які виробляють власні вимоги до обліку.

Вони також можуть використовуватися органами, що регулюють діяльність місцевих та іноземних компаній або самими компаніями.

1 січня 1998 р. банківська система України почала працювати на основі МСБО. Цей перехід був викликаний двома основними причинами:

- 1) необхідністю інтеграції України в цілому та банківської система зокрема у світову економіку;

2) потребою в посиленні інформативності облікової системи банку, її наближенні до потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів інформації.

4. Загальноживані у міжнародній практиці принципи обліку

Окрім поняття «Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку» існує також поняття «принципів обліку». Для правильного розуміння цих категорій необхідно з'ясувати, як вони співвідносяться між собою.

Принципи обліку – це загальні, концептуальні основи, на яких будується фінансовий облік і на базі яких складається фінансова звітність.

МСБО не містять певного стандарту, який описував би принципи обліку. Однак ці принципи є основою розроблення міжнародних стандартів. У вступному розділі до МСБО вказано, що процедура розроблення Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку містить обов'язкову попередню підготовку переліку базових принципів бухгалтерського обліку, які будуть використані у готуванні проекту.

Слід зауважити, що у світовій практиці існують різні моделі бухгалтерського обліку, більшість яких базується на МСБО та загальноживаних у міжнародній практиці принципах обліку.

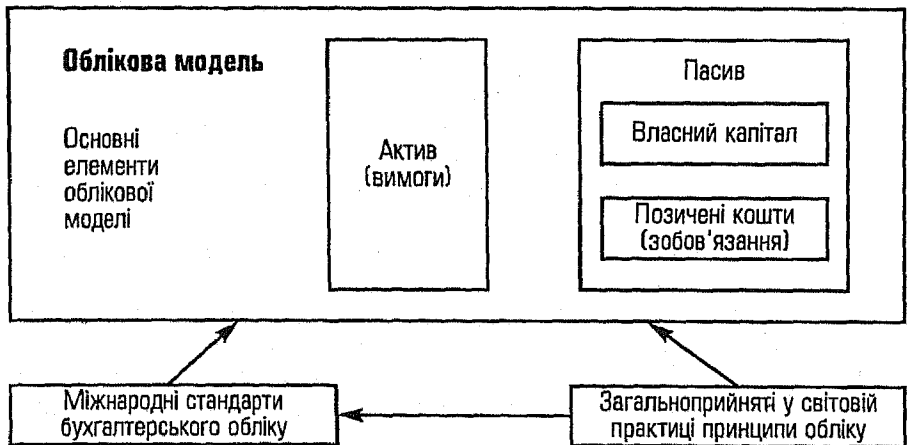

Рис. 2. Взаємозв'язок між базовими категоріями облікової системи

Модель бухгалтерського обліку чи облікова модель підприємства чи установи – це загальні правила побудови облікової системи, які визначають об'єкти фінансової звітності та обліку, їх оцінку, взаємозв'язок і взаємозалежність між об'єктами обліку, методи й форми ведення фінансового обліку.

Взаємозв'язок міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, принципів обліку, облікової моделі та її основних елементів представлено на рис. 2.

5. Правове регулювання бухгалтерського обліку в банках

На сьогоднішній день систему регулювання бухгалтерського обліку в банківських установах України можна розглядати як чотирирівневу.

Перший (вищий) рівень регулювання охоплює законодавчі акти та укази Президента. Основним документом вищого рівня є Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV, який набрав чинності 1.01.2000 року (зі змінами і доповненнями).

Дотримання положень указанного Закону суб'єктами ринку (юридичними особами) забезпечує однотипне ведення обліку майна, зобов'язань і господарських операцій, отримання зіставної та достовірної інформації про їхні майновий стан, доходи і витрати, а також складання відповідної бухгалтерської звітності, необхідної користувачам. Визначальним на цьому рівні для системи податкового обліку є також податкове законодавство.

Систему регулювання бухгалтерського обліку в банківських установах України представлено на рис. 3.

У Законі чітко визначено бухгалтерський облік як процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передання інформації про діяльність підприємства зовнішнім і внутрішнім користувачам для ухвалення рішень. Сфера дії цього Закону поширюється на всіх юридичних осіб, створених відповідно до законодавства України незалежно від їхніх організаційно-правових форм і форм власності. Тож банківські установи поряд з іншими суб'єктами господарювання підпадають під сферу дії вказаного Закону. У п. 3 ст. 6 Закону визначено, що порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках установлюється НБУ відповідно до Закону та Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

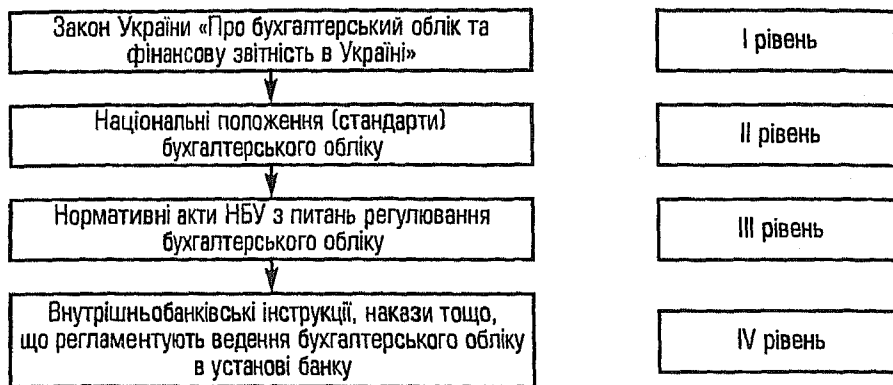

Рис. 3. Система регулювання бухгалтерського обліку в банках України

Закон регламентує передусім фінансову звітність (її склад та обсяги), а також мінімальні вимоги стосовно ведення бухгалтерського обліку. Що стосується управлінського обліку, то його організація є справою кожного суб'єкта господарювання.

Другий рівень регулювання бухгалтерського обліку складають Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, що розроблені з врахуванням вимог МСБО.

Нормативне регулювання загальних положень обліку і звітності в Україні (перший – другий рівень) не відкидає регулювання обліку на низових рівнях.

Третій рівень регулювання бухгалтерського обліку представлено нормативними актами, в яких розкриваються методологічні підходи до організації та ведення обліку за конкретними видами діяльності: підприємницька, банківська, страхова, бюджетна тощо. Зрозуміло, що йдеться про нормативні розробки з питань ведення бухгалтерського обліку Національного банку України, Міністерства фінансів, галузевих міністерств і відомств.

Четвертий рівень регулювання обліку регламентує організацію обліку в конкретній установі банку. Цей рівень представлено внутрішньовідомчими інструкціями (для банківських установ однієї системи), наказами і т. ін. Важливим документом цього рівня є положення про облікову політику банку, яку розуміють як сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються банком для ведення обліку, складання й подання фінансової звітності. Облікова політика окреслює методику ведення обліку в конкретній установі банку.

На четвертому рівні регулювання обліку в Україні розв'язуються питання організації та методики ведення управлінського обліку, що є системою внутрішнього обліку та контролю. Важливо, щоб обрана політика щодо управлінського обліку забезпечувала формування всього спектру інформації, необхідної для винесення обґрунтованих управлінських рішень.

6. Характеристика законодавчо визначених принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні

У Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами і доповненнями) визначено такі основні принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності: обачності, повноти, автономності, послідовності, неперервності, нарахування та відповідності доходів і витрат; превалювання сутності над формою; історичної (фактичної) собівартості; єдиного грошового вимірника; періодичності.

Характеристику законодавчо визначених принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні наведено нижче.

№ п/п	Назва принципу	Сутність принципу
1	Обачність	Застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань і витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства
2	Повне висвітлення	Фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні й потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що виносяться на її основі
3	Автономність	Кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, через що особисте майно і зобов'язання власників не повинні відображатись у фінансовій звітності підприємства
4	Послідовність	Постійне (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених Національними положеннями бухгалтерського обліку, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності
5	Безперервність	Оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність триватиме далі

№ п/п	Назва принципу	Сутність принципу
6	Нарахування та відповідності доходів і витрат	Для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів
7	Превалювання сутності над формою	Операції обліковуються відповідно до їхньої економічної сутності, а не лише виходячи з юридичної форми
8	Історична (фактична) собівартість	Пріоритетною є оцінка активів підприємства виходячи з витрат на їх виробництво та придбання
9	Єдиний грошовий вимірник	Вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці
10	Періодичність	Можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності

7. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, особливості їх використання в банківських установах

Національні положення бухгалтерського обліку – це нормативно-правовий акт, затверджений Міністерством фінансів України, що визначає принципи й методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що не суперечать міжнародним стандартам.

Як визначено у ст. 7 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами і доповненнями), розробляє Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку методологічна рада, яка діє на громадських засадах як дорадчий орган при Міністерстві фінансів України. Перелік НП(С)БО наведено в таблиці.

№ стандарту	Назва стандарту	Дата введення в дію
1	Загальні вимоги до фінансової звітності	1.01.2000
2	Баланс	1.01.2000
3	Звіт про фінансові результати	1.01.2000
4	Звіт про рух грошових коштів	1.01.2000

№ стандарту	Назва стандарту	Дата введення в дію
5	Звіт про власний капітал	1.01.2000
6	Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах	1.01.2000
7	Основні засоби	1.01.2000
8	Нематеріальні активи	1.01.2000
9	Запаси	1.01.2000
10	Дебіторська заборгованість	1.01.2000
11	Зобов'язання	1.07.2000
12	Фінансові інвестиції	1.07.2000
13	Фінансові інструменти	1.01.2002
14	Оренда	1.10.2000
15	Дохід	1.01.2000
16	Витрати	1.01.2000
17	Податок на прибуток	1.01.2001
18	Будівельні контракти	1.01.2002
19	Об'єднання підприємств	1.01.2000
20	Консолідована фінансова звітність	1.01.2000
21	Вплив змін валютних курсів	1.01.2001
22	Вплив інфляції	1.04.2002
23	Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін	1.07.2001
24	Прибуток на акцію	1.08.2002
25	Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва	1.01.2000

Національні стандарти бухгалтерського обліку розроблялися на основі МСБО, проте між українськими та міжнародними стандартами обліку існує ряд відмінностей, які подані в таблиці.

Базові питання	Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку	Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку
Головні користувачі облікової інформації	Інвестори	Керівництво та співробітники банку, зовнішні користувачі
Критерії достовірності облікової інформації	Достовірне відображення реального фінансового стану суб'єкта і результатів його діяльності	Дотримання чинних нормативно-правових документів

Базові питання	Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку	Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку
Визнання активів	Активи визначаються за умови, що відома їхня ціна чи вартість. Однак їх можливо визнати, якщо є цілковита впевненість щодо їх надходження на підприємство (в установу)	Визнання базується на положеннях нормативних документів
Обережність	Підтвердження факту, що оцінку доходів чи активів не завищено, а зобов'язання чи витрати не занижено	Відсутній механізм реалізації
Перевага сутності над формою	Події відображаються за їхнім економічним змістом, а не лише з урахуванням їхньої юридичної форми	Облік ведеться згідно зі змістом нормативних документів
Суттєвість	Інформація вважається суттєвою за умови, що вона може вплинути на економічні рішення користувачів через оцінку ними минулих, теперішніх і майбутніх подій	Суттєвість виражається тільки кількісними показниками

Значення Національних положень бухгалтерського обліку полягає в:

- достовірній оцінці активів установи, яка подає фінансову звітність на основі НП(С)БО, завдяки усвідомленому зменшенню ризику;
- прозорості фінансової звітності для користувачів;
- полегшенні процедури ведення бухгалтерського обліку завдяки чіткій організації його ведення;
- полегшенні аудиту для аудиторів, контрольних органів;
- можливості систематизувати правила ведення обліку.

Національні положення бухгалтерського обліку відповідно до їх призначення можна розділити на три групи.

Стандарти першої групи регулюють питання складання фінансової звітності: НПБО № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», № 2 «Баланс», № 3 «Звіт про фінансові результати», № 4 «Звіт про рух грошових коштів», № 5 «Звіт про власний капітал», № 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», № 19 «Об'єднання підприємств», № 20 «Консолідована фінансова звітність», № 23 «Роз-

криття інформації щодо пов'язаних сторін», № 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва».

Стандарти другої групи регулюють питання бухгалтерського обліку майна, зобов'язань та інших активів. Зокрема, НП(С)БО № 7 «Основні засоби», № 8 «Нематеріальні активи», № 9 «Запаси», № 10 «Дебіторська заборгованість», № 11 «Зобов'язання», № 12 «Фінансові інвестиції», № 13 «Фінансові інструменти», № 14 «Оренда», № 18 «Будівельні контракти».

До третьої групи можна віднести стандарти, які регулюють питання формування доходів, витрат і фінансових результатів підприємства чи установи: НПБО № 15 «Дохід», № 16 «Витрати», № 17 «Податок на прибуток», № 21 «Вплив змін валютних курсів», № 22 «Вплив інфляції», № 24 «Прибуток на акцію».

Слід зазначити, що не всі Національні положення бухгалтерського обліку стосуються банківських установ. Зокрема, до таких належать НП(С)БО № 1, 2, 3, 4, 5, 15, 16 та ін., про що відмічено в самих стандартах.

Запровадження Національних стандартів бухгалтерського обліку потребувало внесення ряду коректив до чинних нормативних актів з питань регулювання бухгалтерського обліку в банківських установах. Зокрема, прикладом може служити Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів комерційних банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 11.12.2000 р. № 475, в якій зазначено, що ця інструкція побудована на підставі основних принципів Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та системи Національних положень бухгалтерського обліку.

Основні терміни і поняття

Оперативний облік, статистичний облік, бухгалтерський облік, фінансовий облік, управлінський облік, податковий облік, Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО), принципи бухгалтерського обліку, облікова модель, правове регулювання бухгалтерського обліку, принцип обачності, принцип нарахування та відповідності доходів і витрат, Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку [НП(С)БО].

Законодавчі та нормативні акти

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996–XIV (зі змінами і доповненнями).
2. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку.
3. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку.

4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (із змінами та доповненнями).

5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку Національного банку України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 № 388 (в редакції постанови Правління НБУ від 29.12.1999 р. № 622) (із змінами та доповненнями).

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте базові засади бухгалтерського обліку, його роль у системі управління банком.

2. Чим викликана необхідність ведення управлінського обліку в банках? Назвіть основні відмінності між фінансовим та управлінським обліком.

3. З якою метою розробляються МСБО? Чи є вони обов'язковими до використання? Яка роль МСБО та принципів обліку в побудові облікової моделі установи банку?

4. Дайте характеристику системи правового регулювання бухгалтерського обліку в Україні.

5. Обґрунтуйте необхідність регулювання бухгалтерського обліку в банківських установах на рівні Національного банку України та комерційних банків.

6. Наведіть приклади реалізації принципу нарахування та відповідності доходів і витрат в системі фінансового обліку банку.

7. Охарактеризуйте сутність принципу обачності. Як пов'язана реалізація цього принципу з системою формування банківських резервів?

8. Чи існує взаємозв'язок між Міжнародними та Національними стандартами бухгалтерського обліку? Чим викликана необхідність розроблення НП(С)БО?

9. Наведіть приклади застосування Національних стандартів бухгалтерського обліку в обліковій системі банку.

Тема 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКОВО-ОПЕРАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАНКУ

Питання до розгляду

1. Облікова політика банку.
2. Характеристика обліково-операційної роботи в банку.
3. Побудова та функції обліково-операційного апарату.
4. Банківська документація, її види.
5. Документообіг за банківськими операціями.
6. Внутрішньобанківський контроль, його сутність і види.

1. Облікова політика банку

Облікова політика банку – це сукупність визначених у межах чинного законодавства принципів, методів і процедур, що використовуються установою банку для складання та подання фінансової звітності.

Положення про облікову політику банку затверджується наказом керівника до початку нового календарного року. Цим документом устанавлюється методологія обліку окремих операцій. Внесення змін до Положення про облікову політику банку протягом року не допускається (крім випадків істотних змін у діяльності установи або правовій базі).

Облікова політика банку базується на основних принципах бухгалтерського обліку, яких банки повинні дотримуватись у веденні обліку і складанні зовнішньої та внутрішньої звітності.

Банки висвітлюють обрану ними облікову політику описом:

- принципів обліку окремих статей звітності;
- методів оцінки певних об'єктів обліку;
- фактів, що стосуються змін в обліковій політиці.

Обов'язково мають бути розроблені та затверджені основні складові облікової політики банку, до яких належать:

- характеристика аналітичних рахунків внутрішнього плану рахунків;
- додаткові реєстри аналітичного обліку та форми первинних документів, в яких фіксуються банківські операції;
- правила документообігу й технології оброблення облікової інформації;
- перелік визначених прав працівників банку на підписування документів;

- перелік операцій, що потребують додаткового контролю;
- порядок проведення інвентаризації та методи оцінки активів і зобов'язань;
- порядок контролю за здійсненими внутрішніми банківськими операціями;
- порядок розрахунків між філіями та іншими структурними підрозділами банку;
- порядок застосування в обліку принципу нарахування доходів і витрат, створення й використання резервів;
- процедури вивірки та контролю;
- інші документи й рішення, необхідні для організації бухгалтерського обліку.

Активи і зобов'язання банку мають бути оцінені та відображені в обліку таким чином, щоб не переносити наявні ризики, які потенційно загрожують фінансовому становищу установи, на подальші звітні періоди.

Активи і зобов'язання обліковуються пріоритетно за вартістю їх придбання чи виникнення (за первісною або поточною вартістю).

В обліку за первісною (історичною) вартістю активи визнаються за сумою фактично сплачених за них коштів, зобов'язання – за сумою мобілізованих коштів в обмін на зобов'язання.

В обліку за поточною (ринковою) вартістю активи визнаються за тією сумою коштів, яку необхідно було б сплатити для придбання таких активів у поточний час, а зобов'язання – за тією сумою коштів, яка вимагалась би для проведення розрахунку в поточний час.

Приведення балансової вартості активів у відповідність із їхньою ринковою вартістю здійснюється переоцінюванням цих активів.

Зміни положень облікової політики протягом звітного року та причини цих змін мають бути відображені у пояснювальній записці до річного звіту банку.

2. Характеристика обліково-операційної роботи в банку

Базою бухгалтерського обліку в установах банків є обліково-операційна робота.

Сукупність процесів оформлення і здійснення розрахунково-грошових операцій, їх обліку і контролю протягом операційного дня та після його закінчення становить обліково-операційну роботу банку.

Банки самостійно обирають систему та підсистеми бухгалтерського обліку, виходячи з потреб управління банком, обсягу банківських операцій і кількості працюючих. Організація обліково-операційної роботи повинна забезпечити:

- дотримання принципів бухгалтерського обліку;
- єдину методологічну основу обліку;
- взаємозв'язок даних синтетичного та аналітичного обліку;
- хронологічне й систематичне відображення всіх операцій банку в регістрах бухгалтерського обліку на підставі первинних документів;
- накопичення й систематизацію даних обліку в розрізі показників, необхідних для управління банком, а також складання звітності.

Банк самостійно визначає права працівників на підписування документів, затверджує правила документообігу, додаткову систему рахунків і регістрів аналітичного обліку.

Для обмеження ризику під час виконання банківських операцій необхідно визначити такі процедури з організації обліково-операційної роботи банку:

1. Розподіл обов'язків і повноважень щодо здійснених операцій:
  - а) перелік операцій (готівкові, кредитні та ін.);
  - б) список осіб, уповноважених на підписання документів;
  - в) обмеження щодо розпорядження активами;
  - г) делегування повноважень;
2. Виконання операцій: технічне та бухгалтерське оброблення.
3. Контроль операцій.

У процесі здійснення обліково-операційної роботи необхідно дотримуватися таких вимог:

• усі розрахункові, касові та інші документи, що надійшли в операційний час, відображають у бухгалтерському обліку того ж дня. Документи, що надійшли після операційного часу, підлягають записам за рахунками клієнтів наступним днем. Це має бути передбачено угодами на обслуговування клієнтів;

• приймання і контроль документів, обслуговування клієнтів, введення інформації в персональний комп'ютер, а також перевірка вихідних форм, формування архівних папок документів здійснюють протягом операційного дня безпосередньо відповідальні виконавці;

• клієнт, виходячи зі своїх технічних можливостей, може подавати до банку розрахункові документи як у паперовій формі, так і у вигляді електронних розрахункових документів. Спосіб подання

клієнтами документів до банку передбачається угодою на розрахунково-касове обслуговування;

- у позаопераційний час документи можна здавати до банку відповідальному виконавцеві або через спеціальні пристрої (скриньки), звідки документи виймають принаймні раз на годину. Якщо документи з будь-якої причини не можуть бути прийняті до виконання, клієнта негайно про це повідомляють;

- оплату всіх розрахунково-грошових документів з поточних рахунків клієнтів проводять лише в межах коштів, наявних на цих рахунках, або якщо договором між банком та платником передбачено їх приймання та виконання в разі відсутності або недостатності коштів на вказаних рахунках;

- документи, підготовлені для передання системою електронних платежів, формують у порядку їх надходження. Передання інформації, що міститься в документах, системою електронних платежів здійснюють рівномірно протягом усього операційного дня. Завершують її за дві – три години до кінця робочого дня.

3. Побудова та функції обліково-операційного апарату

Працівників установи банку, які здійснюють оформлення і контроль грошово-розрахункових документів та забезпечують відображення операцій за рахунками бухгалтерського обліку, прийнято називати обліково-операційним апаратом банку.

Структура обліково-операційного апарату визначається банком самостійно. Бухгалтерські операції можуть виконувати працівники будь-якого структурного підрозділу банку, якщо це передбачено їхніми функціональними (посадовими) обов'язками.

На обліково-операційних працівників банку покладається виконання таких функцій:

- централізоване встановлення та підтримка єдиних правил ведення бухгалтерського обліку банківських операцій і розроблення правил для операцій, які планується здійснювати, на підставі нормативних актів Національного банку України;

- ведення реєстрів бухгалтерського обліку відповідно до основних вимог Національного банку України та облікової політики банку;

- ведення та підтримка внутрішнього плану рахунків, складеного на підставі Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України;

- своєчасне підготування, перевірка і надання внутрішньої та зовнішньої фінансової звітності;

- встановлення централізованого бухгалтерського контролю за застосуванням правил облікової політики в різних підрозділах банку та достовірністю фінансової звітності.

На обліково-операційних працівників не маже покладатися відповідальність за зберігання і видання матеріалів та за інші господарські операції, які в подальшому відображаються ними у бухгалтерському обліку.

Обліково-операційний апарат установи банку очолює головний бухгалтер, який підпорядковується безпосередньо керівникові установи банку.

Головний бухгалтер установи банку виконує такі функції:

- забезпечує відповідність операцій, що їх здійснює банк, законодавству України, вказівкам Національного банку України;

- несе відповідальність за формування облікової політики, організацію та ведення бухгалтерського обліку, своєчасне надання повної та достовірної фінансової звітності;

- здійснює контроль за рухом майна і виконанням зобов'язань. Без підпису головного бухгалтера або уповноважених осіб грошово-розрахункові документи, фінансові та кредитні зобов'язання вважають недійсними, і їх не повинні приймати до виконання;

- забезпечує відображення за рахунками бухгалтерського обліку всіх операцій, що їх здійснює банк, і контроль за ними;

- надає керівництву банку оперативну інформацію, складає і подає в установлені терміни фінансову звітність, здійснює економічний аналіз діяльності банку для виявлення і мобілізації внутрішньобанківських резервів;

- відповідає за правильне нарахування податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які передбачені законодавством України.

Вимоги головного бухгалтера щодо документального оформлення операцій і подання в бухгалтерію необхідних документів обов'язкові для всіх працівників банку.

На головного бухгалтера, який виконує організаційні й контрольні функції, не можуть покладатися обов'язки керівника установи банку за тимчасової його відсутності, а також обов'язки щодо безпосереднього виконання бухгалтерських операцій.

Головному бухгалтерові заборонено приймати до виконання документи за операціями, що суперечать вимогам законодавчих актів Національного банку України, порушують договірну і фінансову дисципліну, завдають шкоди державі, засновникам банку, іншим

юридичним та фізичним особам – клієнтам банку. Про такі документи головний бухгалтер письмово повідомляє керівника установи банку і приймає їх до виконання та обліку тільки за письмовим його розпорядженням.

У разі тимчасової відсутності головного бухгалтера право підпису може бути надано за письмовим розпорядженням керівника банку заступникові головного бухгалтера. З головним бухгалтером погоджують призначення, переведення та звільнення матеріально відповідальних працівників.

Обліково-операційний апарат установи банку будується за принципом призначення відповідальних виконавців.

Відповідальний виконавець – довірений працівник банку, якому доручається одноосібно оформляти й підписувати грошово-розрахункові документи за визначеним колом операцій, ним виконуваних.

За відповідальним виконавцем закріплюють ведення відповідних рахунків або виконання окремих операцій.

Відповідальними виконавцями також вважають працівників, на яких покладено виконання операцій, пов'язаних із контролем, оформленням грошово-розрахункових документів і відображенням в обліку банківських операцій, зокрема контроль за станом кореспондентського рахунку банку.

Закріплення рахунків за окремими відповідальними виконавцями і подальший їх перерозподіл здійснює головний бухгалтер. Такий розподіл оформляється записом у спеціальній книзі обліку розподілу й перерозподілу обов'язків між обліково-операційними працівниками банку.

У кожній установі банку повинні бути розроблені й затверджені посадові інструкції, копії яких передають для керівництва в роботі обліково-операційним працівникам.

4. Банківська документація, її види

Операції комерційних банків здійснюються і відображаються в обліку на основі документів.

Банківський документ – письмове розпорядження господарської організації чи банку, що містить необхідну і достатню інформацію для здійснення банківських операцій, підтверджує їх законність і служить основою для відображення операцій у бухгалтерському обліку.

Банківські документи класифікують за такими ознаками (рис. 4).

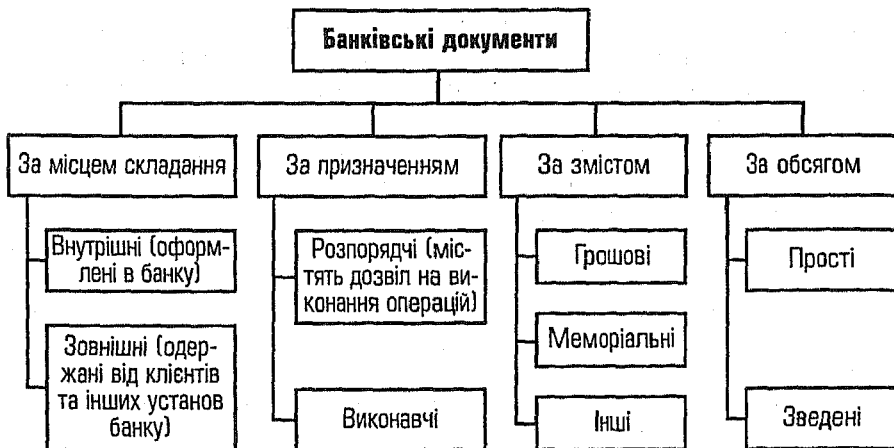

Рис. 4. Класифікація банківських документів

Усі документи, на підставі яких здійснюються операції містять необхідні дані, що характеризують ці операції. Дані, які складають елементи документа, називаються реквізитами.

Обов'язковими реквізитами банківських документів є:

- назва документа;
- номер та дата складання документа;
- назва підприємства (банку), від імені якого складено документ;
- назва одержувача коштів;
- зміст операції;
- сума операцій (цифрама та прописом);
- номери рахунків за дебетом і кредитом;
- назви банків (одержувача та платника коштів), їхні номери за МФО;
- підписи осіб, відповідальних за здійснення операцій та відтиск печатки юридичної особи.

Реквізити в документах розміщено у відповідній послідовності: довідкові дані зліва, бухгалтерські й статистичні – справа. Таке розміщення реквізитів полегшує оброблення інформації.

Кількість примірників грошово-розрахункових документів, що подають до банку клієнти, і тих, що їх банк оформляє самостійно, повинна бути достатньою для відображення операцій за всіма особовими рахунками, а також для додатків до витягів із особових рахунків.

Відповідальність за своєчасне складання первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку, а також за правильність відображення операцій в облікових реєстрах несуть особи, які склали і підписували ці документи (реєстри).

Банки самостійно визначають порядок формування і зберігання первинних документів, облікових реєстрів і звітів, забезпечують їх сувору схоронність.

Вилучення первинних документів, облікових реєстрів і звітів здійснюється тільки за постановою уповноважених державних органів відповідно до чинного законодавства України. Вилучення оформляється протоколом (актом), копія якого вручається під розписку відповідальній службовій особі банку.

У присутності представників органів, які здійснюють вилучення, відповідні службові особи банку мають право зняти копії документів та зобов'язані скласти реєстр документів, які вилучаються, із зазначенням підстав і дати їх вилучення. Копії вилучених документів та протоколів (актів) зберігаються в окремій справі.

У разі втрати або знищення первинних документів, облікових реєстрів і звітів керівник банку письмово повідомляє про це правоохоронні органи та наказом призначає комісію для встановлення переліку відсутніх документів і з'ясування причин їх зникнення або знищення.

Результати роботи комісії оформляються актом, який затверджується керівником банку. Копія акта подається до територіальних управлінь НБУ в 10-денний термін від дати його підписання.

5. Документообіг за банківськими операціями

Щоб упорядкувати рух документів і своєчасно відобразити господарські операції у бухгалтерському обліку, банки розробляють графіки документообігу.

Документообіг за банківськими операціями – це послідовне переміщення грошово-розрахункових документів від моменту їх вписування або надходження ззовні до завершення операції за робочий день і передавання у поточний архів.

Національний банк України надає комерційним банкам ліцензії на ведення банківських операцій лише тоді, коли в них є внутрішні документи, які регламентують діяльність, що за законом підлягає ліцензуванню.

Графіком документообігу визначено порядок переміщення документів між банком і клієнтами, між різними установами банків,

кількість підрозділів, через які проходить кожен первинний документ, та виконавці, які беруть у цьому участь. Він регламентує максимальний час перебування документів у підрозділі, терміни, відведені для відображення інформації в обліку.

Рух документів залежить від специфіки тих або інших операцій, структури обліково-операційного апарату банку, автоматизації обліку тощо. Тому порядок проходження документів банк установлює самостійно з урахуванням вимог НБУ до окремих операцій. При цьому банки дотримуються таких основних правил:

- кожен документ підлягає попередньому контролю;
- документи щодо безготівкових розрахунків спершу проводять за дебетом рахунків платників і лише потім – за кредитом рахунків одержувачів;
- прибуткові касові документи служать підставою для відображення операцій в обліку тільки після того, як гроші отримано касою банку, а видаткові – направляють у касу для оплати тільки після відображення видаткових касових операцій за рахунками бухгалтерського обліку.

Документообіг за банківськими операціями проходить послідовні стадії.

На першій стадії перевіряють форму і сутність документів, що надійшли, а також оцінюють можливість здійснення операцій залежно від стану рахунків.

На другій стадії на основі документів операції відображають у бухгалтерських регістрах, і їх підписують відповідальні виконавці, а в необхідних випадках – контролюючі працівники.

На третій – документи групують і брошурують у папки для здання в поточний архів.

Графіки документообігу за різними операціями банку можуть набувати різних форм. Їх оформляють у вигляді схем або переліку робіт зі створення, перевірки та оброблення документів. Графіки розробляє кожний підрозділ банку. В них указуються всі виконавці, взаємозв'язки між ними і терміни виконання робіт.

Графік документообігу в банку затверджує керівник установи.

Крім графіка документообігу, в кредитних установах складають графіки обслуговування клієнтів, у яких для кожного підприємства, організації чи установи встановлюють час, протягом якого операційний відділ банку приймає від представника організації або через систему «клієнт-банк» документи для відображення операцій у бухгалтерському обліку.

6. Внутрішньобанківський контроль, його сутність і види

Внутрішньобанківський контроль – перевірка правильності виконання банківських операцій і облікових записів за допомогою конкретних засобів і способів.

Внутрішньобанківський контроль поєднує в собі бухгалтерський та адміністративний контрольі.

Бухгалтерський контроль – це сукупність процедур, що дають змогу забезпечити збереження активів банку та достовірність звітності, що складається службою бухгалтерського обліку на основі даних, отриманих від операційних підрозділів.

Бухгалтерський контроль може бути попереднім та наступним (рис. 5).

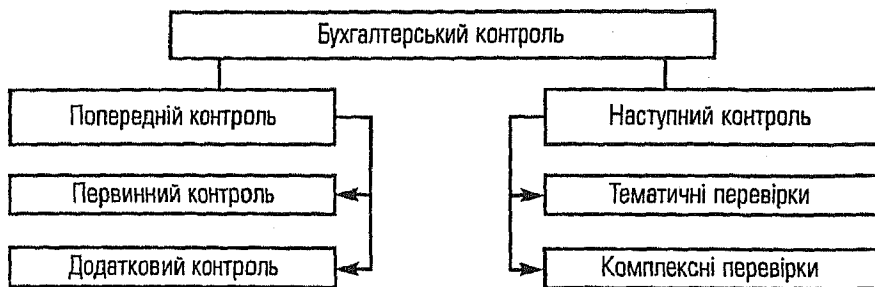

Рис. 5. Види бухгалтерського контролю

Попередній контроль здійснюють до винесення управлінських рішень і виконання господарських операцій. У банках він передую виконанню банківських операцій. Залежно від характеру банківські операції підлягають лише первинному або первинному і додатковому контролю.

Первинний контроль здійснює працівник банку, який, виходячи зі змісту документів, наданих в електронному або паперовому вигляді, перевіряє правильність їх оформлення і наявність порушень процедур бухгалтерського обліку.

Після здійсненої перевірки документ підписується працівником банку. Працівники банку, які підписали будь-який грошово-розрахунковий документ, не маючи на те права, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством України. У такому ж порядку несуть відповідальність працівники банку, які мають право підпису, у разі перевищення ними своїх повноважень.

Додатковому контролю підлягають операції, які мають важливе значення для забезпечення діяльності банку: операції з готівкою, іноземною валютою та ін. Банк самостійно встановлює перелік операцій, які вимагають додаткового контролю.

Наступний контроль починається після здійснення господарських операцій на основі даних, зафіксованих у первинних документах, бухгалтерських регістрах і звітності. Його мета – з'ясувати найважливіші фактори та причини, що позитивно чи негативно вплинули на раніше виконані банківські операції. Такий контроль допомагає виявити недоліки попереднього контролю, з'ясувати їх причини і визначити конкретні способи їх виправлення, а також забезпечує недопущення прорахунків у подальшому.

Наступні перевірки можуть мати тематичний і комплексний характер.

Тематичними перевітками контролюють стан справ окремих ділянок обліково-операційної роботи.

Під час комплексних перевірок вивчають роботу відповідальних виконавців за певний відтинок часу. Залежно від теми або ділянки обліково-операційної роботи наступні перевірки здійснюють у вибіркового або суцільного порядку. Суцільну перевірку здійснюють лише за найбільш важливими і складними операціями. В інших випадках застосовують вибіркочу перевірку документів. Подальші перевірки проводять із таким розрахунком, щоби роботу кожного обліково-операційного працівника перевіряти не рідше одного разу на рік або щоквартально за рішенням головного бухгалтера банку. Склад працівників, які здійснюють наступні перевірки, визначає головний бухгалтер, виходячи з обсягу операцій банку. До проведення наступних перевірок, окрім спеціалістів, зайнятих контролем, можуть залучати заступника головного бухгалтера і начальників відділів.

Результати наступних перевірок записують у журнал, а в разі виявлення недоліків оформляють довідками. Керівники банку зобов'язані у п'ятиденний термін після одержання довідки про виявлення недоліків під час перевірки особисто розглянути її в присутності працівників обліково-операційного апарату та вжити заходів щодо усунення порушень. Головний бухгалтер зобов'язаний контролювати заходи з усунення недоліків і в разі потреби організувати повторну перевірку.

Адміністративний (внутрішній) контроль – це сукупність процедур, згідно з якими керівництво банку делегує свої повноваження, зокрема такі:

- збереження цінностей та активів;
- безпека працівників банку;
- ефективність, продуктивність та безпека процедур оброблення інформації.

Адміністративний (внутрішній) контроль передбачає перевірку правильності фінансової операції до та після її проведення з метою забезпечення її відповідності встановленим правилам.

Адміністративний (внутрішній) контроль дає змогу виявити ризики і вжити ефективних заходів щодо них.

До системи адміністративного контролю належать такі елементи:

- організаційна структура банку;
- методи закріплення повноважень та обов'язків;
- методи контролю, що застосовуються керівництвом для проведення моніторингу результатів роботи, зокрема внутрішнього аудиту;

- принципи та практика у сфері трудових ресурсів;
- система бухгалтерського обліку;
- принципи бухгалтерського обліку та процедури контролю.

Адміністративний контроль передбачає розподіл повноважень між працівниками банку таким чином, щоби жоден працівник чи обмежена група працівників банку не змогли зосередити у своїх руках усі необхідні для здійснення повної операції повноваження (приймання, оплата, зберігання).

Створення ефективної системи внутрішньобанківського контролю досягається оптимізацією взаємовідносин та обміну інформацією між внутрішнім контролем, зовнішніми та внутрішніми аудиторами банку.

Внутрішній аудит – це незалежний підрозділ банку, який не бере участі у виконанні операцій, а періодично здійснює перевірки та оцінює:

- адекватність і ефективність заходів та системи внутрішнього контролю;
- управління ризиками;
- повноту, своєчасність і достовірність фінансової та іншої звітності;
- дотримання принципів і внутрішніх процедур обліку.

Основні терміни і поняття

Облікова політика банку, елементи облікової політики банку, обліково-операційна робота, обліково-операційний апарат, головний бухгалтер, відповідальний виконавець, банківський документ, реквізити банківських доку-

ментів, касові документи, меморіальні документи, документообіг за банківськими операціями, стадії документообігу, внутрішньобанківський контроль, бухгалтерський контроль, адміністративний контроль, попередній контроль, первинний контроль, додатковий контроль, наступний контроль, тематичні перевірки, комплексні перевірки, внутрішній аудит.

Законодавчі та нормативні акти

1. Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України, затверджене постановою Правління НБУ від 20.03.1998 р. № 114 (із змінами та доповненнями).

2. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України, затверджене постановою Правління НБУ від 30.12.98 р. № 566.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення облікової політики банку. Назвіть основні складові елементи облікової політики.

2. Охарактеризуйте обліково-операційну роботу банку. Назвіть основні вимоги до обліково-операційної роботи.

3. За яким принципом будується обліково-операційна робота в банку? Які основні обов'язки головного бухгалтера банку?

4. Назвіть функції обліково-операційних працівників банку. Хто здійснює закріплення рахунків за окремими відповідальними виконавцями?

5. Що таке банківський документ? За якими ознаками класифікують банківські документи?

6. Які касові та меморіальні документи ви знаєте? Назвіть обов'язкові реквізити банківських документів.

7. Що таке документообіг за банківськими операціями? З якою метою він здійснюється?

8. Назвіть основні вимоги НБУ до окремих операцій, які здійснюються в банку. Які стадії проминають документи у процесі документообігу?

9. Дайте визначення внутрішньобанківського контролю. Назвіть види внутрішньобанківського контролю. Хто здійснює попередній бухгалтерський контроль?

10. Яка основна мета наступного бухгалтерського контролю? Де фіксуються результати наступних перевірок?

11. Охарактеризуйте адміністративний контроль банку. Назвіть відмінності між адміністративним та бухгалтерським контролем.

Тема 3. ПОБУДОВА ПЛАНУ РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ БАНКІВ УКРАЇНИ, ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІТИЧНОГО ОБЛІКУ

Питання до розгляду

1. Поняття про банківський рахунок.
2. Класифікація рахунків бухгалтерського обліку в банках.
3. Сутність і структура Плану рахунків.
4. Характеристика Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України за класами.
5. Аналітичний та синтетичний облік у банках.
6. Формування номера аналітичного рахунка.

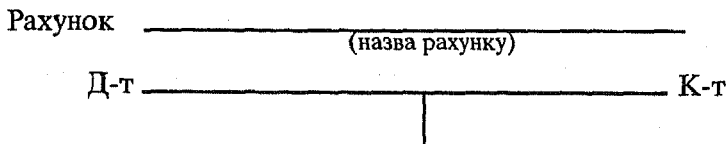
1. Поняття про банківський рахунок

Для поточного відображення змін стану засобів банку та джерел їх утворення, що відбуваються під впливом господарських операцій, у бухгалтерському обліку застосовуються рахунки.

Рахунок бухгалтерського обліку – основна одиниця, яка реєструє, накопичує та зберігає інформацію, необхідну для ухвалення управлінських рішень.

За своєю формою рахунок бухгалтерського обліку – це таблиця, що має дві протилежні частини – ліву і праву. Ліва частина – дебет (скорочено – Д-т), права – кредит (скорочено – К-т).

Схематично рахунок зображають так.

Двостороння будова рахунку пояснюється тим, що під впливом господарських операцій в об'єктах бухгалтерського обліку можуть відбуватися два види змін – збільшення або зменшення.

Підсумки сум операцій, що відбулися за рахунком за певний період, називаються оборотами. Зміни, відображені за дебетом рахунку, називають дебетовим оборотом, за кредитом – кредитовим оборотом.

Залишок за рахунком називається сальдо. Сальдо може бути початковим (на початок звітного періоду) і кінцевим (на кінець звітного періоду).

За активним рахунком збільшення господарських засобів відображається за дебетом рахунку, а їх зменшення – за кредитом. Сальдо активного рахунку завжди дебетове. Кінцеве сальдо активного рахунку розраховується за формулою:

$$C_{ка} = C_{па} + Д.О. - К.О.,$$

де:

- C_{ка}** – сальдо кінцеве активного рахунку;
- C_{па}** – сальдо початкове активного рахунку;
- Д.О.** – дебетовий оборот;
- К.О.** – кредитовий оборот.

Сальдо пасивного рахунку завжди кредитове. Збільшення джерел господарських засобів відображається за кредитом пасивного рахунку, а їх зменшення – за дебетом. Сальдо кінцеве розраховується за формулою:

$$C_{кп} = C_{пп} + К.О. - Д.О.,$$

де:

- C_{кп}** – сальдо кінцеве пасивного рахунку;
- C_{пп}** – сальдо початкове пасивного рахунку;
- Д.О.** – дебетовий оборот;
- К.О.** – кредитовий оборот.

За активно-пасивними рахунками записи здійснюються аналогічно записам за активними та пасивними рахунками.

Господарські операції відображають за рахунками бухгалтерського обліку методом подвійного запису. Тобто, кожна операція одночасно реєструється в однаковій сумі за двома взаємопов'язаними за економічним змістом даної операції рахунками: за дебетом одного рахунку та кредитом іншого. Внаслідок цього між рахунками виникає взаємозв'язок, що називається кореспонденцією рахунків.

Кореспонденцію рахунків подають бухгалтерським проведенням – записом, що показує, за дебетом і кредитом яких рахунків і в якій сумі зареєстровано ту чи ту операцію.

За допомоги подвійного запису господарських операцій за рахунками бухгалтерського обліку забезпечується контроль за станом господарських засобів і джерел їх утворення. Подвійний запис також дає змогу контролювати економічний зміст проведених господарських операцій. За його допомоги можна з'ясувати, внаслідок яких операцій сталися зміни певного виду коштів, джерел їх утворення чи господарських процесів, звідки ці кошти надійшли і куди вони вибули.

2. Класифікація рахунків бухгалтерського обліку в банках

Існує ряд класифікацій рахунків бухгалтерського обліку за окремими критеріями, які в цілому дають повну характеристику такого важливого елементу системи обліку, як рахунок.

Рахунки бухгалтерського обліку за місцем їх відображення в балансі поділяються на балансові й позабалансові.

За балансовими рахунками відображається стан засобів і джерел їх утворення.

Позабалансові рахунки використовуються для обліку операцій, не відображених у балансі.

Згідно з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку елемент активу або пасиву відображається за балансовими рахунками в тому разі, якщо він задовольняє дві вимоги:

- існує ймовірність того, що банк отримає або втратить будь-яку майбутню економічну вигоду, пов'язану з конкретним видом активу чи зобов'язання;
- конкретний вид активу чи зобов'язання має вартість, яка може бути точно визначена.

Елементи активів чи зобов'язань, які не задовольняють хоча б одну з названих вимог, обліковуються за позабалансовими рахунками.

Бухгалтерський облік операцій за позабалансовими рахунками ведеться за системою подвійного запису. Характеристика позабалансових рахунків визначається таким чином:

- позабалансовий рахунок є активним, якщо з переведенням об'єкта обліку на баланс дебетується балансовий рахунок. Наприклад, рахунок 9020 «Гарантії, що надані клієнтам» – активний, бо в разі, якщо клієнт виявиться неплатоспроможним, банк буде змушений здійснити платіж за наданою гарантією, дебетуючи при цьому балансовий рахунок «Сумнівна заборгованість за виплаченими гарантіями»;

- позабалансовий рахунок є пасивним, якщо з переведенням об'єкта обліку на баланс кредитується балансовий рахунок. Наприклад, рахунок 9110 «Зобов'язання з кредитування, які отримані від банків» – пасивний, оскільки в разі, якщо банк скористається кредитною лінією (отримане зобов'язання буде реалізоване), він кредитуватиме відповідний балансовий рахунок першого класу 16 розділу «Кошти інших банків».

Для відображення позабалансових операцій за рахунками бухгалтерського обліку методом подвійного запису використовуються контррахунки 99 розділу Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

За економічним змістом об'єктів обліку рахунки бухгалтерського обліку поділяють на активні, пасивні та активно-пасивні.

Активні рахунки призначені для обліку розміщення коштів та господарських засобів, а **пасивні** – для обліку джерел утворення господарських засобів і коштів.

Певна частина рахунків є **активно-пасивними**, що пояснюється економічним змістом об'єктів обліку, що відображаються за вказаними рахунками. До таких рахунків належать технічні, транзитні рахунки, окремі рахунки доходів і витрат банку, контррахунки. Згідно з принципом окремого відображення активів і пасивів активно-пасивні рахунки слід розглядати як виняток. За активно-пасивним рахунком сальдо може бути дебетове, кредитове або розгорнуте (і дебетове, і кредитове) (рис. 6).

Рис. 6. Класифікація рахунків бухгалтерського обліку за економічним змістом

За призначенням і структурою банківські рахунки переділяються на основні, регулюючі й операційні (рис. 7).

Основні рахунки призначені для обліку господарських засобів і джерел їх утворення. Для регулювання (уточнення) оцінки господарських засобів і джерел їх утворення, відображених за основними

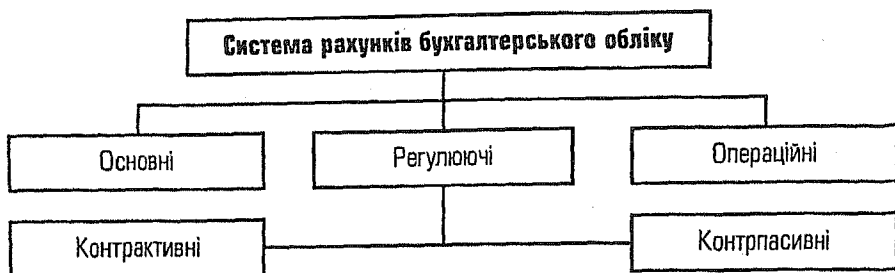

Рис. 7. Класифікація рахунків бухгалтерського обліку за призначенням і структурою

рахунками, використовують регулюючі рахунки. Вони, своєю чергою, поділяються на контрактивні й контрпасивні.

Контрактивні рахунки призначені для регулювання оцінки окремих основних активних рахунків, тому самі є пасивними. За їхнім кредитом відображають збільшення сум, які підлягають вирахуванню з залишку основного активного рахунка, а за дебетом – зменшення цих сум. Сальдо такого рахунку показує остаточну суму, яка підлягає вирахуванню із залишку основного активного рахунка. До контрактивних рахунків належать, зокрема, такі: «Знос основних засобів», «Знос інших нематеріальних активів», «Резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на інвестиції» тощо. Сальдо контрактивного рахунку показується в активі балансу банку зі знаком «мінус» і таким чином зменшує оцінку об'єкта обліку, відображеного за основним активним рахунком (або групою рахунків).

Контрпасивні рахунки призначені для регулювання оцінки основних пасивних рахунків, тому самі є активними. Вони слугують для регулювання (зменшення) оцінки джерел коштів, що обліковуються за основними пасивними рахунками. За дебетом контрпасивного рахунку відображається збільшення сум, що підлягають вирахуванню із сальдо основного пасивного рахунку, за кредитом – зменшення таких сум. Дебетове сальдо контрпасивного рахунку показує остаточну суму, на яку повинна бути зменшена оцінка об'єкта обліку, відображеного за основним пасивним рахунком. Прикладами контрпасивних рахунків є такі: «Неамортизований дисконт за цінними паперами власного боргу, емітованими банком», «Неамортизований дисконт за кредитами, отриманими від міжнародних та інших фінансових організацій» тощо. Залишок контрпасивного рахунку відображається в пасиві балансу банку зі

знаком «мінус», зменшуючи в такий спосіб оцінку об'єкта обліку за основним пасивним рахунком або групою рахунків.

Операційні рахунки використовують для відображення та контролю доходів, витрат і фінансових результатів діяльності банку. До них належать усі рахунки доходів і витрат банку, доходів і витрат майбутніх періодів, рахунки фінансових результатів тощо.

3. Сутність і структура Плану рахунків

План рахунків банківських установ – систематизований перелік рахунків бухгалтерського обліку, що використовується для детальної та повної реєстрації всіх банківських операцій.

Він призначений для відображення бухгалтерської інформації та є складовою національної системи бухгалтерського обліку.

План рахунків бухгалтерського обліку розроблено Національним банком України відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів, Міжнародних і Національних стандартів бухгалтерського обліку. Він є обов'язковим для використання банківськими установами України. План рахунків розроблено окремо для комерційних банків і установ НБУ з метою забезпечення потреб складання фінансової звітності.

Він дає змогу здійснити детальний і повний облік усіх банківських операцій, а також своєчасно надавати детальну, достовірну і змістовну інформацію керівництву банку, існуючим чи потенційним акціонерам і діловим партнерам, Національному банку України, податковим, статистичним органам та іншим користувачам.

План рахунків бухгалтерського обліку банків України можна переділити на три логічні частини – балансову, частину доходів і витрат, позабалансову (рис. 8).

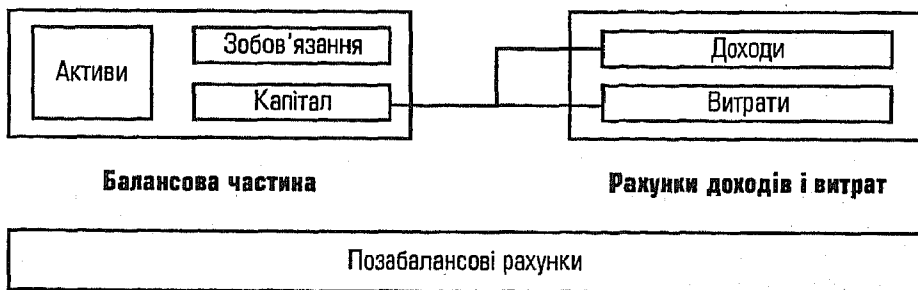

Рис. 8. Структура Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України

Балансова частина містить перші п'ять класів Плану рахунків. На підставі цих класів складають балансний звіт банку.

Частина доходів і витрат об'єднує класи доходів і витрат. На їх підставі складають звіт про фінансові результати діяльності банку.

Позабалансова частина містить позабалансові рахунки. У цій частині ведеться облік позабалансових вимог і зобов'язань банку, списаної заборгованості, активів клієнтів на зберіганні, інших засобів, цінностей і документів.

Усі частини Плану рахунків перебувають у тісному логічному зв'язку.

План рахунків побудовано за ієрархічним принципом. Кожна з чотирьох цифр номера балансового рахунка означає рівень ієрархії. Отже, **перша цифра** визначає клас рахунка, **перша і друга** – розділ, **перша, друга й третя** – групу, **перша, друга, третя і четверта** – номер рахунка. Такий підхід дає змогу виконувати групування на різних рівнях ієрархії та легко складати звіти різних форм.

Рахунки балансової частини Плану рахунків згруповано за видами операцій банку – казначейські та міжбанківські операції, операції з клієнтами, операції з цінними паперами, довгострокові вкладення, основні засоби та нематеріальні активи, капітал банку. Активи та зобов'язання в балансовій частині Плану рахунків подано за ознакою зниження ліквідності (активи) та збільшення часу, необхідного для повернення боргів (пасиви).

4. Характеристика Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України за класами

План рахунків бухгалтерського обліку комерційного банку складається з дев'яти класів (рис. 9).

У першому класі Плану рахунків обліковують казначейські та міжбанківські операції комерційних банків. До казначейських інструментів належать:

- готівкові кошти;
- банківські метали;
- цінні папери, що їх рефінансує Національний банк України;
- кошти Національного банку України в комерційному банку;
- кошти комерційного банку в Національному банку України.

До міжбанківських інструментів належать операції між комерційними банками:

- кореспондентські рахунки;
- депозити;

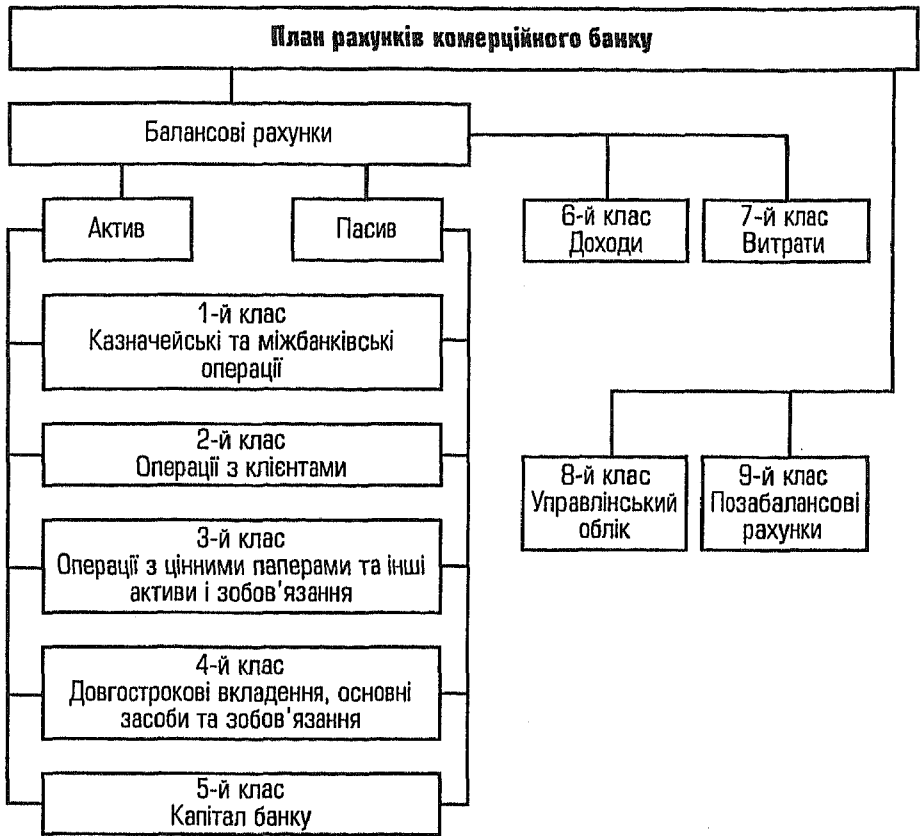

Рис. 9. План рахунків бухгалтерського обліку комерційного банку

- кредити;
- фінансовий лізинг.

Рахунки другого класу використовують для обліку операцій з клієнтами банку – суб'єктами господарської діяльності, органами загального державного управління та фізичними особами. За такими рахунками обліковуються кошти на поточних рахунках, кредити, депозити, кошти на транзитних рахунках, дебіторська і кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами.

У третьому класі Плану рахунків обліковуються операції з цінними паперами (окрім цінних паперів, що рефінансуються НБУ, і довготермінових вкладень), інші активи й зобов'язання банку, зокрема товарно-матеріальні цінності, розрахунки між установами одного

банку, позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами, дебіторська і кредиторська заборгованість установи.

У четвертому класі зосереджено групи рахунків, на яких обліковують довготермінові вкладення банку в асоційовані й дочірні підприємства, в нематеріальні активи та в основні засоби. Рахунки цього класу призначені для узагальнення інформації про наявність і рух належних банкові основних засобів, нематеріальних активів, вкладень в інші активи довготермінового характеру.

П'ятий клас Плану рахунків служить для обліку капіталу банку. Він криє в собі привнесений капітал, нерозподілений прибуток і резерви, створені за рахунок прибутку.

Доходи і витрати обліковують відповідно у шостому й сьомому класах Плану рахунків. Усі статті доходів і витрат класифікуються за їхнім економічним змістом. Зокрема, вирізняють процентні, комісійні, торговельні та інші банківські операційні доходи (витрати). Крім названих груп, вирізняють також доходи у формі повернення списаних активів, непередбачені та інші доходи.

За рахунками сьомого класу обліковують також загальні адміністративні витрати, відрахування в резерви, непередбачені витрати і податок на прибуток. Резерви формують на покриття заборгованості за наданими кредитами, втрат від знецінення цінних паперів у портфелі банку, а також на покриття інших ризиків і втрат.

У восьмому класі відкриваються рахунки управлінського обліку, деталізація яких визначається установою банку самостійно.

На рахунках дев'ятого класу обліковуються:

- вимоги та зобов'язання банку, які можуть виникнути в майбутні періоди та за якими банк піддається ризику;
- документи і цінності;
- розрахунки за операціями з приватизації тощо.

Усі рахунки дев'ятого класу поділяються на три частини.

Рахунки розділів 90–95 використовуються для обліку операцій, пов'язаних з різними ризиками для банку. Це – зобов'язання та вимоги за укладеними, але ще не виконаними угодами, як, наприклад, кредитні лінії, дозволений овердрафт, непокриті безвідкличні акредитиви, гарантійні зобов'язання, зобов'язання за цінними паперами, спотові та форвардні контракти з купівлі-продажу іноземної валюти.

Рахунки розділів 96–98 використовуються для обліку списаної заборгованості та коштів до повернення, документів, цінностей та розрахунків за операціями з приватизації.

Рахунки розділу 99 є контррахунками, які використовуються для подвійного запису операцій, здійснених за рахунками розділів 90–98.

Контррахунки відкриваються в аналітичному обліку у будь-якому розрізі на розсуд банку. За рахунками 99 розділу обліковується також позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами.

Загалом структура Плану рахунків максимально корелює із формами фінансових звітів банку. Вона забезпечує розкриття інформації про основні об'єкти обліку, згруповані за їх економічним змістом. Деталізовану інформацію стосовно стану та руху вказаних об'єктів забезпечує система аналітичного обліку банку.

5. Аналітичний та синтетичний облік у банках

Синтетичний (узагальнюючий) облік дозволяє отримувати систематизовану інформацію щодо фінансового стану банку і контролювати правильність відображення операцій за рахунками бухгалтерського обліку.

Ведення синтетичного обліку забезпечується за допомоги рахунків II, III, IV порядків Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України, затвердженого постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388.

Облік операцій за рахунками синтетичного обліку не дає банкові можливості проконтролювати стан рахунків кожного клієнта. Тому детальна інформація про кожного контрагента і кожну операцію фіксується на рівні аналітичного обліку за аналітичними рахунками. Дані аналітичних рахунків повинні бути тотожними відповідним рахункам синтетичного обліку.

Банки самостійно визначають процедури перевірки тотожності даних аналітичного та синтетичного обліку.

Регістри синтетичного та аналітичного обліку – це носії спеціального формату (паперові, машинні) у вигляді відомостей, книг, журналів тощо, що містять узагальнену облікову інформацію аналітичного та синтетичного рівнів.

Банки самостійно розробляють і затверджують форми реєстрів, обліку з урахуванням того, що реєстри синтетичного та аналітичного обліку повинні мати назву, період реєстрації операцій, прізвища і підписи або інші кодовані знаки, що дають змогу ідентифікувати осіб, які їх склали.

Серед основних форм реєстрів синтетичного обліку банки зобов'язані передбачити щоденний оборотно-сальдовий баланс. У цьому балансі відображаються обороти за дебетом і кредитом кожного синтетичного рахунка за день та вихідні залишки за кож-

ним балансовим рахунком четвертого порядку з проміжними підсумками за балансовими рахунками третього та другого порядків (аналогічно і за позабалансовими рахунками). В оборотно-сальдовому балансі відображаються підсумки за кожним класом рахунків та загальний підсумок за всіма рахунками установи банку за активом і пасивом балансу. Правильність складання щоденного балансу оборотів і залишків контролюється рівністю дебетових і кредитових оборотів та залишків за активом і пасивом. Наявність такої рівності є обов'язковою умовою початку нового банківського дня.

До інших реєстрів синтетичного обліку належать: сальдовий баланс, перевірочні відомості, касові журнали тощо. Вони відрізняються за ступенем узагальнення інформації та використовуються для звірення даних аналітичного та синтетичного обліку.

Щоденна детальна інформація про здійснені банком операції відображається в основних реєстрах аналітичного обліку – особових рахунках, які відкриваються за кожним аналітичним балансовим і позабалансовим рахунком.

За деякими балансовими рахунками аналітичний облік може вестися в операційних журналах, картках, книгах, у вигляді хронологічного запису операцій. Як реєстри аналітичного обліку можуть використовуватися окремі примірники первинних документів.

Особові рахунки клієнтів банки ведуть у двох примірниках. Перший примірник особового рахунка зберігається в документах дня банку. Другий примірник – виписку з особового рахунка – за підписом працівника банку з відбитком штампа видають клієнтові. До виписок з особових рахунків додають документи або їхні копії, на основі яких здійснено записи за рахунком.

6. Формування номера аналітичного рахунка

Кожен об'єкт аналітичного обліку характеризується набором параметрів, необхідних для складання фінансової звітності. Національний банк України розробив і довів до комерційних банків «Методичні вказівки про ведення параметрів аналітичного обліку», затверджені постановою Правління НБУ від 17.06.97 р. за № 191.

Усі параметри аналітичного обліку Національним банком України переділено на дві групи:

- обов'язкові;
- необов'язкові.

Обов'язкові параметри вводять з урахуванням вимог НБУ щодо звітності банків. Їх неодмінно заповнюють під час занесення до

комп'ютерної системи нового контрагента (клієнта) або відкриття аналітичного рахунка.

Необов'язкові параметри мають рекомендаційний характер. Вони можуть бути використані в організації внутрішнього обліку в банку, а також для надання звітності іншим органам.

Своєю чергою, **обов'язкові параметри** бувають:

- загальні;
- спеціальні.

Загальні параметри застосовують до всіх аналітичних рахунків, а **спеціальні** – до окремих груп аналітичних рахунків залежно від їхнього економічного змісту. Їх застосовують для автоматизованого ведення окремих банківських операцій та надання спеціальної звітності Національному банку України.

До номера аналітичного рахунка можуть долучати лише деякі параметри аналітичного обліку, інші параметри зберігають поза номером рахунка і використовують для виконання операцій і складання звітності.

Методичними вказівками НБУ визначено, що довжина номера аналітичного рахунка не є фіксованою і може мати до 14 знаків. Перші п'ять знаків жорстко регламентовано. Наступні знаки в номері рахунка банк формує самостійно відповідно до власних можливостей і потреб.

Усі номери рахунків аналітичного обліку формуються за такою схемою:

AAAA K EEEEEEEEE,

де

AAAA – номер балансового рахунка (4 знаки)

K – ключовий розряд (1 знак)

EEEEEEEEEE – інформація про аналітичний рахунок (до 9 знаків).

Сегмент **EEEEEEEEEE** номера аналітичного рахунка визначається банком самостійно. До складу цього сегмента можуть вводитися такі параметри:

- код контрагента;
- порядковий номер рахунка;
- номер філії банку;
- код валюти тощо.

У разі необхідності банки можуть самостійно збільшувати кількість необхідних атрибутів поза номером рахунка. Код валюти в номері рахунка заповнюється в окремому полі та вирізняється похилою лінією вправо «/».

Основні терміни і поняття

Рахунок, дебет, кредит, оборот, дебетовий оборот, кредитовий оборот, сальдо рахунка, активний рахунок, пасивний рахунок, кореспонденція рахунків, подвійний запис, позабалансові рахунки, основні рахунки, операційні рахунки, регулюючі рахунки, контрактивний рахунок, контрпасивний рахунок, План рахунків, номер рахунка, казначейські інструменти, міжбанківські інструменти, аналітичний облік, синтетичний облік, реєстри аналітичного обліку, реєстри синтетичного обліку, оборотно-сальдовий баланс, сальдовий баланс, перевірочні відомості, особові рахунки, операційні журнали, виписка з особового рахунка, параметри аналітичного рахунка, обов'язкові параметри, необов'язкові параметри, загальні параметри, спеціальні параметри, номер аналітичного рахунка, ключовий розряд.

Законодавчі та нормативні акти

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III.

2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (зі змінами).

3. Методичні вказівки про ведення параметрів аналітичного обліку, затвержені постановою Правління НБУ від 17.06.1997 р. № 191.

4. План рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України, затверджений постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (зі змінами).

5. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України, затверджене постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566 (зі змінами).

Питання для самоконтролю

1. Що таке рахунок бухгалтерського обліку? Як класифікуються рахунки бухгалтерського обліку за економічним змістом?

2. Яким є призначення активних рахунків? Що відображається за пасивними рахунками?

3. В яких випадках елемент активу або пасиву обліковується за балансовими рахунками? Для чого використовуються позабалансові рахунки?

4. Як класифікуються рахунки бухгалтерського обліку за призначенням та структурою? Для чого призначені основні та регулюючі рахунки? Як класифікуються регулюючі рахунки? Що обліковується за операційними рахунками?

5. Дайте визначення Плану рахунків бухгалтерського обліку. Проаналізуйте взаємозв'язок частин Плану рахунків: балансової, доходів і витрат, позабалансової.

6. Дайте визначення реєстрів аналітичного та синтетичного обліку. Що відносять до основних реєстрів аналітичного та синтетичного обліку?

7. Дайте характеристику параметрів аналітичного обліку. Як формується номер аналітичного рахунка?

Тема 4. ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

Питання до розгляду

1. Склад і оцінка капіталу банку.
2. Облік операцій з формування статутного капіталу.
3. Порядок обліку емісійних різниць.
4. Облік розрахунків з акціонерами банку.
5. Облік субординованого боргу банку та інших статей додаткового капіталу.
6. Порядок обліку фінансових результатів діяльності банку та їх розподілу.

1. Склад і оцінка капіталу банку

Формування статутного капіталу банку здійснюється згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III (із змінами).

Капітал є залишковою вартістю активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

Статутний капітал – це сплачений та зареєстрований підписний капітал банку.

Банки в Україні створюються у формі акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю або кооперативних банків. Статутний капітал банку формується за рахунок власних коштів акціонерів або пайових внесків засновників банку у грошовій формі.

Статутний капітал державного банку на 100% належить державі. Державний банк створюється за рішенням Кабінету Міністрів України. При цьому витрати на формування статутного капіталу передбачаються в законі про Державний бюджет України на відповідний рік.

Капітал банку разом з його зобов'язанням є джерелом коштів для створення активів. При цьому базові принципи діяльності банку не передбачають розмежування активів за джерелами їх формування або їх реальними власниками.

Ситуація змінюється в разі ліквідації банку. В цьому випадку претензії до активів стосовно черговості їх погашення переділяються на дві групи:

- претензії кредиторів, які задовольняються в першу чергу;
- претензії акціонерів.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III (із змінами) та Інструкції про порядок ре-

гулювання діяльності банків в Україні, затвердженої постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 68, регулятивний капітал банку (власні кошти) складається з основного та додаткового капіталу.

Основний капітал або капітал 1-го рівня, містить фактично сплачений зареєстрований статутний капітал; розкриті резерви, створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку; дивіденди, направлені на збільшення статутного капіталу; емісійні різниці; резервні фонди, що створюються згідно із законами України; загальні резерви, що створюються під невизначений ризик при проведенні банківських операцій; прибуток минулих років; прибуток минулих років, що очікує затвердження.

До додаткового капіталу банку (капіталу 2-го рівня) належать резерви під стандартну заборгованість інших банків; резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків; результат переоцінювання статутного капіталу з урахуванням індексу девальвації та ревальвації гривні; результат переоцінювання основних засобів; прибуток поточного року; субординований борг, що враховується до капіталу.

Субординований борг – це звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які відповідно до угоди не можуть бути взяті з банку раніше п'яти років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвесторові після погашення претензій усіх інших кредиторів.

Усі статті основного й додаткового капіталу, крім резервів під стандартну заборгованість інших банків та резервів під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків і субординованого боргу, обліковуються за рахунками 5-го класу Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Облік капіталу ґрунтується на концепції джерела. Кожне джерело капіталу відображається в обліку окремо. За таким підходом у 5-му класі Плану рахунків вирізняють три розділи рахунків:

розділ 50 – Статутний капітал та інші фонди банку;

розділ 51 – Результати переоцінки;

розділ 59 – Результат поточного року.

Розділ 50-й, своєю чергою, має такі групи:

500 «Статутний капітал банку»;

501 «Емісійні різниці»;

502 «Загальні резерви та фонди банку»;

503 «Результати минулих років»;

504 «Результати звітнього року, що очікують затвердження».

Рахунки 5-го класу можуть кореспондувати з розрахунками дебіторської та кредиторської заборгованості, окремими рахунками

3-го класу та рахунками готівкових коштів або кореспондентським рахунком лише у разі сплати дивідендів та отримання внесків від акціонерів. У всіх інших випадках рахунки 5-го класу кореспондують між собою.

Кошти, залучені на умовах субординованого боргу, стосовно яких отримано дозвіл Національного банку на врахування їх до капіталу банку, обліковуються за рахунком 3660 «Субординований борг банку».

2. Облік операцій з формування статутного капіталу

Статутний капітал банку формується відповідно до вимог Закону України «Про банки і банківську діяльність», інших законодавчих актів та установчих документів банку.

Формування та збільшення статутного капіталу банку здійснюється тільки грошовими внесками. При цьому грошові внески для формування і збільшення статутного капіталу резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти – в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях.

Банки формують статутний капітал завдяки емісії власних акцій та оголошенню підписки на паї. Акція засвідчує пайову участь у статутному капіталі банку. Згідно з нормативними актами НБУ банківські акції можуть бути лише іменними. Обіг іменних акцій фіксується у реєстрах власників іменних цінних паперів.

За типом акції банку можуть бути простими та привілейованими. Прості акції дають їх власникам право голосу в ухваленні прийняття важливих управлінських рішень, дохід за ними залежить від результатів діяльності банку та способу їх розподілу. Такі акції не мають фіксованої дивідендної ставки, і їхня ринкова вартість може значно змінюватися.

Привілейовані акції дають власникові право на одержання дивідендів, але власники цих акцій не мають права брати участь в управлінні банком. Привілейовані акції можуть випускатися з фіксованою ставкою дивідендів (у процентах до їхньої номінальної вартості), сума яких виплачується щорічно.

Облік простих і привілейованих акцій ведеться окремо за відповідними аналітичними рахунками балансового рахунку 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку».

Акції банку сплачуються у гривнях або в іноземній вільно конвертованій валюті. Незалежно від того, в якій валюті внесено вклад, вартість акцій за рахунками капіталу відображається у гривнях.

Перерахування внесків до статутного капіталу банку з іноземної вільно конвертованої валюти у національну валюту України здійснюється за офіційним курсом НБУ на дату підписання установчого договору.

Облік операцій з акціями, емітованими банком, здійснюється згідно з вимогами Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами установ комерційних банків України, затвердженої постановою Правління НБУ від 30.12.1997 р. № 466 (із змінами).

У разі формування статутного капіталу до реєстрації комерційного банку в територіальному управлінні НБУ за місцем створення банку засновникам відкривається тимчасовий рахунок. На цей рахунок кожен засновник вносить визначену чинним законодавством і установчими документами частку статутного капіталу.

Після реєстрації банку акумульовані кошти перераховуються на його кореспондентський рахунок у відповідній установі Національного банку України.

У разі відмови в реєстрації банку кошти з тимчасового рахунку повертаються засновникам банку за їхньою заявою у тижневий термін.

Комерційний банк здійснює емісію акцій та розповсюджує їх серед акціонерів до реєстрації статутного капіталу. Внески акціонерів за незареєстрованим статутним капіталом обліковуються за балансовим рахунком 3630 «Внести за незареєстрованим статутним капіталом».

Статутний капітал реєструється в повній сумі оголошеної емісії, яка може охоплювати і несплачену частку капіталу. При цьому загальна сума зареєстрованого статутного капіталу банку обліковується за кредитом рахунка 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку».

Несплачений зареєстрований статутний капітал обліковується за рахунком 5001 «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку» (рахунок контрпасивний). За дебетом цього рахунка проводяться суми зареєстрованого, але несплаченого статутного капіталу в кореспонденції з рахунком 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку».

Операції з формування та збільшення статутного капіталу банку відображаються в бухгалтерському обліку таким чином.

Зміст операції	Бухгалтерські проведення
Внесення сум акціонерами за ще незареєстрованим статутним капіталом банку	на суму внеску: ДТ Кореспондентський рахунок КТ 3630 «Внески за незареєстрованим статутним капіталом»

Зміст операції	Бухгалтерські проведення
Реєстрація статутного капіталу	на суму сплаченого статутного капіталу: ДТ 3630 «Внески за незареєстрованим статутним капіталом» КТ 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку» на суму несплаченого статутного капіталу: ДТ 5001 «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку» КТ 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку»
Отримання внесків акціонерів до статутного капіталу після його реєстрації	на суму внесків у межах несплаченої частини статутного капіталу: ДТ Кореспондентський рахунок КТ 5001 «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку»

3. Порядок обліку емісійних різниць

Акції комерційного банку можуть продаватися за ціною відмінною від їхньої номінальної вартості. Зауважимо, що банк не може реалізовувати акції за ціною, нижчою від номіналу.

У разі продажу акцій банку за ціною, вищою від їхньої номінальної вартості, виникають емісійні різниці.

Емісійні різниці – сума коштів, отриманих банком від первинної емісії власних акцій та інших корпоративних прав, що перевищує номінальну вартість таких акцій (інших корпоративних прав).

Емісійні різниці враховуються за кредитом балансового рахунку 5010 «Емісійні різниці». Розгляньмо облік емісійних різниць на прикладі.

Комерційним банком оголошено емісію простих акцій. Номінальна вартість акції – 10 грн., обсяг емісії – 1 000 000 грн. (100 000 акцій).

Після реєстрації емісії несплачена частка статутного капіталу склала 400 000 грн. (40 000 акцій). Банк реалізував 30 000 акцій після реєстрації емісії за ціною 12 грн. за акцію.

За вказаними операціями після реєстрації емісії акцій у бухгалтерському обліку виконуються такі проведення:

- на суму номінальної вартості реалізованих акцій:

ДТ Кореспондентський рахунок – 300 000 грн.

КТ 5001 «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку» – 300 000 грн.

• на суму перевищення вартості реалізації акцій над їхньою номінальною вартістю:

ДТ Кореспондентський рахунок
КТ 5010 «Емісійні різниці»

– 60 000 грн.
– 60 000 грн.

Бухгалтерські проведення за рахунками групи 500 «Статутний капітал банку» відображаються в обліковій системі тільки головного банку – юридичної особи.

Комерційні банки – юридичні особи мають право надавати дозвіл своїм філіям на розміщення зазначених цінних паперів серед клієнтів банку за умови встановлення суворого контролю з боку комерційного банку і територіального управління Національного банку за здійсненням уповноваженими банківськими установами зазначених операцій.

Кошти, отримані філією банку за реалізовані акції, обліковуються на рахунку 3641 «Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку» за їхньою номінальною вартістю. Перерахування коштів головному банку здійснюється через відповідний рахунок групи 390 «Розрахунки між філіями та іншими підвідомчими установами банку». Головний банк зараховує кошти за реалізовані філією акції на підставі отриманих від філії документів.

4. Облік розрахунків з акціонерами банку

Комерційний банк може викупляти власні акції в акціонерів з метою їх подальшого перепродажу або анулювання. Такі акції повинні бути реалізовані або анульовані протягом одного року від дня їх викупу.

Розподіл прибутку, а також головування і визначення кворуму на загальних зборах акціонерів протягом вказаного періоду проводяться без урахування викуплених банком власних акцій.

Власні акції, викуплені в акціонерів, обліковуються за балансовим рахунком 5002 «Власні акції банку, які викуплені в акціонерів». За своєю характеристикою рахунок 5002 є контрпасивним. Отже, розмір статутного капіталу банку (підсумок за рахунками групи 500 «Статутний капітал банку») зменшується на суму несплаченої його частки, а також на суму вартості власних акцій банку, що викуплені в акціонерів.

Якщо ціна викупу акцій є вищою від їхньої номінальної вартості, різниця між ціною викупу та номінальною вартістю відноситься на

рахунок 5010 «Емісійні різниці» в межах залишку цього рахунка. В разі недостатності залишку першим дебетується рахунок 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років» у межах позитивного залишку, потім – рахунок 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження».

Розгляньмо приклад.

Комерційний банк реалізував 5000 власних простих акцій за ціною 6 грн. за акцію (номінал акції – 5 грн.) після реєстрації статутного капіталу.

ДТ Кореспондентський рахунок	– 30 000 грн.
КТ 5001 «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку»	– 25 000 грн.
КТ 5010 «Емісійні різниці»	– 5000 грн.
Банк викупив 4000 власних простих акцій, що перебували в обігу, за ціною 7 грн. за акцію (номінал акцій – 5 грн.).	
ДТ 5002 «Власні акції банку, які викуплені в акціонерів»	– 20 000 грн.
ДТ 5010 «Емісійні різниці»	– 5000 грн.
ДТ 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років» (5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»)	– 3000 грн.
КТ Кореспондентський рахунок	– 28 000 грн.

У разі продажу викуплених акцій різниця між ціною продажу та їхньою номінальною вартістю відображається за балансовим рахунком 5010 «Емісійні різниці».

При цьому виконуються такі бухгалтерські проведення:

ДТ Кореспондентський рахунок – на суму, отриману від реалізації акцій

КТ 5002 «Власні акції банку, які викуплені в акціонерів» – на суму номінальної вартості акцій

КТ 5010 «Емісійні різниці» – на різницю між вартістю реалізації та номінальною вартістю акцій.

У випадках анулювання акцій вони повинні бути списані з балансу банку з одночасною реєстрацією зменшення статутного капіталу.

При цьому виконується таке бухгалтерське проведення:

ДТ 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку»

КТ 5002 «Власні акції банку, які викуплені в акціонерів».

Загалом, позитивний результат від операцій з власними акціями банку буде відображений за кредитом рахунка 5010 «Емісійні різниці», негативний – за дебетом рахунка 5031 «Непокріті збитки».

минулих років» або 5041 «Збиток звітного року, що очікує затвердження».

Дивіденди за акціями визнаються та сплачуються після їх оголошення Загальними зборами акціонерів банку. Зазвичай минає певний час між датою оголошення та датою сплати дивідендів. На дату оголошення здійснюється нарахування дивідендів, що відображається таким бухгалтерським проведенням:

ДТ 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»

КТ 3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами банку за дивідендами».

За датою реєстрації дивідендів визначається перелік акціонерів, яким буде сплачено дивіденди згідно з реєстром акціонерів на дану дату. Зміна власника акцій до цієї дати приведе до того, що дивіденди буде сплачено новому власникові.

За датою сплати дивідендів виконується бухгалтерський запис:
ДТ 3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами банку за дивідендами»

КТ Кореспондентський рахунок, або Поточний рахунок СГД, або Банкноти й монети в касі банку.

5. Облік субординованого боргу банку та інших статей додаткового капіталу

Для врахування субординованого боргу в складі додаткового капіталу банку банк-боржник повинен отримати відповідний дозвіл Національного банку України. З цією метою він подає клопотання до відповідного територіального управління Національного банку або структурного підрозділу центрального апарату НБУ, що безпосередньо здійснює нагляд за діяльністю банку.

Залучення коштів на умовах субординованого боргу з метою врахування їх до капіталу банку може здійснюватися у вигляді кредитів чи депозитів від банків та депозитів інших юридичних осіб — небанківських установ.

З отриманням Дозволу на врахування залучених коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банку банк-боржник обліковує їх за пасивним рахунком 3660 «Субординований борг банку». При цьому виконується бухгалтерське проведення:

ДТ Кореспондентський рахунок

КТ 3660 «Субординований борг банку».

У банку-інвесторі дані вкладення обліковуються за відповідни-

ми рахунками 4-го класу «Довгострокові вкладення, основні засоби та нематеріальні активи» Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Якщо клопотання про надання Національним банком Дозволу на врахування залучених коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банку відхилено, кошти, залучені на умовах субординованого боргу, не відносяться до розрахунку капіталу банку та обліковуються відповідно:

банком-інвестором – за балансовим рахунком 1524 «Довгострокові кредити, які надані іншим банкам» або за балансовим рахунком 1515 «Довгострокові депозити, що розміщені в інших банках»;

банком-боржником – за балансовими рахунками 1624 «Довгострокові кредити, які отримані від інших банків» (1615 «Довгострокові депозити інших банків») або за балансовим рахунком 2615 «Довгострокові депозити суб'єктів господарської діяльності».

Порядок обліку резервів під стандартну заборгованість інших банків і стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків регламентується Правилами бухгалтерського обліку формування і використання резервів у банках України, затвердженими постановою Правління НБУ від 11.07.2001 р. № 268. При цьому сформовані резерви обліковуються за відповідними контраktivними рахунками 1-го та 2-го класів Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, а саме:

1591 Резерви під стандартну заборгованість інших банків;

2401 Резерви під стандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам.

Результат переоцінювання основних засобів банку обліковується за балансовим рахунком 5100 «Результат переоцінки основних засобів».

Переоцінювання основних засобів має здійснюватися з достатньою регулярністю, щоби запобігти значним відхиленням балансової вартості даних активів від їхньої справедливої вартості. Справедлива вартість основних засобів звичайно є їхньою ринковою вартістю. Вона визначається під час проведення оцінної експертизи оцінювачами, які мають професійну кваліфікацію.

Методику обліку результатів переоцінювання основних засобів визначена Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 11.12.2000 року № 475.

6. Порядок обліку фінансових результатів діяльності банку та їх розподілу

Фінансовий результат діяльності банку визначається порівнянням доходів звітного періоду з витратами даного періоду. Методика визначення фінансового результату передбачає, що він розраховується як різниця між загальною сумою всіх статей доходів банку та загальною сумою всіх статей його витрат. Фінансовий результат може виступати у формі прибутку або збитку банку.

Порядок обліку фінансового результату діяльності банку за звітний рік є таким. Наприкінці року залишки за рахунками доходів і витрат закриваються (станом на перший робочий день нового року вони дорівнюють нулеві). При цьому за умови перевищення доходів над витратами банк отримує прибуток, який відображається за кредитом рахунка 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»; за умови перевищення витрат над доходами – збиток, який обліковується за дебетом рахунка 5041 «Збиток звітного року, що очікує затвердження».

Слід зауважити, що на розмір фінансового результату звітного року впливають також коригуючі проведення, які здійснюються вже наступного року. Така ситуація пов'язана з тим, що ряд операцій банку, проведених у звітному періоді, з різних причин банк не може відобразити за рахунками бухгалтерського обліку в даному періоді. Це стосується, насамперед, таких операцій, як переоцінювання, нарахування, рух резервів.

Коригуюче проведення здійснюється за умови, що подія, зміст якої воно відображає, стосується операції, фактично проведеної у звітному періоді.

Порядок та умови здійснення коригуючих проведень визначаються Положенням про формування коригуючих проводок, що здійснюються банками України, затверджене постановою Правління НБУ від 09.10.2001 р. № 427.

Суми прибутку чи збитку банку (з урахуванням результатів коригуючих проведень) обліковуються за рахунками 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження» або 5041 «Збиток звітного року, що очікує затвердження» до їх затвердження та розподілу Загальними зборами акціонерів банку.

Слід зауважити, що бухгалтерські проведення при відображенні фінансових результатів діяльності банку за щойно наведеними рахунками не виконуються. Віднесення фінансового результату діяльності банку на вказані рахунки здійснюється автоматично в кінці останнього робочого дня звітного року.

Напрями розподілу прибутку банку визначають та затверджують загальні збори акціонерів.

У бухгалтерському обліку розподіл прибутку банку відображається так:

– формування резервного фонду

ДТ 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»

КТ 5021 «Резервні фонди»;

– нарахування дивідендів акціонерам банку

ДТ 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»

КТ 3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами банку за дивідендами»;

– формування загальних резервів

ДТ 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»

КТ 5020 «Загальні резерви»;

– формування інших фондів банку

ДТ 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»

КТ 5022 «Інші фонди банку»;

– здійснення капіталізації дивідендів, що спрямовуються на збільшення статутного капіталу

ДТ 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»

КТ 5003 «Дивіденди, направлені на збільшення статутного капіталу».

Залишок нерозподіленого прибутку банку обліковується за балансовим рахунком 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років», що відображається в обліку таким бухгалтерським проведенням:

ДТ 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»

КТ 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років».

В аналітичному обліку банк на власний розсуд може відкривати окремі аналітичні рахунки за балансовим рахунком 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років» для деталізації напрямів використання нерозподіленого прибутку.

Основні терміни і поняття

Капітал, статутний капітал, основний капітал, додатковий капітал, розкриті резерви, емісійні різниці, резервні фонди, загальні резерви, прибуток минулих років, резерви під стандартну заборгованість банків, резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями, результат переоцінювання основних засобів, прибуток поточного року, субординований борг, акції банку, прості акції, привілейовані акції, іменні акції, зареєстрований статутний капітал банку, несплачений зареєстрований статутний капітал банку, фінансовий результат діяльності банку, прибуток звітного року, що очікує затвердження, збиток звітного року, що очікує затвердження.

Законодавчі та нормативні акти

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III (із змінами).
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (із змінами та доповненнями).
3. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами установ комерційних банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 30.12.1997 р. № 466 (із змінами).
4. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 11.12.2000 р. № 475 (із змінами і доповненнями).
5. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368.
6. Положення про формування коригуючих проводок, що здійснюються банками України, затверджене постановою Правління НБУ від 09.10.2001 р. № 427.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення капіталу банку. Охарактеризуйте структуру регулятивного капіталу.
2. Якою є структура 5-го класу «Капітал банку» Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України? Чи обліковуються окремі статті капіталу за рахунками інших класів?
3. Охарактеризуйте методiku ведення обліку операцій з формування статутного капіталу банку.
4. Як ведеться облік несплаченого зареєстрованого статутного капіталу? Чи враховується несплачена частка капіталу при розрахунку його загальноного розміру? Обґрунтуйте свою думку.
5. Назвіть бухгалтерські проведення, що здійснюються при відображенні в обліку емісійних різниць. В яких випадках виконуються записи за дебетом рахунка 5010 «Емісійні різниці»?
6. Як ведеться облік власних акцій банку, викуплених в акціонерів? Назвіть бухгалтерські проведення, що виконуються в разі анулювання таких акцій.
7. Охарактеризуйте порядок ведення обліку розрахунків з акціонерами за дивідендами. Які бухгалтерські проведення виконуються за датою оголошення та датою сплати дивідендів?
8. У чому полягає особливість обліку субординованого боргу банком-боржником та банком-інвестором у таких випадках: а) субординований борг враховується в складі додаткового капіталу банку; б) кошти, залучені на умовах субординованого боргу, не враховуються у складі додаткового капіталу банку?
9. У яких випадках здійснюється переоцінювання основних засобів банку? Як відображаються в обліку результати переоцінювання?
10. Охарактеризуйте методiku визначення фінансового результату діяльності банку за звітний рік і порядок його відображення в обліку.

Тема 5. ОБЛІК ГОТІВКОВИХ КОШТІВ БАНКІВ

Питання до розгляду

1. Організація касової роботи в комерційних банках України.
2. Документація, документообіг та облік прибуткових касових операцій.
3. Документообіг, облік і контроль видаткових касових операцій.
4. Порядок здійснення операцій вечірніми касами.
5. Інкасація грошового виторгу інкасаторами банків, облік і контроль цих операцій.
6. Облік підкріплення операційних кас комерційних банків.
7. Ревізія каси, відображення в обліку результатів ревізії.

1. Організація касової роботи в комерційних банках України

Специфіка здійснення комерційними банками операцій з розрахунково-касового обслуговування клієнтів полягає в тому, що, незважаючи на інтенсивний розвиток сучасних платіжних технологій та форм безготівкових розрахунків, лєвова частка в грошовому забезпеченні господарського обороту суб'єктів підприємницької діяльності продовжує припадати на готівкові кошти. Ось чому банки, що прагнуть надавати комплексні банківські послуги, повинні забезпечити якісне виконання всіх необхідних операцій з касового обслуговування фізичних та юридичних осіб.

Касове обслуговування – це сукупність банківських операцій з прийняття готівкових коштів від клієнтів і зарахування їх на відповідні банківські рахунки та видання з клієнтських рахунків через касу банку готівкових коштів згідно з розпорядженням клієнтів на цілі, передбачені чинним законодавством.

Організація касової роботи комерційних банків регламентується Національним банком України за його Інструкцією про касові операції в банківських установах, затвердженою постановою Правління НБУ № 337 від 14.08.2003 р. Ця Інструкція визначає порядок і вимоги щодо здійснення банками, їхніми філіями та відділеннями касових операцій в національній та іноземній валютах, регулює взаємовідносини банків із територіальними управліннями Національного банку, іншими банками та клієнтами з цих питань.

Операції з обслуговування готівково-грошового обороту клієнтів здійснюються через операційні каси банків.

Структуру операційної каси і чисельність касових працівників, а також потребу встановлення банкоматів банк визначає самостійно.

Робочі місця касових працівників, які здійснюють приймання та оброблення готівки, мають бути обладнані приладами для контролю захисних елементів банкнот. Крім того, робоче місце з приймання готівки має бути обладнане так, щоби клієнт міг спостерігати за перерахуванням готівки.

До складу операційних кас долучаються прибуткові та видаткові каси. Прибуткові каси, своєю чергою, можуть поділятися на денні та вечірні. Денні каси приймають готівкові кошти протягом операційного дня банку. Ці кошти того ж дня повинні бути зараховані банком на рахунки клієнтів. Для обслуговування клієнтів, які здійснюють готівкові розрахунки у пізніші вечірні часи, банки відкривають вечірні каси, які приймають готівкові кошти від клієнтів після закінчення операційного дня. Кошти, що надходять до вечірніх кас, повинні бути зараховані на рахунки клієнтів наступного дня. Залишок грошей в операційній касі обмежений граничним розміром, що визначається за погодженням з Національним банком України залежно від обсягу готівкового обороту банку та умов його роботи.

Для зберігання готівки, бланків суворої звітності та інших цінностей і документів в установі банку відводиться спеціальне приміщення – грошове сховище. У сховищі повинні бути окремі сейфи, металічні шафи, стелажі й возики, які замикаються на ключ посадовою особою, відповідальною за схоронність готівки та цінностей у сховищі банку.

Облік прийнятих у сховище грошових білетів, монет та інших цінностей ведеться у Книзі обліку готівки операційної каси. Там проводяться записи загальних залишків цінностей за кожним рахунком на кожний операційний день до закриття грошового сховища.

Бланки суворої звітності обліковуються на позабалансовому рахунку 9821 «Бланки суворої звітності» в умовній оцінці за кожну книжку або аркуш.

Відповідальність за схоронність готівки й цінностей у сховищі та в операційних касах установ банків несуть особи, які уповноважені наказом керівника установи банку. Такими посадовими особами можуть бути керівник або заступник керівника, головний бухгалтер установи банку або його заступник, завідувач каси.

Грошові сховища, в яких зберігається готівка операційної каси та інші цінності, відчиняються і замикаються на три ключі та опечатуються печатками трьох службових осіб, відповідальних за схоронність цінностей.

Всі грошові сховища, сейфи, металеві шафи, в яких зберігаються готівка і цінності, повинні мати дублікати ключів, які з доклад-

ним описом вкладаються в пакет, обшиваються тканиною і опечатуються печатками трьох службових осіб, відповідальних за схоронність цінностей. Пакет із супровідним листом, підписаним тими ж особами, передається на зберігання у відділ безпеки комерційного банку або в найближчу установу банку.

Документ про здання дублікатів ключів на зберігання іншій установі банку разом із копіями опису та супровідного листа зберігається у сейфі керівника та обліковується на позабалансовому рахунку 9819 «Інші цінності і документи».

Касири операційних кас можуть виконувати операції з приймання і видання готівки тільки на основі касових документів, які перевірені та оформлені обліково-операційними працівниками і передані внутрішнім шляхом до каси. Касири операційних кас повинні мати зразки підписів операційних працівників і контролерів, а операційні працівники – зразки підписів касирів.

У кожній установі банку на касових працівників, інкасаторів, водіїв заводиться особова справа, в якій є заява про прийняття на роботу, автобіографія, копія наказу про призначення на посаду, витяг з протоколу про прийняття заліку щодо знання Інструкції про касові операції в банках України, а також договір про повну матеріальну відповідальність.

Працівники каси несуть повну матеріальну відповідальність за нестачу грошей і цінностей та інші недоліки в роботі, які завдали матеріальної шкоди банкові.

Облік готівки в національній та іноземній валютах і дорожніх чеків здійснюється за рахунками першого класу розділу 10 «Казначейські та міжбанківські операції» Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління НБУ від 21.11.1997 № 388 (із змінами і доповненнями).

Аналітичний та синтетичний облік готівкових коштів у національній валюті здійснюється за номінальною вартістю.

2. Документація, документообіг та облік прибуткових касових операцій

Приймання готівки в касу комерційного банку здійснюється на підставі первинних документів, які мають відповідати встановленим формам. Бланки касових документів виготовляються згідно з їх зразками друкарським способом або з використанням комп'ютерної техніки з відображенням обов'язкових реквізитів. До обов'язкових реквізитів прибуткових касових документів належать: дата

здійснення операції, зазначення платника та отримувача, сума касової операції, номер рахунку отримувача та назва банку отримувача, підписи платника або отримувача та працівників банку, уповноважених здійснювати касову операцію. Крім обов'язкових касові документи можуть містити й інші реквізити, потрібні для здійснення окремих операцій з готівкою. Виправлення первинних касових документів не допускаються. Суми записуються з великої літери, обов'язково з початку рядка, а також чітко, без скорочень, вільне місце прокреслюється. При зазначенні суми словами перше слово починається з великої літери, назва грошової одиниці зазначається у скороченій формі, а сума копійок – цифрами.

Приймання готівки здійснюється через каси банків за такими прибутковими касовими документами:

а) **за заявою на переказ готівки** – від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки, від фізичних осіб – на поточні, депозитні рахунки, а також від юридичних та фізичних осіб – на рахунки інших юридичних або фізичних осіб, які відкриті в цьому самому банку або в іншому банку, та переказу без відкриття рахунку;

б) **за рахунками на сплату платежів** – від фізичних осіб на користь юридичних осіб;

в) **за прибутковим касовим ордером** – від працівників банку за внутрішньобанківськими операціями;

г) **за документами, установленими відповідною платіжною системою, від фізичних і юридичних осіб** – для відправлення переказу та виплати його отримувачеві готівкою в національній валюті.

Клієнт заповнює прибуткові касові документи і передає їх операційному працівнику, для перевірки правильності заповнення всіх реквізитів.

При прийманні готівки без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, з метою ідентифікації осіб в прибутковому касовому документі обов'язково мають зазначатися такі реквізити:

- **для фізичних осіб:** прізвище, ім'я та по батькові клієнта, дата народження, серія та номер паспорта, дата видання та орган, що його видав, місце проживання, ідентифікаційний номер;

- **для юридичних осіб:** найменування, місце знаходження, ідентифікаційний код, реквізити банку, в якому відкрито поточний рахунок (із зазначенням його номера), прізвище, ім'я, по батькові особи – представника цієї юридичної особи, яка безпосередньо вносить або переказує готівку, дата народження, серія та номер паспорта, дата видання та орган, що його видав.

Реквізити для ідентифікації осіб обов'язково мають бути зазначені в касових документах за допомоги технічних засобів або від руки на підставі пред'явлених клієнтом відповідних документів.

Після перевірки прибуткових касових документів операційний працівник підписує їх та записує внесену суму в прибутковому касовому журналі. Після цього прибуткові касові документи внутрішнім шляхом передаються до каси.

Касир, що одержав прибуткові касові документи, зобов'язаний:

- перевірити наявність і тотожність підписів операційних працівників наявним у нього зразкам;
- звірити відповідність указаних у них сум цифрами і літерами;
- викликати особу, яка вносить гроші, та прийняти їх поаркушним перерахуванням.

Якщо клієнт здає гроші до каси банку за кількома прибутковими документами для зарахування на різні рахунки, то касир повинен приймати гроші за кожним документом окремо. На столі касира не повинно бути ніяких інших грошей, крім тих, що приймаються від особи, яка вносить гроші.

Після приймання грошей клієнтові видається квитанція або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки. Квитанція має містити дату здійснення касової операції, підпис працівника банку, який прийняв готівку, відбиток печатки або електронний підпис працівника банку, засвідчений електронним підписом системи автоматизації банку (САБ).

Якщо прибутковий документ заповнено з порушенням вимог або якщо сума наявних коштів менша, ніж сума платежу, то клієнт додає потрібну суму готівки або операція не виконується, а документ і готівка повертаються платникові. Порядок анулювання операції та повернення платежу визначаються залежно від внутрішнього порядку банку.

Наприкінці операційного дня на підставі прийнятих документів касир складає Довідку касира прибуткової каси про суму прийнятих грошей та кількість документів, що надійшли до каси, і звіряє суму за довідкою з сумою прийнятих ним грошей. Довідка підписується касиром, а вказані в ній касові обороти звіряються ним із записами в касових журналах операційних працівників. Звірення оформляється підписами касира в касовому журналі, а операційного працівника – в довідці касира.

У разі постійних надходжень платежів від фізичних осіб (квартплата, комунальні платежі, плата за газ, електроенергію, телефонний зв'язок) між установами банків та юридичними особами, на користь яких приймаються платежі, можуть укладатися договори про

порядок здійснення операцій у спільно створених системах із приймання та обліку платежів. У цих системах можуть застосовуватися документи на електронних носіях (магнітна картка з умонтованою мікросхемою), на яких міститься потрібна інформація про реквізити платника, одержувача коштів і суми, що сплачуються.

Для ведення обліку операцій і формування потрібних облікових документів застосовуються комп'ютерні системи автоматизованої касової роботи (САКР), які функціонують у складі програмно – апаратного комплексу «Операційний день банку».

Усі операції, що їх виконує касир, фіксуються у протоколі роботи САКР у формі, що не допускає зміни його змісту.

Після закінчення вводу інформації касир друкує квитанцію з такими реквізитами:

- найменування установи банку;
- дата;
- час виконання операції;
- призначення платежу;
- сплачена сума;
- дані про платника та одержувача коштів.

Квитанція має містити електронний підпис касира та бути засвідченою електронним підписом САКР. За відсутності в САКР функції формування електронних підписів квитанцію підписує касир і засвідчує відбитком печатки.

На кінець операційного дня виконані касиром прибуткові документи мають формуватися засобами САКР автоматично. Операції за прийнятими платежами від фізичних осіб мають бути передані в систему автоматизації банку безпосередньо або через проміжні носії інформації того самого дня. Додатково в САКР може формуватися реєстр платежів щодо кожної юридичної особи – одержувача коштів, який надсилається їй в узгодженій у договорі формі. На підставі здійснених операцій в САКР формується зведений касовий ордер платежів. Суми платежів, прийняті через САКР, зараховуються на відповідні рахунки, звичайно в день їх приймання, або в строки, обумовлені договором.

Установа банку приймає від юридичних і фізичних осіб готівку для здійснення переказу у внутрішньобанківській або внутрішньодержавній платіжних системах юридичній або фізичній особі. Платник і отримувач можуть бути як різними особами, так і однією.

Плата за послуги з переказу готівки встановлюється установою банку залежно від застосовуваної платіжної системи.

Для здійснення переказу платник подає до установи банку – члена платіжної системи заповнену та засвідчену особистим підписом заяву про переказ.

Форма заяви про переказ визначається платіжною системою.

Після прийняття заяви працівник установи банку, який здійснює операції з приймання переказів, перевіряє повноту заповнення заяви, звіряє відповідність зазначених у заяві сум цифрами і словами, нараховує плату за здійснення операції, приймає готівку з поаркушним перерахуванням.

Якщо банк використовує внутрішньобанківську платіжну систему, то працівник установи банку вносить дані, зазначені в заяві, до форми заяви в електронному вигляді та надсилає запит щодо отримання реєстраційного номера до головного банку.

Після отримання реєстраційного номера переказу працівник установи банку роздруковує один примірник заяви, проставляє на ньому особистий підпис і відбиток печатки та надає його платникові. Працівник банку попереджає платника про потребу повідомлення ним отримувача про здійснення переказу (якщо інформацію про це не передбачено заявою) та про реєстраційний номер переказу.

У разі використання внутрішньодержавної платіжної системи реєстрація переказів і присвоєння реєстраційного номера проводиться установою банку, що здійснює переказ.

Після закінчення операційного дня працівник установи банку, який здійснював перекази, формує і друкує зведений реєстр прийнятих переказів і звіряє його з даними фактичного залишку готівки в касі. На загальну суму прийнятої готівки відповідно до зведеного реєстру складається прибутковий касовий ордер, який разом із реєстром і заявами додається до касових документів дня.

Вся готівка, яка надійшла до закінчення операційного дня, повинна бути оприбуткована в операційній касі та відображена за дебетом рахунка 1001 «Банкноти та монети в касі банку» або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» і кредитом відповідних рахунків за балансом установи банку, на які зараховується готівка.

3. Облік і контроль видаткових касових операцій

Видача грошей з кас установ банку проводиться за такими документами:

а) *за грошовими чеками* – юридичним особам, їхнім відокремленим підрозділам, а також підприємцям;

б) *за заявою на видання готівки* – фізичним особам із поточних депозитних рахунків та фізичним і юридичним особам переказ без відкриття рахунка;

в) *за документом на отримання переказу готівкою, установленим відповідною платіжною системою*, – фізичним і юридичним особам;

г) *за видатковим касовим ордером* – працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями.

Для одержання грошової чекової книжки клієнт заповнює заяву про видання чекової книжки в одному примірнику, на якій після відповідної перевірки проставляється дозвільний напис уповноваженого працівника банку.

До видання клієнтові грошової чекової книжки на кожному чеку працівник банку заповнює реквізити (найменування банку, код банку, номер його поточного рахунка, найменування юридичної особи) та реєструє їхні номери в картках зразків підписів клієнта.

Для здійснення видаткових касових операцій завідувач каси видає під звіт касирам необхідну суму грошей під розписку в книзі обліку прийнятих і виданих грошей.

Бланки первинних касових документів, на підставі яких здійснюється видання готівки та інших цінностей, мають відповідати встановленим формам. Виправлення у видаткових документах не допускаються.

Грошові чеки заповнюються тільки від руки кульковою ручкою.

У грошових чеках, заявах на видання готівки, на підставі яких видається клієнтам готівка, незалежно від суми мають зазначатися дані паспорта особи – отримувача або документа, що його замінює, найменування документа, серія, номер і дата його видання, найменування установи, що його видала.

Грошові чеки дійсні протягом десяти календарних днів від дня їх виписки, не враховуючи дня виписки.

Видаткові касові документи на одержання готівки клієнт пред'являє операційному працівникові, який перевіряє наявність необхідної суми коштів на рахунку клієнта, для здійснення операції, правильність заповнення всіх реквізитів, достовірність касового документа, зіставляє номер чека, підпис і печатку з наявними у нього зразками.

Операційний працівник підписує видаткові касові документи і видає особі, яка одержує гроші, для пред'явлення в касу контрольну марку від грошового чека.

В обов'язковому порядку видаткові касові документи передаються контролерові для повторної перевірки і запису вказаної суми у видатковий касовий журнал. Після цього видаткові касові документи внутрішнім шляхом передаються до каси.

Одержавши видатковий касовий документ, касир зобов'язаний:

- перевірити наявність підписів службових осіб банку, які мають право дозволяти видання грошей і тотожність цих підписів із зразками, що є в нього;
- порівняти суму, проставлену на документі цифрами, з сумою, що зазначена літерами;
- перевірити, чи є розписка в одержанні грошей на документі;
- перевірити наявність даних про пред'явлення паспорта або іншого документа, який засвідчує особу одержувача грошей;
- викликати одержувача грошей за номером видаткового документа і запитати про суму грошей, що одержується;
- звірити номер контрольної марки з номером на чеку;
- підготувати суму грошей, зіставити суму видачі з сумою, яка вказана на видатковому документі, видати їх одержувачеві та підписати касовий документ.

Якщо клієнт отримує готівку за кількома видатковими документами з різних рахунків, то готівка видається за кожним документом окремо.

Наприкінці операційного дня касир звіряє суму прийнятих під звіт грошей з сумою видаткових документів і залишком грошей та складає Довідку касира видаткової каси, підписує довідку, а наведені в ній касові обороти звіряє з записами в касовому журналі контролера. Звірка підтверджується підписом касира в касовому журналі і контролера – на довідці касира.

Залишок грошей, сформований в установленому порядку, і видаткові касові документи за день разом із довідкою касира видаткової каси касир здає під розписку в Книзі обліку прийнятих і виданих грошей завідувачеві каси, який, перевібивши довідку, підписує її та підшиває в документи дня.

В установі банку, де видаткові операції здійснюються завідувачем каси, довідка касира видаткової каси не складається, а видаткові обороти каси долучаються до зведеної довідки про касові обороти.

Установа банку може видавати готівку юридичним і фізичним особам за переказами без відкриття рахунків. За згодою сторін отримувачеві переказу може бути надіслане повідомлення про надходження на його ім'я переказу в порядку, встановленому банком отримувача.

У разі звернення до установи банку отримувача переказу з вимогою про виплату суми переказу працівник установи банку, який має видати готівку отримувачеві, перевіряє наявність інформації про надходження переказу.

У разі підтвердження інформації про надходження переказу працівник установи банку отримує заповнене повідомлення про одержання переказу, перевіряє повноту його заповнення і відповідність даних, наведених у ньому, даним отримувача, зазначеним в електронному документі або в розрахункових документах. Для отримувача – фізичної особи працівник установи банку перевіряє паспорт або документ, що його замінює. Для отримувача – юридичної особи працівник установи банку перевіряє паспорт або документ, що його замінює, керівника або уповноваженої ним особи. Якщо переказ на ім'я юридичної особи отримує уповноважена керівником особа, то ця особа подає ще й належним чином оформлену довіреність.

На підставі повідомлення працівник установи банку вносить інформацію про виплату переказу до системи грошового переказу. Працівник установи банку роздруковує один примірник повідомлення, проставляє на ньому особистий підпис і відбиток печатки та надає його отримувачеві коштів разом із готівкою за переказом. Часткова виплата переказів не допускається.

Після закінчення операційного дня працівник установи банку, який здійснював виплату готівки за переказами отримувачам, формує і друкує зведений реєстр виплачених переказів і звіряє його з даними фактичного залишку готівки. На загальну суму виплачених переказів відповідно до зведеного реєстру складається видатковий касовий ордер, який разом із реєстром, повідомленнями та засвідченими довіреностями на уповноважених осіб додається до касових документів дня (якщо виплата готівки здійснюється за генеральною довіреністю, то до касових документів дня додається її копія, засвідчена уповноваженим працівником банку).

Якщо установа банку не може здійснити виплату отримувачеві переказу готівкою через те, що він протягом тридцяти робочих днів від дня надходження цієї суми не з'явився до банку, то установа банку отримувача зобов'язана протягом трьох робочих днів повернути відповідну суму установі банку платника.

Виплата повернутих коштів готівкою здійснюється фізичним особам та фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності як виплата переказу без відкриття рахунку, а юридичним особам – зарахуванням на їх поточні рахунки.

Готівка, видана з каси установи банку, повинна бути відображена за дебетом відповідних рахунків за балансом установи банку, з яких вона списується, і кредитом рахунка 1001 «Банкноти та монети в касі банку» або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

4. Порядок здійснення операцій вечірніми касами

Приймання грошей від підприємств, організацій та населення після закінчення операційного дня здійснюють вечірні каси.

Прийняті гроші повинні бути зараховані на відповідні рахунки не пізніше наступного робочого дня. Проводити будь-які видаткові операції, за винятком операцій за вкладами та з цінними паперами, працівникам вечірніх кас забороняється.

Приймання грошей вечірніми касами здійснюється касиром під контролем бухгалтера-контролера, з яким укладається Договір про повну індивідуальну матеріальну відповідальність за схоронність грошей та інших цінностей і який має право контрольного підпису від імені установи банку за прибутковими касовими документами.

Приймання грошей вечірніми касами може здійснюватися без бухгалтера-контролера з використанням контрольного касового апарата або комп'ютерної програми САКР. У цьому випадку печатка, що є в касі, вилучається. Контрольний касовий апарат пломбується завідувачем каси, якщо це передбачено конструкцією апарата. Ключ від підсумовуючого лічильника видається касирові, ключ для погашення підсумовуючого лічильника – завідувачеві каси.

Якщо приймання грошей здійснюється за допомоги бухгалтера-контролера, то особа, яка здає готівку, заповнює прибутковий документ на внесення готівки і передає цей документ бухгалтерові-контролерові, який після перевірки заносить указану суму в прибутковий касовий журнал, а прибуткові документи передає до каси.

Прийнявши гроші, касир підписує прибуткові документи, проставляє на них штамп «Вечірня каса» і видає квитанцію за двома підписами (бухгалтера-контролера і касира), завірену печаткою вечірньої каси, яку закріплено за касиром.

Після закінчення приймання грошей касир та бухгалтер-контролер звіряють суму готівки з даними касового журналу і прибуткових документів та підписують касовий журнал.

Якщо готівка здається до вечірньої каси за допомоги контрольного касового апарата, то після перевірки поданих клієнтом доку-

ментів і прийняття грошей касир підписує документи і проставляє на зворотньому боці квитанції разом з об'явою на внесення готівки відбиток штампа контрольного касового апарата. Квитанцію касир видає здавальникові грошей, а об'яву залишає в себе.

Після закінчення приймання грошей касир виймає з контрольного касового апарата контрольну стрічку, викреслює з неї всі неправильно зараховані підсумовуючим лічильником суми згідно з зіпсованими документами, що в нього залишилися, підраховує загальну суму і звіряє її з фактичною наявністю грошей.

Загальну суму прийнятих грошей касир записує цифрами і літерами в контрольній стрічці, проставляє дату і засвідчує своїм підписом усі зроблені в контрольній стрічці записи і виправлення.

Вранці наступного робочого дня касир вечірньої каси здає документи завідувачеві каси під розписку в контрольній стрічці.

Завідувач каси до прийняття цінностей і документів зобов'язаний:

- попередньо пересвідчитися, чи не проводилося погашення підсумовуючого лічильника контрольного касового апарата;
- перевірити відповідність порядкових номерів від першої до останньої операції та провести погашення підсумовуючого лічильника.

Після приймання цінностей і документів завідувач каси передає документи і контрольну стрічку головному бухгалтерові. Головний бухгалтер після підрахунку за документами загальної суми надходжень зіставляє її з результатом, записаним на контрольній стрічці, підписує контрольну стрічку і разом з документами передає обліково-операційному працівникові для складання касового журналу та запису за рахунками бухгалтерського обліку.

5. Інкасація грошового виторгу інкасаторами банків, облік і контроль цих операцій

Збирання безпосередньо на підприємствах і в організаціях грошової виручки організується апаратом інкасації Національного банку. У разі потреби комерційні банки можуть збирати виручку власними силами з дозволу Національного банку України.

Для створення відомчої інкасації готівки та цінностей установа банку повинна порушити клопотання перед територіальним управлінням НБУ про необхідність такої служби. Клопотання з пакетом документів і висновком подається НБУ для ухвали остаточного рішення про надання дозволу конкретній установі банку на створення служби інкасації.

Обслуговування підприємств і організацій інкасаторським апаратом здійснюється на підставі тристоронніх угод між господарським органом, апаратом інкасації НБУ та установою банку.

У разі інкасації грошової виручки власними силами установ банків укладається двостороння угода.

Список підприємств, організацій і установ, грошова виручка яких збирається інкасаторами, ведеться у відділі інкасації. На кожне підприємство щомісяця складається явкова картка із присвоєнням їй номера, за яким підприємство зареєстроване у списку.

Кожному підприємству, залежно від обсягу грошової виручки, видається необхідна кількість інкасаторських сумок. На кожній сумці проставляється номер, де чисельником є номер господарської організації, під яким її зареєстровано у списку, а знаменником – порядковий номер сумки.

Господарська організація подає установі банку два зразки пломби з чітким відбитком пломбіра.

Начальник відділу інкасації складає схему маршрутів і графіки заїздів інкасаторів на підприємство для збирання грошової виручки.

На кожний маршрут для збирання грошової виручки призначається бригада. Один із членів бригади призначається старшим бригади, другий – збирачем. Під час збирання виручки старший бригади і водій охороняють сумки з грошовою виручкою і спостерігають за роботою збирача. Якщо інкасація здійснюється двома працівниками, то обов'язки старшого бригади виконує водій.

Начальник відділу інкасації перед виїздом інкасаторів для збирання грошової виручки видає під розписку в Журналі для обліку явкових карток, сумок, печаток і доручень на інкасацію грошей:

інкасаторові-збирачеві:

- доручення на інкасацію грошей;
- явкові картки;
- печатку відділу інкасації із зазначенням номера маршруту; старшому бригади;
- порожні сумки;
- посвідчення особи;

водієві:

- посвідчення особи;
- спеціальне посвідчення на машину.

Начальник відділу інкасації періодично (не рідше 1 разу на місяць) здійснює перевірку дотримання інкасаторами правил збирання грошової виручки і перевезення цінностей.

Інкасатор-збирач перед прийняттям сумки з грошовою виручкою, пред'являє здавачеві грошей посвідчення особи з фотокарткою, доручення на інкасацію грошей і явкову картку.

Приймаючи сумки, інкасатор-збирач перевіряє справність сумок, опломбування, відповідність номерів, наявність дати, підписів службових осіб на накладній, відповідність вказаної у явковій картці суми виторгу записам у накладній та копії супровідної відомості, а також відповідність сум цифрами і літерами та наявність підпису касира в явковій картці. Після цього він передає службовій особі підприємства порожню сумку, розписується на копії супровідної відомості, проставляє в ній дату і ставить печатку.

Старший бригади інкасаторів приймає від інкасатора-збирача сумку з грошовим виторгом та видає йому порожню сумку для одержання виторгу від наступного підприємства. Накладна на прийняту від підприємства сумку з грошовою виручкою і явкова картка залишається в інкасатора-збирача.

Сумки з грошовим виторгом інкасатори здають у касу установи банку.

Приймання касиром установи банку сумок з готівкою від старшого бригади інкасаторів проводиться у присутності всіх інкасаторів цієї бригади.

Здаючи сумки з грошовою виручкою, інкасатори пред'являють накладні до сумок та явкові картки бухгалтерові-контролерові, який реєструє належні до приймання від інкасаторів сумки в Журналі обліку прийнятих сумок із готівкою.

Після здавання сумок старший бригади передає начальникові відділу інкасації Журнал обліку прийнятих сумок із готівкою та порожніх сумок і посвідчення особи, інкасатор-збирач передає доручення на інкасацію грошей, явкові картки, печатку і посвідчення особи, водій – посвідчення особи та спеціальне посвідчення на машину.

Начальник відділу інкасації перевіряє, чи всі підприємства, організації обслужено інкасаторами і чи відповідає кількість зданих інкасаторами сумок до каси банку кількості прийнятих ними сумок від підприємств, організацій, а після цього він робить відповідний запис у Журналі обліку прийнятих сумок і мішків з готівкою та порожніх сумок, а також у Журналі для обліку явкових карток, сумок, печаток і доручень на інкасацію грошей.

Про загальну суму грошового виторгу, здану інкасаторами, начальник відділу інкасації складає Довідку і передає її головному бухгалтерові.

Проінкасований виторг підлягає зарахуванню на поточні рахунки суб'єктів господарської діяльності. Операції з інкасування грошового виторгу відображаються в бухгалтерському обліку таким чином.

Зміст операції та назва рахунка	Д-т	К-т
1. Грошовий виторг до перерахування зараховується на поточний рахунок:		
«Банкноти та монети, інкасовані до перерахування»	1005	
«Поточні рахунки суб'єктів господарської діяльності»		2600
2. Фактична сума перерахованого грошового виторгу оприбутковується до каси банку:		
«Банкноти та монети в касі банку»	1001	
«Банкноти та монети до перерахування»		1005
3. Відображається в обліку виявлений надлишок грошового виторгу:		
«Банкноти та монети в касі банку»	1001	
«Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами»		2909
4. Надлишок грошового виторгу зараховується на поточний рахунок суб'єкта господарської діяльності:		
«Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»	2909	
«Поточні рахунки суб'єктів господарської діяльності»		2600
5. Відображається в обліку виявлена недостача грошового виторгу:		
«Інша дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами»	2809	
«Банкноти та монети, інкасовані до перерахування»		1005
6. Недостача грошового виторгу списується з поточного рахунка суб'єкта господарської діяльності:		
«Поточні рахунки суб'єктів господарської діяльності»	2600	
«Інша дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами»		2809

6. Облік підкріплення операційних кас комерційних банків

Для поповнення залишку готівки операційної каси комерційні банки можуть купувати грошову готівку в установах НБУ та в інших комерційних банках за відповідну плату.

Для обліку транзитних оборотів, пов'язаних з виконанням таких операцій в безпосередній кореспонденції з рахунком каси використовуються такі рахунки:

181 Дебіторська заборгованість за операціями з банками

1811 А Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою

191 Кредиторська заборгованість за операціями з банками

1911 П Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою

Підкріплення готівкою установ банків територіальними управліннями НБУ здійснюється на підставі укладених між ними договорів про касове обслуговування.

Доставляти гроші установи банку можуть власними силами або через інкасаторів територіальних управлінь Національного банку.

Відповідальність сторін щодо виявлених надлишків або недостачі грошей обумовлюється укладеною між ними угодою.

Для підкріплення готівкою комерційний банк завчасно надсилає засобами електронної пошти НБУ до територіальних управлінь відповідні заявки за підписом уповноваженої особи банку. Форма, строк і час подання заявок обумовлюються територіальним управлінням за домовленістю з банками в договорах про касове обслуговування.

Підкріплення операційної каси установи комерційного банку проводиться з оборотної каси територіального управління НБУ з одночасним списанням відповідних сум із кореспондентського рахунку банку. Одночасно сплачується комісійна винагорода територіальному управлінню Національного банку за продаж готівки.

У комерційному банку виконуються такі бухгалтерські проведення:

проведення розрахунків за готівку:

Д-т 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»

К-т 1200 «Кореспондентський рахунок у НБУ»;

сплата комісійної винагороди НБУ за готівку:

Д-т 7100 «Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування»

К-т 1200 «Кореспондентський рахунок у НБУ»;

одержання готівки комерційним банком:

Д-т 1001 «Банкноти та монети в касі банку»

К-т 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

Банки отримують готівку з доставленням власними силами безпосередньо з видаткової каси територіальних управлінь за довіреністю, у разі доставлення готівки службою інкасації територіальних управлінь – за описами цінностей у національній валюті, що перевозяться.

Установи банків, які мають надлишок готівки, а також зношені гроші, здають їх до оборотної каси територіального управління із зарахуванням цих сум на кореспондентський рахунок відповідної установи банку.

У комерційному банку виконуватимуться такі бухгалтерські проведення:

здавання готівки до оборотної каси територіального управління НБУ:

Д-т 1007 «Банкноти та монети в дорозі»

К-т 1001 «Банкноти та монети в касі банку»;

одержання повідомлення з територіального управління НБУ про зарахування готівки на кореспондентський рахунок банку:

Д-т 1200 «Кореспондентський рахунок у НБУ»

К-т 1007 «Банкноти та монети в дорозі».

Установи банків, що мають надлишки готівки, можуть також передавати її іншим банкам, які мають потребу в підкріпленнях, за погодженням із територіальним управлінням НБУ.

Передавання готівки проводиться після списання відповідної суми з кореспондентського рахунку установи банку – одержувача грошей і зарахування її на кореспондентський рахунок установи банку, що передає гроші.

Видавання готівки установою банку, що передає гроші, одержувачеві проводиться за прибутково-видатковим касовим ордером і довіреністю.

У комерційному банку, що купує готівку, виконуються такі бухгалтерські проведення:

проведення розрахунків за готівку:

Д-т – 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»

К-т – 1200 «Кореспондентський рахунок у НБУ»;

сплата комісійної винагороди за отримання готівки:

Д-т – 7100 «Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування»

К-т – 1200 «Кореспондентський рахунок у НБУ»;

одержання готівки комерційним банком:

Д-т – 1001 «Банкноти та монети в касі банку»

К-т – 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

У комерційному банку, що продає готівку, виконуються такі бухгалтерські проведення:

зарахування готівки на кореспондентський рахунок:

Д-т – 1200 «Кореспондентський рахунок у НБУ»

К-т – 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»;

одержання комісійних доходів за продажу готівку:

Д-т – 1200 «Кореспондентський рахунок у НБУ»

К-т – 6100 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування банків»;

передавання готівки з каси комерційного банку:

Д-т – 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»

К-т – 1001 «Банкноти та монети в касі банку».

Відділення банків, які не мають самостійного балансу, можуть із дозволу банку, на балансі якого вони обліковуються, передавати готівку філіям і відділенням свого банку, іншим банкам, їхнім філіям.

Підвідомчі філії можуть одержувати підкріплення готівкою з операційної каси комерційного банку. Плата за касове обслуговування при підкріпленні в межах однієї системи банку не береться.

У разі підкріплення підвідомчих філій готівкою з операційної каси комерційного банку в комерційному банку виконуються такі бухгалтерські проведення:

проведення розрахунків за готівку:

Д-т – 3901 «Рахунки, що відкриті для установ банку»

К-т – 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»;

передавання готівки з каси комерційного банку філії:

Д-т – 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»

К-т – 1001 «Банкноти та монети в касі банку».

У підвідомчій філії, яка одержує підкріплення операційної каси комерційного банку, буде здійснено такі бухгалтерські проведення:

проведення розрахунків за готівку:

Д-т – 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»

К-т – 3900 «Рахунки, що відкриті в установах банку»;

одержання готівки касою комерційного банку:

Д-т – 1001 «Банкноти та монети в касі банку»

К-т – 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

Передавання готівки з однієї установи банку до іншої до проведення операцій за кореспондентським рахунком у територіальному управлінні НБУ не допускається.

У разі передавання готівки своїм філіям, розташованим за межами області, а також іншим банкам, незалежно від місця їх розташування, у день її передавання надсилається повідомлення про передавання готівки як банком, що передає готівку, так і банком, що її одержує, відповідному територіальному управлінню НБУ. У повідомленні про передавання готівки мають зазначатися найменування банку, що видав готівку, дата її видання, сума готівки та найменування банку-отримувача.

7. Ревізія каси, відображення в обліку результатів ревізії

Для забезпечення контролю за правильним використанням грошей, а також покращення організації касової роботи, касові операції в установах банків підлягають ревізії (рис. 10).

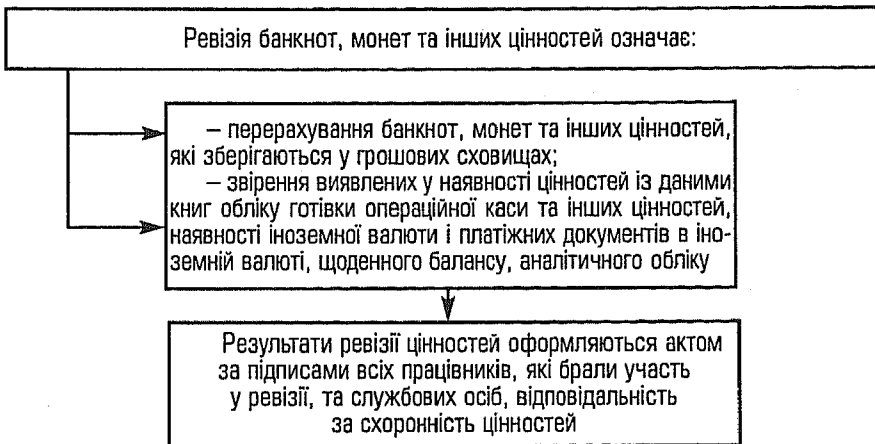

Рис. 10. Ревізія грошових білетів, монет та інших цінностей

Ревізія грошових білетів, монети та інших цінностей, які зберігаються у грошових сховищах і касах установ банків, а також перевірка порядку їх зберігання проводиться:

- за розпорядженням керівника установи банку один раз на півріччя, а також щороку станом на 1 січня нового року;
- у разі зміни керівника, головного бухгалтера або завідувача каси;
- у разі тимчасової зміни службових осіб, відповідальних за схоронність цінностей;

• в інших випадках – за розпорядженням керівників Національного банку України або органів відповідних банків (загальних зборів акціонерів, членів Ради банку та в інших випадках, передбачених Законом України «Про господарські товариства» і статутами банків);

• ревізія цінностей, що зберігаються під відповідальністю працівників каси, які мають перехідні залишки валютних цінностей, проводиться щомісяця. Результати цієї ревізії оформлюються записом у звітній довідці касового працівника, а також реєструються у спеціальній книзі, де вказуються дата, прізвище та ініціали касира, цінності якого було проревізовано.

Ревізія грошових білетів, монет та інших цінностей проводиться складом осіб, яких призначає письмовим наказом керівник установи банку. До проведення ревізії залучаються підготовлені працівники, не зв'язані з виконанням операцій з цінностями, один з яких призначається її керівником.

Ревізія проводиться у присутності службових осіб, відповідальних за схоронність цінностей. Про проведення ревізії за відсутності службової особи окремо відмічається в акті за підписами всіх учасників ревізії.

Відповідальність за правильну організацію і виконання встановлених правил проведення ревізії несе керівник установи банку, який призначив ревізію.

Ревізія проводиться раптово, з перевіркою всіх цінностей, за станом на одну й ту ж дату і в такій послідовності, яка унеможливила би приховування розкрадання і недостач грошей та цінностей. Ревізії, що проводяться, не повинні порушувати звичного перебігу операцій установ банків.

У випадках виявлення недостачі або надлишку грошей і цінностей, розбіжностей в їх обліку або недоліків у забезпеченні схоронності цінностей, копія акта надсилається вищій установі банку.

До акта, що надсилається вищій установі банку, додаються особисте пояснення касового працівника, який допустив нестачу, повідомлення керівника установи банку про вжиті заходи щодо відшкодування з винних осіб збитків, усунення причин, які породжують касові прорахунки і нестачі цінностей.

Виявлені надлишки грошей відображаються за дебетом рахунка 1001 «Банкноти та монети в касі банку» і кредитом рахунка 3619 «Інша кредиторська заборгованість за господарською діяльністю банку». У разі віднесення виявлених надлишків грошей на рахунок доходів банку дебетується рахунок 3619 «Інша кредитор-

ська заборгованість за господарською діяльністю банку» та кредитується рахунок 6399 «Інші операційні доходи».

Всі недостачі грошей, виявлені в результаті ревізії, незалежно від їх суми відносяться на рахунок винних осіб. При цьому дебетується рахунок 3552 «Нестачі та інші нарахування на працівників банку» аналітичний рахунок працівника, в якого виявлено недостачу, та кредитується рахунок 1001 «Банкноти та монети в касі банку». Погашення недостачі касовим працівником буде відображено за дебетом рахунка 1001 «Банкноти та монети в касі банку» і кредитом рахунка 3552 «Нестачі та інші нарахування на працівників банку».

Акти ревізій за останні 12 місяців і спеціальна Книга реєстрації щомісячних ревізій зберігаються у головного бухгалтера установи банку.

Основні терміни і поняття

Касове обслуговування, касова робота, операційна каса, оборотна каса, прибуткові каси, видаткові каси, вечірні каси, грошове сховище, книга обліку готівки операційної каси, завідувач каси, касири операційних кас, об'ява про внесення готівки, прибутковий касовий ордер, повідомлення, грошовий чек, видатковий касовий ордер, контрольна марка, інкасація грошового виторгу, інкасатор, інкасаторська сумка, явкова картка, ліміт каси, підкріплення операційної каси, купівля готівки, продаж готівки, ревізія каси, службові особи, акт ревізії, недостача грошей, надлишок грошей.

Законодавчі та нормативні акти

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (зі змінами).

2. Інструкція про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 19.02.2001 р. № 69.

3. Інструкція про касові операції в банківських установах, затверджена постановою Правління НБУ від 14.08.2003 р. № 337.

Питання для самоконтролю

1. Яким документом регламентується організація касової роботи комерційних банків? Хто несе відповідальність за схоронність готівки і цінностей у сховищі та в операційних касах комерційних банків?

2. Назвіть основні прибуткові касові документи. Перерахуйте документи, за якими видаються гроші з операційної каси банку. Як закінчується операційний день касира і операційних працівників банку?

3. Охарактеризуйте порядок здійснення операцій вечірніми касами. Чи можуть проводити вечірні каси видаткові операції?

4. Як здійснюється інкасація грошового виторгу? Назвіть рахунки, на яких ведеться облік проінкасованого виторгу. Охарактеризуйте бухгалтерські проведення, що виконуються при відображенні в обліку інкасованого грошового виторгу.

5. Який порядок підкріплення операційних кас комерційних банків? Як здійснюється підкріплення операційної каси комерційного банку з оборотної каси територіального управління НБУ? Охарактеризуйте порядок обліку таких операцій.

6. Охарактеризуйте порядок підкріплення операційної каси установи банку з операційної каси іншого комерційного банку. Назвіть бухгалтерські проведення в установі комерційного банку, що продає готівку.

7. Як здійснюється підкріплення підвідомчих філій з операційної каси комерційного банку? Назвіть бухгалтерські проведення, що виконуються при цьому в установі комерційного банку та його філії.

8. В яких випадках проводиться ревізія грошових білетів, монети та інших цінностей? Як оформляються результати проведеної ревізії?

9. Які бухгалтерські проведення виконуються в разі виявлення недостачі або надлишку грошей та цінностей?

Тема 6. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОБЛІК МІЖБАНКІВСЬКИХ РОЗРАХУНКІВ

Питання до розгляду

1. Кореспондентські відносини між банками, відкриття кореспондентських рахунків.
2. Порядок здійснення міжбанківських розрахунків в Україні.
3. Технологія реалізації міжбанківських розрахунків через систему електронних платежів (СЕП) НБУ.
4. Облік міжбанківських розрахунків, що здійснюються через СЕП Національного банку.
5. Організація обліку міжбанківських розрахунків під час застосування різних моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка комерційного банку в СЕП.
6. Облік розрахунків, що здійснюються через внутрішньобанківську платіжну систему (ВПС) комерційного банку.
7. Порядок здійснення та облік міжбанківських розрахунків у разі встановлення прямих кореспондентських відносин між комерційними банками.

1. Кореспондентські відносини між банками, відкриття кореспондентських рахунків

У процесі здійснення банківських операцій установи банків виконують певні доручення один одного, вступаючи при цьому в кореспондентські відносини між собою.

Кореспондентські відносини – це договірні відносини між банківськими установами, метою яких є здійснення платежів, розрахунків та надання інших банківських послуг за дорученням один одного.

Кореспондентські відносини можуть виникати безпосередньо між двома комерційними банками, а також між комерційними банками і територіальними управліннями НБУ.

Для реалізації кореспондентських відносин між банками є необхідним відкриття комерційним банком кореспондентського рахунку в іншому комерційному банку або в територіальному управлінні Національного банку. Такі рахунки відкриваються на підставі укладання договору про встановлення кореспондентських відносин між двома комерційними банками або договору на розрахунково-касове обслуговування між комерційним банком і територіальним управлінням НБУ.

Кореспондентський рахунок – це рахунок, який відкривається комерційному банку для здійснення розрахунків, що їх виконує

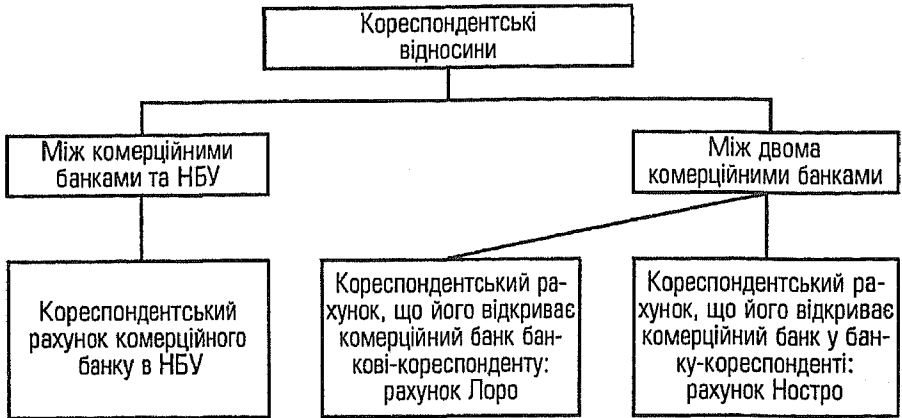

Рис. 11. Схема реалізації кореспондентських відносин між банками

один банк за дорученням і коштом іншого банку на підставі укладеного договору.

Схема реалізації кореспондентських відносин між банківськими установами України має такий вигляд (рис. 11).

2. Порядок здійснення міжбанківських розрахунків в Україні

Міжбанківські розрахунки – це система безготівкових розрахунків за грошовими вимогами і зобов’язаннями, що виникають між банківськими установами чи клієнтами банків у процесі їхньої діяльності.

Необхідною умовою для проведення міжбанківських розрахунків є встановлення між банками кореспондентських відносин.

Порядок здійснення міжбанківських розрахунків в Україні регламентується Інструкцією про міжбанківські розрахунки в Україні, затвердженою постановою Правління НБУ від 27.12.1999 р. № 621 (зі змінами і доповненнями).

Міжбанківські розрахунки можуть здійснюватися:

- через систему електронних платежів (СЕП) НБУ за кореспондентськими рахунками комерційних банків у територіальних управліннях Національного банку;
- через банки-кореспонденти за кореспондентськими рахунками Лоро, Ностро.

Усі міжбанківські розрахунки в Україні здійснюються в електронній формі.

Електронні міжбанківські розрахунки – це розрахунки із застосуванням електронних засобів передавання, оброблення, приймання та захисту інформації про рух коштів.

Їх основою є електронний розрахунковий документ.

Електронний розрахунковий документ – це документ на переказ, сформований банком на підставі розрахункових документів банку, клієнтів, документів на переказ готівки, доручень на довірне списання, та представлений у формі електронних даних, що містять відповідні реквізити документа, зокрема й електронний цифровий підпис.

Він формується засобами системи автоматизації банку (САБ) на основі платіжних документів, отриманих від клієнтів (у паперовій чи електронній формі), або на основі внутрішньобанківських первинних документів.

3. Технологія реалізації міжбанківських розрахунків через систему електронних платежів (СЕП) НБУ

Система електронних платежів Національного банку України – це загальнодержавна платіжна система, що забезпечує здійснення розрахунків в електронній формі між банківськими установами, органами державного казначейства на території України.

Міжбанківські розрахунки в СЕП реалізуються через мережу розрахункових палат України, яка має дворівневу структуру, представлену центральною розрахунковою палатою (ЦРП) – перший рівень та розрахунковими палатами (РП) – другий рівень.

Розрахункова палата – це структурний підрозділ територіального управління Національного банку України, який обслуговує в СЕП банки відповідного регіону.

Центральна розрахункова палата – установа Національного банку України, яка забезпечує функціонування СЕП у цілому, а також здійснює функції РП для банківських установ м. Києва та Київської області, обслуговує інші віртуальні банківські регіони.

Усім комерційним банкам – учасникам СЕП одночасно з відкриттям кореспондентських рахунків у територіальних управліннях Національного банку відкриваються технічні кореспондентські рахунки у розрахункових палатах. Через ці рахунки безпосередньо забезпечується здійснення міжбанківських розрахунків.

Технічний рахунок банківської установи у СЕП – інформація в електронній формі, яка зберігається у програмно-технічному комплексі АРМ – 2 СЕП, поновлюється під час опрацювання розрахунко-

вих документів в електронному вигляді банківської установи і відображає стан кореспондентського рахунку цієї установи на певний час.

Технологію здійснення міжбанківських розрахунків (міжрегіональних) через СЕП НБУ представлено на схемі (рис. 12).

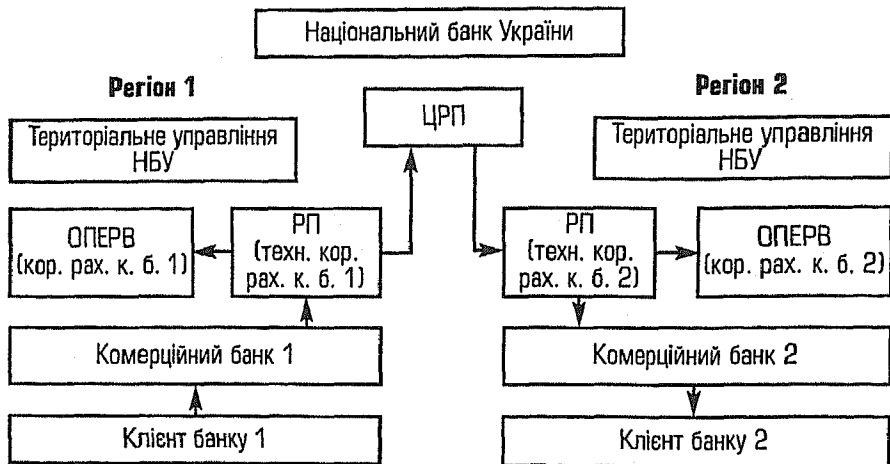

Рис. 12. Технологія здійснення міжбанківських розрахунків (міжрегіональних) через систему електронних платежів НБУ

Наприкінці дня результати здійснених розрахунків відображаються за кореспондентським рахунком банку в територіальному управлінні НБУ.

4. Облік міжбанківських розрахунків, що здійснюються через СЕП Національного банку

Зарахування чи списання коштів за кореспондентським рахунком комерційного банку – учасника СЕП здійснюється тільки після відкриття йому технічного рахунку в розрахунковій палаті або в центральній розрахунковій палаті.

Платежі за кореспондентським рахунком здійснюються в межах поточного залишку його технічного рахунку. Опрацювання розрахункових документів в електронному вигляді та службових повідомлень СЕП здійснюється в порядку черговості їх надходження до системи.

Кореспондентські рахунки, призначені для обліку міжбанківських розрахунків, що здійснюються через СЕП, відкриваються на

балансі комерційних банків – учасників СЕП та на балансі територіальних управлінь НБУ.

План рахунків банків України	План рахунків НБУ
1200 А Кореспондентський рахунок у Національному банку України <u>Призначення рахунка</u> – облік коштів на кореспондентському рахунку банку, що його відкрито в НБУ.	3200 П Кореспондентські рахунки банків-резидентів <u>Призначення рахунка</u> – облік коштів банків-резидентів. Рахунки відкриваються в установах НБУ згідно з договором на розрахунково-касове обслуговування.

Для НБУ кошти комерційних банків на кореспондентських рахунках є його зобов'язаннями. Тож операції, що обліковуються за кореспондентськими рахунками в комерційних банках, знаходять дзеркальне відображення в обліку НБУ.

Бухгалтерські проведення за кореспондентськими рахунками в комерційних банках (рахунки відкрито в територіальних управліннях НБУ) здійснюються за такою схемою:

Зміст операції	Банк А	Банк Б
Клієнт банку А перераховує кошти за надані послуги клієнтові банку Б	ДТ 2600 (платника) КТ 1200 (банку А)	ДТ 1200 (банку Б) КТ 2600 (одержувача)

У відповідних територіальних управліннях НБУ кошти за такою операцією буде списано з кореспондентського рахунка банку А і зараховано на кореспондентський рахунок банку Б.

Нижче наведено балансові рахунки, які служать для обліку між-банківських розрахунків в установах Національного банку України.

№ рахунка	Назва рахунка
2631	Транзитний рахунок для сум, які не були підтверджені одержувачем коштів – установою НБУ
2632	Транзитний рахунок регіону для непідтверджених сум
2633	Внутрішній транзитний рахунок АРМ-2 СЕП
2800	Рахунки територіальних управлінь Національного банку України для внутрішньобанківських розрахунків
3200	Кореспондентські рахунки банків-резидентів

Продовження таблиці

№ рахунка	Назва рахунка
3206	Транзитний рахунок для сум, що не були підтверджені банком-одержувачем коштів
4631	Транзитний рахунок для сум, які не були підтверджені одержувачем коштів – установою НБУ
4632	Транзитний рахунок регіону для непідтверджених сум
4633	Внутрішній транзитний рахунок АРМ-2 СЕП
4800	Рахунки територіальних управлінь НБУ для внутрішньобанківських розрахунків
8040	Технічні рахунки установ НБУ в Розрахунковій палаті (активно-пасивний)
8041	Технічний рахунок АРМ-2 (активно-пасивний)

Вказані рахунки використовуються тільки в разі здійснення проведення в автоматичному режимі під час оброблення згрупованої інформації за результатами роботи СЕП. Внутрішню схему бухгалтерського обліку міжбанківських розрахунків СЕП побудовано з використанням внутрішніх технологічних рахунків. Перелік внутрішніх технологічних рахунків та їх відповідність балансовим рахункам наведено в таблиці.

Номер технологічного рахунка	Назва внутрішнього технологічного рахунку	Балансовий рахунок для дебетового залишку	Балансовий рахунок для кредитового залишку
[1]	Кореспондентський рахунок комерційного банку (філії)	1410.1	3200
[2]	Транзитний рахунок комерційного банку (філії) для непідтверджених сум	1410.2	3206
[3]	Технічний рахунок установи НБУ	8040	8040
[4]	Транзитний рахунок установи НБУ для непідтверджених сум	2631	4631
[5]	«Дзеркальне відображення» рахунка територіального управління в Головній установі НБУ	4800	2800
[6]	Транзитний рахунок регіону для непідтверджених сум	2632	4632

Продовження таблиці

Номер технологічного рахунка	Назва внутрішнього технологічного рахунка	Балансовий рахунок для дебетового залишку	Балансовий рахунок для кредитового залишку
[7]	Технічний рахунок для АРМ-2 (територіального управління НБУ)	8041	8041
[8]	Внутрішній транзитний рахунок АРМ-2 (територіального управління НБУ)	2633	4633
[9]	Рахунок територіального управління в Головній установі НБУ	2800	4800

Бухгалтерські проведення за операціями, що здійснюються територіальними управліннями НБУ за міжрегіональними міжбанківськими розрахунками, у відповідних установах НБУ матимуть такий вигляд.

Територіальне управління НБУ, в якому відкрито рахунок банку-платника		Територіальне управління НБУ, в якому відкрито рахунок банку-одержувача		Пояснення
ДТ	КТ	ДТ	КТ	
3200	8041			Отримання пакета початкових платежів від банківської установи – відправника
8041	4632			Відправлення пакета міжрегіональних платежів у регіон банку-одержувача
		2800	8041	Отримання пакета відповідних міжрегіональних платежів і підтвердження його квитанцією
4632	2800			Надання підтвердження до територіального управління НБУ банку-платника про отримання пакету відповідних міжрегіональних платежів
		8041	3206	Відправлення пакета відповідних платежів банкові-одержувачу
		3206	3200	Надходження підтвердження від одержувача про отримання пакету відповідних платежів

5. Організація обліку міжбанківських розрахунків під час застосування різних моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка комерційного банку в СЕП

Комерційні банки, які мають розгалужену мережу філій, з метою централізації коштів відкривають в установах НБУ консолідовані (спільні) кореспондентські рахунки.

Консолідований кореспондентський рахунок – об'єднання коштів комерційного банку та його філій (або певної кількості філій) на кореспондентському рахунку, відкритому в територіальному управлінні Національного банку України з метою роботи банку (філії) в СЕП за відповідною моделлю обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка.

Через консолідований кореспондентський рахунок філії банку, що не мають власних кореспондентських рахунків, мають можливість виходу в СЕП. Для обліку коштів на консолідованих кореспондентських рахунках комерційних банків призначено ті ж самі балансові рахунки, на яких обліковуються кошти за кореспондентськими рахунками комерційних банків.

Залежно від організаційної структури, цілей і принципів діяльності комерційного банку, наявності внутрішньобанківської платіжної системи комерційні банки можуть вибирати різні моделі обслуговування консолідованих кореспондентських рахунків у СЕП.

Модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка в СЕП – сукупність механізмів і правил роботи СЕП, комерційного банку та його філій, згідно з якими здійснюються міжбанківські розрахунки за консолідованим кореспондентським рахунком через СЕП.

Інструкцією про міжбанківські розрахунки в Україні передбачено використання семи таких моделей. Крім того, в СЕП також застосовується інформаційна або нульова модель обслуговування, яка не передбачає злиття кореспондентських рахунків філій комерційного банку і полягає в наданні комерційному банку додаткової інформації про роботу його філій в СЕП у межах територіального управління Національного банку.

Облікова модель розрахунків через консолідовані кореспондентські рахунки комерційних банків на рівні територіальних управлінь та Правління НБУ матиме такий вигляд, як і за умови використання кореспондентського рахунка банку. Проте розрахунки між філіями комерційного банку, що здійснюються через внутрішньобанківську платіжну систему, мають свої особливості (як у тех-

нології проходження платежів, так і в їх відображенні в обліковій системі банку) залежно від обраної моделі обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку.

6. Облік розрахунків, що здійснюються через внутрішньобанківську платіжну систему (ВПС) комерційного банку

Внутрішньобанківська платіжна система – програмно-технічний комплекс із власними засобами захисту інформації, який експлуатується комерційним банком і його філіями та використовується для здійснення розрахунків між учасниками цієї системи, а також забезпечує взаємодію з СЕП, зокрема з інформаційно-пошуковою системою СЕП.

Облік розрахунків у межах внутрішньобанківської платіжної системи комерційного банку здійснюється за такими рахунками 3-го класу Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

3900 АП Рахунки, що відкриті в установах банку
<p><u>Призначення рахунка:</u> облік розрахунків у національній або іноземній валюті між установами, підвідомчими одному банкові.</p> <p>За <u>дебетом</u> рахунка проводяться суми, які надходять на користь банку та його клієнтів.</p> <p>За <u>кредитом</u> рахунка проводяться суми, які списуються згідно з дорученням банку за його операціями та операціями його клієнтів.</p>
3901 АП Рахунки, що відкриті для установ банку
<p><u>Призначення рахунка:</u> облік розрахунків у національній та іноземній валюті між установами, підвідомчими одному банкові.</p> <p>За <u>кредитом</u> рахунка проводяться суми, які надходять на користь установи та її клієнтів.</p> <p>За <u>дебетом</u> рахунка проводяться суми, які списуються згідно з дорученнями установи за її власними операціями та операціями її клієнтів.</p>

Рахунок 3900 відкривається на балансі філій, а рахунок 3901 – на балансі комерційного банку. Операції, проведені за рахунком 3900 у філії банку, знаходять дзеркальне відображення в обліковій системі комерційного банку за рахунком 3901.

Активно-пасивний характер указаних рахунків дає змогу проводити через ВПС початкові платежі за відкритими філіям рахунками з використанням кредиту овердрафт через установлення лімітів за рахунками цих філій, за умови, що загальна сума початкових платежів обмежується значенням кореспондентського рахунка банку.

Не підтверджені протягом банківського дня суми обліковуються комерційним банком за рахунками:

3928 А Транзитні рахунки для дебетових сум, що не були підтверджені установами банків, розташованими в Україні.

3929 П Транзитні рахунки для кредитових сум, що не були підтверджені установами банків, розташованими в Україні.

Як уже зазначалося, методика обліку міжбанківських розрахунків в банківській установі залежить від обраної комерційним банком моделі обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка в СЕП. Зокрема, в разі використання третьої моделі обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка комерційного банку в СЕП схема бухгалтерських операцій при розрахунках через внутрішньобанківську платіжну систему матиме такий вигляд (банк – одержувач коштів не є учасником системи).

Зміст операції	Списання коштів за дорученням клієнта філії А	Одержання коштів на користь клієнта філії А
Бухгалтерські проведення	Філія А 1) ДТ 2600 (рахунок платника) КТ 3929 2) ДТ 3929 КТ 3900	Комерційний банк 1) ДТ 1200 КТ 3929 2) ДТ 3929 КТ 3901 (філії А)
	Комерційний банк 1) ДТ 3901 (філії А) КТ 3929 2) ДТ 3929 КТ 1200	Філія А 1) ДТ 3900 КТ 3929 2) ДТ 3929 КТ 2600 (рахунок одержувача)

Рахунок 3928 «Транзитні рахунки для дебетових сум, що не були підтверджені установами банків, розташованими в Україні» застосовується тільки в випадках безакцептного списання коштів.

7. Порядок здійснення та облік міжбанківських розрахунків у разі встановлення прямих кореспондентських відносин між комерційними банками

Прямі кореспондентські відносини між комерційними банками встановлюються через відкриття одним комерційним банком кореспондентського рахунку в іншому комерційному банку на підставі укладеного договору про встановлення кореспондентських відносин.

Кореспондентський рахунок, відкритий комерційним банком банкові-кореспонденту, називається рахунком Лоро (рахунок банку-кореспондента у нас).

Кореспондентський рахунок комерційного банку в банку-кореспонденті називається рахунком Ностро (наш рахунок у банку-кореспонденті).

Рахунок Ностро, відкритий у комерційному банку, є рахунком Лоро в банку-кореспонденті.

Прямі кореспондентські відносини між комерційними банками встановлюються в окремих випадках, причому як з банками-резидентами, так і з банками-нерезидентами.

Операції за рахунками Лоро і Ностро виконуються в межах наявних на цих рахунках коштів. За цими рахунками можливе виникнення овердрафту, якщо це передбачено кореспондентською угодою між банками.

Для обліку міжбанківських розрахунків, що здійснюються встановленням прямих кореспондентських відносин між комерційними банками, в Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України передбачено такі балансові рахунки.

Рахунок Ностро	Рахунок Лоро
1500 А Кореспондентські рахунки, відкриті в інших банках	1600 П Кореспондентські рахунки інших банків
Призначення рахунка: облік коштів на коррахунках, які відкриті в інших банках.	Призначення рахунка: облік коштів на коррахунках, відкритих іншим банкам.
За дебетом рахунка проводяться суми, що надходять на користь банку, його клієнтів і кореспондентів. За кредитом рахунка проводяться суми, що списуються згідно з дорученням банку за власними операціями, операціями клієнтів і кореспондентів.	За кредитом рахунка проводяться суми, що надходять на користь банку, його клієнтів і кореспондентів. За дебетом рахунка проводяться суми, що списуються згідно з дорученням банку за власними операціями, операціями клієнтів і кореспондентів.
Овердрафт за рахунком Ностро	Овердрафт за рахунком Лоро
1620 П Овердрафт за рахунками, відкритими в інших банках	1520 А Овердрафт за рахунками інших банків
Призначення рахунка: використовується для відображення кредитових залишків за кореспондентськими рахунками (рахунок 1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках»).	Призначення рахунка: використовується для відображення дебетових залишків за коррахунками інших банків (рахунок 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків»).

Овердрафт за рахунком Ностро	Овердрафт за рахунком Лоро
<p>Відкривається в разі укладення відповідного договору про режим функціонування коррахунка. На рахунку обліковуються суми кредитових залишків на рахунках Ностро на кінець операційного дня банку.</p> <p>За <u>кредитом</u> рахунка проводяться суми кредитових залишків за кореспондентськими рахунками. Кредитові залишки зараховуються на цей рахунок автоматично під час закриття операційного дня.</p> <p>За <u>дебетом</u> рахунка проводяться суми, що повертаються на кореспондентські рахунки.</p>	<p>Відкривається в разі укладення договору про режим функціонування коррахунка. На рахунку обліковуються суми дебетових залишків на кореспондентських рахунках банків на кінець операційного дня банку.</p> <p>За <u>дебетом</u> рахунка проводяться суми дебетових залишків на кореспондентських рахунках банків. Дебетові залишки переносяться на цей рахунок автоматично під час закриття операційного дня.</p> <p>За <u>кредитом</u> рахунка проводяться суми, які надходять на рахунки Лоро після відкриття операційного дня. Проведення можуть виконуватися автоматично.</p>

Залишки за рахунками Лоро і Ностро у балансах банків-кореспондентів повинні бути однакові за величиною, але різні за характером.

Схема бухгалтерських записів за цими рахунками матиме такий вигляд.

1. Банк А має відкритий рахунок Ностро в банку Б.

Зміст операції	Банк А	Банк Б
Клієнт банку А перераховує кошти за надані послуги клієнтові банку Б	ДТ 2600 (платника) КТ 1500 (рахунок у банку Б)	ДТ 1600 (рахунок банку А) КТ 2600 (одержувача)

2. У банку А відкрито рахунок Лоро банку Б.

Зміст операції	Банк А	Банк Б
Клієнт банку А перераховує кошти за надані послуги клієнтові банку Б	ДТ 2600 (платника) КТ 1600 (рахунок банку Б)	ДТ 1500 (рахунок у банку А) КТ 2600 (одержувача)

Основні терміни і поняття

Кореспондентські відносини, кореспондентський рахунок, міжбанківські розрахунки, електронні міжбанківські розрахунки, розрахунковий документ в електронному вигляді, система електронних платежів, система автоматизації банку, розрахункова палата, технічний рахунок банківської установи у СЕП, консолідований кореспондентський рахунок, модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка в СЕП, внутрішньобанківська платіжна система, кореспондентський рахунок Лоро, кореспондентський рахунок Ностро.

Законодавчі та нормативні акти

1. Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» від 05.04.2001 р. № 2346-III.

2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (із змінами та доповненнями).

3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку Національного банку України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (в редакції постанови Правління НБУ від 29.12.1999 р. № 622) (із змінами та доповненнями).

4. Положення про відкриття та функціонування в уповноважених банках України рахунків банків-кореспондентів в іноземній валюті та в гривнях, затверджене постановою Правління НБУ від 26.03.1998 р. № 118.

5. Інструкція про міжбанківські розрахунки в Україні, затверджена постановою Правління НБУ від 27.12.1999 р. № 621 (із змінами і доповненнями).

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає необхідність установалення кореспондентських відносин між банківськими установами?

2. Який спосіб здійснення міжбанківських розрахунків переважає в Україні?

3. Що є підставою для формування електронного розрахункового документа?

4. Назвіть відмінності між технічним і реальним кореспондентськими рахунками комерційного банку в СЕП.

5. Охарактеризуйте облікові процедури, які виконуються під час здійснення міжбанківських розрахунків через СЕП за умови, що обидва комерційні банки перебувають у межах одного регіону.

6. Який характер залишку за кореспондентським рахунком комерційного банку в НБУ?

7. Чим викликана необхідність застосування різних моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка комерційного банку в СЕП?

8. Які бухгалтерські проведення виконуватимуться під час здійснення розрахунків між двома банківськими установами, які належать до однієї внутрішньобанківської системи комерційного банку?

9. Охарактеризуйте необхідність і доцільність установалення прямих кореспондентських відносин між комерційними банками. У чому полягає відмінність між рахунками Лоро і Ностро?

10. Що являє собою овердрафт за кореспондентським рахунком Лоро? Охарактеризуйте облікові процедури, що здійснюються за умови його виникнення.

11. Назвіть бухгалтерські проведення, що виконуються в банках-кореспондентах, за умови відкриття банком А рахунка Ностро в банку Б (банк Б обслуговує платника, а банк А – одержувача платежу).

Тема 7. ПОТОЧНІ РАХУНКИ. ІНСТРУМЕНТИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ ТА ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ ЗА БЕЗГОТІВКОВИМИ РОЗРАХУНКАМИ

Питання до розгляду

1. Відкриття і ведення банками рахунків клієнтів у національній валюті.
2. Принципи організації безготівкових розрахунків.
3. Облік операцій при розрахунках платіжними дорученнями.
4. Облік операцій при розрахунках платіжними вимогами-дорученнями.
5. Розрахунки платіжними вимогами в разі здійснення примусового списання (стягнення) коштів, облік і контроль цих операцій.
6. Облік і контроль операцій при розрахунках чеками.
7. Облік операцій при розрахунках акредитивами.
8. Організація документообігу та обліку розрахункових операцій у разі використання в розрахунках системи «клієнт – банк».

1. Відкриття і ведення банками рахунків клієнтів у національній валюті

Основною передумовою здійснення безготівкових розрахунків є відкриття банками рахунків клієнтів у національній та іноземній валютах.

Банки відкривають рахунки зареєстрованим в установленому чинним законодавством порядку юридичним особам і фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності, філіям, представництвам, відділенням та іншим відокремленим підрозділам підприємств, виборчим фондам, іноземним інвесторам, фізичним особам.

Комерційні банки відкривають та обслуговують у національній валюті рахунки таких типів:

- поточні;
- депозитні (вкладні);
- поточні бюджетні рахунки.

Клієнти мають право вільного вибору банку для відкриття власного рахунка (за умови згоди на це самого банку).

Порядок відкриття рахунків у національній та іноземній валюті регулюється Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затвердженою постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. за № 492.

На сьогодні немає жодних обмежень стосовно кількості банківських рахунків, що їх можуть відкривати клієнти.

Для зберігання грошових коштів і здійснення всіх видів операцій з ними юридичні особи-резиденти та їхні підрозділи, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності відкривають у банках поточні рахунки. Поточні бюджетні рахунки відкриваються підприємствам, установам, організаціям, які утримуються за рахунок бюджетів. До поточних рахунків також належать:

а) рахунки зі спеціальними режимами їх використання, що відкриваються у випадках, передбачених законами України або рішеннями Кабінету Міністрів України;

б) карткові рахунки (картрахунки).

Для відкриття поточних рахунків і поточних бюджетних рахунків підприємства зобов'язані надати банківським установам такі документи:

- заяву на відкриття рахунка встановленого зразка за підписом керівника та головного бухгалтера (якщо в штаті посади головного бухгалтера немає, заяву підписує тільки керівник);

- копію свідоцтва про державну реєстрацію підприємства в органі виконавчої влади, іншому органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію, засвідчену нотаріально чи органом, який видав свідоцтво про державну реєстрацію;

- копію зареєстрованого статуту (положення), завірену нотаріусом або реєструючим органом;

- картку зі зразками підписів осіб, яким надано право розпорядження рахунком та підписання розрахункових документів, завірену нотаріально або вищою організацією в установленому порядку. У картку також уводиться зразок відбитка печатки підприємства;

- копію документа, що підтверджує взяття підприємства на податковий облік, засвідчену податковим органом або нотаріально;

- довідку про реєстрацію в органах Пенсійного фонду України;

- копію довідки про внесення підприємства до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, засвідчену нотаріально або органом, що видав довідку;

- копію страхового свідоцтва, що підтверджує реєстрацію підприємства у Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань як платника соціальних страхових внесків, засвідчену нотаріально чи органом, який видав страхове свідоцтво.

Підприємства, що діють на підставі лише установчого договору, замість статуту в установу банку подають нотаріально засвідчену копію установчого договору.

Якщо підприємства зареєстровано у формі господарських товариств, договірних об'єднань, товарних бірж, друкованих засобів масової інформації, то крім документів, указаних вище, вони повинні додатково подати до банку нотаріально засвідчену копію установчого договору.

Документи на відкриття поточних рахунків підприємств особисто подають до банку особи, які мають право першого та другого підписів. Ці особи мають пред'явити уповноваженому працівникові банку:

- паспорт або документ, що його замінює;
- документ, виданий органом державної податкової служби, що свідчить про присвоєння фізичній особі ідентифікаційного номера платника податків;
- документи, що підтверджують їхні повноваження.

Уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію осіб, які відкривають поточний рахунок, і робить у присутності цих осіб копії сторінок паспорта або документа, що його замінює, які містять таку інформацію: прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи, дату народження, серію та номер паспорта або документа, що його замінює, дату видання та найменування органу, що видав документ, дані про місце проживання або тимчасового перебування фізичної особи, а також копію документа, виданого органом державної податкової служби, що свідчить про присвоєння фізичній особі ідентифікаційного номера платника податків. Ці копії засвідчуються підписами уповноваженого працівника банку, котрий здійснює ідентифікацію клієнта, як такі, що відповідають оригіналові, і зберігаються у справі з юридичного оформлення рахунка.

Рахунки відкриваються з письмового дозволу керівника установи банку, що проставляється на заяві про відкриття рахунку.

З документів які вимагаються від клієнтів банку в разі відкриття рахунків відповідно до вимог Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, формується справа з юридичного оформлення рахунка, яка зберігається банком протягом п'яти років після закриття рахунка.

У разі відкриття всіх видів рахунків (окрім рахунків фізичних осіб та іноземних офіційних представництв) комерційний банк зобов'язаний повідомити про це податковий орган за місцем реєстрації власника рахунка протягом трьох робочих днів від дня від-

криття рахунка (разом із цим днем). Таке повідомлення надсилається також до Національного банку України для долучення клієнта до зведеного електронного реєстру власників рахунків.

З юридичною особою укладається договір про розрахунково-касове обслуговування, в якому передбачено всі умови розрахунково-касового обслуговування та розмір комісійної винагороди за надання банківських послуг і обслуговування платіжного обороту.

Одночасно з відкриттям рахунку юридичній особі видається чекова книжка для оформлення видаткових операцій з готівкою.

Виконання операцій за поточними рахунками здійснюється на підставі розрахункових документів у паперовій та електронній формах.

Датою початку операцій за видатками за рахунком суб'єкта господарської діяльності в установі банку є дата реєстрації отримання банком повідомлення про взяття рахунку на облік податковим органом. Повідомлення зберігається у справі з юридичного оформлення рахунку.

Національний банк України встановив окремий порядок відкриття і ведення рахунків у національній валюті іноземним організаціям та установам. Комерційні банки можуть відкривати таким клієнтам рахунки типу «Н» і типу «П». Однією з головних умов відкриття цих рахунків є наявність індивідуальної ліцензії територіального управління НБУ на відкриття рахунка того чи іншого типу.

Рахунок типу «Н» відкривається:

- іноземним дипломатам, консульським, торговельним та іншим офіційним представництвам, міжнародним організаціям та їхнім філіям, що користуються імунітетом і дипломатичними привілеями;

- представництвам іноземних банків;

- представництвам юридичних осіб-нерезидентів, установам, які представляють інтереси юридичних осіб-нерезидентів в Україні та не провадять підприємницької діяльності на українській території.

Встановлено певний порядок функціонування таких рахунків щодо операцій із зарахування та списання коштів. На рахунок типу «Н» можуть бути зараховані кошти:

- від продажу на міжбанківському валютному ринку України іноземної валюти, отриманої від відповідного органу іноземної держави чи юридичної особи-нерезидента;

- платежі, отримані за надані консульські послуги, зокрема і в готівковій формі;

- надходження за нарахованими процентами за залишками коштів на цьому рахунку;

• надходження від продажу на території України майна, що належить представництву.

Кошти, що надійшли на рахунок типу «Н», можуть бути використані його власником для:

• розрахунків, пов'язаних з утриманням установи або представництва (оплата праці, орендна плата, обслуговування обладнання і техніки, поточний ремонт приміщення тощо);

• страхування об'єктів, що належать представництву, а також його працівників;

• перерахування благодійних внесків на користь юридичних осіб-резидентів;

• здійснення програм і проектів міжнародної допомоги.

Рахунок типу «П» відкривається постійним представництвам іноземних компаній, фірм, міжнародних організацій, створеним у будь-якій організаційній формі без статусу юридичної особи, через які повністю або частково здійснюється підприємницька діяльність нерезидента на території України.

Рахунок типу «П» використовується його власником відповідно до правил, установлених для поточних рахунків резидентів України. Отож, за цим рахунком можуть проводитися будь-які розрахункові операції, не заборонені чинним українським законодавством. Виняток становлять лише операції з купівлі іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України. Так, кошти з рахунка типу «П» можуть бути використані його власником для купівлі іноземної валюти з метою її подальшого перерахування тільки на:

а) рахунок юридичної особи-нерезидента, інтереси якої представляє на території України власник рахунка, на суму коштів:

• отриманих унаслідок здійснення в Україні операцій купівлі-продажу товарів (робіт, послуг);

• нарахованих процентів за розміщеними депозитами і за залишком коштів на цьому рахунку;

• залишку на рахунку (після сплати обов'язкових податків і платежів) у разі припинення діяльності на території України;

б) власний рахунок в іноземній валюті в уповноваженому банку України для використання на:

• оплату праці працівників-нерезидентів;

• виплату коштів на відрядження за кордон;

• представницькі витрати за кордоном відповідно до чинного законодавства України.

Під час реорганізації підприємства (злиття, приєднання, поділу, перетворення), а також у разі проведення перереєстрації суб'єкта

підприємницької діяльності, викликаной зміною його назви, організаційно-правової форми діяльності, форми власності, рахунок закривається.

Поточні рахунки закриваються в установах банку:

- а) на підставі заяви власника рахунку;
- б) на підставі рішення органу, на якого законом покладено функції щодо ліквідації або реорганізації підприємства;
- в) на підставі відповідного рішення суду про ліквідацію підприємства;
- г) на підставі рішення уповноваженого державного органу про скасування державної реєстрації юридичної особи або державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи, визнання в установленому порядку юридичної особи фіктивною або оголошення фізичної особи померлою чи визнання безвісно відсутньою;

г) на інших підставах, передбачених чинним законодавством України чи договором між установою банку та власником рахунку.

Установа банку може в порядку, визначеному чинним законодавством, закрити поточні рахунки юридичних осіб, їхніх відокремлених підрозділів, фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, якщо операції за цими рахунками не здійснюються протягом 30 днів.

За наявності коштів на рахунку банк здійснює завершальні операції за рахунком (з виконання платіжних вимог на примусове списання коштів, виплати коштів готівкою, перерахування залишку коштів на підставі платіжного доручення на інший рахунок підприємства, зазначений у заяві, тощо). При цьому датою закриття рахунка вважається наступний після проведення останньої операції за цим рахунком день.

У день закриття рахунку банк зобов'язаний видати клієнтові довідку про закриття рахунку.

Справа з юридичного оформлення рахунку залишається в установі банку.

2. Принципи організації безготівкових розрахунків

Безготівкові розрахунки – це розрахунки, що здійснюються перерахуванням певної суми коштів з рахунка платника на рахунок одержувача без участі готівки.

Організація безготівкових розрахунків в Україні має сприяти прискоренню обігу коштів, забезпечувати неперервну реалізацію продукції.

В організації безготівкових розрахунків важливо, щоби момент здійснення платежу максимально наближався до моменту відвантаження продукції, виконання робіт, надання послуг. Своєчасна і повна оплата продукції, виконаних робіт, наданих послуг, інших боргових зобов'язань є однією з головних ознак ефективного функціонування економіки в цілому і кожного її суб'єкта зокрема.

Принципи організації сучасної системи безготівкових розрахунків у господарському обороті України викладено в Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженій постановою Правління НБУ від 29.03.2001 р. № 135. Відповідно до цієї інструкції систему безготівкових розрахунків можна представити таким чином (рис. 13).

Організація безготівкових розрахунків підпорядковується відповідним принципам:

- кошти суб'єктів господарської діяльності (крім залишку готівки в їхніх касах у межах ліміту) повинні зберігатися на поточних рахунках у банках України;

- суб'єкти господарської діяльності самостійно обирають банк для обслуговування за власним бажанням і за згодою цього банку;

- кошти з поточних рахунків контрагентів (клієнтів) списуються за дорученням їх власників або за розпорядженням стягувачів у разі здійснення примусового списання (стягнення) коштів;

- розрахункові документи приймаються банком до виконання лише в межах наявних коштів на поточних рахунках контрагентів (клієнтів) або якщо договором між банком і платником передбачено їх приймання та виконання в разі відсутності або недостатності коштів на цих рахунках;

- якщо коштів на кореспондентському рахунку банку недостатньо для виконання доручень клієнта, банк приймає всі подані розрахункові документи і обліковує їх на позабалансовому рахунку № 9804 «Розрахункові документи, що не сплачені в строк з вини банку»;

- банки здійснюють розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів на підставі чинних законодавчих і нормативних актів, відповідних договорів і своїх внутрішніх правил здійснення безготівкових розрахунків;

- клієнти банків для здійснення розрахунків самостійно обирають платіжні інструменти (за винятком меморіального ордера) та зазначають їх під час укладання господарських договорів.

Суб'єкти господарської діяльності у здійсненні розрахункових операцій можуть використовувати **платіжні інструменти** у формі:

- меморіального ордера;

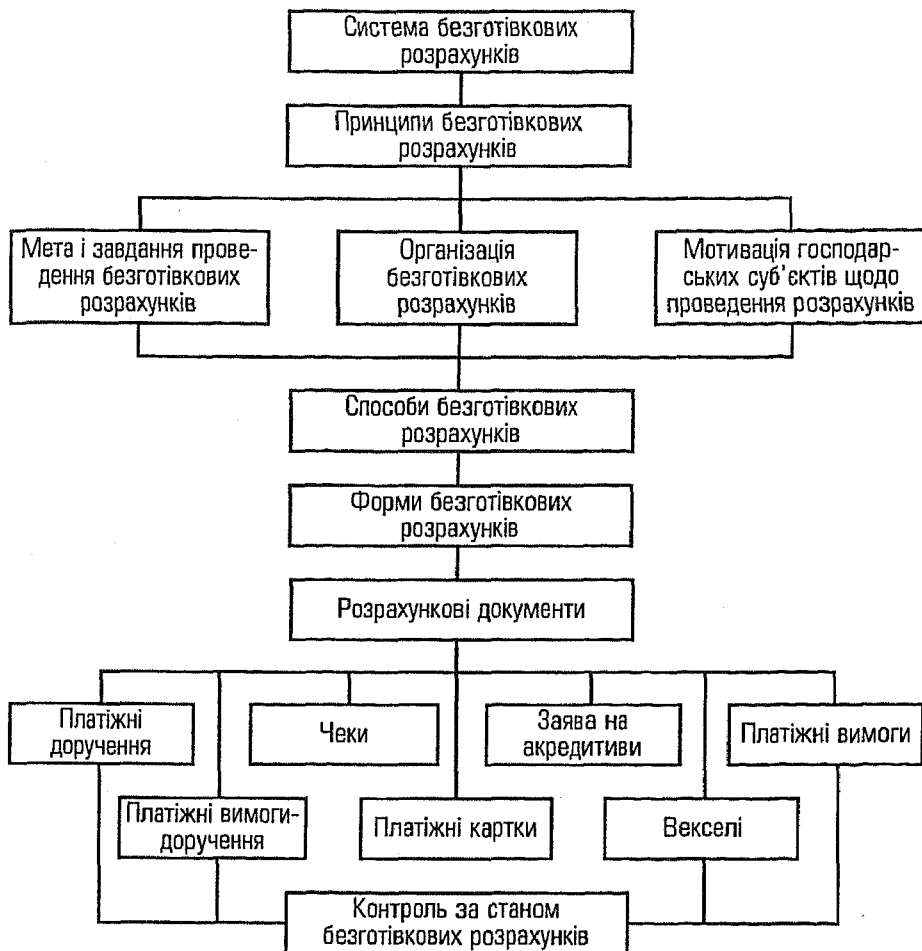

Рис. 13. Система безготівкових розрахунків

- платіжного доручення;
- платіжної вимоги-доручення;
- платіжної вимоги;
- розрахункового чека;
- акредитива.

Використання банківських платіжних карток і векселів як платіжних інструментів регулюється окремими нормативно-правовими актами Національного банку України.

3. Облік операцій при розрахунках платіжними дорученнями

Платіжне доручення – розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка визначеної ним суми коштів і перерахування її на рахунок одержувача.

Платіжне доручення приймається банком платника до виконання протягом десяти календарних днів від дати його виписки. День оформлення платіжного доручення не враховується.

Платіжні доручення застосовуються в розрахунках за товарними і нетоварними платежами:

- за фактично відвантажену/продану продукцію (виконані роботи, надані послуги);
- у порядку попередньої оплати – якщо такий порядок розрахунків встановлено законодавством чи обумовлено в договорі;
- для завершення розрахунків за актами звірки взаємної заборгованості підприємств, що їх складено не пізніше строку, встановленого чинним законодавством;
- для перерахування підприємствами сум, які належать фізичним особам (заробітна плата, пенсії тощо), на їхні рахунки, що відкриті в банках;
- для сплати податків і зборів до бюджетів і державних цільових фондів.

Банк приймає до виконання платіжне доручення від платника за умови, що сума цього платіжного доручення не перевищує суму, яка є на його рахунку на початок операційного дня. Банк може виконувати платіжні доручення клієнтів з урахуванням сум, що надходять на рахунки клієнтів протягом операційного дня, якщо це визначено в договорі про розрахунково-касове обслуговування. Платіжні доручення платника у разі відсутності або недостатності коштів на його рахунку банк приймає лише тоді, коли порядок приймання й виконання таких платіжних доручень передбачено договором між банком і платником.

Платіжне доручення оформляється платником відповідно до встановлених вимог і подається до банку, що його обслуговує, не менше ніж у двох примірниках. Після перевірки правильності заповнення всіх реквізитів перший примірник платіжного доручення виконує функцію меморіального ордера і поміщається в документи дня банку, другий – видається платникові з відмітками банку про одержання і виконання доручення.

Під час оплати платіжних доручень в обліку здійснюються такі бухгалтерські записи:

якщо платник і одержувач є клієнтами одного банку:

- Д-т Поточний рахунок платника
- К-т Поточний рахунок одержувача;

якщо платник і одержувач є клієнтами різних банків:

- Д-т Поточний рахунок платника
- К-т 1200 «Кореспондентський рахунок у Національному банку України».

Банк одержувача на основі електронного повідомлення з банку платника зараховує кошти на рахунок одержувача таким бухгалтерським проведенням:

- Д-т 1200 «Кореспондентський рахунок у Національному банку України»
- К-т Поточний рахунок одержувача.

Якщо підприємство перераховує кошти фізичній особі, а вона не має рахунка в банку, то платник може здійснювати розрахунки з нею, перераховуючи кошти за платіжним дорученням на повідомлений цією особою відповідний рахунок у банку, який здійснюватиме виплату цих коштів готівкою.

Якщо кошти, що надійшли на відповідний рахунок, не отримано фізичною особою протягом 30 календарних днів від дня надходження цих коштів до банку, то банк одержувача зобов'язаний протягом трьох робочих днів повернути їх платникові меморіальним ордером.

Якщо фізична особа не має рахунка в банку або розрахунки безпосередньо з фізичною особою чи підприємством через банк неможливі, платник також може здійснювати розрахунки з ними через підприємство поштового зв'язку перерахуванням відповідної суми на рахунок із переказних операцій підприємства зв'язку.

Через підприємства поштового зв'язку здійснюються перекази:

- на ім'я окремих фізичних осіб – коштів, що належать їм особисто (пенсії, аліменти, заробітна платня, витрати на відрядження, авторський гонорар тощо);

- підприємствам – коштів на виплату заробітної платні, для організованого набору працівників, заготівлі сільськогосподарської продукції тощо в тих населених пунктах, де немає банків.

Для перерахування коштів підприємству зв'язку платник подає до обслуговуючого банку платіжне доручення, в якому зазначає реквізити підприємства поштового зв'язку, з рахунка якого сплачуватимуться перекази їх одержувачам, та номери списків одержувачів коштів.

4. Облік операцій при розрахунках платіжними вимогами-дорученнями

Платіжна вимога-доручення – розрахунковий документ, який складається з двох частин:

- **верхньої** – вимоги одержувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів;
- **нижньої** – доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної суми коштів та перерахування її на рахунок одержувача.

Платіжні вимоги-доручення можуть застосовуватися всіма учасниками безготівкових розрахунків.

Верхня частина вимоги-доручення оформляється одержувачем коштів і передається безпосередньо платникові не менше ніж у двох примірниках, разом із товарно-транспортними документами, передбаченими угодою.

Доставлення вимог-доручень до платника може здійснювати банк одержувача через банк платника на договірних умовах.

У разі згоди оплатити вимогу-доручення платник заповнює її нижню частину згідно з вимогами і подає до банку, що його обслуговує.

Сума, яку платник погоджується сплатити одержувачеві та зазначає в нижній частині вимоги-доручення, не може перевищувати суму, яку вимагає до сплати одержувач і яка зазначена у верхній частині вимоги-доручення.

Вимога-доручення подається платником до установи банку в двох примірниках. Перший примірник платіжної вимоги-доручення служить меморіальним ордером і вміщується в документи дня банку платника, другий – видається платникові з відмітками банку про одержання документа.

Під час оплати платіжних вимог-доручень в обліку здійснюються такі записи:

за умови, що платник і одержувач є клієнтами одного банку:

- Д-т Поточний рахунок платника
- К-т Поточний рахунок одержувача коштів;

за умови обслуговування платника і одержувача коштів в різних банках:

- Д-т Поточний рахунок платника
- К-т 1200 «Жореспондентський рахунок у Національному банку України».

Банк платника приймає вимогу-доручення від платника протягом 20 календарних днів від дати оформлення її одержувачем.

Платіжна вимога-доручення повертається без виконання, якщо сума, зазначена платником, перевищує суму на рахунку платника.

Причини незгоди платника оплатити вимогу-доручення з'ясовуються безпосередньо між платником та одержувачем коштів.

5. Розрахунки платіжними вимогами в разі здійснення примусового списання (стягнення) коштів, облік і контроль цих операцій

Платіжна вимога – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунка платника на рахунок одержувача.

Розпорядження про примусове списання (стягнення) коштів стягувач оформляє на бланку платіжної вимоги не менше ніж у трьох примірниках.

Примусове списання (стягнення) коштів із рахунків платників дозволяється лише у випадках, установлених законами України. Його ініціюють:

- державні виконавці, які отримали відповідне право лише на підставі визначених законом виконавчих документів;
- банки на підставі своїх наказів про примусову сплату боргового зобов'язання з рахунків клієнтів-боржників, якщо це передбачено кредитними договорами.

Платіжну вимогу стягувач подає до банку, що його обслуговує, разом із двома примірниками реєстру платіжних вимог.

Банк стягувача приймає платіжні вимоги протягом 10 календарних днів від дати їх складання, а банк платника – протягом 30 календарних днів від дати їх складання.

Банк стягувача, приймаючи від стягувача платіжні вимоги та реєстри платіжних вимог, перевіряє наявність і відповідність назви, коду, підписів і відбитка печатки стягувача тим, що зазначені в картці із зразками підписів та відбитком печатки.

Якщо платник і стягувач обслуговуються однією установою банку, то перший примірник вимоги залишається в документах дня банку, другий видається платникові, третій – стягувачеві коштів. Перший примірник реєстру залишається в документах дня банку, а другий, як розписка, видається стягувачеві коштів.

Списання коштів з рахунка платника супроводжується відповідним записом:

- Д-т Поточний рахунок платника
- К-т Поточний рахунок одержувача коштів або 1200 «Кореспондентський рахунок у Національному банку України».

Якщо стягувач і платник обслуговуються в різних банках, то надсилання банкові платника платіжної вимоги може здійснюватися банком стягувача або самим стягувачем.

Якщо платіжну вимогу до банку платника надсилає банк стягувача, то в цьому випадку до банку платника надсилається не менше ніж два примірники платіжної вимоги на примусове списання (стягнення) коштів. Стягувачеві повертається один примірник платіжної вимоги та реєстру платіжних вимог. Перший примірник реєстру платіжних вимог при цьому залишається в банку стягувача.

Якщо платіжну вимогу на примусове списання (стягнення) коштів до банку платника надсилає сам стягувач, то всі примірники платіжної вимоги та не менше ніж один примірник реєстру повертаються банком стягувача цьому стягувачеві. Перший примірник реєстру платіжних вимог із написом про одержання платіжної вимоги, засвідчений підписом стягувача, залишається в банку, що обслуговує його.

Платіжні вимоги стягувачів приймаються банком платника до виконання незалежно від наявності достатнього залишку коштів на рахунку платника.

Банк не пізніше наступного робочого дня повідомляє платника про надходження платіжної вимоги на примусове списання (стягнення) коштів з його рахунку, якщо умову про таке повідомлення передбачено договором про розрахунково-касове обслуговування цього платника.

У разі недостатності коштів на рахунку платника банк виконує платіжну вимогу в межах наявного залишку коштів (здійснює часткову оплату), а в невиконаній сумі повертає її не пізніше наступного робочого дня із зазначенням причин повернення:

- якщо платіжна вимога надійшла від банку стягувача, то вона повертається стягувачеві через його банк;

- якщо платіжна вимога надійшла безпосередньо від стягувача (посильним, рекомендованим або цінним листом), то банк повертає її чи безпосередньо посильному, чи рекомендованим або цінним листом. Якщо адресу стягувача в платіжній вимозі не зазначено, то вона повертається стягувачеві через банк, який його обслуговує.

Напис про причину повернення без виконання платіжної вимоги на примусове списання (стягнення) коштів засвідчують підписами керівник і головний бухгалтер установи банку.

Часткову оплату платіжної вимоги банк оформляє меморіальним ордером, який засвідчується підписом відповідального виконавця і працівника, на якого покладено функції контролера, та відбитком штампа банку. Перший примірник платіжної вимоги, за якою проведено часткову оплату, залишається на зберіганні в банку платника.

У бухгалтерському обліку виконуються такі записи:

банком платника:

- Д-т Поточний рахунок платника

- К-т 1200 «Кореспондентський рахунок у Національному банку України»;

банком одержувача:

- Д-т 1200 «Кореспондентський рахунок у Національному банку України»

- К-т Поточний рахунок одержувача коштів.

Якщо платіжні вимоги на примусове списання (стягнення) коштів надійшли до банку протягом операційного часу, але на час їх надходження на рахунку платника немає коштів або їх недостатньо для виконання платіжних вимог, то банк виконує ці платіжні вимоги з урахуванням сум, що надійдуть на рахунок платника протягом операційного часу (поточні надходження). Якщо для виконання цих платіжних вимог недостатньо коштів, що надійдуть на рахунок платника протягом операційного часу, то вони виконуються частково та після закінчення операційного часу повертаються стягувачеві.

Платіжні вимоги, що надійшли до банку після операційного часу, банк (незалежно від наявності коштів на рахунку платника на час їх надходження) виконує наступного операційного дня. Якщо на початок наступного операційного дня на рахунку платника буде недостатньо коштів для виконання платіжних вимог, то вони цього самого дня виконуються частково, а в неоплаченій сумі повертаються стягувачеві.

Якщо до банку надійшло разом кілька розрахункових документів, то в їх виконанні витримується такий пріоритет: спершу виконуються платіжні вимоги, оформлені на підставі рішень судів, потім – платіжні вимоги, оформлені на підставі інших виконавчих документів. Усі інші документи виконуються у порядку їх надходження до установи банку.

Порядок виконання платіжних вимог на примусове списання (стягнення) коштів із платників, рахунки яким відкриті в органах державного казначейства, визначається і регулюється нормативно-правовими актами Державного казначейства України. У разі надходження до банку платіжних вимог на примусове списання

(стягнення) коштів із цих рахунків вони передаються для виконання відповідному органу державного казначейства, якщо це передбачено договором між банком та органом державного казначейства, або повертаються стягувачеві без виконання.

6. Облік і контроль операцій при розрахунках чеками

Розрахунковий чек – це документ, що містить письмове розпорядження власника рахунка (чекодавця) банківській установі (банкові-емітенту), що обслуговує його рахунок, оплатити чекодержателю суму коштів, вказану в чеку.

Відповідно до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої постановою Правління НБУ від 29.03.2001 р. № 135, розрахункові чеки використовуються у безготівкових розрахунках підприємств і фізичних осіб із метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари, виконані роботи й надані послуги.

Розрахункові чеки виготовляються на спеціальному папері з дотриманням усіх обов'язкових вимог за зразками, затвердженими НБУ, та брошуруються у чекові книжки по 10, 20, 25 аркушів.

Розрахункові чеки, що використовуються фізичними особами для здійснення одноразових операцій, виготовляються як окремі бланки, їх облік банки ведуть окремо від обліку чекових книжок.

Облік розрахунків чеками здійснюється на окремому аналітичному рахунку «Розрахунки чеками» балансових рахунків 2526, 2550, 2552, 2554, 2602, 2622.

Термін дії чекової книжки – один рік, розрахункового чека, що видається фізичній особі для одноразового розрахунку, – три місяці від дати їх видання. День оформлення чекової книжки або розрахункового чека не враховується. Розрахункові чеки, виписані після зазначеного строку, вважаються недійсними і до оплати не приймаються.

Чекова книжка може видаватися для розрахунків із будь-яким конкретним постачальником або з різними постачальниками. Для отримання чекової книжки підприємство подає банкові-емітенту заяву в одному примірнику за підписами уповноважених осіб, яким надано право підписання документів для здійснення розрахунково-грошових операцій, і з відбитком його печатки.

Для отримання фізичною особою чекової книжки чекодавець подає банкові-емітенту заяву в одному примірнику. Заява визначеної форми заповнюється клієнтом від руки або з використанням технічних засобів за всіма вказаними в ній реквізитами.

У заяві й талоні до неї чекодавець проставляє номер рахунка, з якого сплачуватимуться чеки.

У разі потреби дозволяється одночасне надання підприємству за однією заявою кількох чекових книжок з зазначенням загальної суми ліміту за рахунок депонованих чекодавцем коштів. На звороті заяви чекодавець самостійно вказує суму ліміту за кожною книжкою.

Операційний працівник банку встановлює особу клієнта за паспортом або документом, що його замінює, перевіряє правильність заповнення заяви, наявність коштів на його рахунок, відповідність підпису і відбитка печатки чекодавця заявленим зразкам, подає заяву на підпис керівникові та головному бухгалтерові установи банку чи особам, яким надано право першого і другого підпису, та передає її разом із талоном до каси.

Касир проставляє на заяві й талоні до неї номери чеків і передає операційному працівникові чекову книжку разом із заявою під розписку в талоні. Талон до заяви залишається в касі.

Операційний працівник банку перевіряє наявність усіх чеків у чековій книжці та заповнює внутрішній бік обкладинки книжки: назву чекодавця (для фізичних осіб – прізвище, ім'я та побатькові чекодавця, дані його паспорта або документа, що його замінює), номер рахунка, з якого сплачуватимуться чеки, термін дії чекової книжки, ліміт чекової книжки.

Після цього він вписує у кожний чек **такі реквізити:**

- назву і номер МФО банку-емітента (банк може проставляти свій штамп);
- назву чекодавця та номер його рахунка, з якого здійснюється оплата чеків.

З отриманням фізичною особою розрахункового чека операційний працівник банку вписує у чек такі реквізити:

- назву і номер МФО банку-емітента (банк може проставляти свій штамп);
- прізвище, ім'я та по батькові чекодавця, дані його паспорта або документа, що його замінює, на чеку та на корінці чека, ідентифікаційний номер;
- номер рахунка, з якого здійснюється оплата чека;
- суму цифрами й літерами;
- строк дії чека;
- число, місяць і рік видання чека; місяць має бути написаний літерами, зазначена дата видання чека має відповідати даті його реального видання;

• на зворотному боці корінця чека вказуються окремими сумами – сума чека, внесена готівкою, і сума, перерахована у безготівковій формі з рахунка фізичної особи.

Чекодавець проставляє свій підпис на розрахунковому чеку та корінці чека.

Оформлена чекова книжка передається разом із заявою працівникові банку, який здійснює контроль з метою перевірки правильності її оформлення, і підписує контрольним підписом. Чекова книжка (на звороті обкладинки) або розрахунковий чек завіряються печаткою банку та повертаються разом із заявою до каси.

Касир перевіряє наявність чеків у чековій книжці, підписує талон і повертає його операційному працівникові для списання чекової книжки з рахунка 9821 «Бланки суворої звітності» в умовній оцінці одна гривня за видану чекову книжку.

Банк веде позасистемний облік номерів чеків у спеціальній реєстраційній картці, в якій вказується номер рахунка, з якого сплачуватимуться чеки, дата видання книжки, номери чеків, термін дії чекової книжки, характер розрахунків, для яких видається книжка. Якщо підприємству за однією заявою видається кілька чеківих книжок, у картці вони можуть бути зареєстровані одним рядком із зазначенням першого і останнього номерів чеків із книжок, які видаються (за умови неперервності номерів).

Для гарантованої оплати розрахункових чеків чекодавець разом із заявою на видання чекової книжки подає до банку-емітента платіжне доручення для перерахування коштів на аналітичний рахунок «Розрахунки чеками».

Розрахунковий чек із чекової книжки чекодавець виписує під час здійснення платежу і видає чекодержателю за отримані ним товари, виконані роботи, надані послуги. Виписуючи розрахунковий чек, чекодавець переносить залишок ліміту з корінця попереднього чека на корінець виписаного і виводить новий залишок ліміту. Чек підписує службова особа, яка має право підписувати розрахункові документи, і скріплює відбитком печатки чекодавця (за винятком розрахункових чеків, що видаються фізичним особам).

Приймаючи чек до оплати за товари, виконані роботи, надані послуги, чекодержатель перевіряє:

- відповідність чека встановленому зразку;
- правильність заповнення чека;
- відсутність виправлень;
- відповідність суми корінця чека сумі, вказаній на самому чеку;
- строк дії чека;

- достатність залишку ліміту за чековою книжкою для оплати чека;

- наявність на ньому чіткого відбитка штампа або печатки банку та назви чекодавця (для фізичної особи – прізвища, ім'я, та по батькові, даних документа, що засвідчує особу).

Після цього чекодержатель переконується в особі пред'явника розрахункового чека за документом, що її посвідчує.

Зробивши вказану перевірку, чекодержатель, приймаючи чек із чекової книжки до оплати, відділяє його від корінця, ставить на звороті чека та корінці календарний штампель і підписує чек, а також робить відмітку у відомості про прийняті до оплати розрахункові чеки.

Якщо на корінці розрахункового чека, сплаченого раніше, є напис «Зіпсований», а зіпсованого розрахункового чека немає, то оплата за товари (виконані роботи, надані послуги) не проводиться і чекодавцеві рекомендується звернутися до банку-емітента для підтвердження залишку на рахунку за чековою книжкою.

Чекодержатель здає до банку чеки разом із трьома примірниками реєстру чеків, якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкрито в одному банку, або з чотирьма примірниками, якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкрито в різних банках.

Реєстр вміщує таку інформацію про чек:

- номер рахунка чекодавця, його ідентифікаційний код за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (ідентифікаційний номер, якщо він зазначений у чеку);

- назву банку-емітента та його номер за МФО;

- назву чекодержателя, номер його рахунка та ідентифікаційний код за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України;

- назву банку чекодержателя та його номер за МФО;

- суму чека;

- номер чека;

- загальну суму реєстру.

Якщо чекодавець і чекодержатель обслуговуються в одному банку, то після перевірки правильності заповнення реквізитів розрахункового чеку і реєстру банк на підставі першого примірника реєстру чеків списує кошти з аналітичного рахунку «Розрахунки чеками» та зараховує їх на поточний рахунок чекодержателя.

Для здійснення розрахунків чеками між клієнтами різних банків банк чекодержателя приймає чеки з реєстром чеків і разом з другим і третім примірниками цього реєстру інкасує їх до банку-

емітента. У цьому разі кошти на рахунок чекодержателя зараховуються банком, що його обслуговує, тільки після отримання їх від банку-емітента.

Для контролю за оплатою чеків перший примірник реєстру оприбутковується банком чекодержателя за відповідними позабалансовими рахунками групи 983 «Документи і цінності, прийняті та відіслані на інкасо».

Умови інкасування розрахункових чеків мають зазначатися в договорі про розрахунково-касове обслуговування клієнта.

Останній примірник реєстру чеків повертається чекодержателеві з відміткою про оплату, якщо контрагенти за цією операцією обслуговуються в одній установі банку, або з відміткою про дату прийняття його на інкасо, якщо вони обслуговуються в різних банках.

Банк-емітент, отримавши розрахунковий чек разом із двома примірниками реєстру чеків, перевіряє:

- належність чека до цього банку;
- відповідність підписів і відбитка печатки чекодавця заявленим банкові у картці зі зразками підписів та відбитком печатки зразкам;
- чи не перевищує сума чека граничної суми ліміту чекової книжки;
- належність номера чека до номерів чеків виданої чекової книжки та дотримання строків дії чекової книжки;
- правильність оформлення чека.

Здійснивши перевірку, банк-емітент на підставі першого примірника реєстру чеків списує кошти з аналітичного рахунка чекодавця «Розрахунки чеками» та перераховує їх на рахунок чекодержателя. Сплачений розрахунковий чек разом із примірником реєстру чеків залишається в банку-емітенті. На розрахунковому чеку ставиться штамп банку «Проведено».

У разі зарахування банком чекодержателя коштів, що надходять за оплаченим розрахунковим чеком, за призначенням, сума цього чека списується з відповідного позабалансового рахунка групи 983 «Документи й цінності, що прийняті й відіслані на інкасо».

У разі ненадходження коштів банк чекодержателя після закінчення 10 календарних днів від дати інкасування розрахункового чека здійснює запит електронною поштою до банку-емітента щодо причин неоплати цього чека.

Банк-емітент, отримавши запит, не пізніше наступного робочого дня має дати відповідь банкові чекодержателя, який повідомляє її чекодержателеві.

У разі неотримання відповіді банк чекодержателя повідомляє про це чекодержателя і після закінчення 20 календарних днів від дати інкасування розрахункового чека списує його суму з відповідного позабалансового рахунка групи 983 «Документи й цінності, що прийняті й відіслані на інкасо» як нереальну щодо отримання.

Невикористані чеки після закінчення строку дії чекової книжки або використання ліміту підлягають поверненню до банку-емітента, який їх погашає. За бажанням клієнта банк може продовжити строк дії чекової книжки або клієнт може поповнити її ліміт у разі його використання.

Для поповнення ліміту чекодавець подає до банку платіжне доручення (фізична особа може подавати заяву про перерахування коштів) разом з відповідною чековою книжкою.

У разі припинення клієнтом подальших розрахунків чеками до закінчення строку дії чекової книжки та наявності за нею невикористаного ліміту чекодавець подає до банку чекову книжку разом із платіжним дорученням (фізична особа може подавати її з заявою про перерахування коштів) для зарахування невикористаного залишку ліміту на той рахунок, з якого бронювалися кошти.

Якщо після повного використання розрахункових чеків із чекової книжки її ліміт буде невикористаним, то чекодавцеві може надаватися нова чекова книжка на суму невикористаного ліміту. Для цього чекодавець подає до банку-емітента заяву на отримання нової чекової книжки разом із використаною чековою книжкою та корінцями використаних розрахункових чеків.

Відповідальний виконавець банку, перевіривши за корінцями використаних розрахункових чеків залишок невикористаного ліміту, робить у реєстраційній картці в графі «Примітка» у рядку, в якому було зроблено запис щодо видання цієї книжки, напис «Залишок ліміту перевірений», після чого повертає чекодавцеві чекову книжку з корінцями.

Строк дії нової чекової книжки встановлюється від дня її видання. Видана нова чекова книжка списується з позабалансового рахунка 9821 «Бланки суворої звітності».

У разі втрати чекової книжки (розрахункового чека) чекодавець має подати до банку-емітента заяву із зазначенням номерів невикористаних розрахункових чеків. Відповідальний виконавець банку-емітента робить у реєстраційній картці у графі «Примітка» відмітку про номери загублених розрахункових чеків.

Кошти в сумі невикористаного ліміту чекової книжки повертаються клієнтові на підставі його платіжного доручення (фізичній особі можуть повертатися на підставі заяви про перерахування коштів).

У разі втрати фізичною особою розрахункового чека, який був виданий для одноразового розрахунку, кошти повертаються їй не раніше ніж через 10 календарних днів після закінчення строку дії розрахункового чека.

При здійсненні розрахунків чеками в національній валюті суб'єктами господарської діяльності виконуються такі бухгалтерські записи:

- чекодавець сплачує послуги за одержану чекову книжку

Д-т – Поточний рахунок чекодавця

К-т – 6119 «Інші комісійні доходи за операціями з клієнтами»;

- банк депонує кошти на аналітичному рахунку «Розрахунки чеками»

Д-т – Поточний рахунок чекодавця

К-т – 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарської діяльності» (аналітичний рахунок «Розрахунки чеками»);

- банк видає чекову книжку

Д-т – 9910 Контррахунок

К-т – 9821 «Бланки суворої звітності»;

- банк зараховує суму, зазначену в чеку, чекодержателю за умови, що чекодавець і чекодержатель обслуговуються однією установою банку

Д-т – 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарської діяльності» (аналітичний рахунок «Розрахунки чеками»)

К-т – Поточний рахунок чекодержателя;

- банк чекодержателя приймає реєстр із чеками на інкасо за умови, що чекодавець і чекодержатель обслуговуються різними установами банку

Д-т – 9830 «Документи і цінності, прийняті на інкасо»

К-т – 9910 Контррахунок;

- банк чекодержателя інкасує чек до банку чекодавця

Д-т – 9910 Контррахунок

К-т – 9830 «Документи і цінності, прийняті на інкасо»

та

Д-т – 9831 «Документи і цінності, відіслані на інкасо»

К-т – 9910 Контррахунок;

- банк-емітент перераховує кошти за розрахунковим чеком чекодержателю

Д-т – 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарської діяльності» (аналітичний рахунок «Розрахунки чеками»)

К-т – Кореспондентський рахунок;

- банк чекодержателя одержує повідомлення про надходження коштів за розрахунковим чеком

Д-т – 9910 Контррахунок

К-т – 9831 «Документи і цінності, відіслані на інкасо»

та

Д-т – Кореспондентський рахунок

К-т – Поточний рахунок чекодержателя.

7. Облік операцій при розрахунках акредитивами

Акредитив – договір, що містить зобов'язання банку емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

Розрахунки акредитивами у національній валюті здійснюються згідно з Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженою НБУ від 29.03.2001 р. № 135 (зі змінами). Облік цих розрахунків здійснюється з урахуванням вимог Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України, затвердженої постановою Правління НБУ від 21.11.97 р. за № 388 (зі змінами) на окремому аналітичному рахунку «Розрахунки акредитивами» балансових рахунків 2526, 2550, 2552, 2554, 2602, 2622.

Інструкцією Національного банку України «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті» передбачено використання таких видів акредитивів (рис. 14).

Банк-емітент може відкривати:

- покритий акредитив, за якого завчасно бронюються кошти платника у повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або виконуючому банку;

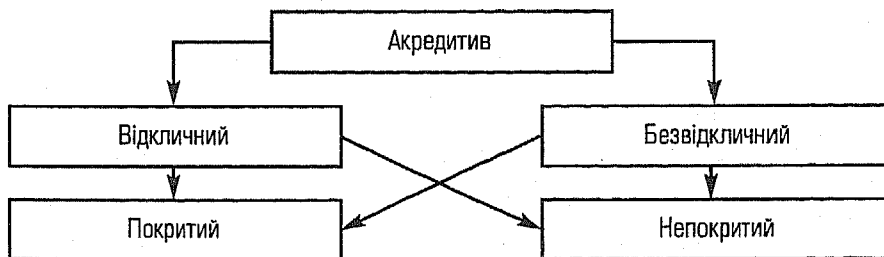

Рис. 14. Види акредитивів

• непокритий акредитив, оплата за яким, у разі тимчасової відсутності коштів на рахунку платника, гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту.

Акредитиви бувають відкличні та безвідкличні. На кожному акредитиві має бути вказано, чи є він відкличним, чи безвідкличним. За відсутності такої вказівки акредитив вважається безвідкличним.

Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом без попереднього погодження з бенефіціаром – одержувачем платежу за акредитивом (наприклад, у разі недотримання умов, передбачених договором, дострокової відмови банку-емітента від гарантування платежів за акредитивом).

Усі розпорядження про зміни умов відкличного акредитива заявник може надати бенефіціарові тільки через банк-емітент, який повідомляє виконуючий банк, а останній – бенефіціара.

Виконуючий банк не має права приймати розпорядження безпосередньо від заявника акредитива (крім випадків, коли банк-емітент є виконуючим банком).

Виконуючий банк зобов'язаний оплатити документи, які відповідають умовам акредитива, виставлені бенефіціаром і прийняті виконуючим банком, до отримання останнім повідомлення про анулювання акредитива або зміну його умов.

Безвідкличний акредитив – акредитив, який може бути змінений або анульований тільки за згодою бенефіціара, на користь якого він був відкритий.

Бенефіціар може подавати пропозиції про внесення змін до умов акредитива, звернувшись безпосередньо до заявника акредитива, який у разі згоди вносить зміни до акредитива через банк-емітент, який надсилає повідомлення виконуючому банку.

Відносини між банком-емітентом і виконуючим банком регулюються кореспондентськими договорами (угодами), в яких передбачається розмір комісійних за авізування та інші витрати, пов'язані з відкриттям і виконанням акредитива, а також відповідальність сторін щодо оплати розрахункових документів згідно з умовами акредитива.

Умови акредитива мають бути складені таким чином, щоб, з одного боку, вони давали змогу банкам без ускладнень їх проконтролювати, а з іншого – забезпечували б інтереси сторін, які використовують акредитивну форму розрахунків.

Акредитив має вміщувати лише ті умови, які можуть бути перевірені банками документально.

Для відкриття акредитива підприємство подає банкові-емітенту заяву, в якій має вказати:

- назву заявника і бенефіціара та їхні ідентифікаційні коди;
- назву банку-емітента і банку, який виконує акредитив;
- вид акредитива;
- строк дії акредитива;
- суму акредитива;
- дату і номер договору, яким передбачено відкриття акредитива;
- умови акредитива (види товарів, які сплачуються, розрахункові документи, порядок оплати цих документів тощо).

Якщо відкривається покритий акредитив, депонований у виконуючому банку, то заявник подає до банку-емітента, крім заяви, платіжне доручення на перерахування коштів для бронювання їх у виконуючому банку. Банк-емітент перераховує кошти заявника на аналітичний рахунок «Розрахунки акредитивами» у виконуючому банку та повідомляє його про умови акредитива.

У разі відкриття покритого акредитива, депонованого в банку-емітенті, заявник подає заяву та платіжне доручення на перерахування коштів зі свого рахунка на аналітичний рахунок «Розрахунки акредитивами» у банку-емітенті.

Заяву на відкриття покритого акредитива клієнт подає в чотирьох примірниках. Перший примірник заяви банк-емітент обліковує за відповідним позабалансовим рахунком 9802 «Акредитиви до сплати», другий (з відповідною позначкою банку про дату надходження) разом із випискою з рахунка він видає заявникові як розписку банку про відкриття акредитива, третій і четвертий використовуються для інформування виконуючого банку та бенефіціара про умови акредитива.

Для відкриття непокритого акредитива платник подає до банку заяву в чотирьох примірниках. У реквізиті заяви «Вид акредитива» має додатково зазначитися «непокритий». Перший примірник заяви в цьому разі обліковується банком-емітентом за позабалансовим рахунком 9122 «Непокриті акредитиви».

Виконуючий банк обліковує примірник заяви або повідомлення, отримане від банку-емітента, за відповідним позабалансовим рахунком 9802 «Акредитиви до сплати». Такий облік ведеться окремо від обліку повідомлень про відкриття покритих акредитивів.

Повідомлення банку-емітента про відкриття акредитива та зміни до нього мають бути надіслані до виконуючого банку у вигляді телетрансмісійного повідомлення: електронною поштою, телексом, телетайпом, телеграфом або іншими лініями зв'язку, які

передбачені кореспондентськими угодами між банками, або у вигляді заяви про відкриття акредитива, надісланої спецзв'язком.

У повідомленні мають бути чітко зазначені повноваження виконуючого банку щодо виду акредитивної операції.

Після відвантаження продукції, виконання робіт або послуг бенефіціар подає необхідні документи, передбачені умовами акредитива, разом із реєстром документів виконуючому банку. Останній здійснює перевірку поданих бенефіціаром документів на предмет дотримання всіх умов акредитива і в разі порушення хоча б однієї з них виплати за акредитивом не проводить, про що має інформувати бенефіціара і надіслати повідомлення банкові-емітенту для отримання згоди на виконання акредитива.

У разі отримання негативної відповіді або її ненадходження виконуючий банк повертає всі документи за акредитивом бенефіціарові з написом на першому примірнику реєстру про причини їх повернення за підписами відповідального виконавця та працівника, на якого покладено функції контролера, засвідченими штампом банку.

До оплати за акредитивом не приймаються неоформлені належним чином документи, що підтверджують фактичне відправлення товару, виконання робіт або надання послуг.

Якщо умовами акредитива передбачено акцепт заявника акредитива, то на реєстрах рахунків або на товарно-транспортних документах, акцептованих для оплати за рахунок акредитива, має бути запис уповноваженої особи «Акцептовано».

Списання коштів з аналітичного рахунка «Розрахунки акредитивами» виконуючий банк здійснює на підставі реєстру документів за акредитивом, наданим разом з іншими документами, що відповідають умовам акредитива.

Перший примірник реєстру документів за акредитивом залишається в документах дня виконуючого банку, другий (з відмітками банку про дату його одержання та виконання) видається бенефіціарові, третій і четвертий примірники разом із документами, передбаченими умовами акредитива, надсилаються до банку-емітента, в якому третій примірник використовується для списання суми заяви з відповідного позабалансового рахунка 9802 «Акредитиви до сплати», а четвертий видається заявникові акредитива разом з іншими документами за акредитивом.

Виконуючий банк під час виконання акредитива, кошти за яким заброньовано в банку-емітенті, перевіряє за дорученням цього банку виконання всіх умов акредитива за поданим бенефіціаром реєстром документів за акредитивом та іншими документами, що

передбачені умовами акредитиву. Реєстр документів також подається в чотирьох примірниках.

Четвертий примірник реєстру (з відмітками банку про дату одержання) виконуючий банк видає бенефіціарові, третій використовує для списання суми заяви на акредитив з відповідного позабалансового рахунка 9802 «Акредитиви до сплати» (після надходження коштів від банку-емітента), перший та другий примірники реєстру документів за акредитивом разом з іншими документами надсилає до банку-емітента.

Банк-емітент, здійснивши перевірку виконання всіх умов акредитива, на підставі першого примірника реєстру документів за акредитивом списує кошти з аналітичного рахунка «Розрахунки за акредитивами» і перераховує їх на рахунок бенефіціара.

Перший примірник реєстру документів за акредитивом банк-емітент зберігає в документах дня банку, а другий (з відмітками банку про дату одержання та виконання) видає заявникові акредитива разом з іншими документами за акредитивом.

Порядок здійснення розрахунків та облік операцій при виконанні непокритих акредитивів мають свої особливості. Якщо своєчасно одержати кошти з рахунка заявника акредитива неможливо, то банк-емітент до вирішення цього питання згідно з умовами договору обліковує заборгованість заявника акредитива за балансовим рахунком, що призначений для обліку короткострокових кредитів. Одночасно банк-емітент списує з відповідного позабалансового рахунка 9122 «Непокриті акредитиви» суму, що виплачується бенефіціарові за цим акредитивом.

У всіх акредитивах обов'язково має передбачатися дата закінчення строку акредитиву і місце подання документів для платежу. Дата, яку зазначено в заяві, є останнім днем для подання бенефіціаром до оплати реєстру документів за акредитивом і документів, передбачених умовами акредитива. Банк повинен здійснювати контроль за дотриманням терміну дії акредитива, зазначеного в заяві.

У день закінчення строку дії акредитива, кошти за яким заброньовано у виконуючому банку, останній наприкінці операційного дня меморіальним ордером списує кошти з аналітичного рахунка «Розрахунки акредитивами» та перераховує їх до банка-емітента на рахунок, з якого вони надійшли. Банк-емітент зараховує одержані кошти на рахунок заявника акредитива та списує відповідну суму з позабалансового рахунка 9802 «Акредитиви до сплати».

Акредитив, кошти за яким заброньовано в банку-емітенті, закривається ним після закінчення строку, зазначеного в акредитиві,

з додаванням нормативного строку проходження документів спецзв'язком від виконуючого банку до банку-емітента або після отримання від виконуючого банку підтвердження про невиконання акредитива.

Наприкінці операційного дня банк-емітент меморіальним ордером перераховує кошти з аналітичного рахунка «Розрахунки акредитивами» на рахунок заявника акредитива і надсилає повідомлення виконуючому банку для їх списання з відповідного позабалансового рахунка 9802 «Акредитиви до сплати».

Про закриття непокритого акредитива через закінчення строку його дії виконуючий банк надсилає повідомлення банкові-емітенту електронною поштою або іншими засобами зв'язку, що передбачені договором між банками, та списує суму акредитива з відповідного позабалансового рахунка 9802 «Акредитиви до сплати».

Після отримання повідомлення про закриття акредитива банк-емітент списує відповідну суму з позабалансового рахунка 9122 «Непокриті акредитиви».

Бухгалтерські записи, що виконуються під час здійснення розрахунків акредитивами у національній валюті, мають такий вигляд.

Акредитив, депонований у виконуючому банку

Відкриття акредитива:

– у банку-емітенті:

Д-т – Поточний рахунок заявника акредитиву

К-т – Кореспондентський рахунок;

Д-т – 9802 «Акредитиви до сплати»

К-т – 9910 Контррахунок;

– у виконуючому банку:

Д-т – Кореспондентський рахунок

К-т – 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарської діяльності» (аналітичний рахунок «Розрахунки акредитивами»).

Виплати бенефіціарові за акредитивом:

– у виконуючому банку:

Д-т – 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарської діяльності» (аналітичний рахунок «Розрахунки акредитивами»)

К-т – Поточний рахунок бенефіціара;

– у банку-емітенті:

Д-т – 9910 Контррахунок

К-т – 9802 «Акредитиви до сплати».

Закриття акредитива:

– у виконуючому банку:

Д-т – 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарської діяльності» (аналітичний рахунок «Розрахунки акредитивами»)

К-т – Кореспондентський рахунок;

– у банку-емітенті;

Д-т – Кореспондентський рахунок

К-т – Поточний рахунок заявника акредитива;

Д-т – 9910 Контррахунок

К-т – 9802 «Акредитиви до сплати».

Акредитив, депонований у банку-емітенті

Відкриття акредитива:

– у банку-емітенті:

Д-т- Поточний рахунок заявника акредитива

К-т – 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарської діяльності» (аналітичний рахунок «Розрахунки акредитивами»);

– у виконуючому банку:

Д-т – 9802 «Акредитиви до сплати»

К-т – 9910 Контррахунок.

Виплати бенефіціарові у разі використання акредитива:

– у банку-емітенті:

Д-т – 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарської діяльності» (аналітичний рахунок «Розрахунки акредитивами»)

К-т – Кореспондентський рахунок;

– у виконуючому банку:

Д-т – Кореспондентський рахунок

К-т – Поточний рахунок бенефіціара;

Д-т – 9910 Контррахунок

К-т – 9802 «Акредитиви до сплати».

Закриття акредитива:

– у банку-емітенті:

Д-т – 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарської діяльності» (аналітичний рахунок «Розрахунки акредитивами»)

К-т – Поточний рахунок заявника акредитива;

– у виконуючому банку:

Д-т – 9910 Контррахунок

К-т – 9802 «Акредитиви до сплати».

Непокритий акредитив

Відкриття акредитива:

– у банку-емітенті:

Д-т – 9122 «Непокриті акредитиви»

К-т – 9900 Контррахунок;

- у виконуючому банку:
- Д-т – 9802 «Акредитиви до сплати»
- К-т – 9910 Контрраहुнок.
- Зарахування коштів бенефіціарові за непокритим акредитивом:
- у виконуючому банку:
- Д-т – Кореспондентський рахунок банку-емітента
- К-т – Поточний рахунок бенефіціара;
- одночасно:
- Д-т – 9910 Контрраहुнок
- К-т – 9802 «Акредитиви до сплати».
- у банку-емітенті:
- за умови наявності достатньої суми коштів для оплати на поточному рахунку заявника акредитива:
- Д-т – Поточний рахунок заявника акредитива
- К-т – Кореспондентський рахунок;
- у разі відсутності коштів на рахунку заявника акредитива:
- Д-т – 2040 «Короткострокові кредити суб'єктам господарської діяльності за внутрішніми торговельними операціями»
- К-т – Кореспондентський рахунок;
- одночасно:
- Д-т – 9910 Контрраहुнок
- К-т – 9122 «Непокриті акредитиви».
- Закриття непокритого акредитива:
- у виконуючому банку:
- Д-т – 9910 Контрраहुнок
- К-т – 9802 «Акредитиви до сплати».
- у банку-емітенті:
- Д-т – 9910 Контрраहुнок
- К-т – 9122 «Непокриті акредитиви».

8. Організація документообігу та обліку розрахункових операцій у разі використання в розрахунках системи «клієнт – банк»

З метою оперативного управління своїми рахунками у банку та обміну інформацією між банком і клієнтом клієнти можуть застосовувати програмно-технічний комплекс «клієнт – банк».

Система «клієнт – банк» є програмно-технічним комплексом, який забезпечує обмін інформацією в електронній формі між банком та клієнтом і складається з клієнтської та банківської частин.

Клієнтська частина системи «клієнт – банк» забезпечує автоматичне ведення поточного стану рахунка клієнта в банку. Електронні розрахункові документи, що подаються клієнтом до банку, мають відповідати форматів платіжних документів системи електронних платежів Національного банку із зазначенням електронних цифрових підписів відповідальних осіб платника, яким згідно з установчими документами надано право першого і другого підписів. Реквізити електронного розрахункового документа, що використовується в системі «клієнт – банк», визначаються договором між банком і клієнтом. До обов'язкових реквізитів цього документа належать:

- назва документа;
- дата і номер;
- назва, ідентифікаційний код (номер) платника та номер його рахунка;
- назва й код банку платника;
- назва, ідентифікаційний код (номер) одержувача та номер його рахунка;
- назва й код банку-одержувача;
- сума цифрами та літерами;
- призначення платежу.

Банківська частина системи «клієнт – банк» служить для приймання та опрацювання електронних розрахункових документів, забезпечує перевірку наведених електронних підписів на кожному електронному розрахунковому документі клієнта і за платіжним файлом у цілому.

Банківська частина системи «клієнт – банк» має забезпечувати неперервний захист клієнтських електронних розрахункових документів.

Технологія опрацювання облікової інформації, додаткові реєстри та форми первинних документів, на підставі яких здійснюються операції банківської частини системи «клієнт – банк», повинні бути викладені в положенні про облікову політику банку.

Юридичною підставою для роботи клієнта в системі «клієнт – банк» і опрацювання банком його електронних розрахункових документів є окремий договір між банком і клієнтом. У договорі обов'язково мають обумовлюватися права, обов'язки та відповідальність сторін, порядок вирішення спорів у разі їх виникнення тощо.

Використовуючи систему «клієнт – банк», клієнт має дотримуватися всіх вимог, які встановлює банк щодо безпеки формування, передання та опрацювання електронних розрахункових документів.

Якщо це передбачено в договорі, то банк має право виконувати періодичні перевірки клієнта щодо виконання ним вимог захисту інформації та зберігання засобів захисту інформації у клієнтській частині системи «клієнт – банк» і припиняти обслуговування клієнта за допомоги цієї системи в разі невиконання ним вимог безпеки.

Платник може формувати електронні розрахункові документи за допомоги клієнтської частини системи «клієнт – банк» на підставі належним чином оформлених платіжних доручень, платіжних вимог-доручень, а також з використанням платіжних карток.

За відсутності коштів на рахунку платника банк повертає електронний розрахунковий документ без виконання.

Не дозволяється формування клієнтами електронних розрахункових документів на підставі розрахункових документів, які мають додатки (реєстр чеків, реєстр документів за акредитивом тощо), а також формування стягувачем електронних розрахункових документів на підставі платіжних вимог на примусове списання (стягнення) коштів. Ці платіжні вимоги надсилаються клієнтом до банку на паперових носіях.

Функціонування системи «клієнт – банк» передбачає проведення звірки файлів початкових і зворотних платежів між банківською та клієнтською частинами системи.

Якщо під час звірки не виявлено розбіжностей, то банк видруковує реєстр електронних розрахункових документів. Він підписується відповідальним виконавцем банку, засвідчується відбитком штампа банку і підшивається в документи дня як первинний документ, що надійшов від клієнта до банку, щоденно архівується і зберігається в банку протягом визначеного терміну.

Якщо під час звірки реєстру виявлено розбіжності, то банк урегульовує їх відповідно до внутрішніх правил та укладених договорів.

Реєстр має обов'язково містити відомості про дату і час подання власником рахунку електронних розрахункових документів до банку.

Після отримання від банку виписки з рахунку клієнт складає реєстр електронних розрахункових документів, відправлених до банку каналами зв'язку і прийнятих банком до оплати.

Такий самий реєстр за кожним клієнтом складається в банку після формування балансу.

Облікові процедури, що виконуються за умови функціонування системи «клієнт – банк», аналогічні тим, які мають місце в разі передавання розрахункових документів від банку до клієнта в паперовій формі.

Основні терміни і поняття

Безготівкові розрахунки, принципи здійснення безготівкових розрахунків, електронні платежі, поточні, бюджетні, позичкові, валютні, депозитні та інші рахунки в банках, документообіг, платіжні інструменти, платіжне доручення, товарні платежі, нетоварні платежі, попередня оплата, розрахунково-касове обслуговування, перекази через підприємства зв'язку, платіжна вимога-доручення, платіжна вимога, платник, одержувач, банк платника, банк одержувача, примусове списання (стягнення) коштів, стягувач, виконавчий документ, державний виконавець, податковий борг, податковий орган, супровідні документи, реєстр платіжних вимог, розрахунковий чек, чекодавець, чекодержатель, банк – емітент, ліміт чекової книжки, інкасування чека, акредитив, бенефіціар, виконуючий банк – заявник акредитива, код банку за МФО, меморіальний ордер, гарантування оплати, види акредитивів, покритий акредитив, непокритий акредитив, відкличний акредитив, безвідкличний акредитив, система «клієнт – банк», клієнтська частина системи «клієнт – банк», банківська частина системи «клієнт – банк», платіжна система, електронний документ, початкові платежі, зворотні платежі.

Законодавчі та нормативні акти

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (зі змінами).

2. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління НБУ від 29.03.2001 р. № 135 (зі змінами).

3. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте сутність безготівкових розрахунків. У чому полягає їх значення? Які основні принципи організації безготівкових розрахунків?

2. Назвіть основні ознаки класифікації безготівкових розрахунків. Яким нормативним документом регулюється сучасна система безготівкових розрахунків в Україні?

3. Які види рахунків відкривають банки своїм клієнтам? Охарактеризуйте порядок відкриття і режим здійснення операцій за рахунками клієнтів. Якими є умови й порядок закриття рахунків у банках?

4. Перерахуйте основні платіжні інструменти, які використовуються суб'єктами господарювання на сучасному етапі.

5. Назвіть реквізити платіжного доручення. В яких випадках застосовуються розрахунки платіжними дорученнями? За яких умов банк приймає до виконання платіжне доручення від платника?

6. Охарактеризуйте сутність і призначення платіжної вимоги. Назвіть

бухгалтерські проведення, що виконуються у випадку часткової оплати платіжної вимоги. Яким документом оформляється часткова оплата?

7. На яких рахунках ведеться облік розрахунків чеками? Які документи необхідно подати до банку-емітента для отримання чекової книжки?

8. Назвіть основні реквізити чека. В якій оцінці обліковується видана чекова книжка? Як банк веде позасистемний облік номерів виданих чеків?

9. З якою метою здійснюється інкасація чеків? Охарактеризуйте бухгалтерські проведення, що виконуються за інкасації чеків в банку чекодержателя.

10. На підставі якого документа здійснюється поповнення ліміту чекової книжки? Охарактеризуйте порядок повернення клієнтові невикористаної суми ліміту чекової книжки?

11. Що таке акредитив? Назвіть основні види акредитивів. Які документи необхідно подати до банку для відкриття акредитива? За якими рахунками ведеться облік відкритих акредитивів?

12. Охарактеризуйте облікові процедури, що виконуються при здійсненні виплат бенефіціарові за непокритим акредитивом.

13. З якою метою застосовується програмно-технічний комплекс «клієнт – банк»? Охарактеризуйте призначення окремих частин системи «клієнт – банк». Що служить юридичною підставою для роботи клієнта за допомогою системи «клієнт – банк»?

14. Охарактеризуйте роль обліку і контролю в процесі здійснення безготівкових розрахунків в Україні.

Тема 8. ОБЛІК ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ ЗІ СТРОКОВИМИ КОШТАМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Питання до розгляду

1. Сутність депозитних операцій комерційних банків та організація їх обліку.
2. Облік строкових коштів суб'єктів господарської діяльності.
3. Облік коштів до запитання та строкових коштів фізичних осіб.
4. Облік нарахування та сплати процентів за депозитами юридичних і фізичних осіб.
5. Облік операцій під час виплати коштів із депозитних рахунків.
6. Внутрішній контроль за депозитними операціями.

1. Сутність депозитних операцій комерційних банків та організація їх обліку

Найбільш суттєвим і важливим джерелом формування та збільшення ресурсної бази комерційних банків виступають депозитні операції.

Депозитними є пасивні операції банків із залучення коштів юридичних і фізичних осіб у національній та іноземній валютах у формі вкладів (депозитів) через їх зарахування на відповідні рахунки на певних умовах.

Вклад (депозит) – це гроші, передані до банку їх власником для зберігання на певний термін і на визначених умовах.

Класифікація вкладів (депозитів) здійснюється за різними ознаками, основними серед яких є:

- вид і статус вкладника;
- термін вкладу.

За першою ознакою розрізняються вклади юридичних і фізичних осіб, резидентів і нерезидентів.

За строками використання коштів депозити поділяються на:

- депозити до запитання;
- депозити на визначений строк (строкові).

Депозити до запитання – це грошові кошти, що розміщені на поточних та бюджетних рахунках, на кореспондентських рахунках комерційних банків і використовуються їх власниками для здійснення розрахунків, платежів та на інші потреби. Умови сплати

процентів за залишками коштів на цих рахунках визначаються у двосторонніх угодах щодо їх відкриття.

Найбільш стабільними під кутом зору прогнозування рівня залишків і визначення термінів повернення коштів є строкові вклади (депозити).

Строкові вклади (депозити) – це гроші, які розміщуються їх власниками у банку для зберігання та зраховуються на відповідні депозитні рахунки на визначений термін із виплатою обумовлених процентів.

Розвиток і диверсифікація послуг з обслуговування саме цих вкладів є пріоритетним завданням сучасного банку. Ресурси, залучені у строкові депозити, залишаються у розпорядженні банку в межах чітко обумовленого часового інтервалу, а тому можуть використовуватися для фінансування більш тривалих за терміном, а отже, більш дохідних активних операцій. Відповідно і плата за залишками на строкових депозитах є значно більшою ніж за вклади до запитання, та безпосередньо залежить від розміру й терміну зберігання грошей на цих вкладах.

Об'єктом депозитних операцій є кошти, передані комерційному банку на умовах повернення з виплатою процентів (або на безпроцентній основі), що визначені двосторонньою угодою.

Строкові кошти суб'єктів господарської діяльності обліковуються за рахунками 2-го класу розділу 26 «Кошти клієнтів банку» Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Рахунки цього розділу групуються за двома основними ознаками:

- за характером клієнтів банку (суб'єкти господарської діяльності чи фізичні особи);
  - за терміном депозитів (кошти до запитання і строкові кошти).
- Згідно з названими ознаками розділ 26 містить 6 груп рахунків.

Номер групи рахунків	Назва групи рахунків
260	Кошти до запитання суб'єктів господарської діяльності
261	Строкові кошти суб'єктів господарської діяльності
262	Кошти до запитання фізичних осіб
263	Строкові кошти фізичних осіб
264	Кошти виборчих фондів
265	Кошти небанківських фінансових установ

В аналітичному обліку банки можуть вести окремі особові рахунки за видами вкладів, а також у розрізі вкладників.

2. Облік строкових коштів суб'єктів господарської діяльності

Строкові кошти суб'єктів господарської діяльності обліковуються за рахунками 261-ї групи. Ця група містить такі балансові рахунки, що слугують для обліку номіналу депозиту.

Номер рахунка	Назва рахунка
2610	Короткострокові депозити суб'єктів господарської діяльності
2611	Кошти, отримані від суб'єктів господарської діяльності за операціями репо
2615	Довгострокові депозити суб'єктів господарської діяльності

За характером усі рахунки 261-ї групи є пасивними.

Установи банків відкривають вкладні (депозитні) рахунки підприємствам та їхнім відокремленим підрозділам відповідно до вимог Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затвердженої постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. за № 492.

Якщо підприємство не має в банку поточного рахунка, то банк відкриває депозитний рахунок такому клієнтові на підставі депозитного договору за умови подання ним таких документів:

- копії свідоцтва про державну реєстрацію в органі виконавчої влади, іншому органі уповноваженому здійснювати державну реєстрацію, засвідченої нотаріально чи органом, який видав свідоцтво про державну реєстрацію;

- копії належним чином зареєстрованого статуту, засвідченої нотаріально чи органом, який здійснив реєстрацію;

- копії документа, що підтверджує взяття підприємства або його відокремленого підрозділу на облік відповідним органом державної податкової служби, засвідченої тим органом, який видав документ, нотаріально або уповноваженим працівником банку;

- копії документа про повідомлення органів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України щодо намірів платника страхових внесків відкрити відповідні рахунки (подається, якщо підприємство або його відокремлений підрозділ використовують найману працю);

- копії довідки про внесення підприємства або його відокремленого підрозділу до Єдиного державного реєстру підприємств та

організацій України, засвідченої нотаріально, органом, який видав довідку, або уповноваженим працівником банку;

- картки зі зразками підписів і відбитком печатки, засвідченої нотаріально або вищою організацією (вимагається, якщо в депозитному договорі передбачено перерахування коштів після закінчення строку їх зберігання з використанням платіжного доручення).

Документи на відкриття депозитних рахунків підприємств особисто подають до банку особи, які мають право першого та другого підписів. Ці особи мають пред'явити уповноваженому працівникові банку:

- паспорт або документ, що його замінює;
- документ, виданий органом державної податкової служби, що свідчить про присвоєння фізичній особі ідентифікаційного номера платника податків;
- документи, що підтверджують їхні повноваження.

Уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію осіб, які відкривають поточний рахунок, і робить у присутності цих осіб копії сторінок паспорта або документа, що його замінює, які містять прізвище, ім'я, по батькові, дату народження, серію та номер паспорта або документа, що його замінює, дату видання та найменування органу, що видав документ, інформацію про місце проживання або тимчасового перебування фізичної особи, а також копію документа, виданого органом державної податкової служби, що свідчить про присвоєння фізичній особі ідентифікаційного номера платника податків. Ці копії засвідчуються підписами уповноваженого працівника банку, який здійснює ідентифікацію клієнта, та особи, що відкриває рахунок, як такі, що відповідають оригіналові, та зберігаються у справі з юридичного оформлення рахунка.

Якщо депозитний рахунок відкривається підприємству або відокремленому підрозділові, який уже має в цьому банку поточний рахунок (тобто коли банком уже здійснено ідентифікацію клієнта і сформовано справу з юридичного оформлення рахунка), то весь названий вище перелік документів не вимагається. У такому разі депозитний рахунок відкривається на підставі депозитного договору за умови надання підприємством або відокремленим підрозділом, який використовує найману працю, копії документа про повідомлення органів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України щодо намірів підприємства або відокремленого підрозділу – платника страхових внесків відкрити рахунок.

Кошти на вкладні (депозитні) рахунки підприємств та їх відокремлених підрозділів перераховуються платіжним дорученням з поточного рахунку і після закінчення терміну їх зберігання повертаються на поточний рахунок.

При відкритті депозитного рахунка виконується така бухгалтерська проводка:

- Д-т – Поточний рахунок або Кореспондентський рахунок;
- К-т – Депозитний рахунок.

Проведення розрахункових операцій та видача коштів готівкою з вкладного (депозитного) рахунку підприємства забороняється. Нарахування процентів починається з дня надходження суми депозиту на депозитний рахунок. Облік нарахованих процентів за коштами суб'єктів господарської діяльності здійснюється на рахунку 2618 «Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарської діяльності».

Нараховані проценти за депозитами суб'єктів господарської діяльності відповідно до умов депозитного договору можуть перераховуватися на поточний рахунок даної юридичної особи або зараховуватися на поповнення депозиту

Термін дії депозитного договору може бути пролонгований без укладання нового договору, а для додаткового внеску на діючий депозитний рахунок використовується додаток до договору.

3. Облік коштів до запитання та строкових коштів фізичних осіб

Кошти до запитання і строкові кошти фізичних осіб обліковуються за рахунками 262-ї і 263-ї груп. При цьому рахунки 262-ї групи «Кошти до запитання фізичних осіб» класифікуються за спрямуванням цих коштів. У цю групу входять такі балансові рахунки.

Номер рахунка	Назва рахунка
2620	Поточні рахунки фізичних осіб
2622	Кошти в розрахунках фізичних осіб
2625	Кошти фізичних осіб для розрахунків платіжними картками

За своїм характером рахунок 2622 «Кошти в розрахунках фізичних осіб» – пасивний, а рахунки 2620 «Поточні рахунки фізичних осіб» і 2625 «Кошти фізичних осіб для розрахунків платіжними картками» є активно-пасивними.

На активно-пасивних рахунках ведеться облік залучених коштів фізичних осіб до запитання, операцій фізичних осіб з використанням платіжних карток, а також наданих кредитів овердрафт.

Поточні рахунки відкриваються на підставі заяви фізичної особи; документа, що засвідчує особу; договору на відкриття та обслуговування рахунка між установою банку та громадянином; картки зі зразком підпису, який надається в присутності працівника банку, що відкриває рахунок, та засвідчується цим працівником і головним бухгалтером.

У договорі між установою банку та фізичною особою зазначаються номер і дата документа, що засвідчує фізичну особу, орган, який видав цей документ, адреса постійного місця проживання фізичної особи, а також її ідентифікаційний номер – платника податку, що вноситься в договір на підставі відповідного документа, виданого податковим органом.

Виконання операцій за поточними рахунками здійснюється на підставі розрахункових документів у безготівковій та готівковій формах. У документах зазначається підстава для перерахування коштів.

При проведенні операцій у безготівковій формі фізичні особи дотримуються вимог, передбачених Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженою постановою Правління НБУ від 29.03.2001 р. № 135 (зі змінами).

Кошти на рахунках 263-ї групи класифікуються за термінами зберігання депозитів фізичних осіб. Ця група містить рахунки:

2630 «Короткострокові депозити фізичних осіб»;

2635 «Довгострокові депозити фізичних осіб».

У разі відкриття вкладного рахунка фізичними особами в договорі про відкриття вкладного рахунка на підставі відповідного документа податкового органу вказується ідентифікаційний номер фізичної особи – платника податку. Власникові рахунка видається вкладний документ. Таким документом може бути ощадна книжка або інший виданий банком документ, що засвідчує укладення з банком договору.

У договорі обумовлюються:

- сума, що вноситься або перераховується на вкладний рахунок;
- строк зберігання та порядок повернення коштів після закінчення строку зберігання (виплата готівкою, перерахування на поточний рахунок вкладника та ін.);
- розмір та умови сплати відсотків, порядок перегляду їх розміру;
- відповідальність сторін;

- умови розірвання договору;
- інші умови за погодженням сторін.

Договір складається в двох примірниках, кожний з яких з одного боку підписується вкладником, а з іншого – завіряється підписом відповідального працівника банку та номерним штампом банку. Після укладення договору один примірник отримує вкладник, а другий залишається в банку в особистій справі вкладника.

Для відкриття рахунка фізичній особі уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію особи, яка відкриває вкладний рахунок, і робить у присутності цієї особи копії сторінок паспорта або документа, що його замінює, які містять прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи, дату її народження, серію та номер паспорта або документа, що його замінює, дату видання та найменування органу, що видав документ, інформацію про місце проживання або тимчасового перебування фізичної особи, а також копію документа, виданого органом державної податкової служби, що свідчить про присвоєння фізичній особі ідентифікаційного номера платника податків. Ці копії засвідчуються підписами уповноваженого працівника банку, який здійснює ідентифікацію клієнта та особи, що відкриває вкладний рахунок, як такі, що відповідають оригіналаві, і зберігаються у справі з юридичного оформлення рахунка.

Після пред'явлення необхідних для відкриття рахунку документів відповідальний працівник банку відкриває особовий депозитний рахунок платника і особовий рахунок нарахованих, але не сплачених відсотків за вкладом. Кошти на вкладні рахунки фізичних осіб можуть бути внесені готівкою, перераховані з власного вкладного рахунка в іншому банку, чи з поточного рахунка в національній чи іноземній валюті.

Для внесення коштів готівкою відповідальний працівник банку оформляє заяву на переказ готівки, у якій вказуються:

- прізвище, ім'я та по батькові вкладника;
- паспортні дані;
- призначення платежу;
- номер рахунка вкладника;
- сума вкладу.

Заява реєструється у приходному касовому журналі. На основі приходного касового документа депозит враховується на всю суму його номіналу на депозитному рахунку до часу погашення. Залежно від методу виплати процентів за депозитами – за період або на період (авансом) змінюється сума, що надходить від депонента.

У будь-якому разі номінальна сума депозиту і сума, що враховується на депозитному рахунку, збігаються.

За умовами виплати процентів за період проценти сплачуються періодично або в кінці строку, що визначений депозитним договором. Згідно з умовами договору для сплати процентів за період на дату залучення коштів здійснюється таке бухгалтерське проведення:

- Д-т – Поточний рахунок (Кореспондентський рахунок; Каса; Депозитний рахунок)

- К-т – Депозитний рахунок.

Проценти авансом сплачуються одночасно із внесенням коштів на депозит. Тож номінал депозиту буде більшим, ніж сума, отримана від депонента, на суму сплачених авансом процентів. Для сплати процентів авансом на дату залучення депозиту здійснюється таке проведення:

- Д-т – Поточний рахунок (Кореспондентський рахунок, Каса, Депозитний рахунок) – на суму номіналу депозиту за мінусом сплачених авансом процентів

- Д-т – Витрати майбутніх періодів – на суму сплачених авансом процентів

- К-т – Депозитний рахунок – на суму номіналу депозиту.

4. Облік нарахування та сплати процентів за депозитами юридичних і фізичних осіб

Залучення коштів на депозит здійснюється за процентною ставкою, що визначається депозитним договором.

Для розрахунку нарахованих процентів комерційні банки можуть використовувати номінальну або фактичну процентну ставку.

Номінальна процентна ставка – це ставка, за якої величина сум нарахованих процентів визначається множенням процентної ставки на номінал депозиту без капіталізації раніше отриманих процентів за формулою:

$$I = p \times i \times n / T,$$

де:

I – сума процентів за період у **n** днів;

p – сума номіналу депозиту;

i – номінальна процентна ставка (в сотих частках);

n – кількість днів;

T – максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Фактична процентна ставка – це ставка, розрахована застосуванням номінальної ставки до номіналу депозиту, збільшеного на суму сплачених раніше процентів. За умови застосування фактичної ставки величина майбутніх сплачених сум розраховується за формулою:

$$P = \sum \frac{I_n}{(1+i)^n},$$

де: **P** – сума номіналу депозиту;
 I_n – сума майбутнього платежу наприкінці періоду **n**;
i – річна процентна ставка (в сотих частках);
n – період, за який здійснюється платіж, у річному обчисленні.
Якщо депозитна операція відображається лише двома потоками – залучення депозиту і сплата номіналу депозиту й процентів, **то** фактична річна процентна ставка розраховується за формулою

$$i = \sqrt[n]{\frac{S}{P}} - 1,$$

де: **S** – нарощена сума депозиту наприкінці періоду **n**, тобто номінал депозиту плюс проценти;
P – сума номіналу депозиту;
n – строк депозиту в річному обчисленні.
Сума нарахованих процентів за депозитом у разі використання фактичної річної процентної ставки розраховується за формулою

$$I = S \times (\sqrt[n]{1+i} - 1),$$

де: **I** – сума процентів за поточний період;
S – нарощена сума депозиту наприкінці попереднього періоду, тобто номінал депозиту плюс проценти;
i – річна фактична процентна ставка;
n – кількість періодів за депозитами, за якими нараховуються проценти.

Процентна ставка і строк депозиту мають бути приведені до однієї бази (рік, квартал, місяць).

Якщо розрахунок проводиться за допомоги номінальної процентної ставки (метод рівних частин), то витрати банку в окремі періоди відображатимуться неточно стосовно поточної вартості сумарних зобов'язань за депозитом, які містять номінал і проценти.

Незалежно від методу накопичення процентів загальна сума нарахованих процентів на дату закінчення строку дії депозитного договору не змінюється.

Банк може залучати депозити за фіксованою або плаваючою процентною ставкою. В останньому випадку банк (згідно з умовами договору) може застосовувати середньозважену процентну ставку або процентну ставку, що діяла на дату нарахування. Нарахування процентів за середньозваженою процентною ставкою здійснюється з урахуванням процентних ставок, що діяли протягом строку депозитного договору.

Облік процентів за депозитами здійснюється за принципами нарахування і відповідності доходів і витрат. Для обліку нарахованих процентів використовуються відповідні рахунки «Нарахованих витрат», на яких накопичуються нараховані проценти до настання строку їх сплати.

Нарахування процентів за депозитами відображається проведенням:

- Д-т – Процентні витрати
- К-т – Нараховані витрати.

Якщо дати нарахування і сплати процентів збігаються, то банк згідно з умовами договору та з урахуванням внутрішньої облікової політики може безпосередньо відносити відповідну суму процентів на рахунки витрат у кореспонденції з поточним рахунком вкладника. При цьому здійснюється таке бухгалтерське проведення:

- Д-т – Процентні витрати
- К-т – Поточний рахунок клієнта.

Сплачені авансом проценти не рідше одного разу на місяць протягом строку депозиту амортизуються з віднесенням відповідної суми на процентні витрати. При цьому здійснюється таке бухгалтерське проведення:

- Д-т – Процентні витрати
- К-т – Витрати майбутніх періодів.

Якщо після закінчення дії депозитного договору депонент не отримує процентів, то згідно з умовами договору несплачені нараховані проценти приєднуються до депозиту або перераховуються на поточний рахунок депонента.

Проценти за депозитом можуть сплачуватися:

- з погашенням депозиту;
- періодично;
- авансом.

Якщо проценти сплачуються на дату погашення депозиту, то банк здійснює такі проведення:

- Д-т – Нараховані витрати – на суму нарахованих процентів
- Д-т – Депозитний рахунок – на суму номіналу депозиту
- К-т – Поточний рахунок (Кореспондентський рахунок, Каса, Депозитний рахунок) – на суму номіналу депозиту та нарахованих процентів.

У разі сплати процентів періодично після дати нарахування банк здійснює таке проведення:

- Д-т – Нараховані витрати – на суму нарахованих процентів
- К-т – Поточний рахунок (Кореспондентський рахунок, Каса, Депозитний рахунок) – на суму нарахованих процентів.

Якщо банк у разі внесення коштів на депозит сплачує проценти авансом, то сума раніше сплачених процентів амортизується щомісячно.

У разі капіталізації процентів сума нарахованих процентів періодично приєднується до депозиту, що відображається в обліку таким проведенням:

- Д-т – Нараховані витрати – на суму нарахованих процентів
- К-т – Депозитний рахунок – на суму нарахованих процентів.

5. Облік операцій під час виплати коштів із депозитних рахунків

Повернення суми депозиту відбувається за місцем оформлення договору. Після закінчення строку дії договору вкладник подає в банк документ, що підтверджує особу клієнта та депозитний договір. Відповідальний працівник банку виписує видатковий касовий документ на суму депозиту та суму відсотків до сплати.

У видатковому касовому документі вказуються:

- прізвище, ім'я та по батькові вкладника;
- паспортні дані;
- призначення платежу;
- рахунок вкладника;
- код валюти;
- сума до сплати.

Видатковий касовий документ підписують відповідальний працівник банку, вкладник, контролер і касир. Він реєструється у видатковому касовому журналі. На підставі оформленого належним чином видаткового касового документа формується таке бухгалтерське проведення:

- Д-т – Депозитний рахунок
- К-т – Каса.

Проведення виконується на суму номіналу депозиту і, в разі капіталізації відсотків, з урахуванням суми капіталізованих відсотків.

У разі погашення депозиту юридичної особи у визначений договором строк кошти платіжним дорученням повертаються на її поточний рахунок. При цьому виконується таке бухгалтерське проведення:

- Д-т – Депозитний рахунок
- К-т – Поточний рахунок (Кореспондентський рахунок).

На дату погашення депозиту необхідно здійснити нарахування процентів за період від останньої дати нарахування до дати погашення. У строковому депозитному договорі повинен передбачатися порядок перерахування суми депозиту і процентів за ним після закінчення встановленого строку депозиту. Для юридичної особи вказується номер поточного рахунка; для фізичної – номер вкладного рахунка, який, за його відсутності, відкривається за згодою клієнта відповідно до умов депозитного договору.

Якщо умовами договору не передбачено порядку перерахування суми депозиту після закінчення встановленого терміну, то сума депозиту, що не отримана депонентом своєчасно, обліковується за тим самим рахунком, що й раніше.

На вимогу депонента банк повертає депозит до закінчення дії депозитного договору. У такому разі банк може застосовувати знижену процентну ставку, якщо це передбачено умовами депозитного договору. У разі повернення депонентом суми депозиту банк здійснює перерахування процентів за період від дати залучення до дати дострокового повернення депозиту і сплачує депоненту проценти за зниженою ставкою.

Різницю між нарахованими раніше процентами і процентами, що підлягають сплаті за зниженою ставкою, банк відносить на зменшення своїх процентних витрат.

При цьому, якщо протягом дії депозитного договору проценти депонентом не сплачувалися, виконуються такі бухгалтерські проведення:

- Д-т – Нараховані витрати – на суму нарахованих процентів за депозитом
- К-т – Поточний рахунок (Кореспондентський рахунок, Каса, Депозитний рахунок) – на суму процентів за депозитом за зниженою ставкою
- К-т – Процентні витрати – на різницю між нарахованими та сплаченими процентами за зниженою ставкою.

Якщо проценти сплачувалися депонентом періодично протя-

гом дії депозитного договору, то різниця між раніше сплаченими та перерахованими за зниженою ставкою процентами повертається банкові відповідно до умов договору, тобто сплачується депонентом або утримується банком із суми депозиту.

6. Внутрішній контроль за депозитними операціями

Завдання внутрішнього контролю за депозитними операціями – уникнути або зменшити ризики, які виникають у діяльності банківської установи.

Внутрішній контроль за депозитами має здійснюватися відповідно до Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України, затвердженого постановою Правління НБУ від 30.12.98 р. № 566. Відповідно до вказаного положення **внутрішній контроль повинен гарантувати:**

- залучення та розміщення депозитів у межах термінів і лімітів, що встановлені Правлінням банку;
- приймання та розміщення всіх депозитів за процентною ставкою, що застосовується у банку згідно із запровадженою ним політикою;
- своєчасне та правильне відображення в бухгалтерському обліку депозитних операцій.

Банки мають самостійно визначити процедури звірення даних аналітичного обліку операцій за депозитами з даними про обороти і залишки за відповідними рахунками синтетичного обліку.

Нарахування процентів і здійснення відповідних записів за рахунками бухгалтерського обліку повинно періодично перевірятися особою, яка не бере участі у виконанні операцій з нарахування. Проценти, відображені на окремих аналітичних рахунках процентних витрат (доходів), повинні бути звірені із сумою процентів, що сплачені депонентові або отримані від банку. У разі сплати процентів безпосередньо з рахунків витрат необхідно забезпечити додатковий контроль і звірення списаних із рахунків витрат і зарахованих на рахунки вкладника сум процентів.

Система внутрішнього контролю банку має забезпечувати особливий контроль за рахунками, за якими тривалий час не здійснювалися операції, крім прирахування процентів, а також за рахунками співробітників. Для цього необхідно:

- забезпечити належні процедури для постійного контролю за сплатою сум нарахованих процентів або перерахуванням їх на інші рахунки;

- періодично перевіряти стан і рух коштів за неактивними рахунками і рахунками співробітників;
- періодично та обов'язково наприкінці року надавати юридичним особам повідомлення та виписки з їхніх депозитних рахунків про залишки коштів та операції, які здійснювалися за цими рахунками.

Форма й періодичність надання клієнтам виписок і повідомлень з їхніх депозитних рахунків про залишки коштів та операції, які здійснювалися за цими рахунками, встановлюються банком згідно з умовами договору між депонентом та банком.

У разі автоматизованого нарахування процентів і відображення їх за відповідними рахунками бухгалтерського обліку необхідно регулярно переглядати відповідні процедури внутрішнього контролю, перевіряти розрахунок процентів і записи за цими рахунками.

Основні терміни і поняття

Депозитні операції, депозити до запитання, строкові депозити, депозити юридичних осіб, депозити фізичних осіб, нарахування процентів, прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер, ощадна книжка, аванс, витрати майбутніх періодів, номінальна процентна ставка, фактична процентна ставка, капіталізація процентів, нараховані витрати, процентні витрати, погашення депозиту, депозитний договір, внутрішній контроль за депозитними операціями.

Законодавчі та нормативні акти

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (зі змінами).

2. Інструкція з бухгалтерського обліку депозитних операцій установ комерційних банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 20.08.1999 р. № 418.

3. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління НБУ від 29.03.2001 р. № 135 (зі змінами).

4. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492.

5. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України, затверджене постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566 (зі змінами).

6. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення депозитних операцій комерційного банку.
2. Як класифікуються депозити залежно від виду і статусу вкладника? Як класифікуються депозити залежно від терміну владу?
3. Що таке депозити до запитання? Дайте визначення строковим депозитам.
4. За якими рахунками ведеться облік депозитних операцій? Охарактеризуйте облікові процедури, що виконуються в разі внесення коштів на депозитні рахунки.
5. Назвіть документи, що їх подають юридичні особи для відкриття депозитного рахунка.
6. Чи можуть проводитися за депозитним рахунком юридичної особи розрахункові операції та видання коштів готівкою?
7. Які документи повинна подати фізична особа для відкриття депозитного рахунка?
8. На основі яких документів здійснюється видання коштів із депозитних рахунків юридичних і фізичних осіб?
9. Як здійснюється нарахування процентів за депозитами? Назвіть бухгалтерські проведення, що виконуються для нарахування процентів за депозитами.
10. Яке основне завдання внутрішнього контролю за депозитними операціями? Охарактеризуйте основні процедури внутрішнього контролю за депозитними операціями.

Тема 9. ОБЛІК КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Питання до розгляду

1. Сутність і принципи відображення кредитних операцій в обліковій системі банку.
2. Характеристика рахунків, що служать для обліку банківських кредитів.
3. Облік операцій з надання кредиту.
4. Облікові процедури, що виконуються з настанням терміну погашення кредиту.
5. Облік доходів банку за кредитними операціями.
6. Особливості обліку окремих видів банківських позик.
7. Облікові процедури запобігання кредитному ризикові.

1. Сутність і принципи відображення кредитних операцій в обліковій системі банку

Кредитна операція – це активна банківська операція, пов'язана з наданням позики або наданням зобов'язання (гарантії, поручительства, авалю), яке, в разі його виконання, приведе до фактично-го передання коштів на кредитній основі.

Кредит визнається активом від моменту надання зобов'язання з кредитування (укладання кредитної угоди), незалежно від того, чи супроводжується це зобов'язання фактичним рухом коштів. Зобов'язання з кредитування, що не супроводжується відповідними грошовими потоками, обліковується банком як позабалансовий актив. Таке зобов'язання визнається за позабалансом від дати укладання угоди (дати операції) до дати фактичного перерахування коштів на користь позичальника (дати розрахунку). Якщо часового розриву між цими датами не існує, то запис за позабалансом не здійснюється і така позика обліковується як балансовий актив.

Видання кредиту здійснюється на підставі укладеної кредитної угоди, яка визначає умови кредитування.

Фінансовий облік конкретного кредиту ведеться відповідно до умов, визначених кредитною угодою.

Основними принципами, на яких базується облік кредитних операцій комерційного банку, є:

- принцип превалювання сутності над формою;
- принцип нарахування та відповідності доходів і витрат;
- принцип обачності.

Для відображення кредитного портфеля комерційного банку у фінансовій звітності кредити класифікуються за категоріями позичальників, напрямками вкладання коштів і термінами їх погашення. При цьому термін позики визначається від дати укладення угоди до дати погашення кредиту.

Згідно з МСБО 30 «Розкриття у фінансових звітах банків та подібних фінансових установ» комерційним банкам було б доцільно у фінансовій звітності розкривати інформацію про надані кредити за термінами від дати складання звіту до дати погашення позики. Така інформація дає найкращу основу для оцінки ліквідності банку.

2. Характеристика рахунків, що служать для обліку банківських кредитів

Заборгованість за кредитами, що надаються комерційними банками, обліковується за рахунками першого, другого та дев'ятого класів Плану рахунків (рис. 15).

За рахунками першого класу обліковуються міжбанківські кредити надані та депозити розміщені.

1-й клас	
Кредити і депозити, надані та розміщені на міжбанківському кредитному ринку	
12 Кошти у Національному банку України	15 Кошти в інших банках
121 А* Строкові депозити в Національному банку України	151 А Строкові депозити, розміщені в інших банках 152 А Кредити, надані іншим банкам
	158 А Сумнівна заборгованість інших банків
	159 КА** Резерв під заборгованість інших банків (Зменшує кредитний портфель банку)

* А – активні рахунки; ** КА – контраktivні рахунки.

За рахунками другого класу обліковуються кредити, надані клієнтам у розрізі таких контрагентів:

- суб'єктів господарської діяльності;
- органів загального державного управління;
- фізичних осіб.

Слід зауважити, що згідно змін до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджених постановою Правління НБУ від 19 березня 2003 р. № 120, з Плану рахунків банків вилючено окремі рахунки, які служать для

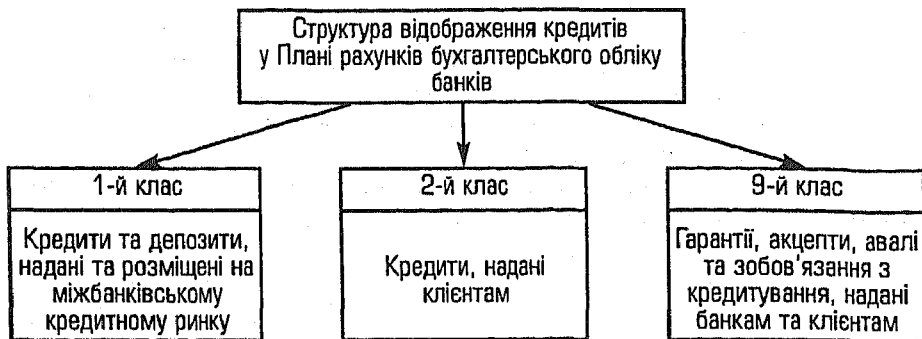

Рис. 15. Структура відображення кредитів у Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України

обліку кредитів овердрафт. Вказані кредити обліковуються як дебетові залишки за поточними й картковими рахунками юридичних і фізичних осіб (рахунки 2600, 2605, 2620, 2625). Характеристику останніх змінено з пасивних на активно-пасивні.

2-й клас					
1		2		3	
Кредити, надані клієнтам					
20 Кредити, які надані суб'єктам господарської діяльності		21 Кредити, які надані органам загального державного управління		22 Кредити, які надані фізичним особам	
201 А	Кошти, які надані суб'єктам господарської діяльності за операціями РЕПО	210 А	Кредити, які надані центральним органам державного управління	220 А	Кредити на поточні потреби, які надані фізичним особам
202 А	Рахунки суб'єктів господарської діяльності за врахованими векселями	211 А	Кредити, які надані місцевим органам державного управління	221 А	Кредити в інвестиційну діяльність, які надані фізичним особам
203 А	Рахунки суб'єктів господарської діяльності за факторинговими операціями				
204 А	Кредити суб'єктам господарської діяльності за внутрішніми торговельними операціями				

2-й клас					
1		2		3	
205 A	Кредити суб'єктам господарської діяльності за експортно-імпортними операціями				
206 A	Інші кредити в поточну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності				
207 A	Кредити в інвестиційну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності				
209 A	Сумнівна заборгованість за кредитами, які надані суб'єктам господарської діяльності	219 A	Сумнівна заборгованість за кредитами, які надані органам загального державного управління	229 A	Сумнівна заборгованість за кредитами, які надані фізичним особам
24 Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами та резерви під заборгованість за кредитами і нарахованими доходами					
240 KA Резерви під заборгованість за кредитами, які надані клієнтам (Зменшує кредитний портфель банку)					

За рахунками дев'ятого класу обліковуються гарантії, акцепти, авалі та зобов'язання з кредитування, надані банкам і клієнтам.

9-й клас					
Гарантії, акцепти, авалі та зобов'язання з кредитування надані банкам і клієнтам					
90	Зобов'язання і вимоги за усіма видами гарантій	91	Зобов'язання з кредитування, надані та отримані		
900 A	Гарантії, поручительства, акредитиви та акцепти, що надані банкам	910 A	Зобов'язання з кредитування, надані банкам		
902 A	Гарантії, надані клієнтам	912 A	Зобов'язання з кредитування, надані клієнтам		
909 A	Сумнівні гарантії та поручительства				

Загалом кредитний портфель банку містить:

- строкові депозити, розміщені в інших банках, і сумнівну заборгованість за ними (рахунки 1510–1512, 1515, 1516, 1517, 1581);

- кредити, надані іншим банкам, і сумнівну заборгованість за ними (рахунки 1520–1525, 1527, 1582);
- рахунки суб'єктів господарської діяльності за факторинговими операціями та прострочену заборгованість за факторинговими операціями (рахунки 2030, 2037);
- кошти, надані суб'єктам господарської діяльності за операціями репо (рахунок 2010);
- кредити, надані у формі врахування векселів, та сумнівну заборгованість за ними (рахунки 2020 мінус 2026, 2027, 2092);
- кредити суб'єктам господарської діяльності за внутрішніми торговельними операціями, за експортно-імпортними операціями, в поточну діяльність, в інвестиційну діяльність (рахунки 2040, 2045, 2047, 2050, 2055, 2057, 2061, 2062, 2065, 2067, 2070, 2071, 2073–2075, 2077);
- сумнівну заборгованість за кредитами, наданими суб'єктам господарської діяльності (рахунки 2093–2097, 2099);
- кредити, надані центральним і місцевим органам державного управління, та сумнівну заборгованість за цими кредитами (рахунки 2100, 2105, 2107, 2110, 2115, 2117, 2190, 2191, 2198, 2199);
- кредити в інвестиційну діяльність і на поточні потреби, надані фізичним особам (рахунки 2201, 2202, 2205, 2207, 2210, 2211, 2213, 2214, 2217);
- сумнівну заборгованість за кредитами, наданими фізичним особам (рахунки 2290, 2291, 2299);
- гарантії, акцепти та авалі, надані банкам (рахунки 9000, 9002, 9003);
- сумнівну заборгованість за виплаченими гарантіями, виданими іншим банкам (рахунок 1589);
- гарантії та авалі, надані клієнтам (рахунки 9020, 9023);
- сумнівні гарантії, надані банкам і клієнтам (рахунки 9090, 9091);
- зобов'язання з кредитування, які надані банкам та клієнтам (рахунки 9100, 9129).

Група рахунків, що служать для обліку заборгованості за наданими кредитами, має таку побудову.

АААА	Рахунок (чи декілька рахунків), за яким обліковується номінал кредиту
ААА 7	Рахунок, за яким обліковується прострочена заборгованість за кредитами певної групи
ААА 8	Рахунок, за яким обліковуються нараховані доходи за кредитами певної групи
ААА 9	Рахунок, за яким обліковуються прострочені нараховані доходи за кредитами певної групи

Для обліку сумнівної заборгованості за наданими кредитами у Плані рахунків бухгалтерського обліку виділено окремі групи рахунків. За рахунками окремих груп обліковуються також резерви під заборгованість за наданими кредитами.

Слід зауважити, що в разі віднесення заборгованості за кредитом на той чи той балансовий рахунок ціль кредиту має перевагу над його формою. Зокрема, кредити в інвестиційну діяльність у формі фінансового лізингу обліковуються за відповідним рахунком 207 групи «Кредити в інвестиційну діяльність, надані суб'єктам господарської діяльності».

3. Облік операцій з надання кредиту

Підставою для надання кредиту є кредитний договір між позичальником та установою банку. За умови його укладання кредитний відділ передає операційному працівникові такі документи:

- розпорядження кредитного відділу про надання кредиту;
- примірник кредитного договору;
- договір застави (гарантійний лист тощо);
- картку із збірцями підписів керівника і головного бухгалтера та відбитком печатки позичальника (якщо поточний рахунок позичальника відкритий в іншій установі банку).

На підставі розпорядження кредитного відділу здійснюється реєстрація позичкового рахунку в книзі реєстрації відкритих рахунків.

Як уже зазначалося, у випадках, коли дата укладення кредитного договору не збігається з датою фактичного перерахування коштів на користь позичальника, кредит обліковується позабалансово за датою укладення угоди. Типовим прикладом такого договору є договір про відкриття кредитної лінії. При цьому виконуються такі бухгалтерські проведення:

за датою укладення кредитного договору:

- ДГ 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, надані клієнтам»
- КТ 9900 «Контррахунок для рахунку 9129»;

за датою фактичного перерахування коштів на користь позичальника:

- ДГ 9900 «Контррахунок для рахунку 9129»;
  - КТ 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам»;
- одночасно:

- ДГ Позичковий рахунок;
- КТ Поточний рахунок позичальника, або Кореспондентський рахунок банку, або Поточний рахунок контрагента позичальника.

Бухгалтерський запис за кредитом рахунка відображає направленість грошового потоку під час перерахування коштів за наданим кредитом.

Звичайно, більшість кредитів не обліковуються як позабалансові активи, оскільки укладення кредитного договору і перерахування коштів позичальникові здійснюються протягом одного операційного дня.

У разі надання кредиту позабалансово обліковується сам кредитний договір, а також (за рішенням банку) інші документи з кредитної справи клієнта. Облік здійснюється в умовній оцінці. При цьому виконується такий бухгалтерський запис:

- ДТ 9819 «Інші цінності і документи»
- КТ 9910 «Контррахунок для рахунка 9819».

Залежно від виду забезпечення позики комерційні банки ведуть позабалансовий облік отриманої застави або отриманих гарантій за кредитами в розрізі таких рахунків.

Отримана застава		Отримані гарантії			
950	Отримана застава	901	Гарантії, отримані від банків	903	Гарантії, що отримані від клієнтів
9500 П	Застава, за якої предмет застави залишається у заставодавця	9010 П	Прості гарантії, що отримані від банків	9030 П	Прості гарантії, що отримані від Уряду України
9501 П	Застава, за якої предмет застави передається на зберігання заставодержателю	9015 П	Контргарантії, що отримані від банків	9031 П	Прості гарантії, що отримані від клієнтів, крім Уряду України
9502 П	Застава, за якої предмет застави передається третім особам			9036 П	Контргарантії, що отримані від клієнтів

У бухгалтерському обліку отримана застава (гарантія) за кредитом відображається так:

- ДТ Контррахунок для рахунку групи 950 (901, 903)
- КТ Рахунок групи 950 (901, 903)

4. Облікові процедури, що виконуються з настанням терміну погашення кредиту

Кредит обліковується як балансовий актив від дати перерахування коштів позичальникові до дати закінчення терміну дії кредитного договору (визначеної дати погашення кредиту). Залежно від дій позичальника на дату погашення кредиту можливими є три варіанти здійснення банківських операцій (рис. 16).

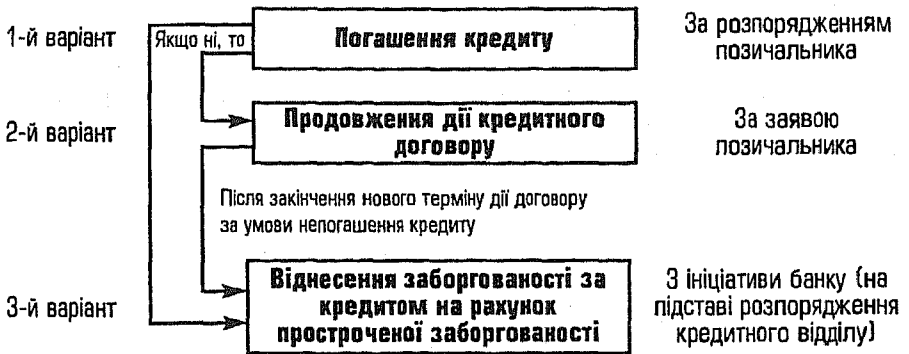

Рис. 16. Схема здійснення банківських операцій з настанням терміну погашення кредиту

У випадку погашення позичальником заборгованості за кредитом на підставі його платіжного доручення виконується такий бухгалтерський запис:

- Д^Т Поточного рахунку позичальника або Кореспондентського рахунку банку
- К^Т Позичкового рахунку.

Слід зауважити, що погашення заборгованості може здійснюватися як у повній сумі, так і частинами, відповідно до умов кредитного договору.

У разі продовження дії кредитного договору, яке є свідченням продовження відносин із надійним і платоспроможним позичальником, такий кредит і надалі обліковується за рахунком строкової (короткострокової або довгострокової) заборгованості. Бухгалтерські проведення при цьому не виконуються. Якщо продовження терміну дії договору пов'язане з погіршенням фінансового стану позичальника і банк не має впевненості, що кредит буде погашено в строк, то така заборгованість має обліковуватися за рахунками сумнівної заборгованості. У цьому випадку за датою продовження дії договору виконується бухгалтерське проведення:

- Д^Т Сумнівна заборгованість за кредитом
- К^Т Позичковий рахунок.

Якщо позичальник не погасив заборгованості за позикою у визначений термін і не звернувся із заявою про продовження дії кредитного договору, то банк обліковує таку заборгованість як прострочену:

- ДТ Прострочена заборгованість за кредитом
- КТ Позичковий рахунок.

За датою погашення позики банк списує з позабалансового рахунка сам кредитний договір та інші документи з кредитної справи клієнта (якщо останні обліковувалися за позабалансовими рахунками). Виконується бухгалтерський запис:

- ДТ 9910 «Контррахунок для рахунка 9819»
- КТ 9819 «Інші цінності і документи».

З відповідного позабалансового рахунка списується також отримана застава або отримана гарантія за цим кредитом:

- ДТ Рахунок групи 950 «Отримана застава»
- КТ Контррахунок для рахунка групи 950

або

- ДТ Рахунок групи 901 «Гарантії, отримані від банків» (групи 903 «Гарантії, що отримані від клієнтів»)
- КТ Контррахунок для рахунка групи 901 (903).

У випадках непогашення заборгованості за кредитом із продовженням терміном дії договору виконується бухгалтерське проведення:

- ДТ Прострочена заборгованість за кредитом
- КТ Позичковий рахунок

або Сумнівна заборгованість за кредитом.

У Положенні про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затвердженому постановою Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279, наведено критерії класифікації кредитного портфеля банку. Якщо заборгованість за наданим кредитом класифікується банком як «сумнівна» чи «безнадійна», то ця класифікація відповідним чином відображається в обліковій системі банку. Виконується бухгалтерський запис:

- ДТ Сумнівна заборгованість за кредитом
- КТ Прострочена заборгованість за кредитом

або

- ДТ Сумнівна заборгованість за кредитом
- КТ Позичковий рахунок.

За рішенням керівництва банку сумнівна заборгованість за наданими кредитами, повернення якої є неможливим, списується з відповідного балансового рахунка і обліковується позабалансово до закінчення терміну позовної давності. Таке рішення мусить бути оформлене протоколом кредитного комітету або аналогічного органу банку на підставі документів, що підтверджують такий стан заборгованості за позикою. Для обліку вказаної заборгованості

використовується позабалансовий рахунок 961 групи «Борги, списані у збитки» 9611 А «Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями».

5. Облік доходів банку за кредитними операціями

Усі доходи комерційних банків за кредитними операціями поділяються на три групи: комісійні, процентні та доходи у вигляді повернення списаних активів.

Комісійні доходи за кредитними операціями банки отримують у момент надання кредиту (зобов'язання з кредитування, гарантії, поручительства, авалю) як доходи від кредитного обслуговування клієнта. Розмір таких доходів визначається за згодою банку і позичальника і є фіксованою величиною, яка зазначається в кредитно-му договорі.

Вказані доходи обліковуються за відповідними рахунками 6-го класу:

6101 П Комісійні доходи від кредитного обслуговування банків

6111 П Комісійні доходи від кредитного обслуговування клієнтів.

Методику обліку комісійних і процентних доходів за кредитами визначено Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженими постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.

Комісійні доходи від кредитного обслуговування можуть обліковуватися за касовим методом (як комісії за одноразові послуги) або згідно з принципом нарахування, залежно від того, який підхід визначено обліковою політикою банку.

У першому випадку за отримання таких доходів на підставі платіжного доручення позичальника виконується проведення:

- ДТ Поточного рахунка позичальника або Кореспондентського рахунка банку

- КТ 6101 «Комісійні доходи від кредитного обслуговування».

Згідно з принципом нарахування на дату оформлення документа, який підтверджує надання банком послуги кредитного характеру, виконується проведення:

- ДТ 3578 «Інші нараховані доходи»

- КТ 6101 «Комісійні доходи від кредитного обслуговування» на дату здійснення платежу:

- ДТ Поточний рахунок позичальника або Кореспондентський рахунок банку

- КТ 3578 «Інші нараховані доходи».

Процентні доходи за кредитами – це грошова винагорода за надання позики, за зобов'язання її надати, а також за прийняття кредитного ризику контрагента, яка розраховується пропорційно часу та сумі коштів, що є об'єктом кредитної операції.

Облік процентних доходів за кредитами здійснюється за такими рахунками:

Процентні доходи за кредитними операціями банку			
601 Процентні доходи за коштами, розміщеними в інших банках	602 Процентні доходи за кредитами суб'єктам господарської діяльності	603 Процентні доходи за кредитами органам загального державного управління	604 Процентні доходи за кредитами фізичним особам
Рахунки: 6011–6018	Рахунки: 6020–6028	Рахунки: 6030, 6031	Рахунки: 6040–6043

Облік процентних доходів здійснюється за принципом нарахування та відповідності доходів і витрат. Отже, доходи визнаються в бухгалтерському обліку в тому звітному періоді, коли вони виникли (були зароблені банком), незалежно від фактичного надходження коштів. Важливе значення при цьому має поділ звітних періодів – визначення проміжку часу, що його буде прийнято, як звітний період для обліку доходів і витрат банку. Звітний період визначається банком самостійно і є складовим елементом його облікової політики.

Загалом комерційні банки нараховують процентні доходи за кредитами регулярно не рідше одного разу на місяць або щоденно (за рішенням банку). Нараховані доходи обліковуються за відповідними рахунками тих груп рахунків, у яких обліковується номінал кредиту.

За датою нарахування доходів у бухгалтерському обліку виконується таке проведення:

- Д^Г Нараховані доходи
- К^Г Процентні доходи;
на дату здійснення платежу:
- Д^Г Поточний рахунок позичальника або Кореспондентський рахунок банку
- К^Г Нараховані доходи.

У випадку неотримання платежу протягом семи календарних днів після обумовленого в угоді терміну виконується проведення:

- Д^Г Прострочені нараховані доходи
- К^Г Нараховані доходи.

Якщо заборгованість за нарахованими доходами визнається сумнівною до отримання в обліку виконується такий бухгалтерський запис:

- Д^Г Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами
- К^Г Прострочені нараховані доходи

або Нараховані доходи (у разі визнання їх сумнівними без відображення за рахунками «Прострочені нараховані доходи»)

Нарахування доходів, що визнані сумнівними щодо отримання, відображається таким проведенням:

- Д^Г Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами
- К^Г Процентні доходи.

У разі погашення (часткового або повного) позичальником сумнівної заборгованості за нарахованими процентними доходами виконується таке проведення:

• Д^Г Поточний рахунок позичальника або Кореспондентський рахунок банку

- К^Г Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами.

Згідно з принципом нарахування процентні доходи сплачені авансом, обліковуються за рахунком 3600 «Доходи майбутніх періодів» (рахунок пасивний). З отриманням коштів авансом виконується бухгалтерський запис:

• Д^Г Поточний рахунок позичальника або Кореспондентський рахунок банку

- К^Г 3600 «Доходи майбутніх періодів».

Наприкінці кожного звітного періоду на суму сплачених авансом доходів, віднесених до цього періоду, виконується бухгалтерське проведення:

- Д^Г 3600 «Доходи майбутніх періодів»
- К^Г Процентні доходи.

Сплата позичальником заборгованості за процентними доходами минулих періодів відображається в обліковій системі банку за касовим методом за рахунком 6717 «Повернення раніше списаних безнадійних процентних доходів минулих років».

6. Особливості обліку окремих видів банківських позик

Згідно з принципом превалювання сутності над формою до кредитних операцій банку належать:

- кредитування за овердрафтом;
- операції репо;
- операції з урахування векселів;

- факторингові операції;
- операції з фінансового лізингу.

В обліковій системі банку всі названі операції відображаються як кредитні.

Як уже зазначалося, кредити овердрафт обліковуються за поточними та картковими рахунками юридичних і фізичних осіб у разі виникнення дебетового сальдо за вказаними рахунками. Дебетове сальдо виникає в разі проведення операцій за поточними (картковими) рахунками клієнтів, за якими в договорі на розрахунково-касове обслуговування передбачено виникнення овердрафту. Проведення за дебетом указаних рахунків виконуються автоматично у випадку оплати розрахункових документів клієнтів. При цьому сума, що проводиться за дебетом такого рахунка, дорівнює різниці між сумою, вказаною в розрахунковому документі, і сумою залишку на поточному рахунку клієнта. Але вона не повинна перевищувати ліміту овердрафту, якщо останній передбачена в договорі на розрахунково-касове обслуговування.

Погашення овердрафту здійснюється з надходженням коштів на поточний (картковий) рахунок клієнта. При цьому виконується бухгалтерське проведення:

- Д^Т Поточний рахунок контрагента позичальника або Кореспондентський рахунок
- К^Т Поточний рахунок позичальника.

Бухгалтерські проведення за операціями репо будуть аналогічні тим обліковим записам, які виконуються з наданням традиційних банківських кредитів. При цьому як забезпечення за такою позицією виступають цінні папери. Погашення вказаних кредитів здійснюється у формі зворотньої купівлі цінних паперів.

Облік операцій з урахування векселів має ряд відмінностей від обліку традиційних банківських позик. З врахуванням векселя дисконт за ним (який за своїм економічним змістом є процентним доходом за вказаною операцією) обліковується на окремому балансовому рахунку 2026 «Неамортизований дисконт за врахованими векселями суб'єктів господарської діяльності». При цьому виконується бухгалтерське проведення:

- Д^Т 2020 «Рахунки суб'єктів господарської діяльності за врахованими векселями» – на суму номіналу векселя
- К^Т 2600 Поточний рахунок векселедержателя або Кореспондентський рахунок банку – на суму номіналу векселя за мінусом дисконту
- К^Т 2026 «Неамортизований дисконт за врахованими векселями суб'єктів господарської діяльності» – на суму дисконту за векселем.

Рахунок 2026 є контрактивним, що дає змогу відобразити у фінансовій звітності банку реальну суму наданої позики, яка рівна сумі номіналу векселя за мінусом дисконту.

Протягом терміну врахування векселя вказаний дисконт амортизується відповідними частинами, які відносять до певного звітного періоду.

При цьому виконуються такі бухгалтерські проведення:

за датою нарахування процентних доходів за врахованими векселями:

- Д^Т Нараховані доходи

- К^Т Процентні доходи;

за датою фактичної сплати нарахованих процентних доходів:

- Д^Т 2026 «Неамортизований дисконт за врахованими векселями суб'єктів господарської діяльності»

- К^Т Нараховані доходи;

за визначеною обліковою політикою датою сплати нарахованих процентних доходів (у разі ненадходження коштів):

- Д^Т Прострочені нараховані доходи

- К^Т Нараховані доходи.

У випадку погашення врахованого банком векселя векселедавцем на дату погашення виконується бухгалтерський запис:

- Д^Т Поточний рахунок векселедавця або Кореспондентський рахунок банку

- К^Т 2020 «Рахунки суб'єкта господарської діяльності за врахованими векселями»

При здійсненні факторингових операцій за балансом банку обліковується дебіторська заборгованість позичальника, яка є об'єктом факторингової угоди. Облік таких кредитів здійснюється за відповідними рахунками розділів 20–23.

Порядок обліку операцій з фінансового лізингу визначений Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів комерційних банків України, що затверджена постановою Правління НБУ від 11.12.2000 р. № 475.

Фінансовий лізинг обліковується за балансом лізингодавця як надана позика. При цьому вартість об'єкта фінансового лізингу (основних засобів або нематеріальних активів) списується з його балансу.

Отримані лізингоодержувачем у фінансовий лізинг основні засоби чи нематеріальні активи обліковуються ним на окремих аналітичних рахунках балансових рахунків 4400 «Основні засоби» та 4300 «Нематеріальні активи». З іншого боку лізингоодержувач показує виникнення кредиторської заборгованості за фінансовим лізингом.

7. Облікові процедури запобігання кредитному ризикові

З метою забезпечення стабільності банку та захисту інтересів кредиторів і вкладників комерційні банки формують спеціальні резерви для покриття можливих утрат за активами, зокрема за наданими кредитами.

Спеціальні резерви створюються для відшкодування можливих збитків від утрат активів та під позабалансові зобов'язання банку за рахунок витрат. Вони формуються за всіма видами активів і позабалансових зобов'язань, зокрема за кредитами й зобов'язаннями та гарантіями, що мають кредитний характер. Порядок формування резервів визначено Положенням про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затвердженим постановою Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279.

З метою розрахунку розміру резерву під кредитні ризики банки здійснюють класифікацію кредитного портфеля за кожною кредитною операцією згідно з такими критеріями:

- оцінка фінансового стану позичальника;
- оцінка стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості за основним боргом і відсотків за ним;
- рівень забезпечення кредитної операції.

За результатами класифікації кредитного портфеля визначається категорія кожної кредитної операції: «стандартна», «під контролем», «субстандартна», «сумнівна», «безнадійна».

Фінансовий стан позичальника (клас)	Обслуговування боргу позичальником (група)		
	«добре»	«слабке»	«незадовільне»
«А»	«Стандартна»	«Під контролем»	«Субстандартна»
«Б»	«Під контролем»	«Субстандартна»	«Сумнівна»
«В»	«Субстандартна»	«Сумнівна»	«Безнадійна»
«Г»	«Сумнівна»	«Безнадійна»	«Безнадійна»
«Д»	«Безнадійна»	«Безнадійна»	«Безнадійна»

На підставі класифікації кредитного портфеля та врахування прийнятого забезпечення позик банк оцінює чистий кредитний ризик за кожною кредитною операцією і відповідний коефіцієнт

резервування, який і визначає розрахункову величину спеціального резерву за кредитом.

Категорія кредитної операції	Коефіцієнт резервування (за ступенем ризику)
«Стандартна»	2%
«Під контролем»	5%
«Субстандартна»	20%
«Сумнівна»	50%
«Безнадійна»	100%

Ведення фінансового обліку формування і використання резервів за кредитними операціями банків регламентується Правилами бухгалтерського обліку формування і використання резервів у банках України, затвердженими постановою Правління НБУ від 11.06.2001 р. № 268.

Спеціальні резерви за кредитними операціями банку обліковуються за такими рахунками:

- резерви під заборгованість за наданими кредитами (розміщеними депозитами):

- 1590 КА «Резерви під нестандартну заборгованість інших банків»,

- 1591 КА «Резерви під стандартну заборгованість інших банків»,

- 2400 КА «Резерви під нестандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам»,

- 2401 КА «Резерви під стандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам»;

- резерви під заборгованість за нарахованими доходами:

- 1790 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями»,

- 2490 КА «Резерви під сумнівну заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами».

Усі рахунки резервів є рахунками контрактивними, що дає змогу відображати у фінансовій звітності реальний стан кредитного портфеля банку.

Облікові процедури, що служать для відображення в обліковій системі банку операцій з резервами, можна розділити на три цикли (рис. 17).

Формування спеціальних резервів банків полягає у визнанні витрат, пов'язаних із погіршенням якості активів і позабалансових

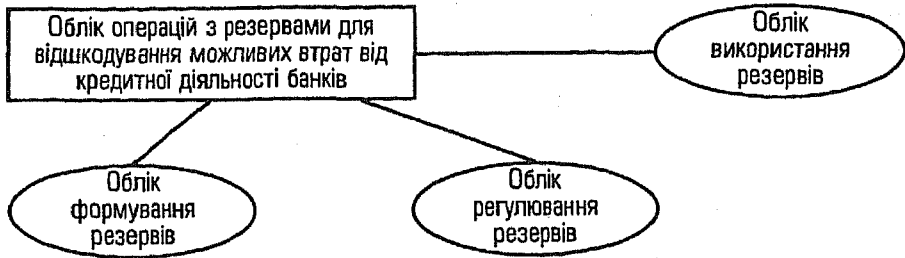

Рис. 17. Цикли відображення в обліковій системі банку операцій із спеціальними резервами за наданими кредитами

зобов'язань. Спеціальні резерви, що обліковуються за контрактивними рахунками, зменшують вартість відповідних активів.

Розгляньмо облік спеціальних резервів на прикладі кредитів, наданих клієнтам банку.

Формування спеціальних резервів за основною сумою боргу відображається в обліку такими проведеннями:

- ДТ 7702 АП «Відрахування в резерв під заборгованість за наданими кредитами клієнтам»
- КТ 2400 КА «Резерви під нестандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам»
- або 2401 КА «Резерви під стандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам»

Резерви також формуються під прострочену та сумнівну заборгованість за нарахованими доходами за кредитами, що відображається в обліку таким чином:

- ДТ 7720 АП «Відрахування в резерви під сумнівну заборгованість за нарахованими доходами»
- КТ 2490 КА «Резерви під сумнівну заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами».

У разі формування резерву в іноземній валюті бухгалтерські проведення здійснюються з урахуванням офіційного валютного курсу на день проведення операції. Резерви в іноземній валюті формуються банком за кожною валютою окремо.

Переоцінювання резервів в іноземній валюті за зміни офіційних валютних курсів відображається за балансовим рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

При регулюванні розрахункового розміру спеціальних резервів, сформованих у національній валюті, в бік їх зменшення здійснюються такі проведення:

- ДТ Відповідний рахунок сформованого резерву (2400, 2401, 2490)
  - КТ 7702 АП «Відрахування в резерв під заборгованість за наданими кредитами клієнтам»
- або

7720 АП «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами».

У разі зменшення розрахункового розміру спеціальних резервів, сформованих в іноземній валюті, виконуються такі проведення:

- ДТ Відповідний рахунок сформованого резерву
- КТ 3800 АП «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Проведення виконується на величину коригування резерву, розраховану за офіційним валютним курсом на дату коригування.

Одночасно:

- ДТ 3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти і банківських металів»
- ДТ / КТ 6204 АП «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»
- КТ 7702 АП «Відрахування в резерв під заборгованість за наданими кредитами клієнтам»

або

7720 АП «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами».

За рахунками 3801, 7702 (або 7720) проведення виконується на величину коригування резерву, розраховану за офіційним валютним курсом на дату його формування. Запис за рахунком 6204 здійснюється в розмірі різниці між величиною коригування резерву, розраховану за офіційним валютним курсом на дату його коригування, та цією величиною, розрахованою за офіційним валютним курсом на дату формування резерву.

Списання безнадійних активів у комерційних банках здійснюється за рахунок спеціальних резервів. Списання безнадійної заборгованості за кредитними операціями відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

- ДТ Відповідний рахунок сформованого резерву
- КТ Відповідний рахунок сумнівної заборгованості за кредитом.

Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами списується за рахунок сформованих резервів, якщо є ймовірність неотримання економічних вигод від кредитної операції та ухвалене відповідне рішення щодо визнання цієї заборгованості безнадійною.

При списанні безнадійної щодо отримання заборгованості за нарахованими доходами за рахунок сформованих резервів виконується таке проведення:

- ДТ Рахунок резерву під заборгованість за нарахованими доходами

- КТ Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами.

Списана безнадійна заборгованість обліковується за відповідними позабалансовими рахунками груп 960 «Не сплачені в строк доходи», 961 «Списана у збиток заборгованість за активами» до терміну відшкодування цієї заборгованості або до закінчення терміну позовної давності, визначеного чинним законодавством України. При цьому виконуються такі бухгалтерські проведення:

- ДТ Рахунки групи 960 «Не сплачені в строк доходи»
або

Рахунки групи 961 «Списана у збиток заборгованість за активами»

- КТ 9910 «Контррахунки для вказаних рахунків».

У випадку часткового або повного погашення позичальником раніше списаних за рахунок резерву сум безнадійної заборгованості здійснюються такі проведення:

Повернення безнадійної заборгованості, списаної за рахунок резерву в поточному році	Повернення безнадійної заборгованості, списаної за рахунок резерву в минулому році
<p>ДТ Кореспондентський рахунок, або рахунок готівкових коштів, або поточний рахунок</p> <p>КТ 7702 «Відрахування в резерв під заборгованість за наданими кредитами клієнтам»</p> <p>або 7720 «Відрахування в резерв під сумнівну заборгованість за нарахованими доходами»</p>	<p>ДТ Кореспондентський рахунок, або рахунок готівкових коштів, або поточний рахунок</p> <p>КТ 6712 «Повернення раніше списаної сумнівної заборгованості за кредитами, які надані клієнтам»</p> <p>або 6717 «Повернення раніше списаних безнадійних доходів минулих років»</p>
<p>Одночасно:</p> <p>ДТ 9910 Контррахунки для рахунків групи 961 «Списана у збиток заборгованість за активами» або 960 «Не сплачені в строк доходи»</p> <p>КТ Рахунки групи 961 «Списана у збиток заборгованість за активами» або 960 «Не сплачені в строк доходи»</p>	

Аналогічні проведення за рахунками 9-го класу здійснюються після закінчення терміну позовної давності, визначеного чинним законодавством України, у випадку неповернення безнадійної заборгованості, яка обліковувалася позабалансово.

Основні терміни і поняття

Кредитна операція; балансовий актив; позабалансовий актив; кредитний договір; принципи обліку кредитних операцій; кредити, надані іншим банкам; депозити, розміщені в інших банках; гарантії, поручительства та акцепти надані; зобов'язання з кредитування надані; кредитний портфель банку; прострочена заборгованість за кредитами; сумнівна заборгованість за кредитами; забезпечення позики; отримана застава; отримані гарантії; погашення кредиту; комісійні доходи за кредитами; процентні доходи за кредитами; повернення списаних активів; касовий метод; принцип нарахування та відповідності доходів і витрат; звітний період; сумнівна заборгованість за нарахованими доходами; доходи майбутніх періодів; овердрафт; операції репо; врахування векселів; факторингові операції; фінансовий лізинг; ліміт овердрафту; неамортизований дисконт за врахованими векселями; амортизація дисконту; векселедавець; векселедержатель; лізингодавець; об'єкт фінансового лізингу; лізингодержувач; спеціальні резерви; сумнівна заборгованість; безнадійна заборгованість.

Законодавчі та нормативні акти

1. Закон України «Про заставу» від 2.10.1992 р. № 2654-XII (із змінами і доповненнями).
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 30 «Розкриття у фінансових звітах банків та подібних фінансових установ».
3. Положення про кредитування, затверджене постановою Правління НБУ від 28.09.1995р. № 246 (зі змінами).
4. План рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджений постановою Правління НБУ від 21.11.1997 № 388 (із змінами та доповненнями).
5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (із змінами та доповненнями).
6. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій комерційних банків з векселями, затверджена постановою Правління НБУ від 08.06.2000 р. № 234.
7. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджене постановою Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279.
8. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів комерційних банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 11.12.2000 р. № 475 (із змінами та доповненнями).
9. Правила бухгалтерського обліку формування і використання резервів у банках України, затверджені постановою Правління НБУ від 11.07.2001 р. № 268.
10. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть і охарактеризуйте принципи, на яких базується облік кредитних операцій комерційних банків.
2. За яких умов позика обліковується як балансовий актив?
3. Охарактеризуйте структуру кредитного портфеля банку за класами, розділами, групами та балансовими рахунками.
4. За яких умов здійснюються записи за позабалансовими рахунками в разі надання кредиту? Наведіть приклад.
5. В якому випадку заборгованість за кредитом обліковується за рахунком простроченої заборгованості? Які бухгалтерські записи при цьому виконуються?
6. Що служить об'єктом обліку за позабалансовим рахунком 9611 «Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями»?
7. Які бухгалтерські проведення виконуються для нарахування та сплати процентних доходів за кредитами?
8. В яких випадках заборгованість за нарахованими доходами визнається сумнівною? Як ведеться облік сумнівної заборгованості за нарахованими доходами?
9. В чому полягає особливість обліку процентних доходів за кредитами, сплачених авансом?
10. Яким чином обліковується неамортизований дисконт за врахованими банком вексями? Назвіть облікові процедури, що виконуються при амортизації дисконту.
11. Якою є методика відображення в обліку операцій в разі кредитування за овердрафтом?
12. З якою метою формуються спеціальні резерви? Охарактеризуйте рахунки, за якими вони обліковуються.
13. Як здійснюється облік регулювання резервів для відшкодування можливих утрат від кредитної діяльності банків?
14. Яким чином обліковується безнадійна заборгованість за нарахованими процентними доходами після списання її з балансу?
15. Як відображається в обліку повернення безнадійної заборгованості за кредитом, що була списана за рахунок резерву в попередньому звітному періоді?

Тема 10. ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ ТА ДОВГОСТРОКОВИХ ВКЛАДЕНЬ БАНКУ

Питання до розгляду

1. Класифікація операцій комерційного банку з цінними паперами.
2. Принципи та базові засади обліку операцій банку з цінними паперами.
3. Облік вкладень банку в акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком з метою їх подальшого продажу.
4. Облік вкладень банку в боргові цінні папери з метою продажу.
5. Облік вкладень банку в боргові цінні папери на інвестиції.
6. Облік довгострокових вкладень банку в акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, а також вкладень в асоційовані та дочірні компанії.
7. Облік цінних паперів, емітованих банком.
8. Облік доходів і витрат банку за операціями з цінними паперами.

1. Класифікація операцій комерційного банку з цінними паперами

Законом України «Про цінні папери та фондову біржу» передбачено, що в Україні можуть випускатися і обертатися такі види цінних паперів:

- акції;
- облігації внутрішніх республіканських і місцевих позик;
- облігації підприємств;
- казначейські зобов'язання республіки;
- ощадні сертифікати;
- векселі;
- приватизаційні папери.

Крім зазначених вище, в обігу можуть перебувати похідні цінних паперів (форвардні та ф'ючерсні контракти, опціони тощо) і цінні папери іноземних інвесторів, які допущені до обігу на території України.

Відповідно до законів України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.200 р. № 2121-III і «Про цінні папери та фондову біржу» від 18.06.1991 р. № 1201-XII (зі змінами і доповненнями) банки можуть здійснювати операції з випуску та обігу цінних паперів, а також комісійну та комерційну діяльність з цінними паперами, надавати послуги щодо зберігання цінних паперів, здійснювати депозитарний облік і ведення розрахунків за операціями з цінними

паперами, а також інші операції з цінними паперами згідно з чинним законодавством України.

Загалом операції комерційних банків із цінними паперами з позиції їх відображення в балансі банку можна розділити на такі групи: активні, пасивні й позабалансові. До активних операцій належать вкладення банку в цінні папери, до пасивних – операції з емісії цінних паперів власного боргу, позабалансово обліковуються довірчі операції з цінними паперами, що здійснюються за рахунок третіх осіб, операції щодо зберігання цінних паперів тощо.

На нашу думку, наведена класифікація дає змогу чітко розмежувати підходи до визначення методики обліку окремих груп операцій банку з цінними паперами.

Традиційно найбільша питома вага у складі операцій комерційних банків із цінними паперами належить вкладенням банків у цінні папери. Згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами установ комерційних банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 30.12.1997 р. № 466 (зі змінами) вкладення банку в цінні папери класифікуються таким чином.

Вкладення банку в цінні папери:

- портфель цінних паперів на продаж;
- портфель цінних паперів на інвестиції;
- портфель пайової участі (вкладень в асоційовані компанії);
- портфель вкладень у дочірні компанії.

Різниця між цінними паперами на продаж та цінними паперами на інвестиції полягає в намірі інвестора під час їх придбання (а саме, на який період та з якою метою вони придбані), в характеристиці самого цінного папера (чи обертається він на активному ринку) та фактичному періоді його зберігання у портфелі банку (цінні папери, що зберігаються більше ніж календарний рік, слід відносити до портфеля цінних паперів на інвестиції).

Слід зауважити, що цінні папери у кожному з названих портфелів за видами сплати доходу переділяються на дві категорії:

1) **цінні папери з визначеним прибутком**, що дають процентний дохід (купонні цінні папери) або не дають процентного доходу (цінні папери з нульовим купоном);

2) **цінні папери з невизначеним прибутком**, до яких належать акції та цінні папери, які засвідчують право на паї, а також інші цінні папери з невизначеним прибутком.

Належність цінного папера до того чи того портфеля та його категорія за видом сплати доходу визначають методику обліку кожного виду вкладень банку в цінні папери.

2. Принципи та базові засади обліку операцій банку з цінними паперами

Порядок обліку операцій банків з придбання, продажу, рефінансування, розміщення та випуску цінних паперів визначений Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами установ комерційних банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 30.12.1997 р. № 466 (зі змінами).

Базовими принципами, на яких ґрунтується облік указаних операцій, є такі:

- неперервності діяльності установи банку;
- стабільності правил бухгалтерського обліку;
- обережності;
- нарахування та відповідності доходів і витрат;
- дати операції;
- окремого відображення активів і пасивів;
- переваги змісту над формою;
- оцінки.

Фінансовий облік операцій з цінними паперами здійснюється за відповідними рахунками 1-го, 3-го, 4-го та 9-го класів Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Слід зауважити, що в рамках цієї теми не розглядається облік операцій з емісії, розміщення та обігу власних акцій банку.

Усі цінні папери, придбані банком, обліковуються за балансовими рахунками згідно з портфелем, до якого їх віднесено.

За кожним придбаним цінним папером банк заводить справу про характеристику його ринку, на підставі якої було здійснено класифікацію цінного папера. У цій справі вказується така інформація: сума та обсяг емісії цінного папера; наявність і кількість брокерів, що забезпечують котирування; оцінка фінансового стану емітента; рішення керівництва банку про ліквідність ринку цінного папера.

Цінні папери, що придбані та зберігаються за дорученням клієнтів, а також цінні папери, придбані згідно з договорами про довірче управління, обліковуються за позабалансовими рахунками. Позабалансово, на спеціальних рахунках ДЕПО, також здійснюється облік прав власності за цінними паперами, що випущені у формі записів на рахунках у системі електронного обігу цінних паперів.

3. Облік вкладень банку в акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком з метою їх подальшого продажу

Придбані з метою продажу акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком обліковуються за балансовими рахунками групи 310 «Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж».

Операції з купівлі-продажу цінних паперів відображаються в бухгалтерському обліку за датою операції (датою укладення угоди) незалежно від дати розрахунку за цією операцією або дати валютування (зміни прав власності на цінні папери).

Дата операції – це дата здійснення операції, тобто дата виникнення активів або зобов'язань.

Дата розрахунку – це дата зарахування або списання активів за операцією.

Дата валютування – це дата, коли відбувається передання права власності згідно з вимогами контракту щодо купівлі-продажу цінних паперів.

У випадку, коли вказані дати збігаються, придбані цінні папери відображаються за дебетом відповідних рахунків 310-ї групи.

Якщо дата передання прав власності не збігається з датою укладення угоди, то зобов'язання щодо купівлі-продажу цінних паперів за датою угоди обліковуються за позабалансовими рахунками груп 935-ї «Активи до отримання», 936-ї «Активи до відсилання». За цими рахунками обліковуються зобов'язання та вимоги за угодами з цінними паперами від дати укладення угоди до дати валютування. Починаючи від дати валютування здійснюють нарахування доходів чи витрат за цінними паперами.

В аналітичному обліку за балансовими рахунками 310-ї групи відкриваються особові рахунки в розрізі емітентів акцій та випусків цінних паперів.

Вкладення банків в цінні папери обліковуються за їхньою первісною вартістю.

Первісна вартість цінного папера – ціна придбання цінного папера, що містить комісії за брокерські, юридичні, консультаційні послуги, біржовий збір, державне мито тощо.

Згідно з принципом обережності, наприкінці кожного місяця балансова вартість портфеля акцій на продаж коригується за правилом нижчої вартості.

Правило нижчої вартості – метод оцінки активу за меншою з двох вартостей – балансовою чи ринковою.

За цим правилом на суму різниці між балансовою та ринковою вартістю акцій, якщо ринкова вартість наприкінці місяця стає нижчою від їхньої балансової вартості, створюється спеціальний резерв під нереалізований збиток.

Цей резерв обліковується за балансовим рахунком 3190 «Резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж» (на окремому аналітичному рахунку – «Резерв під знецінення акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж»). Рахунок є контрактивним.

При оцінці портфеля ринкова вартість акцій зменшується на передбачені витрати під час продажу акцій (наприклад, комісійні за брокерські, юридичні послуги, біржовий збір, державне мито).

Якщо портфель акцій на продаж містить пакети акцій різних компаній, правило нижчої вартості застосовується за окремими складовими частинами портфеля (пакетами акцій окремих компаній) без взаємної компенсації між нереалізованими прибутками та збитками від різних пакетів акцій.

Зниження вартості портфеля акцій на продаж відображається проведенням:

ДТ 7703 «Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів на продаж»

КТ 3190 «Резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж».

Якщо наприкінці наступного місяця за результатами корегування балансової та ринкової вартості акцій необхідно зменшити залишок створеного спеціального резерву, то в бухгалтерському обліку це відобразатиметься так:

ДТ 3190 «Резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж»

КТ 7703 «Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів на продаж»

Перевищення ринкової вартості цінних паперів над їхньою балансовою вартістю бухгалтерським проведенням не супроводжується.

За реалізації акцій, що перебували у портфелі банку на продаж, реалізований прибуток чи збиток (різниця між ціною реалізації та балансовою вартістю) відображається у банку-продавцеві за окремим аналітичним рахунком балансового рахунка 6203 «Результат від торгівлі цінними паперами на продаж».

Зокрема, у випадку реалізації акцій з отриманням прибутку банк-продавець виконує такі бухгалтерські проведення (за умови, що резерв за цими цінними паперами не формувався).

ДТ Кореспондентський рахунок – на суму отриманих коштів

КТ Рахунок групи 310 «Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж» – на суму балансової вартості цінних паперів

КТ 6203 «Результат від торгівлі цінними паперами на продаж» – на різницю між сумою отриманих коштів та балансовою вартістю цінних паперів

Якщо в період перебування акцій у портфелі на продаж за ними було оголошено дивіденди, то дохід отриманий у вигляді дивідендів, обліковується за балансовим рахунком 6300 «Дивідендний дохід за акціями та іншими вкладеннями».

4. Облік вкладень банку в боргові цінні папери з метою продажу

Вкладення банків у боргові цінні папери Уряду України та місцевих органів державного управління, що рефінансуються НБУ, відображаються за балансовими рахунками груп 141 «Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж» та 142 «Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції». Облік їх здійснюється аналогічно облікові боргових цінних паперів, придбаних на продаж та на інвестиції, що відображаються за рахунками 3-го класу.

Вкладення банку з метою продажу в боргові цінні папери, випущені центральними та місцевими органами державного управління, банками та іншими юридичними особами, обліковуються за рахунками групи 311 «Боргові цінні папери в портфелі банку на продаж» (окрім тих, що рефінансуються НБУ).

В аналітичному обліку ведуться особові рахунки в розрізі емітентів.

Боргові цінні папери у портфелі банку на продаж відображаються в обліку за вартістю їх придбання та переоцінюються наприкінці місяця згідно з правилом нижчої вартості.

Облік боргових цінних паперів на продаж банк здійснює у розрізі кожної складової частини цінних паперів: номінальної вартості, дисконту і премії. Для цього відкриваються окремі балансові рахунки групи 311. Так, рахунки 3110, 3111, 3112, 3113, 3114 служать для обліку боргових цінних паперів у портфелі банку на продаж

різних емітентів [центральної і місцевих органів державного управління; банків; фінансових (небанківських) установ; нефінансових підприємств].

Рахунок 3116 КА «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами у портфелі банку на продаж» служить для обліку дисконту, а рахунок 3117А «Неамортизована премія за борговими цінними паперами у портфелі банку на продаж» – для обліку премій за цим видом цінних паперів.

Придбання боргових цінних паперів з дисконтом чи премією відображається такими бухгалтерськими проведеннями.

Придбання цінних паперів з дисконтом	Придбання цінних паперів з премією
ДТ 3110 (3111, 3112, 3113, 3114) – на суму номіналу цінного папера	ДТ 3110 (3111, 3112, 3113, 3114) – на суму номіналу цінного папера
КТ 3116 – на суму дисконту за цінним папером	ДТ 3117 – на суму премії за цінним папером
КТ Кореспондентського рахунка – на суму номіналу цінного папера за мінусом дисконту	КТ Кореспондентського рахунка – на суму номіналу цінного папера та премії

Балансова вартість боргових цінних паперів визначатиметься шляхом приєднання до номіналу цінних паперів (рахунки 3110, 3111, 3112, 3113, 3114) залишку премії (рахунок 3117) або навпаки – вирахуванням залишку дисконту (рахунок 3116).

Щомісяця, протягом періоду від дати придбання до погашення цінних паперів, необхідно здійснювати амортизацію дисконту та премії з віднесенням нарахованих сум на збільшення чи зменшення процентних доходів банку (рахунок 6052 «Процентні доходи за іншими цінними паперами у портфелі банку на продаж»).

Величина амортизації дисконту чи премії за період розраховується за двома методами:

1) **метод прямої ставки процентів (рівномірний метод)**. Амортизація розраховується таким чином, щоби залишок неамортизованого дисконту (премії) на день погашення цінних паперів був нульовим.

2) **метод ефективної ставки процентів (ринкової ставки на час придбання)**. Величина амортизації за кожен період визначається множенням поточної балансової вартості цінного папера на його ринкову ставку та вирахуванням суми нарахованих процентів за офіційно встановленою процентною ставкою.

Дозволяється застосовувати один із методів, якщо різниця між величинами амортизації за період, яку розраховано за цими двома методами, не є суттєвою.

Сума амортизації дисконту збільшує процентний дохід банку (цінні папери з дисконтом), а сума амортизації премії зменшує його (цінні папери з премією).

Бухгалтерські проведення, що виконуються для амортизації дисконту та премії за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж, наведено в таблиці.

Амортизація дисконту за борговими цінними паперами	Амортизація премії за борговими цінними паперами
ДТ 3116 «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами у портфелі банку на продаж» КТ 6052 «Процентні доходи за іншими цінними паперами в портфелі банку на продаж»	ДТ 6052 «Процентні доходи за іншими цінними паперами в портфелі банку на продаж» КТ 3117 «Неамортизована премія за борговими цінними паперами у портфелі банку на продаж»

Наприкінці місяця за борговими цінними паперами, що враховані в портфелі банку на продаж, необхідно здійснювати нарахування процентного доходу, що відображається в обліку таким проведенням.

ДТ 3118 «Нараховані доходи за борговими ЦП в портфелі банку на продаж»

КТ 6052 «Процентні доходи за іншими ЦП в портфелі банку на продаж»

Результат (прибуток або збиток) від торгівлі цінними паперами відображається за балансовим рахунком 6203 «Результат від торгівлі цінними паперами на продаж».

Якщо здійснюється переведення цінних паперів з портфеля цінних паперів на продаж до інвестиційного портфеля, вказана операція відображається в обліку за ринковою ціною на час переведення в порядку продажу цінних паперів. Отриманий результат відображається за балансовим рахунком 6203 «Результат від торгівлі цінними паперами на продаж» як прибуток чи збиток від торгівлі цінними паперами. Переведені цінні папери обліковуються за рахунками інвестиційних цінних паперів як придбані.

5. Облік вкладень банку в боргові цінні папери на інвестиції

Вкладення банку в боргові цінні папери на інвестиції, випущені центральними та місцевими органами державного управління, банками та іншими юридичними особами, обліковуються за рахунками групи 321 «Боргові цінні папери у портфелі банку на інвестиції» (крім тих, що рефінансуються НБУ).

В аналітичному обліку ведуться особові рахунки в розрізі емітентів.

Банки можуть купувати боргові цінні папери на дату їх випуску або після цієї дати протягом терміну їхньої дії.

Боргові цінні папери можуть бути придбані за номіналом, з надбавкою (премією) або знижкою (дисконтом). Це залежить від того, яке співвідношення фактично склалося між офіційно встановленою і ринковою ставкою процентів за цими цінними паперами. Якщо ринкова ставка вища, ніж офіційно встановлена, то цінні папери продаються з дисконтом, і навпаки, якщо ринкова ставка процентів нижча, ніж офіційно встановлена, – з премією.

Залежно від цього боргові цінні папери можна класифікувати таким чином (рис. 18).

Облік боргових цінних паперів на інвестиції здійснюється в розрізі кожної складової частини цінних паперів: номінальної вартості, дисконту і премії. Для цього в групі 321 відкриваються окремі балансові рахунки для обліку номіналу цінних паперів, дисконту і премії за ними.

Номінал обліковується за рахунками 3210, 3211, 3212, 3213, 3214 в розрізі емітентів цінних паперів. Для обліку неамортизованого дисконту служить рахунок 3216 «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами у портфелі банку на інвестиції», для

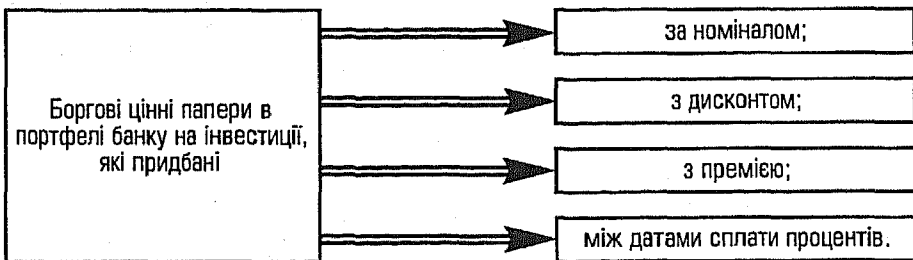

Рис. 18. Класифікація боргових цінних паперів в портфелі банку на інвестиції в залежності від умов їх придбання

обліку неамортизованої премії – рахунок 3217 «Неамортизована премія за борговими цінними паперами у портфелі банку на інвестиції». Відкриття рахунків та облік за складовими частинами цінних паперів, а також амортизація премії чи дисконту здійснюються аналогічно облікові цих операцій за борговими цінними паперами у портфелі банку на продаж.

Нарахування процентів за купонними цінними паперами проводиться щомісяця згідно з методом нарахування, за процентною ставкою купона, починаючи від дати їх придбання.

Якщо боргові цінні папери купляються в період між датами сплати купонів, то банк-покупець може сплачувати суму накопиченого процента, який входить до вартості цінного папера.

Накопичений процент – сума процентів, які нараховані від дати випуску цінних паперів або дати останньої сплати купона до звітної дати.

Накопичений процент входить до первісної вартості цінного папера за його придбання чи продажу.

Сплачений накопичений процент обліковується за рахунком 3218 «Нараховані доходи за борговими цінними паперами у портфелі банку на інвестиції» За цим рахунком також здійснюється нарахування процентів за купонними цінними паперами.

Сплачені накопичені проценти за купонними цінними паперами списуються на час фактичного отримання купона.

Нарахування процентів здійснюється з віднесенням їх сум на рахунок 6053 «Процентні доходи за іншими цінними паперами в портфелі банку на інвестиції».

Придбання боргових цінних паперів між датами сплати процентів, нарахування та отримання доходів за ними відображається в обліку так.

Придбання цінних паперів	Нарахування процентів за цінним паперами за період від дати їх придбання до звітної дати	Отримання процентного доходу за даними цінними паперами (за звітний період)
ДТ 3110 (3111, 3112, 3113, 3114) – на суму номіналу ДТ 3218 – на суму накопиченого процента КТ Кореспондентський рахунок – на суму номіналу та накопиченого процента	ДТ 3218 КТ 6053 – на суму нарахованих доходів за період від дати придбання цінних паперів до звітної дати	ДТ Кореспондентський рахунок КТ 3218 – на суму накопиченого процента і нарахованих доходів

Боргові цінні папери у портфелі банку на інвестиції обліковуються за вартістю придбання і переоцінюються наприкінці року згідно з правилом нижчої вартості.

Для відшкодування можливих утрат від зниження протягом року ринкової ціни інвестиційних цінних паперів наприкінці року створюється резерв під їх знецінення. При цьому виконується бухгалтерське проведення:

ДТ 7704 «Відрахування в резерв під знецінення ЦП на інвестиції»

КТ 3290 «Резерв під знецінення ЦП у портфелі банку на інвестиції».

Слід зауважити, що правило нижчої вартості діє відносно інвестиційного портфеля в цілому, що дає змогу здійснювати взаємну компенсацію між нереалізованими прибутками та збитками від пакетів акцій різних емітентів.

Перевищення ринкової ціни цінних паперів над їхньою балансовою вартістю бухгалтерським проведенням не супроводжується.

Сума зменшення резерву внаслідок підвищення вартості цінних паперів, за якими було створено резерв, обліковується за кредитом рахунка 7704 «Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів на інвестиції».

Також у кредит цього рахунка зараховується сума резерву внаслідок продажу інвестиційних цінних паперів, за якими такий резерв було сформовано.

Позитивний (негативний) результат від продажу цінних паперів на інвестиції розраховується як різниця між ціною продажу та балансовою вартістю, що визначається з урахуванням сум неамортизованої премії та дисконту. Він обліковується за балансовими рахунками 6394 «Позитивний результат від продажу цінних паперів на інвестиції, вкладень в асоційовані та дочірні компанії», або 7394 «Негативний результат від продажу цінних паперів на інвестиції, вкладень в асоційовані та дочірні компанії».

Облік операцій з інвестиційними цінними паперами в іноземній валюті здійснюється аналогічно облікові операцій з інвестиційними цінними паперами в національній валюті з використанням рахунків валютної позиції.

В окремих випадках керівництво банку ухвалює рішення про продаж інвестиційних цінних паперів або переведення їх з інвестиційного портфеля до портфеля цінних паперів на продаж. Такі

переведення здійснюються лише за відповідним наказом керівництва і повинні бути обґрунтованими.

При цьому цінні папери переводяться за ринковою вартістю на день переведення і в подальшому обліковуються як цінні папери на продаж. Зі зменшенням їхньої ціни (ринкова вартість нижча від балансової) на різницю між балансовою та ринковою вартістю цінних паперів створюється резерв у день переведення.

З підвищенням ціни облік різниці між балансовою та ринковою вартістю не здійснюється.

Прибуток отриманий від реалізації цінних паперів, відображається за рахунком 6203 «Результат від торгівлі цінними паперами на продаж» як прибуток від їх продажу.

6. Облік довгострокових вкладень банку в акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, а також вкладень в асоційовані та дочірні компанії

Довгострокові вкладення банку в акції класифікуються залежно від ступеня контролю інвестора над оперативною та фінансовою діяльністю компанії, в яку було здійснено інвестиції.

Довгострокові вкладення банку в акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у статутний фонд компаній, в яких банк не має ні контрольного, ні значного впливу, обліковуються за балансовими рахунками групи 320 «Акції та інші вкладення з нефіксованим прибутком у портфелі банку на інвестиції».

Облік вкладень в асоційовані та дочірні компанії здійснюється за балансовими рахунками груп 410 «Вкладення в асоційовані компанії», 420 «Вкладення в дочірні компанії» відповідно.

Довгострокові інвестиції відображаються в обліку за вартістю їх придбання, що містить ринкову ціну придбаних акцій з урахуванням витрат, пов'язаних із придбанням.

В аналітичному обліку за балансовими рахунками груп 320, 410 і 420 ведуться особові рахунки в розрізі емітентів акцій та інших цінних паперів із нефіксованим прибутком.

Оцінка та відображення в обліку довгострокових вкладень в акції здійснюється за правилом нижчої вартості.

Коригування балансової вартості та створення спеціального резерву за акціями у портфелі банку на інвестиції здійснюється один раз наприкінці року. Резерв обліковується на балансовому рахунку

3290 «Резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на інвестиції» (рахунок контрактивний).

Якщо портфель акцій на інвестиції містить пакети акцій різних компаній, правило нижчої вартості застосовується відносно загальної вартості портфеля. Тобто, визначається балансова і ринкова вартість інвестиційного портфеля в цілому, і на суму перевищення балансової вартості над ринковою здійснюється проведення:

ДТ 7704 «Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів на інвестиції»

КТ 3290 «Резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на інвестиції».

Дохід від вкладень банку в акції на інвестиції, у вигляді дивідендів, обліковується за балансовим рахунком 6300 «Дивідендний дохід за акціями та іншими вкладеннями».

Довгострокові вкладення банку в асоційовані компанії відображаються за рахунками групи 410 «Вкладення в асоційовані компанії» за ціною, визначеною пайовим методом.

Довгострокові вкладення банку в дочірні компанії враховуються за балансовими рахунками групи 420 «Вкладення в дочірні компанії». Володіючи контрольним пакетом акцій дочірніх компаній, банк, як головна компанія, складає консолідовану фінансову звітність за принципом консолідації.

Зведена фінансова звітність складається лише тоді, коли задовольняються дві основні вимоги:

- 1) можливість контролю дочірнього підприємства;
- 2) вкладення здійснено в банк або інші небанківські установи та підприємства, що доповнюють діяльність банку.

Якщо вказані вимоги не виконуються, то придбані акції відображаються за балансом банку як вкладення в асоційовані компанії (рахунки групи 410).

Пайовий метод оцінки інвестицій полягає у визначенні пропорційної частки відображеного у звіті прибутку компанії, в яку вкладається капітал, як доходу інвестора.

Використовуючи цей метод, банк-інвестор зараховує оголошений емітентом дохід від інвестиції, в еквівалентній частці власності, на збільшення цієї інвестиції.

При цьому виконується бухгалтерське проведення:

ДТ рахунку групи 410 «Вкладення в асоційовані компанії»

КТ 6300 «Дивідендний дохід за акціями та іншими вкладеннями».

Після оголошення та сплати дивіденди розглядаються як повернення частки інвестицій. При цьому здійснюється проведення:

ДТ Кореспондентський рахунок

КТ рахунок групи 410 «Вкладення в асоційовані компанії».

Якщо дивіденди оголошені в одному році, а сплачуються в наступному, то дивіденди визначаються інвестором тоді, коли оголошуються. При цьому здійснюються такі бухгалтерські проведення.

За дату оголошення дивідендів	На кінець звітного періоду	За дату отримання дивідендів
ДТ Рахунок групи 410 «Вкладення в асоційовані компанії» КТ 6300 «Дивідендний дохід за акціями та іншими вкладеннями»	ДТ 3578 «Інші нараховані доходи» КТ Рахунок групи 410 «Вкладення в асоційовані компанії»	ДТ Кореспондентський рахунок КТ 3578 «Інші нараховані доходи»

Якщо асоційована компанія має збиток, то у відповідності з пайовим методом його необхідно відобразити в обліку за дебетом рахунку 7399 «Інші операційні витрати» та кредитом рахунку групи 410 «Вкладення в асоційовані компанії».

Номінальна вартість придбаних банком акцій враховується за позабалансовим рахунком 9819 «Інші цінності і документи» в розрізі емітентів.

7. Облік цінних паперів, емітованих банком

Банк як емітент цінних паперів випускає їх і повинен виконувати обов'язки, що впливають з умов їх випуску. Права і обов'язки щодо цінних паперів виникають від часу їх передання емітентом або його уповноваженою особою одержувачеві (покупцю) або його уповноваженій особі. При цьому комерційні банки можуть емітувати акції, векселі та ощадні сертифікати.

Порядок обліку акцій, випущених банком, розглянуто в темі «Облік власного капіталу банку».

Власні боргові зобов'язання банки можуть випускати у вигляді векселів та ощадних сертифікатів.

Вексель – цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей векселедержателеві.

Банки можуть емітувати прості й переказні векселі.

Ощадний сертифікат – цінний папір, випущений банком як письмове свідоцтво про депонування коштів, що засвідчує право вкладника на отримання після закінчення встановленого строку суми депозиту і процентів за ним.

Ощадні (депозитні) сертифікати випускаються **строкові** (наперед оговорено процент і термін) або до запитання, іменні та на пред'явника.

Дохід за ощадними сертифікатами виплачується за умови пред'явлення їх для сплати в банк, який їх випустив.

Дозволи, отримані на випуск цінних паперів, обліковуються за позабалансовим рахунком 9811 «Отримані дозволи на випуск цінних паперів» у сумі виданого свідоцтва про реєстрацію. Списання з цього рахунка здійснюється після виконання або відкликання дозволів.

Бланки цінних паперів обліковуються за номінальною вартістю або в умовній оцінці за позабалансовим рахунком 9820 «Бланки цінних паперів».

Бланки, видані під звіт, враховуються за рахунком 9890 «Бланки цінних паперів у підзвіті». Відіслані бланки на період знаходження їх у дорозі обліковуються за рахунком 9891 «Бланки цінних паперів в дорозі».

Цінні папери власного боргу за їх розміщення враховуються за балансовими рахунками груп:

- 330 «Цінні папери власного боргу, емітовані банком»;
- 332 «Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком»;
- 333 «Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком».

Боргові зобов'язання можуть продаватися за номіналом, з дисконтом (знижкою) або з премією (надбавкою).

Облік боргових зобов'язань здійснюється в розрізі кожної складової частини цінних паперів: номінальної вартості, дисконту, премії.

З цією метою кожна із зазначених груп рахунків містить окремі балансові рахунки для обліку номіналу цінного папера, неамортизованого дисконту та неамортизованої премії. Неамортизована премія збільшує балансову вартість цінного папера, а неамортизований дисконт – відповідно зменшує її.

Розміщення боргових цінних паперів відображається в обліку таким чином (наведені бухгалтерські проведення виконуються у випадку розміщення короткострокових ощадних сертифікатів банку).

Продаж боргових цінних паперів		
за номіналом	з дисконтом	з премією
ДТ Кореспондентський рахунок КТ 3320 «Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком» (проведення виконується на суму номіналу)	ДТ Кореспондентський рахунок – на суму номіналу за мінусом дисконту ДТ 3326 «Неамортизований дисконт за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком» – на суму дисконту КТ 3320 «Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком» – на суму номіналу	ДТ Кореспондентський рахунок – на суму номіналу та премії КТ 3327 «Неамортизована премія за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком» – на суму премії КТ 3320 «Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком» – на суму номіналу

Враховані банком суми премії та дисконту амортизуються щомісяця протягом періоду від дати продажу цінного папера до дати його погашення з віднесенням нарахованих сум на процентні витрати банку (рахунки групи 705 «Процентні витрати за цінними паперами власного боргу»). Розмір амортизації дисконту чи премії розраховується за методом прямої ставки процентів.

Слід зауважити, що вплив амортизації дисконту та премії за борговими цінними паперами власної емісії на чистий процентний дохід банку за своїм економічним змістом є протилежним тому, як впливає амортизація дисконту та премії за борговими цінними паперами в портфелі банку на вказаний показник. З амортизацією дисконту збільшуються процентні витрати і відповідно зменшується чистий процентний дохід банку. З амортизацією премії – навпаки: зменшується сума процентних витрат, що приводить до збільшення чистого процентного доходу установи.

Бухгалтерські проведення, що виконуються при амортизації дисконту та премії за цінними паперами власного боргу, наведені в таблиці.

Амортизація дисконту	Амортизація премій
ДТ Рахунок групи 705 «Процентні витрати за цінними паперами власного боргу» КТ 3306 (3326, 3336)	ДТ 3307 (3327, 3337) КТ Рахунок групи 705 «Процентні витрати за цінними паперами власного боргу»

Погашення цінних паперів здійснюється через їх викуп. За дострокового викупу боргових цінних паперів власної емісії ціна їх

викупу буде нижчою від балансової вартості цих цінних паперів. Вказана різниця відображається в обліку як позитивний результат від торгівлі цінними паперами – за кредитом рахунка 6203 «Результат від торгівлі цінними паперами на продаж».

Облік погашених цінних паперів здійснюється за позабалансовим рахунком 9812 «Погашені цінності». Цінні папери враховуються в сумі їх погашення або в номінальній оцінці, якщо вони погашені у зв'язку з технічним браком або зіпсовані та списуються на підставі акта про їх знищення.

8. Облік доходів і витрат за операціями з цінними паперами

Усі доходи й витрати банку за операціями з цінними паперами можна класифікувати таким чином (рис. 19).

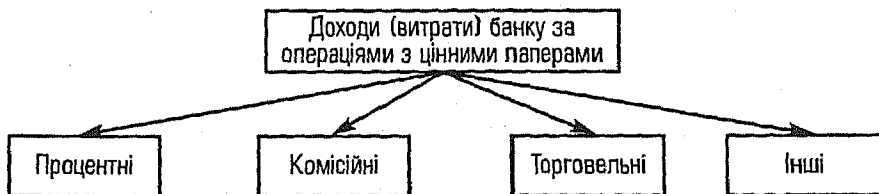

Рис. 19. Доходи та витрати банку за операціями з цінними паперами

До процентних доходів (витрат) належать доходи (витрати) за борговими цінними паперами з фіксованим прибутком, а також доходи (витрати) у вигляді амортизації дисконту (премії) за цінні папери.

Комісійні доходи (витрати) банк отримує (сплачує) у випадках зберігання та розміщення цінних паперів.

Торговельні прибутки (збитки) виникають від операцій з торгівлі цінними паперами.

До інших доходів (витрат) належать доходи (витрати) від цінних паперів із невизначеним доходом. Наприклад, дивіденди від акцій, що зберігаються як об'єкт торгівлі й капіталовкладень.

Для обліку процентних доходів і витрат за операціями з цінними паперами використовуються балансові рахунки груп 605 «Процентні доходи за цінними паперами» та 705 «Процентні витрати за цінними паперами власного боргу».

Згідно з принципом нарахування банки здійснюють нарахування доходів (витрат) за операціями з цінними паперами. Для відображен-

ня в обліку операцій з нарахування доходів чи витрат за цінними паперами використовуються відповідні балансові розрахунки 1-го та 3-го класів Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Нарахування доходів чи витрат проводиться щомісяця, незалежно від дати їх отримання чи сплати. Щомісячно також здійснюється амортизація премії та дисконту за цінними паперами.

Комісійні, торговельні та інші доходи або витрати за операціями з цінними паперами банку обліковуються за такими балансовими рахунками:

- 6103 «Комісійні доходи за операціями з цінними паперами для банків»;
- 6113 «Комісійні доходи за операціями з цінними паперами для клієнтів»;
- 6203 «Результат від торгівлі цінними паперами на продаж»;
- 6300 «Дивідендний дохід за акціями та іншими вкладеннями»;
- 6394 «Позитивний результат від продажу цінних паперів на інвестиції, вкладень в асоційовані та дочірні компанії»;
- 7103 «Комісійні витрати за операціями з цінними паперами»;
- 7394 «Негативний результат від продажу цінних паперів на інвестиції, вкладень в асоційовані та дочірні компанії».

Методику обліку вказаних статей доходів і витрат визначено Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженими постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.

Основні терміни і поняття

Вкладення банку у цінні папери, цінні папери власного боргу, портфель цінних паперів на продаж, портфель цінних паперів на інвестиції, портфель пайової участі, портфель вкладень у дочірні компанії, цінні папери з визначеним прибутком (купонні цінні папери), цінні папери з невизначеним прибутком, дата операції, дата розрахунку, дата валютування, первісна вартість цінного папера, правило нижчої вартості, балансова вартість цінного папера, ринкова вартість цінного папера, номінальна вартість боргових цінних паперів, неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, неамортизована премія за борговими цінними паперами, амортизація дисконту за борговими цінними паперами, амортизація премії за борговими цінними паперами, метод прямої ставки процентів (рівномірний метод), метод ефективної ставки процентів, боргові цінні папери, придбані між датами сплати процентів, накопичений процент, позитивний результат від продажу цінних паперів, негативний результат від продажу цінних паперів, вкладення в асоційовані компанії, вкладення в дочірні компанії, пайовий метод, консолідована фінансова звітність, вексель, ощадний (депозитний) сертифікат, процентні доходи (витрати) за цінними паперами, комісійні доходи (витрати) за цінними паперами, торговельні прибутки (збитки) від операцій з цінними паперами, принцип нарахування та відповідності доходів і витрат.

Законодавчі та нормативні акти

1. Закон України «Про цінні папери та фондову біржу» від 18.06.1991 р. № 1201-XII (зі змінами і доповненнями).
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III.
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (зі змінами та доповненнями).
4. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами установ комерційних банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 30.12.1997 р. № 466 (зі змінами).
5. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.

Питання для самоконтролю

1. Наведіть класифікацію операцій комерційних банків із цінними паперами. У чому полягає відмінність у відображенні в обліковій системі банку вкладення у цінні папери та цінних паперів власного боргу?
2. Які критерії беруться до уваги в разі віднесення придбаних цінних паперів до портфеля банку на продаж чи на інвестиції?
3. Назвіть бухгалтерські проведення, що виконуються в разі придбання банком акцій з метою їх подальшого продажу, якщо дата операції та дата валютування не збігаються.
4. Охарактеризуйте сутність правила нижчої вартості. Наведіть приклад його застосування для обліку операцій банку з цінними паперами.
5. У чому полягає відмінність між первісною, балансовою та ринковою вартістю боргових цінних паперів у портфелі банку?
6. Охарактеризуйте методику ведення обліку боргових цінних паперів у портфелі банку, придбаних із дисконтом та премією.
7. Назвіть бухгалтерські проведення, що виконуються для відображення в обліку операцій з борговими цінними паперами у портфелі банку на інвестиції, придбаними між датами сплати процентів.
8. Яким є порядок переведення цінних паперів із портфеля банку на продаж до портфеля банку на інвестиції? Як такі операції відображаються в обліковій системі банку?
9. Назвіть критерії, за якими класифікуються довгострокові вкладення банку. В чому полягає особливість формування та обліку резерву під знецінення цінних паперів у портфелі банку на інвестиції?
10. Дайте характеристику пайового методу відображення в обліку доходу інвестора від вкладень в асоційовані компанії.
11. Охарактеризуйте методику обліку амортизації дисконту і премії за борговими цінними паперами банку власної емісії. Як впливають суми амортизації дисконту за цим видом цінних паперів на чистий процентний дохід банку?
12. Яким нормативним документом визначено порядок обліку доходів і витрат за операціями банків із цінними паперами?

Тема 11. ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

Питання до розгляду

1. Сутність і класифікація валютних операцій комерційних банків.
2. Основи побудови обліку валютних операцій.
3. Поняття й види валютної позиції банку. Характеристика рахунків, що служать для обліку валютної позиції.
4. Облік готівкових обмінних операцій в іноземній валюті.
5. Організація проведення та облік безготівкових обмінних операцій в іноземній валюті.
6. Облік інших операцій комерційних банків в іноземній валюті.
7. Методи розрахунку реалізованого результату від валютних операцій та його облік.
8. Облік нереалізованого результату від валютних операцій.
9. Особливості обліку операцій з банківськими металами.

1. Сутність і класифікація валютних операцій комерційних банків

Банківська операція визнається як валютна за умови застосування в процесі розрахунків за цією операцією валюти, відмінної від національної.

Валютні операції комерційних банків можна класифікувати за низкою критеріїв. Зокрема, за економічним змістом операції в іноземній валюті поділяються на обмінні, кредитні, депозитні, розрахункові, інвестиційні та ін.

Залежно від суб'єкта, що ініціював операцію, валютні операції банків можуть здійснюватися:

- за рахунок клієнтів;
- з ініціативи банку.

До першої групи належать операції, пов'язані зі здійсненням розрахунків, кредитні й депозитні операції в іноземній валюті.

Операції другої групи пов'язані з придбанням цінних паперів, матеріальних цінностей за іноземну валюту, а також із придбанням іноземної валюти за кошти банку.

За термінами здійснення розрахунків розрізняють операції в іноземній валюті, розрахунки за якими здійснюються негайно, у дуже короткий термін (до двох робочих днів) і в термін, що перевищує два робочі дні. Негайно розрахунки здійснюються при від-

критті депозитних рахунків в іноземній валюті, здійсненні готівкових обмінних операцій, надання валютних кредитів, кошти за якими перераховуються на користь позичальника.

Операції в іноземній валюті, розрахунки за якими проводяться в короткий термін, що не перевищує двох робочих днів, називають операціями спот.

Операції в іноземній валюті, розрахунки за якими здійснюються після двох робочих днів від дати укладення відповідного контракту до дати, зазначеної в контракті, називають форвардними операціями.

Суб'єкти валютних операцій комерційних банків класифікуються за ознакою резидентності.

Резиденти – це:

- фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, зокрема й ті, котрі тимчасово перебувають за кордоном;
- юридичні особи з місцем перебування на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законодавства України.

Нерезиденти – це:

- фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, зокрема й ті, котрі тимчасово перебувають на території України;

- юридичні особи з місцем перебування за межами України, які створені і діють відповідно до законодавства іноземної держави.

Порядок здійснення валютних операцій з резидентами і нерезидентами, а отже, і методика їх обліку, є дещо відмінними.

2. Основи побудови обліку валютних операцій

Методика обліку валютних операцій базується на мультивалютності діючого Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Мультивалютність Плану рахунків полягає в тому, що операції в різних валютах (як в іноземних, так і в національній) обліковуються за одними й тими ж балансовими рахунками.

Мультивалютність притаманна не всім класам Плану рахунків. Мультивалютними є рахунки лише першого – четвертого та дев'ятого класів. Облік за рахунками п'ятого, шостого і сьомого класів Плану рахунків бухгалтерського обліку банків ведеться тільки в національній валюті.

Порядок обліку операцій за мультивалютними рахунками передбачає розмежування облікових записів за видами валют на аналітичному рівні. Тож валюта операції є параметром аналітичного обліку. У номері аналітичного рахунка код валюти представлений як три останні знаки зазначеного номера.

Облік операцій за валютними рахунками ведеться у двох оцінках: у валюті за номіналом і в гривнях за офіційним курсом НБУ.

Офіційний валютний курс – курс валюти, офіційно встановлений Національним банком України як уповноваженим органом держави.

В особовому валютному рахунку вказуються обидві зазначені суми. У балансі комерційного банку за мультивалютними балансовими рахунками залишки показуються в гривневому еквіваленті в такому розрізі: національна валюта; вільно конвертована валюта; неконвертована валюта.

Балансова вартість іноземної валюти – це вартість іноземної валюти у грошовій одиниці України, за якою вона відображена в балансі (гривневий еквівалент за офіційним валютним курсом).

При здійсненні операцій з іноземною валютою розрізняють три часові категорії: дату операції, дату валютування і дату розрахунку.

<p>Дата операції – дата укладення договору про обмінну операцію, згідно з яким банк бере на себе такі зобов'язання:</p> <p>купити актив – і на цю дату у нього виникає право отримати від контрагента куплений актив і зобов'язання його оплатити;</p> <p>продати актив – і на цю дату в нього виникає зобов'язання передати контрагентові проданий актив і право одержати передбачену договором оплату.</p>	<p>Дата валютування – обумовлена договором дата, згідно з якою банк отримує право власності на куплену іноземну валюту і виконує своє зобов'язання щодо передання контрагентові проданої валюти.</p>	<p>Дата розрахунку – дата фактичного проведення розрахунку, в результаті якого банк одержує або сплачує кошти.</p>
--	--	--

За датою операції в бухгалтерському обліку виконуються записи за позабалансовими рахунками.

Проведення за балансовими рахунками здійснюється за датою валютування. Найчастіше дата розрахунку і дата валютування збігаються. Різниця між цими датами виникає у випадку передоплати або відстрочення платежу. Якщо дата розрахунку і дата валютування не збігаються, то для відображення в бухгалтерському обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти від дати розрахунку до дати валютування або навпаки, від дати валютування до дати розрахунку, використовуються такі рахунки:

2800 А «Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів»;

2900 П «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів»;

3540 А «Дебіторська заборгованість з придбання іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку»;

3640 П «Кредиторська заборгованість із придбання іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку».

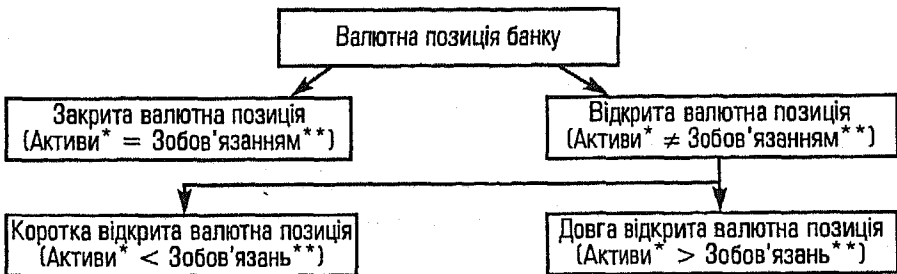
3. Поняття й види валютної позиції банку. Характеристика рахунків, що служать для обліку валютної позиції

Важливий вплив на методику обліку операцій комерційних банків в іноземній валюті має стан валютної позиції банку.

Валютна позиція банку – співвідношення між його активами та зобов'язаннями, з урахуванням позабалансових вимог і зобов'язань, у певній валюті.

Отож, валютна позиція банку визначається з кожної валюти зокрема. Вирізняють такі види валютної позиції (рис. 20).

За наявності відкритої валютної позиції банк перебуває в зоні ризику. Така ситуація може привести як до отримання додаткових доходів, так і до понесення додаткових витрат у разі зміни обмінного курсу валюти.

* Балансові активи та позабалансові вимоги в іноземній валюті

** Зобов'язання балансові та позабалансові в іноземній валюті

Рис. 20. Види валютної позиції банку

Операції, що виконуються у двох різних валютах, впливають на стан та розмір валютної позиції банку. До таких операцій належать:

1) купівля, продаж готівкової та безготівкової іноземної валюти, зокрема строкові операції, за якими виникають вимоги й зобов'язання в іноземних валютах, незалежно від способів і форм розрахунків за ними;

2) нарахування, отримання, сплата іноземної валюти у вигляді доходів і витрат;

3) надходження коштів в іноземній валюті до статутного капіталу;

4) погашення банком безнадійної заборгованості в іноземній валюті;

5) формування резервів в іноземній валюті за рахунок витрат;

6) купівля-продаж основних засобів і товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту;

7) інші обмінні операції з іноземною валютою.

Операції, що здійснюються в одній валюті, не приводять до змін валютної позиції банку, а тому поряд їх відображення в обліку є таким самим, як і при здійсненні аналогічних операцій у національній грошовій одиниці України.

Для відображення в обліку операцій, що мають вплив на валютну позицію банку, використовуються технічні рахунки.

Технічний рахунок – рахунок, який не несе економічного навантаження і використовується для технічного здійснення операцій.

Технічні рахунки, що служать для відображення в обліку обмінних операцій за балансовими рахунками	Технічні рахунки, що служать для відображення в обліку обмінних операцій за позабалансовими рахунками
3800 АП Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів 3801 АП Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів	9920 АП Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами

Рахунок 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів» є контррахунком рахунка 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів». Він служить для обліку гривневого еквіваленту позиції банку щодо іноземної валюти і банківських металів.

Бухгалтерські проведення за рахунком 3800 здійснюються в подвійній оцінці: у валюті за номіналом і в гривнях за офіційним курсом НБУ. За рахунком 3801 відображається гривневий еквівалент іноземної валюти за курсами договорів. Наприкінці кожного

операційного дня суми у гривневому еквіваленті за технічними рахунками 3800 і 3801 того самого коду іноземної валюти повинні бути рівними. Різниця між сумами залишків у відповідній іноземній валюті за аналітичними рахунками 3800 та 3801 відображається за балансовим рахунком 6204 АП «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

У балансі комерційного банку залишки за вказаними рахунками можуть показуватися як в активі, так і в зобов'язаннях, згідно з характером валютної позиції банку. При цьому вони є рівними за абсолютною величиною, але протилежними за характером (залишок за рахунком 3801 показується зі знаком «мінус»). Сума залишків за цими двома рахунками дорівнює нулеві, тому вони не впливають на валюту балансу банку.

Рахунок 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами» використовується для відображення в обліку позабалансових обмінних операцій.

Установа банку самостійно визначає порядок ведення аналітичного обліку за технічними рахунками і технічні аспекти переоцінювання рахунків в іноземній валюті.

Загалом формування фінансової звітності здійснюється без урахування залишків за технічними рахунками 3800, 3801.

4. Облік готівкових обмінних операцій в іноземній валюті

Обмінні операції – це операції, які передбачають обмін однієї валюти на іншу.

Кінцевим результатом відображення таких операцій у бухгалтерському обліку є проведення їх за дебетом рахунка в одній валюті та за кредитом – в іншій. Як готівкові, так і безготівкові обмінні операції обліковуються за монетарними статтями балансу банку.

Монетарні статті – статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи й зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у визначеній сумі грошових коштів або їхніх еквівалентів.

Немонетарні статті – статті інші, ніж монетарні статті балансу.

Готівкові обмінні операції мають ту особливість, що з відображенням їх у бухгалтерському обліку виникає тільки одна часова категорія – дата операції, яка одночасно є датою валютування і датою розрахунку. Тож бухгалтерські записи здійснюються тільки за балансовими рахунками. Вказані операції відображаються в обліку за такими курсами:

- за офіційним валютним курсом відображається іноземна валюта в подвійній оцінці – за номіналом і в гривневому еквіваленті;
- за ринковим курсом гривні відображаються у разі купівлі-продажу іноземної валюти за гривні. Якщо здійснюється купівля однієї іноземної валюти за іншу іноземну валюту, вартість придбаної валюти визначається на рівні вартості проданої валюти за офіційним курсом.

Оскільки готівкові обмінні операції в іноземній валюті впливають на валютну позицію банку за такою валютою, то вони відображаються в обліку з використанням технічних рахунків 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти і банківських металів» та 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти і банківських металів». При цьому різниця між ринковим та офіційним валютним курсом відображається за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

Розгляньмо облік вказаних операцій на прикладі.

Комерційний банк купив 100 доларів США за 530 гривень та продав 100 канадських доларів за 330 гривень та готівку. Офіційні курси валют на дату здійснення операції склали: 1 долар США – 5,32 гривні; 1 канадський долар – 3,4 гривні.

Бухгалтерські проведення за цими операціями матимуть такий вигляд.

Купівля валюти (доларів США)		Продаж валюти	
ДТ Каса в доларах США	100 доларів США; 532 грн.	ДТ 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти і банківських металів»	100 канадських доларів; 340 грн.
КТ 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»	100 доларів США; 532 грн.	КТ Каса в канадських доларах	100 канадських доларів; 340 грн.
ДТ 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»	530 грн.	ДТ Каса в гривнях	330 грн.
КТ каса в гривнях	530 грн.	КТ 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»	330 грн.
ДТ 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»	2 грн.	ДТ 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»	10 грн.
КТ 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»	2 грн.	КТ 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»	10 грн.

Наведені бухгалтерські проведення можуть відображатися за рахунками 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1002 «Банкноти та монети в касі безбалансових установ банку» або 1003 «Банкноти та монети в обмінних пунктах» залежно від того, як указані операції здійснюються: через операційну касу банку (безбалансового відділення) чи через пункт обміну валюти.

5. Організація проведення та облік безготівкових обмінних операцій в іноземній валюті

Безготівкові обмінні операції в іноземній валюті – це операції, що здійснюються на міжбанківському валютному ринку з приводу купівлі-продажу іноземної валюти.

Безготівкові обмінні операції класифікуються за термінами їх виконання. Зазвичай міжбанківські угоди з приводу купівлі-продажу іноземної валюти укладаються на умовах спот або форвард.

Обмінна операція в іноземній валюті, здійснена на умовах спот, – це операція з купівлі-продажу однієї валюти за іншу за ринковим курсом, що склався на дату розрахунку, розрахунок за якою здійснюється у період не більший, ніж два робочі дні після дати укладення угоди.

Обмінна операція в іноземній валюті, здійснена на умовах форвард, – це операція з купівлі-продажу однієї валюти за іншу, курс за якою визначено в контракті, з терміном виконання понад два банківські дні.

Форвардна операція є різновидом строкової валютної операції, яка на сьогоднішній день не здійснюється комерційними банками України згідно зі змінами до Правил здійснення операцій на міжбанківському валютному ринку України, затверджених постановою Правління НБУ від 18.03.1999 р. № 127 (із змінами та доповненнями).

У підсумку безготівкові обмінні операції (так само, як і готівкові) відображаються в обліку за дебетом рахунку в одній валюті та за кредитом в іншій. Їх облік здійснюється за датою операції незалежно від дати валютування. У разі виникнення часового розриву між датою операції та датою валютування безготівкові обмінні операції в іноземній валюті обліковуються за такими позабалансовими рахунками:

- рахунки групи 920 «Валюта та банківські метали, які куплені, але не отримані»;
- рахунки групи 921 «Валюта та банківські метали, які продані, але не відіслані»;

• 9350 А «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»;

• 9360 П «Активи до відсилання та депозити до залучення за спотовими контрактами».

У випадках здійснення бухгалтерських проведення за позабалансовими рахунками:

• іноземна валюта обліковується в подвійній оцінці – за номіналом і в гривневому еквіваленті за офіційним валютним курсом на дату здійснення проведення;

• гривні обліковуються за курсом, зазначеним у договорі, в разі купівлі-продажу іноземної валюти за національну валюту з одночасним відображенням майбутніх доходів чи витрат.

При цьому операції, здійснені на умовах спот і форвард, впливають на позабалансову позицію банку за іноземною валютою і відповідно відображаються за рахунком 9920 АП «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами».

Бухгалтерські записи за балансовими рахунками здійснюються за тими ж курсами, за якими обліковуються готівкові обмінні операції.

Розгляньмо облік обмінних операцій, здійснених на умовах спот, на прикладі.

Банком куплено на умовах спот 1000 євро за 1030 доларів США.

Офіційний курс НБУ складає

• на дату укладання угоди:

1 долар США – 5,33 грн.

1 євро – 5,49 грн.

• на дату валютування:

1 долар США – 5,33 грн.

1 євро – 5,50 грн.

Бухгалтерські проведення, що виконуються за датою операції	
ДТ 9200 «Валюта та банківські метали, які куплені за умовами спот»	1000 євро; 5490 грн.
КТ 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»	1000 євро; 5490 грн.
ДТ 9920 «Позабалансова позиція банку одночасно за іноземною валютою та банківськими металами»	1030 доларів США; 5489,90 грн.
КТ 9210 «Валюта та банківські метали, які продані за умовами спот»	1030 доларів США; 5489,90 грн.

За датою валютування позабалансова валютна позиція банку переоцінюється з огляду на зміну офіційного курсу євро.

Бухгалтерські проведення, що виконуються за датою валютування	
<i>Перецінювання позабалансової валютної позиції</i>	
ДТ 9200 «Валюта та банківські метали, які куплені за умовами спот»	10 грн.
КТ 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»	10 грн.
<i>Закриття позабалансової валютної позиції</i>	
ДТ 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»	1000 євро; 5500 грн.
КТ 9200 «Валюта та банківські метали, які куплені за умовами спот»	1000 євро; 5500 грн.
одночасно	
ДТ 9210 «Валюта та банківські метали, які продані за умовами спот»	1030 доларів США; 5489,90 грн.
КТ 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»	1030 доларів США; 5489,90 грн.
<i>Здійснення оплати контракту в доларах США та отримання євро</i>	
ДТ 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»	1030 доларів США; 5489,90 грн.
КТ 1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках»	1030 доларів США; 5489,90 грн.
одночасно	
ДТ 1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках»	1000 євро; 5500 грн.
КТ 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»	1000 євро; 5500 грн.
<i>Визначення результату від операції обміну</i>	
ДТ 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»	5489,90 грн.
КТ 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»	5489,90 грн.
одночасно	
ДТ 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»	10,10 грн.
КТ 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»	10,10 грн.

Під час здійснення форвардних операцій курс форвард зазвичай не збігається з офіційним обмінним курсом. Різниця між курсом форвард і офіційним курсом складає премію, або дисконт, за форвардним контрактом.

Указана премія, або дисконт, відображається в обліку позабалансово як майбутні доходи чи витрати банку за рахунками:

- 9205 А Дисконт/Премія до отримання за форвардними валютними контрактами;
- 9215 П Дисконт/Премія до виплати за форвардними контрактами.

За датою операції форвардні контракти відображаються в обліку так.

ДТ 9201	«Валюта та банківські метали, які куплені за форвардними контрактами з метою хеджування»	на суму номіналу валюти, яка купляється за форвардним контрактом, та гривневого еквівалента номіналу валюти за офіційним курсом НБУ
ДТ (КТ) 9205	«Дисконт/Премія до отримання за форвардними валютними контрактами»	на величину різниці між гривневим еквівалентом купленої та проданої валюти
КТ 9211	«Валюта та банківські метали, які продані за форвардними контрактами з метою хеджування»	на суму номіналу валюти, яка продається за форвардним контрактом, і гривневого еквівалента номіналу валюти за форвардним курсом

6. Облік інших операцій комерційних банків в іноземній валюті

Комерційні банки України, крім обмінних, здійснюють низку інших операцій в іноземній валюті. Як уже наголошувалося (питання 3), методика обліку вказаних операцій залежить від їхнього впливу на валютну позицію банку.

Розгляньмо порядок обліку операцій, які впливають на валютну позицію банку (крім обмінних операцій та операцій пов'язаних із нарахуванням, отриманням і сплатою іноземної валюти у вигляді доходів і витрат). До них належать:

- операції за внесками в іноземній валюті до статутного капіталу;
- операції з придбання та реалізації за іноземну валюту немонетарних активів (основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей), отримання (виконання) робіт і послуг.

• довгострокові вкладення банку в іноземній валюті в асоційовані, дочірні підприємства, у портфель банку на інвестиції та на продаж.

У разі внеску в іноземній валюті до статутного капіталу банку на дату укладення установчого договору гривневий еквівалент іноземної валюти відображається за офіційним валютним курсом за рахунком 3630 «Внески за незареєстрованим статутним капіталом». Виконуються бухгалтерські проведення:

- ДТ 1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках»
- КТ 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

одночасно:

- ДТ 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

- КТ 3630 «Внески за незареєстрованим статутним капіталом».

Перше проведення виконується в подвійній оцінці: у валюті за номіналом і в гривнях за офіційним курсом НБУ. Друге проведення виконується у гривневому еквіваленті іноземної валюти за офіційним курсом НБУ.

Різниця, що виникає під час оцінювання внеску за офіційним валютним курсом на дату внесення коштів в іноземній валюті й на дату укладення установчого договору під час формування статутного капіталу за участю іноземних інвесторів, відображається за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами». На дату зарахування внесених коштів в іноземній валюті до статутного капіталу банку виконується бухгалтерське проведення:

ДТ 3630 «Внески за незареєстрованим статутним капіталом»	на суму грошового еквівалента іноземної валюти за офіційним курсом НБУ на дату укладення установчого договору
ДТ (КТ) 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»	на величину різниці між гривневим еквівалентом іноземної валюти за офіційним курсом НБУ на дату внесення коштів й на дату укладення установчого договору
КТ 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку»	на суму гривневого еквівалента іноземної валюти за офіційним курсом НБУ на дату внесення коштів

Операції з придбання за іноземну валюту немонетарних активів (запасів, основних засобів, нематеріальних активів тощо) та отримання робіт і послуг на дату сплати авансу відображаються в обліку за офіційним валютним курсом НБУ.

ДТ 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» КТ 1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках»	Проведення виконується в подвійній оцінці: у валюті за номіналом і в гривнях за офіційним курсом НБУ
одночасно	
ДТ 3511 «Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів»	Проведення виконується у гривнях за офіційним курсом НБУ
КТ 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»	

Рахунок дебіторської заборгованості за отриманими активами закривається з їх оприбуткуванням:

- ДТ 4400 «Основні засоби»

або

- 4300 «Нематеріальні активи»

або

- 4500 «Інші необоротні матеріальні активи»

- КТ 3511 «Дебіторська заборгованість із придбання нематеріальних активів та основних засобів».

Вказане проведення виконується у гривнях за офіційним курсом НБУ.

У разі реалізації нематеріальних активів, виконання робіт чи надання послуг указані операції відображаються в обліку за офіційним курсом НБУ на дату одержання авансу в іноземній валюті. Схема відображення таких операцій в обліку аналогічна викладеній вище.

Загалом дебіторська заборгованість за авансами з придбання основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей тощо і кредиторська заборгованість із продажу основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей відображаються у фінансовій звітності за офіційним валютним курсом на дату розрахунку.

Немонетарні статті, зарахування яких до балансу банку пов'язане з операціями в іноземній валюті, у фінансовій звітності відображаються в гривневому еквіваленті за валютним курсом на дату здійснення операції та не підлягають переоцінюванню.

Слід зауважити, що кредиторська заборгованість із придбання за іноземну валюту основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей та дебіторська заборгованість із продажу за іноземну валюту основних засобів, нематеріальних ак-

тивів, товарно-матеріальних цінностей є монетарними статтями балансу. Вони підлягають сплаті та одержанню у визначеній в іноземній валюті сумі, а тому переоцінюються під час кожної зміни офіційного валютного курсу.

Довгострокові вкладення банку в іноземній валюті в асоційовані та дочірні іноземні компанії відображаються за вартістю їх придбання на рахунках груп 410 «Вкладення в асоційовані компанії» та 420 «Вкладення в дочірні компанії». Облік ведеться за офіційним валютним курсом на дату здійснення операції так само, як і за іншими немонетарними статтями балансу.

Інвестиції в іноземні підприємства, в яких банк не бере істотної участі, обліковуються на рахунках групи 320 «Акції та інші вкладення з нефіксованим прибутком у портфелі банку на інвестиції». Облік здійснюється за офіційним валютним курсом на дату визначення справедливої (ринкової) вартості інвестицій.

Облік цінних паперів в іноземній валюті, що придбані з метою продажу, ведеться на рахунках групи 310 «Акції та інші вкладення з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж» у подвійній оцінці: у валюті, в якій виражено їхню вартість, і в гривнях за офіційним курсом НБУ на поточну дату. Їх переоцінювання здійснюється в порядку, визначеному для монетарних статей в іноземній валюті.

7. Методи розрахунку реалізованого результату від валютних операцій та його облік

Комерційні банки отримують результат від операцій з іноземною валютою двох видів:

- реалізований;
- нереалізований.

Реалізований результат від операцій з іноземною валютою – це фактично одержані доходи або понесені витрати за операціями купівлі-продажу іноземної валюти.

Реалізований результат за операціями купівлі-продажу іноземної валюти визначається як різниця між вартістю продажу іноземної валюти і вартістю її купівлі. Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» та Правилами бухгалтерського обліку банками України обмінних операцій в іноземній валюті та банківських металів для визначення реалізованого результату від операцій з іноземною валютою передбачено використання таких методів.

Метод FIFO (перший прийшов, перший пішов)	Метод середньозваженої	Метод LIFO (останній прийшов, перший пішов)
Для визначення доходів банку від купівлі-продажу іноземної валюти сума реалізованої іноземної валюти множиться на різницю між курсом продажу та курсами, за якими було придбано перші суми іноземних валют	Для визначення доходів банку від купівлі-продажу іноземної валюти сума реалізованої іноземної валюти множиться на різницю між курсом продажу та середньозваженим курсом, за яким її було придбано	Для визначення доходів банку від купівлі-продажу іноземної валюти сума реалізованої валюти множиться на різницю між курсом продажу та курсами, за якими було придбано останні суми іноземної валюти

Розгляньмо порядок розрахунку доходу від операцій з купівлі-продажу іноземної валюти за кожним із названих методів на прикладі (рис. 21).

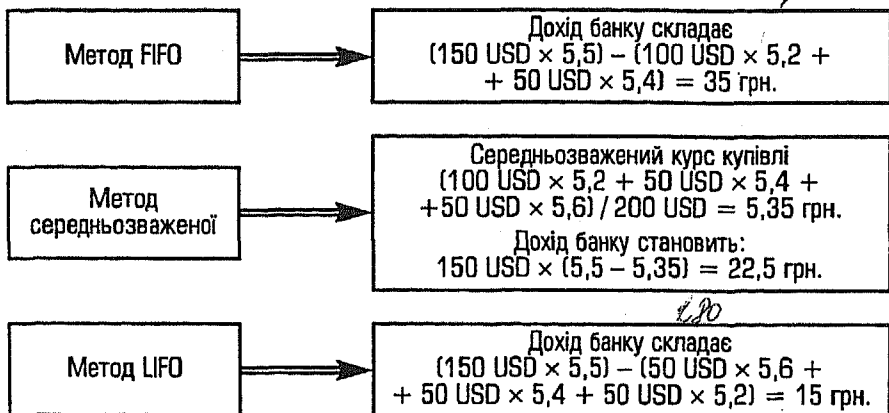

Рис. 21. Розрахунок реалізованого результату від операцій з купівлі-продажу іноземної валюти

Банк купив 200 доларів США за 1070 грн.

З них:

100 доларів США – курс 5,20 грн.– 520 грн.;

50 доларів США – курс 5,40 грн.– 270 грн.;

50 доларів США – курс 5,60 грн.– 280 грн.

Банк продав 150 доларів США за 825 грн. (курс 5,50 грн.).

Метод розрахунку реалізованого результату установа банку вибирає самостійно, що зазначається в її обліковій політиці. Зазначений метод може змінюватися, якщо це приведе до більш достовірного відображення результату обмінних операцій банку або якщо

змінилися вимоги Національного банку України стосовно обліку іноземної валюти. Розрахунковий період для визначення реалізованого результату банк також вибирає самостійно (за кожною операцією, за операційний день, за звітний місяць).

Реалізований результат обліковується на окремому аналітичному рахунку балансового рахунка 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами». Згідно з чинними нормативними актами НБУ реалізовані результати за операціями купівлі-продажу іноземної валюти відображаються за дебетом чи кредитом рахунка 6204 за кожною здійсненою операцією. Загалом реалізований результат від валютних операцій за період визначається як різниця між кредитовим і дебетовим залишками за вказаним рахунком (позитивний результат від торгівлі іноземною валютою) або між дебетовим і кредитовим залишками за ним (негативний результат від торгівлі).

8. Облік нереалізованих результатів від валютних операцій

Нереалізований результат від операцій з іноземною валютою – це:

- позитивний (від’ємний) результат переоцінювання активів і зобов’язань банку в іноземній валюті та банківських металах з огляду на зміну офіційного валютного курсу, внаслідок якої змінюється вартість цих активів і зобов’язань у національній валюті, а їхня вартість в іноземній валюті залишається без змін, тобто не відбувається руху коштів в іноземній валюті;

- позитивна (від’ємна) різниця між балансовою вартістю придбані (проданої) іноземної валюти і вартістю придбання (продажу), якщо курс купівлі (продажу) не збігається з поточним офіційним валютним курсом.

Переоцінювання монетарних статей балансу банку в іноземній валюті здійснюється з кожною зміною офіційного валютного курсу. При цьому курсові різниці відображаються в обліку за аналітичним рахунком «Нереалізований результат» балансового рахунка 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

Курсова різниця – це різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти за різних валютних курсів.

Визначальний вплив на бухгалтерські проведення, що виконуються для відображення в обліку курсових різниць від переоцінки, мають два фактори:

- 1) тенденція зміни офіційного валютного курсу (в бік збільшення чи в бік зменшення гривневого еквівалента іноземної валюти);
- 2) характер валютних статей, що переоцінюються (активи чи зобов'язання).

У випадку зміни офіційного валютного курсу в бік збільшення гривневого еквівалента іноземної валюти переоцінювання валютних статей балансу банку здійснюватиметься таким чином.

Переоцінювання активів	Переоцінювання зобов'язань
ДТ Активні рахунки в іноземній валюті КТ 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» <div style="text-align: center;"> </div>	ДТ 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» КТ Пасивні рахунки в іноземній валюті <div style="text-align: center;"> </div>
Позитивний нереалізований результат	Негативний нереалізований результат

Переоцінювання позабалансових статей в іноземній валюті здійснюється згідно з обліковою політикою банку. Результат переоцінювання рахунків 9-го класу не відображається за балансовими рахунками. Водночас переоцінювання деривативних договорів, які обліковуються за рахунками 9-го класу, відрізняється від переоцінювання позабалансових рахунків в іноземній валюті. Результати переоцінювання деривативних договорів відображаються не рідше одного разу на місяць (на звітну дату) за балансовими рахунками 3810 «Балансуючий рахунок за результатами переоцінювання позабалансової позиції щодо іноземної валюти і банківських металів» у кореспонденції з рахунками доходів і витрат.

Різниця між балансовою вартістю придбаної чи проданої іноземної валюти і вартістю її придбання чи продажу також відображається за окремим аналітичним рахунком «Нереалізований результат» балансового рахунка 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами». Ця різниця виникає в тому випадку, коли суми купленої та проданої іноземної валюти за розрахунковий період не збігаються. При цьому нереалізований результат виникає як наслідок різниці між курсом купівлі (продажу) та офіційним валютним курсом на дату здійснення операції купівлі-продажу.

Відображення в обліку нереалізованого результату від операцій купівлі-продажу іноземної валюти здійснюється таким чином:

у разі отримання позитивного нереалізованого результату:

- ДТ 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти і банківських металів»

- КТ 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»

у разі отримання негативного нереалізованого результату:

- ДТ 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»

- КТ 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти і банківських металів».

9. Особливості обліку операцій з банківськими металами

Методика обліку операцій з банківськими металами є аналогічною методиці обліку операцій з іноземною валютою. Операції з банківськими металами обліковуються за тими самими балансовими рахунками, що й операції в іноземній валюті. В аналітичному обліку відкриваються окремі аналітичні рахунки за кожним видом банківського металу. При цьому кожному видові банківського металу присвоюється відповідний код:

золото – 959 (ХАУ);

срібло – 961 (ХАГ);

платина – 962 (ХРТ).

Облік банківських металів ведеться в подвійній оцінці: вага хімічно чистого металу (тройська унція) та його гривневий еквівалент. Дані статті підлягають переоцінюванню зі зміною офіційного курсу гривні до банківських металів, який встановлюється Національним банком України. Переоцінювання здійснюється під час кожної зміни офіційного курсу з віднесенням результату переоцінювання на рахунок 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

Активи й зобов'язання в банківських металах у фінансовій звітності банку відображаються у гривневому еквіваленті за офіційним (обліковим) курсом гривні до банківських металів на дату складення звітності.

Основні терміни і поняття

Валютна операція, операція спот, форвардна операція, резиденти, нерезиденти, мультивалютність, офіційний валютний курс, балансова вартість іноземної валюти, дата операції, дата валютування, дата розрахунку, валют-

на позиція банку, закрита валютна позиція, відкрита валютна позиція, коротка відкрита валютна позиція, довга відкрита валютна позиція, технічний рахунок, позабалансова валютна позиція банку, обмінні операції, монетарні статті, немонетарні статті, ринковий курс, реалізований результат від операцій з іноземною валютою, методи визначення реалізованого результату від операцій з іноземною валютою, метод FIFO, метод середньозваженої, метод LIFO, розрахунковий період, позитивний результат від торгівлі іноземною валютою, негативний результат від торгівлі іноземною валютою, нереалізований результат від операцій з іноземною валютою, переоцінювання монетарних статей балансу банку, курсова різниця, банківські метали, офіційний курс гривні до банківських металів.

Законодавчі та нормативні акти

1. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. № 15-93.

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів».

3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 21 «Наслідки зміни курсів обміну валют».

4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (із змінами та доповненнями).

5. Інструкція про переміщення валюти України, іноземної валюти, банківських металів, платіжних документів, інших банківських документів і платіжних карток через митний кордон України, затверджена постановою Правління НБУ від 12.07.2000 р. № 283.

6. План рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджений постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (із змінами та доповненнями).

7. Правила бухгалтерського обліку банками України обмінних операцій в іноземній валюті та банківських металах, затверджені постановою Правління НБУ від 16.12.1998 р. № 520 (у редакції постанови Правління НБУ від 07.12.2000 р. № 471) (із змінами).

8. Правила здійснення операцій на міжбанківському валютному ринку України, затверджені постановою Правління НБУ від 18.03.1999 р. № 127 (із змінами та доповненнями).

Питання для самоконтролю

1. Яку класифікацію валютних операцій банку можна взяти за основу для визначення методики їх обліку?

2. Охарактеризуйте поняття мультивалютності. Які класи Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків не є мультивалютними? Чому?

3. В якій оцінці здійснюється облік операцій за рахунками в іноземній валюті?

4. У чому полягає відмінність у відображенні в обліку монетарних і немонетарних статей в іноземній валюті?

5. Яким є порядок обліку операцій, що впливають на валютну позицію банку? Охарактеризуйте поняття технічного рахунка.

6. Назвіть бухгалтерські проведення, що виконуються за умови продажу банком готівкової іноземної валюти за гривні.

7. Охарактеризуйте порядок обліку безготівкових обмінних операцій в іноземній валюті у разі виникнення невідповідності між датою операції та датою валютування.

8. За яким курсом здійснюється облік форвардних операцій за датою операції? Як у цьому випадку обліковуються майбутні доходи чи витрати банку?

9. У чому полягає суттєва відмінність в обліку довгострокових вкладень банку в іноземній валюті та цінних паперів в іноземній валюті, що придбані з метою продажу?

10. Яким є порядок відображення в обліку операцій з придбання за іноземну валюту немонетарних активів?

11. Назвіть відмінності між реалізованим і нереалізованим результатами від операцій з іноземною валютою.

12. Який метод розрахунку реалізованого результату від валютних операцій дає найбільш об'єктивні результати? Обґрунтуйте своє твердження.

13. В яких випадках здійснюється переоцінювання монетарних статей балансу банку в іноземній валюті? Як відображається в обліку результат переоцінювання?

14. Охарактеризуйте економічний зміст дебетового сальдо за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

15. Чи є відмінності у відображенні у фінансовій звітності банку активів і зобов'язань в іноземній валюті та в банківських металах?

Тема 12. ОБЛІК ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ І НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Питання до розгляду

1. Поняття необоротних активів банку, їхні види та критерії визнання.
2. Облік придбання та створення основних засобів і нематеріальних активів.
3. Облік витрат, пов'язаних із поліпшенням основних засобів і вдосконаленням нематеріальних активів, а також підтриманням об'єктів необоротних активів у робочому стані.
4. Порядок переоцінювання необоротних активів, відображення в обліку результатів переоцінювання.
5. Облік амортизації основних засобів і нематеріальних активів.
6. Облік вибуття необоротних активів.
7. Облік гудвілу.
8. Інвентаризація основних засобів і нематеріальних активів, відображення в обліку результатів інвентаризації.

1. Поняття необоротних активів банку, їхні види та критерії визнання

Основні засоби – матеріальні активи, які банк утримує з метою використання їх у процесі своєї діяльності, надання послуг, здавання в лізинг іншим особам або для здійснення адміністративних і соціокультурних функцій, очікуваний строк корисного використання яких більше одного року або операційного циклу.

Нематеріальний актив – актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується банком із метою використання у своїй діяльності протягом періоду понад один рік або одного операційного циклу в адміністративних цілях або надання в лізинг іншим особам.

Основні засоби та нематеріальні активи є необоротними активами банку, які можуть бути придбані або створені ним самостійно.

Об'єкт основних засобів або нематеріальних активів визнається активом, якщо є ймовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням, а його вартість може бути достовірно визначена.

Нематеріальний актив, отриманий внаслідок його розроблення, визнається в балансі активом за виконання таких умов:

1) банк має намір, технічну можливість і ресурси для доведення нематеріального активу до стану, придатного для реалізації або використання;

2) є ймовірність отримання майбутніх економічних вигод від реалізації або використання нематеріального активу;

3) є можливість достовірно визначити витрати, пов'язані з розробленням нематеріального активу.

У разі невиконання зазначених умов нематеріальний актив не визнається за балансом банку, а витрати, пов'язані з його придбанням чи створенням, визнаються витратами того звітного періоду, протягом якого вони були здійснені.

Не визнаються нематеріальними активами, а підлягають відображенню у складі витрат банку такі статті: витрати на дослідження; на підготовку й перепідготовку кадрів; на рекламу; на створення, реорганізацію та переміщення банку або його частини; на створення внутрішньої ділової репутації банку.

Класифікація груп необоротних активів банку для цілей бухгалтерського обліку ґрунтується на вимогах Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» та 8 «Нематеріальні активи» і є такою.

Основні засоби:	Нематеріальні активи:	Інші необоротні нематеріальні активи:
<ul style="list-style-type: none"> • земельні ділянки; • капітальні витрати на поліпшення земель; • будинки, споруди та передавальні пристрої; • машини та обладнання; • транспортні засоби; • інструменти, прилади, інвентар (меблі); • інші основні засоби	<ul style="list-style-type: none"> • права на користування майном (земельною ділянкою, будівлею, право на оренду приміщень тощо); • права на знаки для товарів і послуг (товарні знаки, фірмові назви тощо); • авторські та суміжні з ними права; • гудвіл; • інші нематеріальні активи	<ul style="list-style-type: none"> • бібліотечні фонди; • малоцінні необоротні матеріальні активи; • тимчасові (нетитульні) споруди; • інші необоротні матеріальні активи

Банки самостійно на підставі зазначених груп здійснюють класифікацію основних засобів. Групи нематеріальних активів також визначаються банком самостійно залежно від виду та способу використання нематеріальних активів у діяльності банку.

Бухгалтерський облік операцій з необоротними активами ведеться за відповідними балансовими рахунками груп:

- 430 «Нематеріальні активи»;
- 431 «Капітальні інвестиції в нематеріальні активи»;

- 432 «Гудвіл»;
- 440 «Основні засоби»;
- 443 «Капітальні інвестиції за основними засобами»;
- 450 «Інші необоротні матеріальні активи»;
- 453 «Капітальні інвестиції за основними засобами, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)».

2. Облік придбання та створення основних засобів і нематеріальних активів

Придбані або створені основні засоби та нематеріальні активи зараховуються на баланс банку за первісною вартістю, яка охоплює усі витрати, пов'язані з їх придбанням чи створенням, доставленням, упакуванням і введенням в експлуатацію.

Первісна вартість об'єкта основних засобів охоплює такі витрати:

- сума, що сплачується постачальникам активів і підрядникам на виконання будівельно-монтажних робіт (без непрямих податків);
- реєстраційні збори, державне мито й аналогічні платежі, що здійснюються з придбанням прав на об'єкт основних засобів;
- сума ввізного мита;
- сума непрямих податків через придбання (створення) основних засобів;
- витрати на страхування ризиків доставлення основних засобів;
- витрати на транспортування, установлення, монтаж, налагодження основних засобів;
- інші витрати, що безпосередньо пов'язані з доведенням основних засобів до придатного для використання за призначенням стану

Первісна вартість придбаного нематеріального активу складається з вартості придбання, мита, непрямих податків, що не підлягають відшкодуванню, та інших витрат, безпосередньо пов'язаних із його придбанням і доведенням до придатного для використання за призначенням стану.

Первісна вартість об'єктів, переведених з оборотних активів, товарів, готової продукції тощо до основних засобів, дорівнює їхній собівартості.

Первісна вартість окремого об'єкта основних засобів чи нематеріальних активів, за які сплачено загальну суму, визначається

розподілом цієї суми пропорційно справедливій вартості кожного з придбаних об'єктів.

За справедливою вартістю також оцінюються нематеріальні активи, отримані внаслідок об'єднання банків.

Справедлива вартість – сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Справедливою вартістю придбаних ідентифікованих активів є ринкова вартість (земля, будівлі); для машин та устаткування – ринкова вартість, а за відсутності даних про ринкову вартість – відновлювана вартість за вирахуванням суми зносу на дату оцінювання; для інших основних засобів – відновлювана вартість за вирахування суми зносу на дату оцінювання.

Для нематеріальних активів справедливою вартістю є їхня поточна ринкова вартість; за її відсутності – оцінна вартість, яку банк сплатив би за актив у разі проведення операції між обізнаними та незалежними сторонами, виходячи з наявної інформації.

Чинною Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 11.12.2000 р. № 475 (із змінами і доповненнями), передбачено два підходи до відображення в бухгалтерському обліку придбання основних засобів і нематеріальних активів за національну валюту.

Бухгалтерські проведення з придбання необоротних активів	
1-й спосіб	2-й спосіб
<ul style="list-style-type: none"> • передплата: ДТ 3511 «Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів» КТ Кореспондентський рахунок, рахунок готівкових коштів; • отримання необоротних активів: ДТ 4300 «Нематеріальні активи», 4400 «Основні засоби», 4500 «Інші необоротні матеріальні активи» КТ 3511 «Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів» 	<ul style="list-style-type: none"> • передплата: ДТ 3511 «Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів» КТ Кореспондентський рахунок, рахунок готівкових коштів; • на суму капітальних інвестицій за невведеними в експлуатацію необоротними активами: ДТ 4310 «Капітальні інвестиції за невведеними в експлуатацію нематеріальними активами», 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і невведеними в експлуатацію основними засобами», КТ 3511 «Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів»

Бухгалтерські проведення з придбання необоротних активів	
1-й спосіб	2-й спосіб
	<ul style="list-style-type: none"> • оприбуткування основних засобів і нематеріальних активів: ДТ 4300 «Нематеріальні активи», 4400 «Основні засоби», КТ 4310 «Капітальні інвестиції за невведеними в експлуатацію нематеріальними активами», 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і невведеними в експлуатацію основними засобами»

Капітальні інвестиції – витрати на придбання або створення матеріальних і нематеріальних необоротних активів.

Для відображення в бухгалтерському обліку операцій з придбання необоротних активів за іноземну валюту застосовуються рахунки 3800 «Позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів» і 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Первісна вартість об'єкта основних засобів і нематеріальних активів, створеного банком, охоплює прямі витрати на оплату праці, прямі матеріальні витрати, інші витрати, безпосередньо пов'язані зі створенням цього активу та доведенням його до придатного для використання стану.

Усі витрати й нарахування, пов'язані зі створенням об'єкта необоротних активів, відображаються в обліку віднесенням їх суми на рахунки 4310 «Капітальні інвестиції за невведеними в експлуатацію нематеріальними активами» або 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за невведеними в експлуатацію основними засобами». Під час оприбуткування необоротних активів суми завершених капітальних інвестицій відносять на вартість основних засобів і нематеріальних активів.

Оприбуткування необоротних активів здійснюється на підставі затверджених актів приймання-передавання. В акті зазначається основна інформація щодо необоротного активу, зокрема характеристика об'єкта, дата введення в експлуатацію, необхідні відомості про нарахування амортизації, зокрема про визначену ліквідаційну вартість об'єкта необоротного активу, первісну вартість, строк корисного використання тощо.

На підставі даних актів приймання-передавання відкриваються

інвентарні картки об'єктів необоротних активів, в яких і ведеться аналітичний облік основних засобів і нематеріальних активів банку. З метою контролю і забезпечення реєстрації інвентарних карток обліку нематеріальних активів банки ведуть їх опис в інвентарній книзі.

Ведення інвентарної книги та інвентарних карток може здійснюватися автоматизовано або вручну. При цьому будь-яка форма ведення цих реєстрів повинна забезпечувати наявність усіх необхідних реквізитів і звіряння даних аналітичного обліку з синтетичним. Порядок звіряння даних аналітичного обліку з синтетичним визначається банком самостійно.

Кожному інвентарному об'єктові присвоюється відповідний інвентарний номер, який проставляється на предметі, в інвентарній книзі та в інвентарній картці. Ці номери зберігаються за об'єктом на весь період його перебування в установі банку. Інвентарні номери об'єктів, які вибули, не можуть бути присвоєні іншим об'єктам, що надійшли в банк.

3. Облік витрат, пов'язаних із поліпшенням основних засобів і вдосконаленням нематеріальних активів, а також підтриманням об'єктів необоротних активів у робочому стані

Усі витрати, пов'язані з необоротними активами банку, що здійснюються від моменту їх оприбуткування до вибуття об'єкта необоротних активів, за їх економічним змістом можна розділити на дві групи:

1) витрати, пов'язані з поліпшенням основних засобів і вдосконаленням нематеріальних активів (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо);

2) витрати, що здійснюються для підтримання об'єкта основних засобів і нематеріальних активів у придатному для використання стані та одержання первісно визначеної суми майбутніх економічних вигод від його використання (капітальний, поточний ремонт).

Первісна вартість основних засобів збільшується на суму витрат, пов'язаних із поліпшенням об'єкта, у результаті чого збільшуються майбутні економічні вигоди, первісно очікувані від його використання.

Первісна вартість нематеріальних активів збільшується на суму витрат, пов'язаних з удосконаленням цих нематеріальних активів і підвищення їхніх можливостей і строку використання, що сприятиме збільшенню первісно очікуваних майбутніх економічних вигод.

Поліпшення основних засобів і вдосконалення нематеріальних активів відображається в обліку таким чином.

Зміст операції	Бухгалтерські проведення
Передплата виконуваних робіт	ДГ 3511 «Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів» КГ Кореспондентський рахунок, рахунок готівкових коштів
Здавання виконаних робіт	ДГ 4310 «Капітальні інвестиції за невведеними в експлуатацію нематеріальними активами», 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і невведеними в експлуатацію основними засобами», КГ 3511 «Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів»
Віднесення суми поліпшення і вдосконалення на збільшення вартості об'єкта	ДГ 4300 «Нематеріальні активи», 4400 «Основні засоби», КГ 4310 «Капітальні інвестиції за невведеними в експлуатацію нематеріальними активами», 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і невведеними в експлуатацію основними засобами»

Наведені бухгалтерські проведення аналогічні тим, що виконуються з придбанням об'єкта необоротних активів, оскільки витрати на поліпшення і вдосконалення зазначеного об'єкта призводять до збільшення його балансової вартості і відповідно зараховуються в дебет рахунків 4300 «Нематеріальні активи» та 4400 «Основні засоби».

Витрати, що здійснюються для підтримання об'єкта основних засобів і нематеріальних активів у придатному для використання стані, вводяться до складу витрат звітного періоду і не впливають на його залишкову вартість.

Під час проведення робіт для підтримання об'єкта необоротних активів у робочому стані виконуються такі бухгалтерські проведення:

- передплата виконуваних робіт

ДГ 3519 «Інша дебіторська заборгованість за господарською діяльністю банку»

КГ Кореспондентський рахунок, рахунок готівкових коштів;

- здавання виконаних робіт

ДГ 7420 «Витрати на утримання власних основних засобів та нематеріальних активів»

КГ 3519 «Інша дебіторська заборгованість за господарською діяльністю банку».

4. Порядок переоцінювання необоротних активів, відображення в обліку результатів переоцінювання

Переоцінювання об'єкта основних засобів здійснюється тоді, коли його залишкова вартість суттєво відрізняється від справедливої вартості об'єкта на дату складання балансу.

Не підлягають переоцінюванню малоцінні необоротні матеріальні активи та бібліотечні фонди, амортизація яких здійснюється такими методами: нарахуванням у першому місяці використання об'єкта амортизаційних відрахувань у розмірі 50% його вартості, що амортизується, а решта 50% вартості – у місяці його вилучення з активів (списання з балансу) або в разі нарахування амортизаційних відрахувань у першому місяці використання об'єкта – 100% його вартості.

На частоту переоцінювань впливає коливання справедливої вартості основних засобів, що переоцінюються. Перевірка реальної вартості основних засобів обов'язково здійснюється перед складанням річного звіту на дату проведення інвентаризації.

У разі переоцінювання об'єкта основних засобів на ту саму дату здійснюється перевірка всіх об'єктів групи основних засобів, до якої він належить. Переоцінювання групи основних засобів, об'єкти якої вже переоцінювалися, надалі має проводитися з такою регулярністю, щоб їх залишкова вартість на дату балансу суттєво не відрізнялася від справедливої вартості.

Залишкова вартість – різниця між первісною (переоціненою) вартістю і сумою нарахованого зносу.

Установа банку самостійно визначає порядок проведення переоцінювання з урахуванням вимог законодавства України та нормативно-правових актів НБУ.

Переоцінена вартість і сума зносу об'єкта основних засобів визначається множенням первісної вартості й суми зносу об'єкта на індекс переоцінювання. Індекс переоцінювання визначається діленням справедливої вартості об'єкта, який переоцінюється, на його залишкову вартість.

Сума дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів включається до складу додаткового капіталу, а сума уцінки – до складу витрат банку.

Отже, збільшення балансової вартості об'єкта основних засобів унаслідок їх дооцінювання відображається як зростання додаткового капіталу банку.

Результати дооцінювання основних засобів, яке проводиться вперше, відображаються в обліку такими бухгалтерськими проведеннями:

• на величину різниці між переоціненою первісною вартістю і первісною вартістю об'єкта:

ДТ 4400 «Основні засоби»

4500 «Інші необоротні матеріальні активи»

КТ 5100 «Результати переоцінки основних засобів»;

• одночасно на величину різниці між сумою зносу, що відповідає переоціненій вартості об'єкта, і нарахованою сумою зносу:

ДТ 5100 «Результати переоцінки основних засобів»

КТ 4409 «Знос основних засобів»,

4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів».

Слід зауважити, що відображення в бухгалтерському обліку наступних уцінок і дооцінок вартості об'єкта основних засобів має свої особливості.

Зокрема, сума попередніх уцінок і втрат від зменшення корисності об'єкта основних засобів, що перевищує суму попередніх дооцінок залишкової вартості об'єкта основних засобів і відновлення його корисності, під час проведення чергового дооцінювання вартості цього об'єкта, включається до складу доходів звітного періоду (рахунок 6499 «Інші доходи») у сумі не більшій, ніж зазначене перевищення. Різниця між сумою чергової дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів і сумою перевищення відображається у складі додаткового капіталу банку (рахунок 5100 «Результати переоцінки основних засобів»).

Сума попередніх дооцінок об'єкта основних засобів і відновлення його корисності, що перевищує суму попередніх уцінок залишкової вартості цього об'єкта і втрат від зменшення його корисності, під час чергового уцінювання залишкової вартості цього об'єкта, але не більше зазначеного перевищення, спрямовується на зменшення іншого додаткового капіталу банку (рахунок 5100 «Результати переоцінки основних засобів»). Різниця між сумою чергової уцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів і сумою перевищення включається до витрат звітного періоду (рахунок 7499 «Інші витрати»).

Отже, уцінювання основних засобів здійснюється за рахунок дооцінювання за цим об'єктом, а за недостатності суми дооцінки – за рахунок витрат банку (рахунок 7499 «Інші витрати», аналітичний рахунок «Переоцінка основних засобів»). При цьому виконуються такі бухгалтерські проведення:

ДТ 5100 «Результати переоцінки основних засобів»

7499 «Інші витрати»

КТ 4400 «Основні засоби»

4500 «Інші необоротні матеріальні активи»;

одночасно:

ДТ 4409 «Знос основних засобів»

4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»

КТ 5100 «Результати переоцінки основних засобів».

З вибуттям об'єктів основних засобів, які раніше були переоцінені, різниця між сумою попередніх дооцінок і сумою попередніх уцінок залишкової вартості об'єкта основних засобів включається до складу нерозподіленого прибутку з одночасним зменшенням додаткового капіталу. Виконується бухгалтерське проведення:

ДТ 5100 «Результати переоцінки основних засобів»

КТ 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років».

Банки можуть здійснювати переоцінювання за справедливою вартістю на дату складання балансу тих нематеріальних активів, щодо яких є активний ринок.

Активний ринок – рипок, якому притаманні такі умови:

- предмети, що продаються та купуються на цьому ринку, є однорідними;
- у будь-який час можна знайти зацікавлених продавців і покупців;
- інформація про ринкові ціни є загальнодоступною.

Якщо банк здійснив переоцінювання об'єктів групи нематеріальних активів, то надалі вони підлягають щорічному переоцінюванню. Методика відображення в бухгалтерському обліку результатів переоцінювання нематеріальних активів є аналогічною методиці обліку результатів переоцінювання основних засобів банку.

5. Облік амортизації основних засобів і нематеріальних активів

Вартість усіх необоротних активів підлягає амортизації, крім вартості землі та незавершених капітальних інвестицій.

Амортизація – це систематичний розподіл вартості основних засобів і нематеріальних активів, яка амортизується, протягом строку їх корисного використання.

Земля є активом, за яким не нараховується амортизація, оскільки термін її використання практично необмежений.

Строк корисного використання об'єкта основних засобів чи нематеріальних активів визначається банком самостійно в разі визнання цього об'єкта активом та зарахування його на баланс. При цьому банкові необхідно врахувати таке: очікуване використання об'єкта банком з урахуванням його потужності або продуктивності; термін корисного використання подібних активів; фізичний та

моральний знос, що передбачається; наявні обмеження щодо терміну використання об'єкта та інші фактори.

Нарахування амортизації починається з першого числа місяця, наступного за місяцем, в якому об'єкт основних засобів чи нематеріальних активів став придатним для корисного використання, і припиняється починаючи з першого числа місяця, наступного за місяцем вибуття об'єкта основних засобів чи нематеріальних активів. Нарахування амортизації основних засобів призупиняється на період їх реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання та консервації.

Банки України застосовують такі методи нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів.

Метод нарахування амортизації	Сутність методу нарахування амортизації
1	2
Прямолінійний	Річна сума амортизації визначається діленням вартості, що амортизується, на строк корисного використання об'єкта основних засобів
Метод зменшення залишкової вартості	Річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату, з якої починається нарахування амортизації та річної норми амортизації. Річна норма амортизації обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта у результаті ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість
Метод прискороного зменшення залишкової вартості	Річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної його вартості на дату, з якої починається нарахування амортизації та річної норми амортизації, яка обчислюється залежно від строку корисного використання об'єкта, і подвоюється
Кумулятивний	Річна сума амортизації відзначається як добуток вартості, що амортизується, та кумулятивного коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця строку корисного використання об'єкта основних засобів, на суму числа років його корисного використання
Виробничий	Місячна сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації. Виробнича ставка амортизації обчислюється діленням вартості, що амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який банк очікує виробити (виконати) з використанням об'єкта основних засобів

Метод амортизації основних засобів і нематеріальних активів обирається банком самостійно, залежно від умов отримання майбутніх економічних вигод. Якщо для нематеріальних активів ці умови визначити неможливо, то амортизація нараховується із застосуванням прямолінійного методу. Обраний банком метод нарахування амортизації зазначається в його обліковій політиці. Нарухування амортизації здійснюється щомісяця.

Амортизація інших необоротних матеріальних активів нараховується за прямолінійним або кумулятивним методами.

Результат амортизації основних засобів і нематеріальних активів відображається за рахунками 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», 4409 «Знос основних засобів», 4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів».

Нараховану суму амортизації відносять на витрати відповідно звітного періоду і відображають в обліку таким бухгалтерським проведенням:

ДТ 7423 «Амортизація»

КТ 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»

4409 «Знос основних засобів»

4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів».

6. Облік вибуття необоротних активів

Об'єкти основних засобів і нематеріальних активів вилучаються з активів і відповідно списуються з балансу в таких випадках (рис. 22).

У випадку реалізації основних засобів і нематеріальних активів фінансовий результат від їх вибуття визначається як різниця між доходом від вибуття основних засобів і нематеріальних активів (за вирахуванням непрямих податків і витрат, пов'язаних із вибуттям) та їхньою залишковою вартістю.

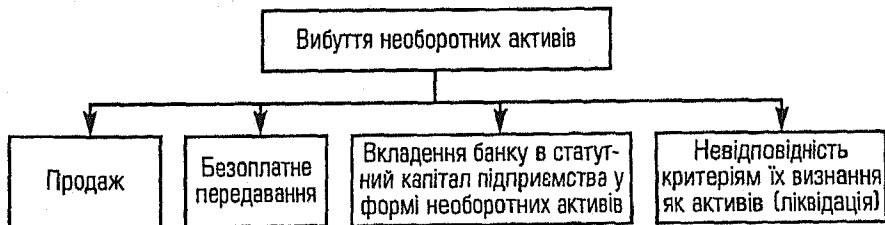

Рис. 22. Шляхи вибуття необоротних активів банку

Сума залишкової вартості об'єкта, що перевищує суму виручки від його реалізації, відображається за дебетом рахунка 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів», а сума виручки від реалізації, що перевищує залишкову вартість, за кредитом рахунка 6490 «Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів».

Бухгалтерські проведення, що виконуються у випадку реалізації основних засобів і нематеріальних активів, подано в таблиці.

Перевищення суми залишкової вартості об'єкта порівняно з сумою виручки від його реалізації	Перевищення суми виручки від реалізації порівняно з сумою залишкової вартості об'єкта
<p>ДТ Кореспондентський рахунок (або рахунок готівкових коштів) ДТ 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів» (або 4409 «Знос основних засобів», або 4509 «Знос інших необоротних нематеріальних активів»), ДТ 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів» КТ 4300 «Нематеріальні активи», (або 4400 «Основні засоби», або 4500 «Інші необоротні матеріальні активи»)</p>	<p>ДТ Кореспондентський рахунок (або рахунок готівкових коштів) ДТ 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів» (або 4409 «Знос основних засобів», або 4509 «Знос інших необоротних нематеріальних активів»), КТ 4300 «Нематеріальні активи», (або 4400 «Основні засоби», або 4500 «Інші необоротні матеріальні активи») КТ 6490 «Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів»</p>

Безоплатне передавання основних засобів і нематеріальних активів здійснюється аналогічно їх реалізації. Результат від безоплатного передавання визначається залежно від залишкової вартості об'єкта та його справедливої вартості на дату передавання. У випадку, коли справедлива вартість вища, ніж залишкова, результат не визнається. Якщо під час безоплатного передавання основних засобів і нематеріальних активів іншій організації їхня залишкова вартість перевищує справедливу, негативний результат від вибуття відображається за дебетом рахунка 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів».

Порядок безоплатного передавання необоротних активів між підвідомчими установами визначається банком самостійно. При цьому операції з безоплатного передавання та оприбуткування основних засобів і нематеріальних активів між підвідомчими устано-

вами відображається за рахунками 3902 «Розрахунки за коштами, що надані установам банку» (активний рахунок) і 3903 «Розрахунки за коштами, що отримані від установ банку» (пасивний рахунок).

Вкладення банку до статутного капіталу підприємств (господарських товариств) у формі основних засобів і нематеріальних активів відображається за справедливою вартістю переданих активів. Такі вкладення обліковуються за дебетом відповідних рахунків 3-го та 4-го класів як довгострокові вкладення з нефіксованим прибутком у портфелі банку на інвестиції, вкладення в асоційовані та дочірні компанії та кредитом рахунків 4300 «Нематеріальні активи», 4400 «Основні засоби», 4500 «Інші необоротні матеріальні активи».

Розгляньмо бухгалтерські проведення, що виконуються у випадку вкладень банку до статутного капіталу асоційованої фінансової установи у формі основних засобів (залишкова вартість об'єкта перевищує його справедливую вартість).

ДТ 4103 «Вкладення в асоційовані фінансові (небанківські) установи» – на суму справедливої вартості об'єкта

ДТ 4409 «Знос основних засобів» – на суму зносу об'єкта

ДТ 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів» – на суму перевищення залишкової вартості об'єкта над його справедливою вартістю

КТ 4400 «Основні засоби» – на суму первісної вартості об'єкта.

Необоротні активи, що були передані банком-учасником до статутного капіталу та повернені банком в натуральній формі під час ліквідації підприємства, відображаються в обліку за справедливою вартістю на дату повернення таким бухгалтерським проведенням:

ДТ 4400 «Основні засоби»

КТ 4103 «Вкладення в асоційовані фінансові (небанківські) установи».

Ліквідація основних засобів і нематеріальних активів здійснюється відповідно до чинного законодавства України. Порядок списання необоротних активів із балансу визначається обліковою політикою банку.

У випадку списання з балансу основних засобів виконуються такі бухгалтерські проведення:

• на суму зносу

ДТ 4409 «Знос основних засобів»

КТ 4400 «Основні засоби»;

- на суму залишкової вартості
ДТ 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів»
КТ 4400 «Основні засоби».

7. Облік гудвілу

Гудвіл – перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань на дату придбання.

Ідентифіковані активи й зобов'язання – активи й зобов'язання, що на дату придбання відповідають критеріям визнання статей балансу.

Гудвіл є перевагою, яку отримує банк-покупець у разі купівлі вже діючого банку порівняно зі створенням нового. Така перевага, зазвичай, пов'язана з наявністю постійних клієнтів, висококваліфікованого персоналу тощо.

Гудвіл відображається в обліку покупця і не може бути переданий або проданий.

Покупець обліковує придбані ідентифіковані активи та зобов'язання на дату придбання за їхньою справедливою вартістю. Одночасно обліковуються позитивні чи негативні значення гудвілу за результатами купівлі.

Гудвіл визнається тільки у випадках придбання ідентифікованих активів і зобов'язань за датою їх відображення в балансі.

Позитивний гудвіл виникає тоді, коли вартість гудвілу сплачується покупцем, тобто вартість придбання вища, ніж частка покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань. Він визнається активом і обліковується за рахунком 4321 «Гудвіл».

Розгляньмо облік позитивного гудвілу на прикладі.

Банк придбав ідентифікований актив за ціною 520 000 грн., справедлива вартість об'єкта складає 416 000 грн., 104 000 грн. – величина позитивного гудвілу.

У бухгалтерському обліку виконуються такі проведення:

- на суму платежу з придбання активу
ДТ 3511 «Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів» 520 000 грн.
КТ Кореспондентський рахунок 520 000 грн.

- на суму придбаного активу
ДТ Рахунки активів 416 000 грн.
КТ 3511 «Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів» 416 000 грн.
- на суму різниці між вартістю придбання та справедливою вартістю ідентифікованого активу
ДТ 4321 «Гудвіл» 104 000 грн.
КТ 3511 «Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів» 104 000 грн.

Позитивний гудвіл амортизується як інші статті нематеріальних активів. Із нарахуванням амортизації вартість гудвілу зменшується протягом строку корисного його використання, але не більше 20 років. Строк корисного використання гудвілу визначається з урахуванням прогнозованого строку діяльності банку; нормативно-правових актів або контрактів, що впливають на строк корисного використання; зміни попиту на роботи, послуги банку тощо.

Амортизація гудвілу відображається таким проведенням:

ДТ 7423 «Амортизація»

КТ 4321 «Гудвіл»

Негативний гудвіл не вводиться в ціну ідентифікованого активу чи зобов'язання з його придбанням і є сумою вартості частки покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань, що перевищує вартість придбання. Негативний гудвіл обліковується за пасивним рахунком 4320 «Негативний гудвіл».

Розгляньмо приклад.

Банк придбав ідентифіковані активи за ціною 600 000 грн., справедлива вартість об'єкта складає 720 000 грн., величина негативного гудвілу – 120 000 грн.

За цією операцією виконуються такі бухгалтерські проведення:

- на суму платежу з придбання активу
ДТ 3511 «Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів» 600 000 грн.
КТ Кореспондентський рахунок 600 000 грн.
- на суму придбаного активу
ДТ Рахунки активів 600 000 грн.
КТ 3511 «Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів» 600 000 грн.
- на суму різниці між справедливою вартістю активів і вартістю їх придбання
ДТ Рахунки активів 120 000 грн.
КТ 4320 «Негативний гудвіл» 120 000 грн.

Якщо діяльність придбаного банку прогнозується у майбутньому без збитків, то вартість негативного гудвілу визнається доходом у сумі:

- яка не перевищує справедливої вартості придбаних нематеріальних активів, – рівномірно протягом строку корисного використання придбаних необоротних активів, що залишився;
- яка перевищує справедливу вартість придбаних нематеріальних активів, – у період придбання.

Якщо діяльність придбаного банку в майбутньому прогнозується зі збитками, то вартість негативного гудвілу визнається доходом рівномірно протягом періоду утворення таких збитків. При цьому виконується такий бухгалтерський запис:

ДТ 4320 «Негативний гудвіл»

КТ 6499 «Інші доходи».

8. Інвентаризація основних засобів і нематеріальних активів, відображення в обліку результатів інвентаризації

Інвентаризація необоротних активів проводиться банками з дотриманням вимог Інструкції по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 11.08.94 р. № 69 (із змінами).

Порядок проведення інвентаризації є таким. Основні засоби та нематеріальні активи реєструються в інвентаризаційних описах. Після звіряння даних описів із даними обліку встановлюються розбіжності, причини яких з'ясовуються. Під час інвентаризації нематеріальних активів їх наявність встановлюється за документами, що були підставою для оприбуткування, а також за документами, якими оформлені майнові права.

До окремих інвентаризаційних описів вносяться основні засоби, що перебувають у лізингу, на ремонті тощо. Їх наявність встановлюється за даними актів, накладних, квитанцій та інших документів, які свідчать про приймання зазначеного майна іншими підприємствами. На основні засоби й нематеріальні активи, що не є придатними для використання, складають окремі інвентаризаційні описи, які використовуються для складання актів на списання.

Результати інвентаризації відображаються в протоколі засідання інвентаризаційної комісії, який розглядається і затверджується керівником банку у п'ятиденний термін.

Затверджені результати інвентаризації повинні бути відображені в обліку та звітності того місяця, в якому проводилася інвентаризація, але не пізніше грудня звітного року.

Завдяки інвентаризації можуть бути виявлені розходження між даними обліку і фактичною наявністю необоротних активів банку двох видів: надлишки необоротних активів або нестачі та втрати від їх псування.

Основні засоби та нематеріальні активи, що виявлені у надлишку, підлягають оприбуткуванню з віднесенням оприбуткованих сум на доходи банку. При цьому здійснюється таке бухгалтерське проведення:

- ДТ 4300 «Нематеріальні активи»
- 4400 «Основні засоби»
- 4500 «Інші необоротні матеріальні активи»
- КТ 6499 «Інші доходи».

Нестачі та втрати від псування необоротних активів до встановлення осіб, які мають їх відшкодувати, відображаються за позабалансовими рахунками. Вартість утрачених необоротних активів при цьому списується на витрати звітного періоду.

Після встановлення осіб, які мають відшкодувати збитки, належна до відшкодування сума зараховується до дебіторської заборгованості та визнається у складі доходів звітного періоду.

Схему бухгалтерських проведення, що виконуються у випадку виявлення нестач основних засобів банку, наведено в таблиці.

Зміст операції	Бухгалтерські проведення
Списання вартості повністю втрачених основних засобів з балансу	ДТ 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів» ДТ 4409 «Знос основних засобів» КТ 4400 «Основні засоби»; одночасно: ДТ 9617 «Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами» КТ 9910 «Контррахунки для рахунків розділів 96–98»
Встановлення осіб, які мають відшкодувати збитки	ДТ 3552 «Нестачі та інші нарахування на працівників банку» КТ 6499 «Інші доходи»; одночасно: ДТ 9910 «Контррахунки для рахунків розділів 96–98» КТ 9617 «Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами»

Зміст операції	Бухгалтерські проведення
Відшкодування винною особою вартості основних засобів	ДТ Кореспондентський рахунок або рахунок готівкових коштів КТ 3552 «Нестачі та інші нарахування на працівників банку»
Визнання невідшкодованої частини збитків сумнівною заборгованістю	ДТ 3580 «Сумнівна дебіторська заборгованість» КТ 3552 «Нестачі та інші нарахування на працівників банку»; одночасно формується резерв на суму сумнівної дебіторської заборгованості: ДТ 7705 «Відрахування в резерв під можливі втрати за дебіторською заборгованістю та іншими активами банку» КТ 3590 «Резерви на можливі втрати за сумнівною дебіторською заборгованістю»
Визнання дебіторської заборгованості безнадійною	ДТ 3590 «Резерви на можливі втрати за сумнівною дебіторською заборгованістю» КТ 3580 «Сумнівна дебіторська заборгованість»; одночасно: ДТ 9617 «Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами» КТ 9910 «Контррахунки для рахунків розділів 96–98»

Основні терміни і поняття

Основні засоби, нематеріальний актив, необоротні активи, визнання активів, первісна вартість активів, справедлива вартість активів, ринкова вартість капітальні інвестиції, поліпшення основних засобів, удосконалення нематеріальних активів, переоцінювання необоротних активів, залишкова вартість, активний ринок, амортизація, строк корисного використання, методи нарахування амортизації, вибуття необоротних активів, безоплатне передавання необоротних активів, ліквідація необоротних активів, гудвіл, ідентифіковані активи та зобов'язання, позитивний гудвіл, негативний гудвіл, інвентаризація основних засобів і нематеріальних активів, результати інвентаризації.

Законодавчі та нормативні акти

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби».
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи».
3. Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахун-

ків, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 11.08.1994 р. № 69 (із змінами).

4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (із змінами та доповненнями).

5. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 11.12.2000 р. № 475 (із змінами та доповненнями).

6. План рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджений постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (із змінами та доповненнями).

7. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте умови й порядок визнання основних засобів і нематеріальних активів за балансом банку.

2. У чому полягає відмінність у порядку обліку придбаних і створених необоротних активів банку?

3. Охарактеризуйте поняття справедливої вартості необоротних активів. У чому полягає відмінність між первісною та справедливою вартістю активів?

4. Як відображаються в бухгалтерському обліку витрати, пов'язані з поліпшенням основних засобів? Які статті відносять до складу таких витрат?

5. У яких випадках здійснюється переоцінювання необоротних активів банку? Охарактеризуйте порядок відображення в обліку дооцінювань залишкової вартості основних засобів.

6. Назвіть бухгалтерські проведення, які виконуються з уцінюванням об'єкта основних засобів, за яким проводилися попередні дооцінювання.

7. Охарактеризуйте порядок нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів банку. Як відображаються в обліку нараховані суми амортизації?

8. Назвіть відмінності у відображенні в обліку продажу та безоплатного передавання необоротних активів. Як визначається залишкова вартість об'єкта необоротних активів?

9. Яким є порядок списання основних засобів і нематеріальних активів з балансу банку? Розгляньте на прикладі бухгалтерські проведення, що виконуються у випадку ліквідації об'єкта основних засобів. Умова прикладу: первісна вартість об'єкта – 2800 грн., сума нарахованого зносу – 2400 грн.

10. Обґрунтуйте необхідність обліку гудвілу за балансом банку-покупця. У чому полягає відмінність між позитивним і негативним гудвілом?

11. Назвіть бухгалтерські проведення, які виконуються в разі придбання ідентифікованих активів, за якими визнається позитивний гудвіл. Яким є порядок амортизації позитивного гудвілу?

12. Охарактеризуйте порядок обліку виявлених завдяки інвентаризації повністю втрачених основних засобів. Як здійснюється відшкодування збитків у зазначеному випадку?

Тема 13. ОБЛІК ДОХОДІВ, ВИТРАТ І ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Питання до розгляду

1. Сутність і класифікація доходів і витрат комерційного банку.
2. Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат як базовий принцип їх обліку. Визнання доходів і витрат.
3. Характеристика рахунків, що служать для обліку доходів і витрат банку.
4. Облік процентних доходів і витрат.
5. Облік комісійних доходів і витрат.
6. Облік інших статей доходів (витрат) за операційною діяльністю банку.
7. Облік загальних адміністративних витрат і результатів діяльності комерційного банку.

1. Сутність і класифікація доходів і витрат комерційного банку

Доходи і витрати комерційного банку є похідними об'єктами обліку, що виникають як результат здійснення певних банківських операцій, пов'язаних із виконанням зобов'язань (отриманням послуг) і розміщенням активів (наданням послуг).

Доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що ведуть до збільшення власного капіталу (за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків акціонерів).

Витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками).

Класифікація доходів і витрат комерційних банків може здійснюватися за низкою критеріїв. З метою формування фінансової звітності є доцільним розмежовувати доходи і витрати, отримані в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності банку, класифікацію яких подано нижче (рис. 23).

Доходи і витрати банку групуються за відповідними статтями у «Звіті про фінансові результати».

Оскільки операційна діяльність є основним видом діяльності комерційного банку, а доходи і витрати отримані за цим видом діяльності, мають найбільшу питому вагу в структурі доходів і

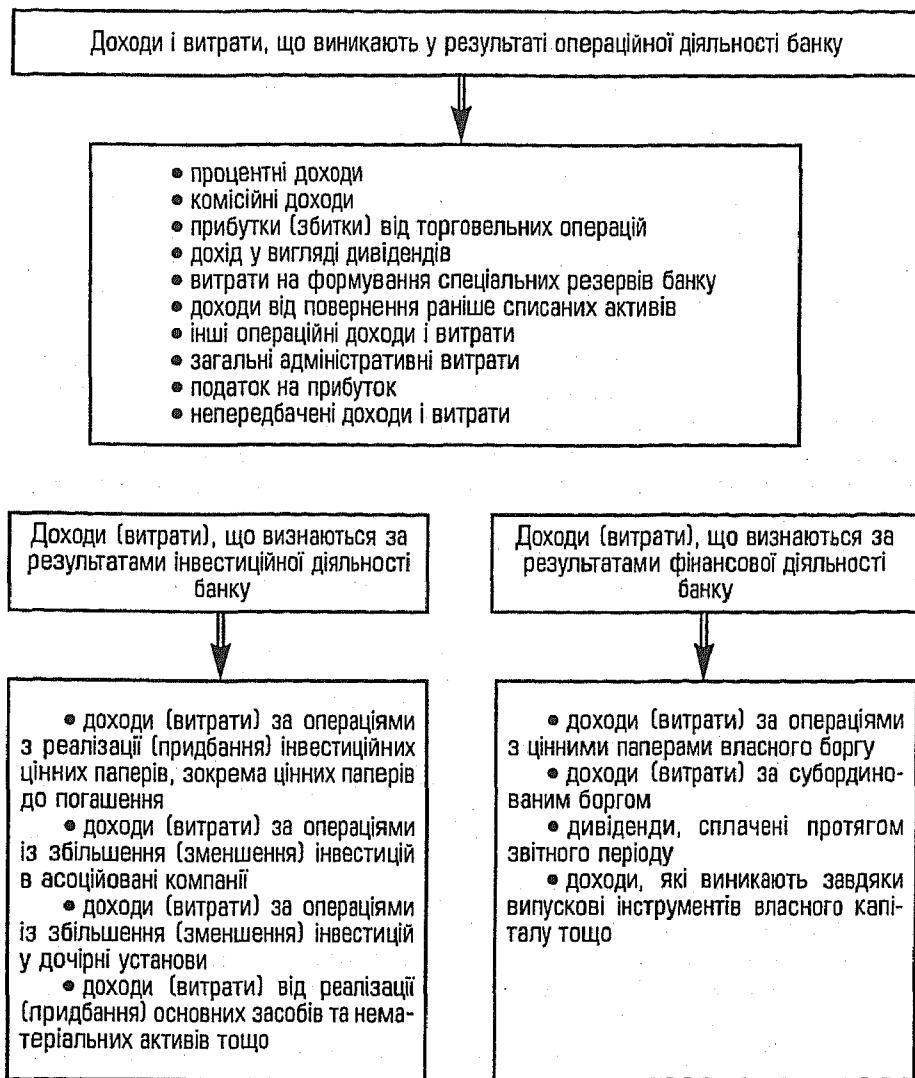

Рис. 23. Класифікація доходів і витрат банку

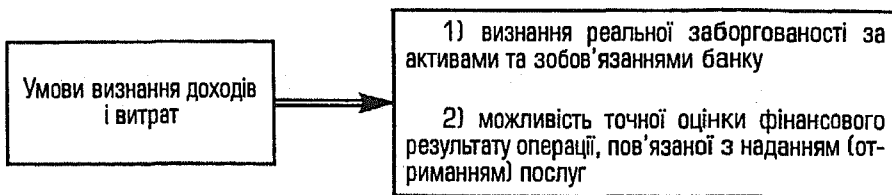
витрат банку, в подальшому, під час розгляду методики обліку вказаних статей, особливу увагу буде приділено саме облікові доходів і витрат за результатами операційної діяльності банку.

2. Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат як базовий принцип їх обліку. Визнання доходів і витрат

Облік доходів і витрат комерційних банків здійснюється згідно з Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженими постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255. Вказаний нормативний акт регламентує порядок ведення фінансового обліку доходів і витрат банку і ґрунтується на принципі нарахування і відповідності доходів і витрат та принципі обачності.

Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат полягає в тому, що всі доходи і витрати установи банку, що їх відносять до звітного періоду, мають відобразитися в обліку в цьому ж періоді незалежно від того, коли фактично були отримані чи сплачені кошти за ними. При цьому фінансовий результат звітного періоду визначається зіставленням доходів звітного періоду з витратами, здійсненими для отримання цих доходів.

Згідно з цим принципом доходи і витрати банку визнаються за таких умов.

Доходи і витрати визнаються за кожним видом діяльності банку: операційної, інвестиційної, фінансової.

При цьому, згідно з чинними нормативними актами, критерії визнання доходів і витрат застосовуються окремо до кожної операції банку. Зокрема:

1. Доходи, отримані завдяки використанню активів банку іншими сторонами, визнаються у вигляді процентів, роялті та дивідендів.

Проценти визнаються у тому звітному періоді, до якого вони належать.

Роялті – платежі за використання нематеріальних активів банку – визнаються за принципом нарахування згідно з економічним змістом відповідної угоди.

Дивіденди визнаються у періоді ухвалення рішення про їх виплату. Умовою визнання процентів і роялті є ймовірність отримання банком економічної вигоди, а дивідендів – достовірно оцінений дохід.

2. За операціями з торгівлі фінансовими інструментами прибутки і збитки визнаються за таких умов:

- покупцеві передано ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на активи;
- банк не здійснює подальшого управління та контролю за реалізованими активами;
- сума доходу може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод банку;
- витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

3. Витрати на придбання і створення активу, які не можуть бути визнані активом, визнаються витратами.

Не визнаються доходами:	Не визнаються витратами:
<p>надходження від інших осіб:</p> <ul style="list-style-type: none"> • сума завдатку під заставу або в погашення кредиту, якщо це передбачено відповідним договором; • сума надходжень за договором комісії, агентським та аналогічним договором на користь комітента, принципала тощо; • сума авансу в рахунок попередньої оплати послуг, товарів тощо; • надходження, що належать іншим особам; • надходження від первинного розміщення цінних паперів; • сума податку на додану вартість, інших податків і обов'язкових платежів, що підлягають перерахуванню до бюджету й позабюджетних фондів.	<ul style="list-style-type: none"> • платежі за договорами комісії, агентськими угодами та іншими аналогічними договорами на користь комітента, принципала тощо; • попередня (авансова) оплата товарів, робіт, послуг; • погашення одержаних кредитів, повернення депозитів тощо; • витрати, які відображаються зменшенням власного капіталу відповідно до чинного законодавства України.

Дохід також не визнається, якщо здійснюється обмін активами, які є подібними за призначенням і мають однакову справедливую вартість.

Загалом доходи визнаються в бухгалтерському обліку в сумі справедливої вартості активів, які отримані або підлягають отриманню.

Якщо дохід від надання послуг не може бути достовірно оцінений, то він визнається й відображається в бухгалтерському обліку

в розмірі здійснених витрат, що підлягають відшкодуванню. У цьому випадку принцип нарахування й відповідності доходів і витрат застосовується в межах принципу обачності.

Принцип обачності полягає в застосуванні в бухгалтерському обліку методів оцінювання, які мають запобігати заниженню оцінки зобов'язань і витрат та завищенню оцінки активів і доходів банку.

Витрати, що їх неможливо прямо пов'язати з доходом певного періоду, відображаються у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені.

Якщо доходи чи витрати отримано або сплачено на дату балансу, то банк може не відображати їх за рахунками нарахованих доходів і витрат. У цьому випадку банк повинен застосувати відповідний внутрішній контроль за нарахованими та отриманими доходами.

Кожен вид доходу і витрат відображається в бухгалтерському обліку окремо. Статті доходів і витрат не згортаються у фінансовій звітності, за винятком статей, пов'язаних із хеджуванням, або активами й зобов'язаннями, стосовно яких є юридичне право на таке згортання та якщо це передбачено відповідними положеннями (стандартами) з бухгалтерського обліку.

Визнані банком доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку із застосуванням принципу нарахування та згідно з прийнятою обліковою політикою.

3. Характеристика рахунків, що служать для обліку доходів і витрат банку

Усі доходи і витрати банку відображаються в бухгалтерському обліку за рахунками класів 6-го «Доходи» і 7-го «Витрати» незалежно від порядку їх оподаткування.

Рахунки доходів є рахунками пасивними, за винятком рахунків результатів від торговельних операцій та рахунків процентних доходів за цінними паперами. Останні за характеристикою – активно-пасивні рахунки, що зумовлено економічним змістом їх об'єктів обліку. За кредитом рахунків 6-го класу відображаються суми доходів, які належать до звітного періоду; за дебетом – суми зменшення доходів або суми збитків, що виникають за торговельними операціями, а також суми, що списуються під час зарахування результатів роботи банку за звітний рік, які обліковуються за рахунком 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження» або 5041 «Збиток звітного року, що очікує затвердження».

Рахунки витрат за характеристикою є активними, за винятком активно-пасивних рахунків відрахувань до резервів, процентних витрат за строковими коштами клієнтів, процентних витрат за цінними паперами власного боргу та рахунка 7900 «Податок на прибуток», що також за характеристикою є активно-пасивним рахунком. За дебетом рахунків 7-го класу проводяться суми витрат, а за кредитом – суми зменшення витрат і списуються суми витрат під час формування результату роботи банку за звітний рік, який зараховується на рахунки 5040 або 5041.

Банки самостійно визначають порядок формування аналітичних рахунків за балансовими рахунками класів 6-го і 7-го та їх детальну характеристику відповідно до затвердженої облікової політики банку.

Облік нарахованих доходів і витрат та фактично отриманих доходів або сплачених витрат здійснюється на розсуд банку на окремих аналітичних рахунках у межах рахунків 6-го і 7-го класів.

Облік нарахованих доходів і витрат здійснюється за відповідними рахунками класів 1-го, 2-го та 3-го у кореспонденції з рахунками 6-го і 7-го класів.

Рахунки з обліку нарахованих доходів і витрат протягом місяця можуть мати характеристику активно-пасивних, але на перше число місяця – лише активні або пасивні відповідно.

Отримані доходи та здійснені витрати, що належать до майбутніх періодів, обліковуються за рахунками 3600 «Доходи майбутніх періодів» (рахунок пасивний) та 3500 «Витрати майбутніх періодів» (рахунок активний).

У разі непогашених боржником заборгованості за нарахованими доходами у строк, передбачений угодою, наступного робочого дня неоплачена сума обліковується за відповідними рахунками з обліку прострочених нарахованих доходів 1-го, 2-го та 3-го класів.

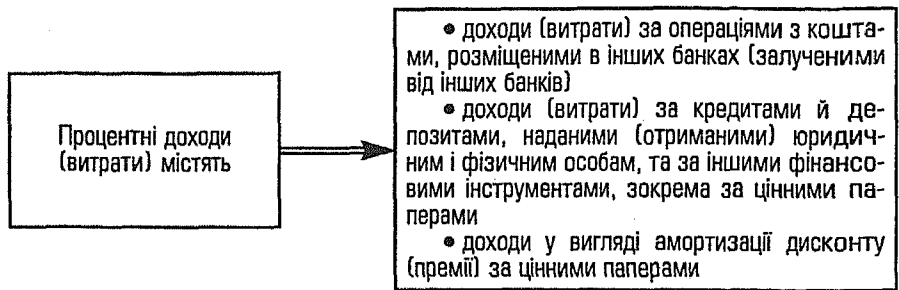
Якщо банк не має впевненості в погашенні заборгованості за основним боргом і процентами через ненадійний фінансовий стан боржника, то така заборгованість за нарахованими доходами має бути визнана й відображена в обліку як сумнівна щодо отримання (рахунки 1780 «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями», 2480 «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами», 3589 «Сумнівна заборгованість за іншими нарахованими доходами»).

4. Облік процентних доходів і витрат

Процентні доходи і витрати – операційні доходи і витрати, отримані (сплачені) банком за використання коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані банкові (залучені банком), суми яких обчислюються пропорційно часу й сумі активу або зобов'язання.

Умови нарахування і сплати доходів і витрат, а також неустойки в разі несвоечасного виконання боржником зобов'язання, зазначаються в договорі між банком і контрагентом згідно з вимогами законодавства України та нормативно-правових актів НБУ.

Розрахунковий період для нарахування процентних доходів чи витрат обумовлюється договором відповідно до вимог законодавства України.

Процентні доходи та витрати, а також прирівняні до них комісії, обліковуються регулярно не рідше одного разу на місяць, незалежно від періодичності розрахунків за контрактами.

Прирівняні до процентів комісії – це комісії, які обчислюються аналогічно процентам, тобто пропорційно часу і сумі активу чи зобов'язання.

Для розрахування розміру процентних доходів і витрат важливе значення має метод нарахування процентів (прості, складні проценти), а також метод визначення кількості днів для розрахунку процентів.

Застосовуються такі методи визначення кількості днів для розрахування процентів.

Метод «факт/факт»	Метод «факт/360»	Метод «30/360»
При розрахунку враховується фактична кількість днів у місяці та році	При розрахунку враховується фактична кількість днів у місяці, але умовна в році – 360 днів	При розрахунку враховується умовна кількість днів у місяці – 30, у році – 360 днів

При розрахунку процентів дати початку й закінчення угоди визнаються як дати валютування. При цьому враховується перший день і не враховується останній день угоди.

Відображення в обліковій системі банку процентних доходів і витрат здійснюється таким чином.

Зміст операції	Бухгалтерські проведення	
	за рахунками доходів	за рахунками витрат
Нарахування доходів (витрат)	ДТ Нараховані доходи КТ Доходи	ДТ Витрати КТ Нараховані витрати
Отримання (сплата) коштів за нарахованими статтями	ДТ Рахунки для обліку грошових коштів* КТ Нараховані доходи	ДТ Нараховані витрати КТ Рахунки для обліку грошових коштів*
Отримання (сплата) доходів чи витрат, за якими визнання доходу (витрат) і надходження (сплата) коштів відбувається на дату балансу	ДТ Рахунки для обліку грошових коштів* КТ Доходи	ДТ Витрати КТ Рахунки для обліку грошових коштів*
Неотримання платежу в обумовлений угодою термін (проведення виконується наступного робочого дня)	ДТ Прострочені нараховані доходи КТ Нараховані доходи	—
Погашення контрагентом заборгованості за нарахованими доходами, що обліковуються на рахунках прострочених нарахованих доходів	ДТ Рахунки для обліку грошових коштів* КТ Прострочені нараховані доходи	—

* Рахунки для обліку грошових коштів — це рахунки, що служать для обліку готівки в касах банків, кореспондентські рахунки банків і поточні рахунки контрагентів банку

Заборгованість за нарахованими доходами визнається сумнівною щодо отримання за умови визнання основного боргу сумнівним, і, навпаки, в разі визнання нарахованих доходів сумнівними щодо отримання сума основного боргу теж має визнаватися в бухгалтерському обліку сумнівною.

Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами відображається за відповідними рахунками для обліку цього виду сумнівної заборгованості 1-го, 2-го та 3-го класів Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. При цьому виконуються такі бухгалтерські проведення.

Зміст операції	Бухгалтерські проведення
Визнання заборгованості за нарахованими доходами сумнівною щодо отримання	ДТ Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами КТ Прострочені нараховані доходи або Нараховані доходи
Погашення контрагентом сумнівної заборгованості за нарахованими доходами	ДТ Рахунки для обліку грошових коштів КТ Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами

Подальше нарахування доходів за операціями, за якими визнана сумнівна заборгованість за нарахованими доходами, відображається в бухгалтерському обліку за позабалансовими рахунками.

Під прострочену та сумнівну заборгованість за нарахованими доходами банки здійснюють формування резервів за рахунок витрат.

Для формування резервів виконується таке бухгалтерське проведення:

ДТ 7720 «Відрахування в резерви під сумнівну заборгованість за нарахованими доходами»

КТ 1790 «Резерви під сумнівну заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями», 2490 «Резерви під сумнівну заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами», 3599 «Резерви під сумнівну заборгованість за іншими нарахованими доходами».

Сторнування (зменшення) суми сформованих резервів під сумнівну заборгованість за нарахованими доходами виконується в разі часткового або повного погашення контрагентом сумнівної заборгованості за нарахованими процентними доходами та прирівняними до них комісіями і відображається таким проведенням:

ДТ 1790 «Резерви під сумнівну заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями», 2490 «Резерви під сумнівну заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами», 3599 «Резерви під сумнівну заборгованість за іншими нарахованими доходами»

КТ 7720 «Відрахування в резерви під сумнівну заборгованість за нарахованими доходами».

За рахунок сформованих резервів здійснюється списання заборгованості за нарахованими доходами як безнадійної щодо отримання, і подальший її облік ведеться позабалансово.

Згідно з принципом нарахування проценти і прирівняні до них

комісії, отримані або сплачені авансом, не можуть бути відображені в обліку як доходи чи витрати того звітного періоду, в якому вони були отримані (сплачені). Тому на дату отримання (сплати) коштів авансом виконуються бухгалтерські проведення:

в разі отримання коштів:

- Д^Т Рахунки для обліку грошових коштів
- К^Т Доходи майбутніх періодів;

за сплати коштів:

- Д^Т Витрати майбутніх періодів
- К^Т Рахунки для обліку грошових коштів.

Наприкінці кожного звітного періоду на суму доходів чи витрат, сплачених авансом, що належать до цього звітного періоду, виконується таке проведення:

за доходами:

- Д^Т Доходи майбутніх періодів
- К^Т Доходи;

за витратами:

- Д^Т Витрати
- К^Т Витрати майбутніх періодів.

На розмір процентних доходів і витрат банку впливають також суми амортизації дисконту і премії за операціями з борговими цінними паперами.

Дисконт за операціями з борговими цінними паперами – це різниця між номінальною вартістю цінного папера та його ринковою вартістю (вартістю придбання), якщо ринкова вартість нижча за номінальну.

Премія за операціями з борговими цінними паперами – це перевищення ринкової вартості (вартості придбання) цінного папера над його номінальною вартістю.

Відображення в бухгалтерському обліку доходів і витрат за операціями з цінними паперами, зокрема амортизація дисконту і премії за ними, здійснюється згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами установ комерційних банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 30.12.1997 р. № 466 (із змінами).

Дисконт і премія за цінними паперами амортизуються рівними сумами, які розраховуються таким чином, щоби на дату погашення цінного папера дисконт або премія за ним були повністю амортизовані. Нижче проілюстровано вплив сум амортизації дисконту і премії на розмір процентних доходів і витрат банку за цінними паперами.

Процентний дохід за цінними паперами в портфелі банку

Сума амортизації дисконту за борговими цінними паперами в портфелі банку «+»

Сума амортизації премії за борговими цінними паперами в портфелі банку «-»

Процентні витрати за цінними паперами власного боргу, які емітовані банком

Сума амортизації дисконту за цінними паперами власного боргу, які емітовані банком «+»

Сума амортизації премії за цінними паперами власного боргу, які емітовані банком «-»

5. Облік комісійних доходів і витрат

Комісійні доходи і витрати – операційні доходи і витрати за наданими (отриманими) послугами, сума яких обчислюється пропорційно сумі активу або зобов'язання чи є фіксованою; в окремих випадках суми їх можуть обчислюватися пропорційно часові та сумі зобов'язання.

До комісійних доходів (витрат) належить плата:

- за розрахунково-касове обслуговування
- за операціями на валютному ринку з купівлі-продажу іноземної валюти для власних потреб і клієнтів
- за операціями з цінними паперами від імені третіх осіб
- за зберігання та управління цінними паперами
- за відкриття рахунків
- за здійснення переказів
- за позабалансовими операціями тощо

Методика обліку комісійних доходів і витрат визначається видом комісії. При цьому комісії, сплачені та отримані банком, класифікуються таким чином:

- комісії за одноразові послуги;
- комісії за послуги з обов'язковим результатом;
- комісії за неперервними послугами;
- комісії за послуги, що надаються поетапно.

Усі названі вище комісії, крім комісій за одноразові послуги, відображаються в обліку за принципом нарахування та відповідності доходів і витрат.

Комісії за одноразові послуги можуть визнаватися без відображення за рахунками нарахованих доходів (витрат), якщо кошти отримано або сплачено у звітному періоді, в якому послуги фактично надаються (отримуються). Прикладом таких комісій є комісії за послуги обміну валют. З отриманням комісійних доходів за одноразові послуги виконується бухгалтерське проведення:

- Д^Т Рахунки для обліку грошових коштів
- К^Т Доходи.

За сплати витрат:

- Д^Т Витрати
- К^Т Рахунки для обліку грошових коштів.

Комісії за послуги з обов'язковим результатом – це комісії за послуги, які надаються протягом визначеного періоду і вважаються завершеними тільки після закінчення цього періоду за умови досягнення результату, передбаченого угодою.

До них належать комісії за деякі консультаційні послуги, навчання тощо. Вказані доходи й витрати відображаються в обліку за фактом надання послуги або за фактом досягнення визначеного угодою результату.

На дату оформлення документа, який підтверджує надання банком послуги, виконується проведення:

- Д^Т Нараховані доходи
- К^Т Доходи.

З отриманням банком послуги:

- Д^Т Витрати
- К^Т Нараховані витрати.

З отриманням платежу за наданою послугою бухгалтерські проведення будуть такими:

- Д^Т Рахунки для обліку грошових коштів
- К^Т Нараховані доходи.

За сплати коштів за отриманою послугою:

- Д^Т Нараховані витрати
- К^Т Рахунки для обліку грошових коштів.

З метою забезпечення відповідності доходів і витрат, що безпосередньо пов'язані з наданням банком послуги з обов'язковим результатом, до досягнення цього результату понесені витрати відображаються в обліку так.

На дату їх сплати:

- ДТ Витрати майбутніх періодів
- КТ Рахунки для обліку грошових коштів.

На дату оформлення документа, що підтверджує надання послуги (за цією датою нараховуються доходи за послугою, з надання якої банк зазнає витрат):

- ДТ Витрати
- КТ Витрати майбутніх періодів.

Комісії за безперервними послугами – це комісії за послугами, які надаються протягом усього терміну дії угоди.

До таких комісій належать комісії за інкасаторські послуги, розрахунково-касове обслуговування тощо.

Доходи (витрати) за неперервними послугами визнаються щомісяця протягом усього строку дії угоди про надання (отримання) послуг і відображаються в бухгалтерському обліку за принципом нарахування. При їх нарахуванні виконуються такі бухгалтерські проведення.

За рахунками доходів:

- ДТ Нараховані доходи
- КТ Доходи;

за рахунками витрат:

- ДТ Витрати
- КТ Нараховані витрати.

За датою розрахунку, обумовленою в угоді, фактичне надходження чи сплата коштів відображаються в обліку таким чином.

Надходження коштів за надану банком послугу:

- ДТ Рахунки для обліку грошових коштів
- КТ Нараховані доходи;

сплата коштів за отриману банком послугу:

- ДТ Нараховані витрати
- КТ Рахунки для обліку грошових коштів.

Комісії за послуги, що надаються поетапно, враховуються у рамках кожного етапу в міру реалізації угоди. Прикладом таких комісій можуть служити комісії за надання консультацій, які згідно з угодами надаються поетапно.

Порядок обліку даних комісій є аналогічним облікові комісій за неперервні послуги. При цьому нарахування доходів чи витрат здійснюється від дати оформлення документа, який підтверджує надання чи отримання послуги.

6. Облік інших статей доходів (витрат) за операційною діяльністю банку

Прибутки (збитки) від торговельних операцій є результатом від операцій з купівлі-продажу різних фінансових інструментів.

Вказані прибутки чи збитки можна класифікувати таким чином (рис. 24).

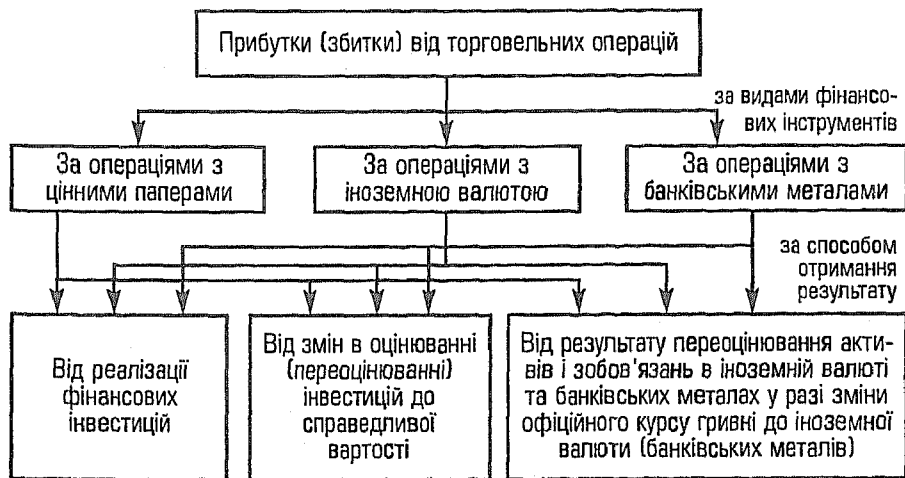

Рис. 24. Прибутки (збитки) від торговельних операцій банку

Прибутки чи збитки від торговельних операцій обліковуються за рахунками 620-ї групи «Результат від торговельних операцій» за видами фінансових інструментів. За характеристикою рахунки вказаної групи є активно-пасивними. Прибуток від торгівлі фінансовими інструментами відображається за кредитом відповідних рахунків, а збиток – за дебетом. Сальдо названих рахунків показує загальний результат від торгівлі відповідним фінансовим інструментом.

Результати від торговельних операцій банку обліковуються за датою їх виникнення без відображення за рахунками нарахованих доходів чи витрат.

Дохід у вигляді дивідендів – дохід, який виникає завдяки використанню банком цінних паперів із нефіксованим прибутком.

Вказаний дохід визнається за фактом ухвалення емітентом цінних паперів рішення про виплату дивідендів. Його облік здійс-

нюється за принципом нарахування та відповідності доходів і витрат.

Витрати на формування спеціальних резервів банку – це витрати на покриття можливих збитків від зменшення корисності активів банку та списання безнадійних активів.

Порядок обліку відрахувань в резерви регулюється Правилами бухгалтерського обліку формування і використання резервів у банках України, затвердженими постановою Правління НБУ від 11.07.2001 р. № 268. За рахунок витрат формуються тільки спеціальні резерви банку. Усі рахунки 77-го розділу «Відрахування в резерви» є рахунками активно-пасивними. За дебетом указаних рахунків відображаються операції з формування та збільшення спеціальних резервів, за кредитом – сторнування (зменшення) розрахункового розміру створених резервів.

Доходи від повернення раніше списаних активів – кошти, що надійшли для погашення заборгованості, визнаної банком безнадійною щодо отримання.

Такі доходи відображаються в обліку за датою їх отримання. Якщо вказані доходи було сплачено в тому ж звітному періоді, в якому вони списувалися з балансу, з їх поверненням кошти спрямовуються на зменшення резервів, за рахунок яких проводилося списання. Якщо сплату доходів здійснено в наступному звітному періоді, то отримані суми визнаються доходами вказаного періоду і зараховуються в кредит рахунка 6717 «Повернення раніше списаних безнадійних доходів минулих років». Одночасно надходження від повернення раніше списаних активів списуються з позабалансових рахунків групи 960 «Не сплачені в строки доходи».

Інші операційні доходи і витрати – доходи і витрати від операцій, не пов'язаних з інвестиційною і фінансовою діяльністю, а також ті, що не внесені у названі вище групи операційних доходів і витрат.

До них належать:

- доходи (витрати) від оперативного лізингу (оренди);
- витрати на інкасацію;
- неустойки (штрафи, пені), отримані або сплачені за банківськими операціями, інше.

Порядок обліку кожного виду інших операційних доходів і витрат банку визначається їхнім економічним змістом.

Доходи і витрати за операціями з лізингу (оренди) необоротних активів визнаються й відображаються в обліку згідно з Інструк-

цією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 11.12.2000 р. № 475 (із змінами і доповненнями).

Податок на прибуток – операційні витрати банку, пов’язані зі сплатою податку відповідно до чинного законодавства України та з урахуванням вимог Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку щодо визнання відстрочених податкових зобов’язань і податкових активів.

Податок на прибуток банку обліковується за рахунком 7900 «Податок на прибуток». Згідно зі змінами до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженими постановою Правління НБУ від 19 березня 2003 р. № 120, змінено характеристику рахунка 7900 «Податок на прибуток» з активного на активно-пасивний. Така зміна зумовлена необхідністю коригування раніше визнаних у балансі банку відстрочених податкових активів і зобов’язань.

Непередбачені доходи (витрати) виникають унаслідок надзвичайних подій, мають одноразовий характер, не повторюються за сутністю та визнаються за фактом події.

До непередбачених доходів (витрат) належать втрати від стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо; суми страхового відшкодування на покриття втрат від надзвичайних ситуацій. Облік указаних статей ведеться за датою їх виникнення без відображення за рахунками нарахованих доходів чи витрат.

7. Облік загальних адміністративних витрат і результатів діяльності комерційного банку

Загальні адміністративні витрати – це операційні витрати, пов’язані із забезпеченням діяльності банків.

Вони мають значну питому вагу в структурі витрат банку, є неоднорідними за економічним змістом, тому порядок їх обліку потребує окремого розгляду.

До таких витрат належать:

- витрати на утримання персоналу (заробітна плата, витрати на соціальне забезпечення, обов’язкові нарахування, страхування, додаткові виплати, премії, навчання тощо);
- амортизація необоротних активів;

- витрати на утримання та експлуатацію основних засобів і нематеріальних активів (ремонт), інші експлуатаційні витрати (комунальні послуги, охорона тощо);

- гонорари за професійні послуги (юридичні, аудиторські тощо);

- витрати на зв'язок (поштові, телефонні, факс тощо);

- сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток та інші витрати, спрямовані на обслуговування та управління банком.

Відображення в бухгалтерському обліку витрат на утримання персоналу банки здійснюють відповідно до вимог чинного законодавства України та облікової політики банку. При цьому виконуються такі основні бухгалтерські проведення.

Зміст операції	Бухгалтерські проведення
Нарахування заробітної плати (премії, матеріальної допомоги, інших виплат)	ДТ 7400 «Основна і додаткова заробітна плата» 7403 «Матеріальна допомога та інші соціальні виплати» 7409 «Інші витрати на утримання персоналу» 3559 «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами» КТ 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»
Виплата заробітної плати (премії, матеріальної допомоги, інших виплат)	ДТ 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою» КТ 1001 «Банкноти та монети в касі банку» або 2620 «Поточні рахунки фізичних осіб»
Нарахування відпускних	ДТ 7400 «Основна і додаткова заробітна плата» (на суму, що належить до поточного місяця) 3500 «Витрати майбутніх періодів» 3559 «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами» КТ 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою» (на суму, що належить до поточного місяця) 3654 «Нараховані відпускні до оплати» 3658 «Забезпечення оплати відпусток» (на суму нарахованого забезпечення майбутніх виплат)

Зміст операції	Бухгалтерські проведення
На суму визнаних у звітному місяці відпускних (за умови створення банком забезпечення під відпускні)	ДТ 3658 «Забезпечення оплати відпусток» КТ 3654 «Нараховані відпускні до оплати»
Виплата відпускних	ДТ 3658 «Нараховані відпускні до оплати» КТ 1001 «Банкноти та монети в касі банку» або 2620 «Поточні рахунки фізичних осіб»
Нарахування податків і обов'язкових зборів, пов'язаних з оплатою праці, до фондів соціального страхування	ДТ 7401 «Внески, збори на обов'язкове державне пенсійне та соціальне страхування» КТ 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток»
Утримання з працівників банку на користь третіх осіб	ДТ 3652 «Нарахування працівникам банку за робітною платою» КТ 3653 «Утримання з працівників банку на користь третіх осіб»
Сплата нарахованих податків, обов'язкових зборів і платежів, пов'язаних з оплатою праці, та утримань з працівників банку на користь третіх осіб	ДТ 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток» 3653 «Утримання з працівників банку на користь третіх осіб» КТ Рахунки для обліку грошових коштів

Порядок відображення в обліку витрат із нарахування амортизації необоротних активів визначений Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 11.12.2000 р. № 475 (із змінами і доповненнями).

Експлуатаційні та інші витрати, пов'язані з діяльністю банку, відображаються в бухгалтерському обліку за відповідними рахунками груп 738 «Інші операційні витрати за операціями з філіями та іншими установами банку», 739 «Інші операційні витрати», 742 «Витрати на утримання основних засобів та нематеріальних активів», 743 «Інші експлуатаційні та господарські витрати», 744 «Витрати на телекомунікації», 745 «Інші адміністративні витрати» і 749 «Інші витрати». Облік їх здійснюється за принципом нарахування та відповідності доходів і витрат.

Нарахування і сплата загальнодержавних і місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів), що справляються згідно з Законом

України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 р. № 1251-ХІІ (із змінами та доповненнями), відображаються у бухгалтерському обліку такими проведеннями.

Зміст операції	Бухгалтерські проведення
Нарахування податку на землю	ДТ 7411 «Податок на землю» КТ 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток»
Нарахування збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	ДТ 7418 «Відрахування до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» КТ 3623 «Кредиторська заборгованість за зборами до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб»
Нарахування інших податків і зборів, крім податку на прибуток	ДТ 7419 «Сплата інших податків та обов'язкових платежів, крім податку на прибуток» КТ 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток»
Сплата податків і зборів (обов'язкових платежів)	ДТ 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток», 3623 «Кредиторська заборгованість за зборами до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» КТ Рахунки для обліку грошових коштів

Порядок обліку фінансового результату діяльності банку є таким. Наприкінці звітного фінансового року залишки за рахунками доходів і витрат 6-го та 7-го класів закриваються. При цьому:

- за умови перевищення доходів над витратами різниця відображається за кредитом рахунка 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»;
- за умови перевищення витрат над доходами різниця відображається за дебетом рахунка 5041 «Збиток звітного року, що очікує затвердження».

Суми прибутків чи збитків обліковуються за вказаними рахунками до їх затвердження та розподілу загальними зборами акціонерів банку.

Основні терміни і поняття

Доходи, витрати, доходи (витрати) від операційної діяльності банку, доходи (витрати) від інвестиційної діяльності банку, доходи (витрати) від фінансової діяльності банку, принцип нарахування та відповідності доходів і витрат, принцип обачності, визнання доходів (витрат), роялті, нараховані доходи (витрати), прострочені нараховані доходи, сумнівна заборгованість за нарахованими доходами, процентні доходи (витрати), прирівняні до процентів комісії, прості проценти, складні проценти, дисконт за операціями з борговими цінними паперами, премія за операціями з борговими цінними паперами, амортизація дисконту за операціями з борговими цінними паперами, амортизація премії за операціями з борговими цінними паперами, комісійні доходи (витрати), комісії за одноразові послуги, комісії за послуги з обов'язковим результатом, комісії за неперервними послугами, комісії за послуги, що надаються поетапно, прибутки (збитки) від торговельних операцій, дохід у вигляді дивідендів, витрати на формування спеціальних резервів банку, доходи від повернення раніше списаних активів, інші операційні доходи (витрати), податок на прибуток, непередбачені доходи (витрати), загальні адміністративні витрати, фінансовий результат діяльності банку.

Законодавчі та нормативні акти

1. Закон України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 р. № 1251-ХІІ (із змінами та доповненнями).
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (зі змінами та доповненнями).
3. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами установ комерційних банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 30.12.1997 р. № 466 (із змінами).
4. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 11.12.2000 р. № 475 (із змінами і доповненнями).
5. План рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджений постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (зі змінами та доповненнями).
6. Правила бухгалтерського обліку формування і використання резервів у банках України, затверджені постановою Правління НБУ від 11.07.2001 р. № 268.
7. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення доходів і витрат банків, наведіть їх класифікацію за видами діяльності банку.
2. Охарактеризуйте сутність принципу нарахування та відповідності доходів і витрат. У яких випадках принцип нарахування застосовується в межах принципу обачності?

3. Поясніть чому окремі рахунки доходів і витрат 6-го та 7-го класів за характеристикою є активно-пасивними. Обґрунтуйте свою думку.

4. В яких випадках доходи (витрати) банку можуть не відобразитися за рахунками нарахованих доходів і витрат?

5. Яким є порядок обліку процентних доходів і витрат банку? Охарактеризуйте методичку обліку амортизації дисконту і премії за операціями з борговими цінними паперами. Як впливають суми амортизації дисконту і премії за борговими цінними паперами на величину процентного доходу за цінними паперами в портфелі банку?

6. У чому полягає відмінність у методиці обліку процентних і комісійних доходів і витрат банку? Охарактеризуйте порядок обліку комісій за послуги з обов'язковим результатом.

7. Чи існують відмінності в обліку комісій за неперервними послугами та комісій за послугами, що надаються поетапно?

8. Охарактеризуйте порядок обліку прибутків (збитків) від торговельних операцій банку.

9. Як здійснюється облік відрахувань до спеціальних резервів комерційного банку?

10. Охарактеризуйте методичку обліку непередбачених статей доходів і витрат банку. Які статті доходів і витрат можна віднести до категорії непередбачених?

11. Яким є склад загальних адміністративних витрат банку? Чи існують відмінності між фінансовим і податковим обліком указаних статей витрат? Обґрунтуйте свою думку.

12. Яким чином у річному фінансовому звіті комерційного банку відображається результат його діяльності?

Тема 14. ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Питання до розгляду

1. Сутність і класифікація звітності банківських установ.
2. Загальні вимоги до формування фінансової звітності банку, її склад.
3. Баланс банку.
4. Звіт про фінансові результати.
5. Звіт про рух грошових коштів.
6. Звіт про власний капітал.
7. Консолідація, подання та оприлюднення фінансової звітності.

1. Сутність та класифікація звітності банківських установ

Згідно з Правилами організації фінансової та статистичної звітності банків України, затвердженими постановою Правління НБУ від 12.12.1997 р. № 436, пакет звітності банківських установ містить таке (рис. 25).

Статистична звітність для складання грошово-кредитної статистики має такі напрямки:

- загальнобанківська статистика;
- монетарна статистика;
- статистика банківського нагляду;

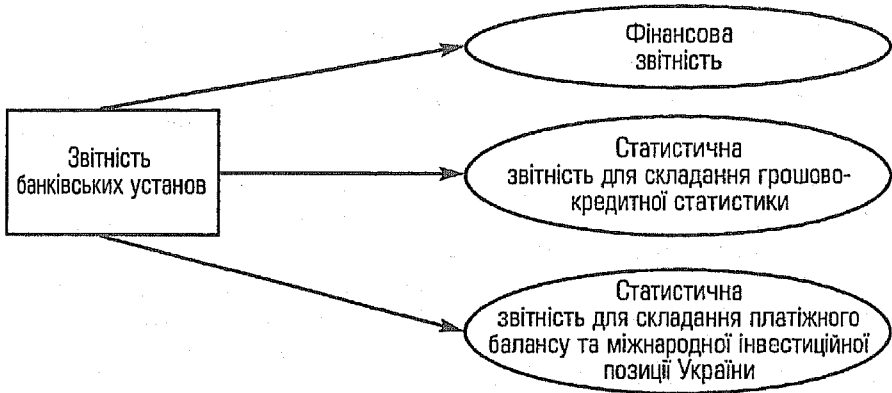

Рис. 25. Види банківської звітності (згідно Правил організації фінансової та статистичної звітності банків України)

- статистика операцій з іноземною валютою;
- емісійно-кредитна статистика;
- статистика готівково-грошового обігу.

Звітність для складання платіжного балансу формується на основі даних про операції центрального банку, тому цю звітність формує тільки Національний банк України.

Водночас Положенням про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України, що затверджене постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566, визначено такий склад звітності банків (рис. 26).

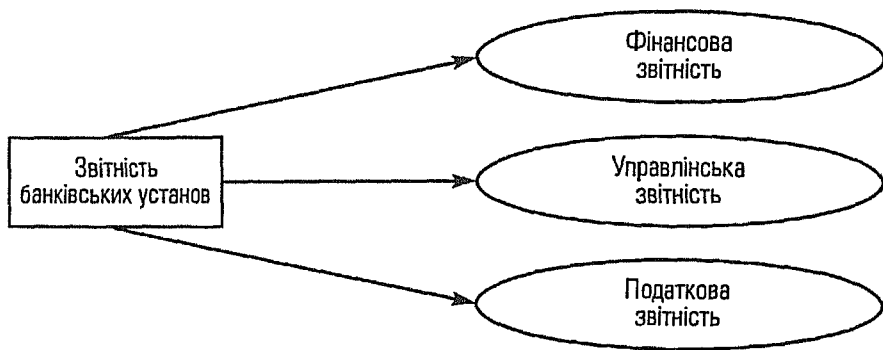

Рис. 26. Види банківської звітності (згідно Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України)

Управлінська звітність – це звітність про стан і результати діяльності банку, яка використовується керівництвом для планування, контролю та ухвалення відповідних управлінських рішень.

Управлінська звітність формується за даними управлінського обліку.

Податкова звітність – це звітність про результати діяльності банку, сформована відповідно до вимог податкового законодавства за даними податкового обліку.

На нашу думку, повна класифікація звітності комерційних банків України мала б об'єднувати обидві наведені схеми. Тож звітність комерційних банків включає: фінансову, статистичну, управлінську та податкову звітність.

Центральне місце в системі звітної інформації комерційного банку посідає фінансова звітність.

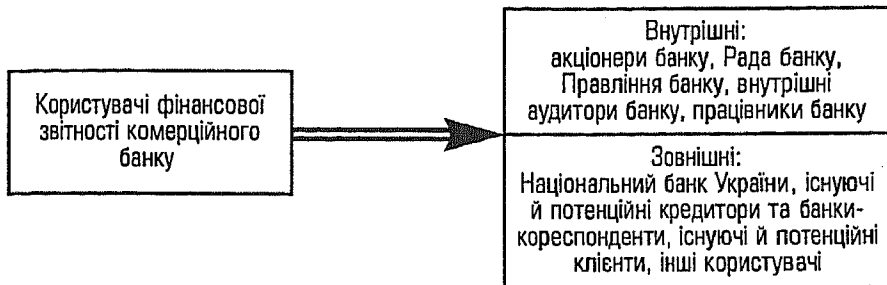
2. Загальні вимоги до формування фінансової звітності банку, її склад

Правові засади формування фінансової звітності в Україні визначено Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV.

Фінансова звітність – це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів установи за звітний період.

Метою складання фінансової звітності є надання повної, правдивої та достовірної інформації про фінансовий стан і діяльність банку користувачам для ухвалення економічних рішень.

Користувачами фінансової звітності є фізичні та юридичні особи, які потребують інформації про діяльність установи для винесення рішень.

Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Місячна і квартальна звітність є проміжною і складається наростаючим підсумком від початку звітного року. Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» перший звітний період для новоствореного підприємства (установи) може бути меншим 12 місяців, але не перевищувати 15 місяців.

Фінансова звітність складається на основі даних фінансового обліку. Вона повинна містити інформацію, яка є суттєвою, своєчасною, зрозумілою, доречною, достовірною і порівнянною. Крім того, необхідно забезпечити можливість зіставлення фінансових звітів за різні періоди, а також порівняння звітності різних банків.

Порядок складання й подання фінансової звітності є однаковим для всіх установ банку. Банки, що утворилися за участю юридич-

них і фізичних осіб-нерезидентів, які розташовані на території України, подають фінансову звітність на загальних засадах.

Виправлення помилок у фінансовій звітності проводиться у тому звітному періоді, в якому було виявлено ці помилки, через формування коригуючих проведення.

Коригуючі проведення – це бухгалтерські записи, які виконуються після формування фінансової звітності з метою виправлення виявлених у цій звітності помилок.

Особливості оформлення документів, перелік рахунків, порядок і терміни проведення коригуючих проведення визначаються Положенням про формування коригуючих проводок, що здійснюються банками України, затверджене постановою Правління НБУ від 09.10.2001 р. № 427.

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено склад фінансової звітності підприємств, яка містить: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал і примітки до звітів.

У п. 5 ст. 11 Закону зазначено, що форми фінансової звітності банків і порядок їх заповнення встановлюються Національним банком України за погодженням із Державним комітетом статистики України.

3. Баланс банку

Баланс – це звіт про фінансовий стан установи банку, що відображає її активи, зобов'язання і капітал на певну дату (рис. 27).

Облікова форма балансу має вигляд:

АКТИВИ = ЗОБОВ'ЯЗАННЯ + КАПІТАЛ

Структуру балансу комерційного банку визначено Правилами організації фінансової і статистичної звітності банків України.

Комерційні банки використовують горизонтальну форму балансу. Баланс комерційного банку [форма звітності № 1-КБ (місячна)] передбачає подання інформації про залишки за балансовими рахунками на звітну дату.

Баланс активів і пасивів формується за даними рахунків 1–5-го класів Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Активні та пасивні рахунки в балансі відображаються окремо у такій послідовності:

- балансові рахунки у розрізі рахунків IV порядку;
- усього за кожною групою рахунків;

<p>Балансові рахунки Класи I-IV АКТИВИ</p> <hr/> <p>АКТИВИ – УСЬОГО</p>
<p>ПАСИВИ Класи I-IV Зобов'язання</p> <hr/> <p>ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – УСЬОГО</p>
<p>Клас V Капітал</p> <hr/> <p>КАПІТАЛ – УСЬОГО (зобов'язання + капітал)</p>
<p>Рахунки доходів і витрат Клас VI ДОХОДИ</p> <hr/> <p>ДОХОДИ – УСЬОГО</p>
<p>Клас VII ВИТРАТИ</p> <hr/> <p>ВИТРАТИ – УСЬОГО</p>
<p>РЕЗУЛЬТАТ ДІЯЛЬНОСТІ (доходи – витрати)</p>
<p>Позабалансові рахунки Клас IX Активні рахунки</p> <hr/> <p>За позабалансовими активними рахунками – усього</p>
<p>Пасивні рахунки</p> <hr/> <p>За позабалансовими пасивними рахунками – усього</p>

Рис. 27. Баланс комерційного банку

- усього за кожним розділом рахунків;
- усього за класом рахунків.

Контрактивні рахунки в активах і контрпасивні рахунки в пасивах відображаються з протилежним знаком і зменшують відповідні статті за групами та розділами.

Підсумок за активами завжди має дорівнювати сумі зобов'язань і капіталу банку.

Статті доходів і витрат у місячному балансі показуються за даними рахунків 6-го та 7-го класів Плану рахунків. Залишки за цими рахунками не враховуються в підрахунку валюти балансу.

Облік доходів і витрат банку впродовж року ведеться методом накопичення, тобто записи за рахунками 6-го та 7-го класів відображаються наростаючим підсумком з початку року. Наприкінці кожного звітного періоду доходи цього періоду порівнюються з витратами. Таке зіставлення доходів і витрат здійснюється з метою визначення результату діяльності банку, як різниці між загальною сумою доходів і загальною сумою витрат.

Результат діяльності банку відображається в місячному балансі окремою статтею після підсумків за рахунками 6-го та 7-го класів. Ця ж сума показується в класі капіталу банку і таким чином додається до валюти балансу. Є очевидним, що позитивний фінансовий результат (прибуток) збільшує загальну суму капіталу, а негативний результат (збиток) – зменшує її.

Рахунки управлінського обліку до балансу не вводяться.

Позабалансові рахунки формуються за даними рахунків 9-го класу Плану рахунків. Сума активних позабалансових рахунків має дорівнювати сумі пасивних позабалансових рахунків.

Усі названі вище статті показуються в балансі в розрізі резидентів, нерезидентів і валют так.

Назва статті	Сума						
	усього	Резиденти			Нерезиденти		
		Національна валюта (НВ)	Вільно конвертована валюта (ВКВ)	Неконвертована валюта (НКВ)	Національна валюта (НВ)	Вільно конвертована валюта (ВКВ)	Неконвертована валюта (НКВ)

Структура річного балансу банку є відмінною від структури місячного балансу. Річний баланс являє собою тільки баланс активів і пасивів, до того ж статті активів і пасивів є укрупненими.

Рахунки доходів і витрат закриваються один раз наприкінці року і в річному балансі не показуються. Результат діяльності банку в річному балансі відображається у складі власного капіталу банку за статтею «Прибуток звітного року, що очікує затвердження» або «Збиток звітного року, що очікує затвердження». За від'ємного результату зменшується сума капіталу.

Залишки за позабалансовими рахунками показуються після ваги балансу укрупненими статтями. При цьому рівність активу і пасиву за рахунками 9-го класу зберігається.

4. Звіт про фінансові результати

Звіт про фінансові результати характеризує результати діяльності банку за звітний період (рис. 28). Цей звіт містить інформацію про складові елементи фінансового результату. Форма місячного (квартального) і річного звіту про фінансові результати є однаковою.

Схема побудови звіту дає змогу розрахувати такі проміжні показники, що характеризують фінансовий результат діяльності банку, як операційний дохід, прибуток від операцій, прибуток до оподаткування і чистий прибуток (чи збиток) банку. Операційний дохід банку згідно з указаним звітом містить такі елементи:

Рядок	Найменування статті	Методика розрахунку статті
1	Чистий процентний дохід	Процентні доходи – процентні витрати
2	Чистий комісійний дохід	Комісійні доходи – комісійні витрати
3	Дивідендний дохід	Дивідендний дохід за ЦП на продаж та на інвестиції
4	Чистий торговельний дохід	Позитивний результат від торгівлі – негативний результат від торгівлі
5	Прибуток (збиток) від інвестиційних цінних паперів	Позитивний результат від продажу ЦП на інвестиції – негативний результат від продажу ЦП на інвестиції
6	Прибуток від довгострокових інвестицій в асоційовані компанії й дочірні установи та інших інвестицій	Дивідендний дохід від довгострокових інвестицій в асоційовані компанії й дочірні установи та інших інвестицій
7	Інший операційний дохід	Інші статті операційних доходів
8	Операційний дохід	Рядок 8 = 1+2+3+4+5+6+7

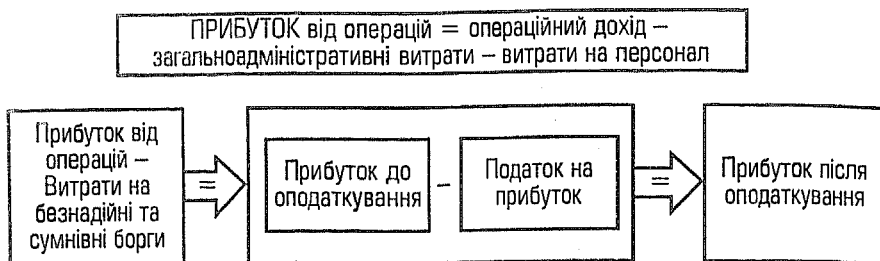

Рис. 28. Порядок розрахунку основних показників звіту про фінансові результати

Чистий прибуток чи збиток банку розраховується коригуванням прибутку після оподаткування на непередбачені доходи чи витрати.

Звіт про фінансові результати містить усі перераховані вище статті, а також статті: чистий прибуток на одну просту акцію та скоригований чистий прибуток на одну просту акцію.

Статті звіту розраховуються на підставі даних про доходи й витрати банку (балансові та аналітичні рахунки 6-го і 7-го класів Плану рахунків). Дані звіту є базою для визначення напрямів підвищення результативності діяльності банку.

5. Звіт про рух грошових коштів

Звіт про рух грошових коштів відображає джерела отримання банком готівкових та безготівкових коштів і напрями їх використання у звітному періоді, а також рух грошових коштів за звітний період залежно від виду діяльності банку (операційна, інвестиційна, фінансова).

Звіт про рух грошових коштів формується у складі річної фінансової звітності банку.

Метою звіту є надання користувачам звітності інформації для оцінки спроможності банку генерувати грошові кошти, а також для оцінки його потреби в них. Ця інформація надається за касовим методом.

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 7 «Звіт про рух грошових коштів» пропонує два методи визначення обсягу руху грошових коштів: прямий і непрямий. Такий підхід покладено в основу Інструкції про порядок складання річного фінансового звіту банків України, затвердженої постановою Правління НБУ від

26.12.2001 р. № 545. Метод складання звіту комерційний банк обирає самостійно.

Прямий метод передбачає постійне накопичення даних про надходження і вибуття грошових коштів за окремими статтями. Дані отримують на основі узагальнення потрібних показників в аналітичному обліку.

Складання звіту про рух грошових коштів непрямим методом ґрунтується на максимальному використанні вже підготовлених показників балансу і звіту про фінансові результати. При цьому потреба використання даних безпосередньо з первинних документів чи реєстрів аналітичного обліку є мінімальною.

Звіт формується за окремими напрямками діяльності банку. Розділи звіту про рух грошових коштів комерційного банку, що складається за прямим і непрямим методами, є такими.

Формування звіту за прямим методом	Формування звіту за непрямим методом
1. Операційна діяльність	1. Операційна діяльність
2. Інвестиційна діяльність	2. Інвестиційна діяльність
3. Фінансова діяльність	3. Фінансова діяльність
4. Вплив змін курсів валют	

Операційна діяльність – основна діяльність установи з отримання доходу, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Інвестиційна діяльність – діяльність із придбання та реалізації тих необоротних активів і фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Фінансова діяльність – діяльність, яка приводить до змін у розмірі та складі власного капіталу і позик установи.

Звіт містить інформацію про грошові потоки установи банку, які трактуються як надходження і вибуття грошових коштів та їх еквівалентів.

Грошові кошти – це готівкові кошти і депозити до запитання.

Еквіваленти грошових коштів – це короткотермінові, високоліквідні вкладення, які вільно конвертуються у грошові кошти і які мають незначний ризик зміни їхньої вартості.

У формуванні звіту про рух грошових коштів до уваги не беруться негрошові операції.

Негрошові операції – операції, які не потребують використання грошових коштів та їхніх еквівалентів.

Згідно з Інструкцією про порядок складання річного фінансового звіту банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 26.12.2001 р. № 545 (із змінами і доповненнями), негрошовими операціями вважаються такі.

Формування звіту за прямим методом	Формування звіту за непрямим методом
<ol style="list-style-type: none"> 1. Формування резерву під наявний актив 2. Амортизація дисконту і премій за цінними паперами 3. Амортизація основних засобів і нематеріальних активів 4. Нараховані, але не отримані доходи 5. Нараховані, але не сплачені витрати (зокрема нараховані, але не сплачені податки; нараховані, але не сплачені виплати працівникам) 6. Збільшення (зменшення) активу чи зобов'язання з віднесенням результату на доходи чи витрати 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Негрошові статті доходів і витрат (наприклад, амортизація основних засобів, рух резервів тощо) 2. Неопераційні статті доходів і витрат (наприклад, результат від продажу основних засобів та інвестицій) 3. Тимчасові різниці між елементами чистого прибутку та пов'язаними з ними грошовими потоками (наприклад, нарахування доходів і витрат, амортизація дисконтів і премій)

Основні формули звіту про рух грошових коштів є однаковими для обох методів. Зокрема, чисте збільшення (або зменшення) грошових коштів та їхніх еквівалентів, яке є основним показником звіту, дорівнює сумі таких статей:

- чистий приплив (чи відплив) грошових коштів від операційної діяльності;
- чистий відплив грошових коштів від інвестиційної діяльності;
- чистий приплив грошових коштів від фінансової діяльності.

Водночас розмір грошових коштів та їхніх еквівалентів на кінець року обчислюється по-різному з використанням різних методів формування звіту.

Формування звіту за прямим методом	Формування звіту за непрямим методом
$\text{Грошові кошти та їхні еквіваленти на кінець року} = \text{Грошові кошти та їхні еквіваленти на початок року} + \text{чисте збільшення (зменшення) грошових коштів та їхніх еквівалентів} + \text{вплив змін курсів валют (нереалізований результат від переоцінювання іноземної валюти)}$	$\text{Грошові кошти та їхні еквіваленти на кінець року} = \text{Грошові кошти та їхні еквіваленти на початок року} + \text{чисте збільшення (зменшення) грошових коштів та їхніх еквівалентів}$

Розгляньмо методику формування окремих статей звіту на прикладі його першого розділу «Операційна діяльність». Цей розділ складається з двох частин:

- 1) чистий грошовий прибуток від поточних операцій банку;
- 2) чисте збільшення чи зменшення активів і зобов'язань від операційної діяльності.

Чистий грошовий прибуток від поточних операцій банку відображає надходження або вибуття грошових коштів у вигляді прибутку чи збитку банку від його операційної діяльності за звітний період. Схема його визначення за різними методами має такий вигляд.

Формування звіту за прямим методом		Формування звіту за непрямим методом	
Чистий грошовий прибуток від поточних операцій		Чистий грошовий прибуток від поточних операцій	
1	Процентні доходи, що отримані (+)	1	Чистий прибуток (збиток) поточного періоду (+)
2	Процентні витрати, що сплачені (-)	2	Нараховані витрати (+)
3	Комісійні доходи, що отримані (+)	3	Нараховані доходи (-)
4	Комісійні витрати, що сплачені (-)	4	Амортизація основних засобів (+)
5	Дивіденди від довгострокових вкладень в асоційовані компанії, що отримані (+)	5	Резерви під сумнівні борги та знецінення активів (+)
6	Інші доходи, що отримані (+)	6	Торговий результат (-, +)
7	Інші витрати, що сплачені (-)	7	Нарахований та відстрочений податок (+)
8	Реалізовані результати від торговельних операцій (+, -)	8	Прибуток (збиток) від продажу інвестицій (-, +)
9	Повернення раніше списаних активів (+)	9	Прибуток від довгострокових вкладень в асоційовані компанії (-)
10	Виплати працівникам банку (-)	10	Амортизація дисконту і премії за цінними паперами (-, +)
11	Податок на прибуток, що сплачений (-)	11	Інший рух коштів, які не є грошовими (-, +)

Слід зазначити, що звіт містить інформацію про грошові потоки, тому за всіма статтями показується «потік» грошових коштів, тобто різниця між значенням цього показника на кінець і на початок звітного періоду.

Друга частина розділу «Операційна діяльність» – чисте збільшення або зменшення активів і зобов'язань від операційної діяльності – формується однаково за використання як прямого, так і непрямого методів.

Чисте збільшення (зменшення) активів і зобов'язань від операційної діяльності		
1	Зменшення (збільшення) коштів, які розміщені в інших банках	(+, -)
2	Зменшення (збільшення) кредитів, які надані клієнтам	(+, -)
3	Зменшення (збільшення) інших активів	(+, -)
4	Збільшення (зменшення) коштів, які отримані від НБУ	(+, -)
5	Збільшення (зменшення) коштів інших банків	(+, -)
6	Збільшення (зменшення) поточних і депозитних рахунків	(+, -)
7	Збільшення (зменшення) інших зобов'язань	(+, -)
8	Реалізація (придбання) цінних паперів у портфелі банку на продаж	(+, -)

Загальна схема відображення грошових потоків за активами і зобов'язаннями банку має такий вигляд.

Розрахункові статті	Залишок на початок періоду більший, ніж на кінець періоду ($\Gamma > K$)	Залишок на кінець періоду більший, ніж на початок періоду ($K > \Gamma$)
Для активних рахунків	+	-
Для пасивних рахунків	-	+

«+» – збільшення грошового потоку;

«-» – зменшення грошового потоку.

Для формування 2-го і 3-го розділів Звіту про рух грошових коштів («Інвестиційна діяльність» та «Фінансова діяльність») застосовуються ті самі підходи, що й для формуванні 1-го розділу «Операційна діяльність».

6. Звіт про власний капітал

Звіт про власний капітал відображає зміни та рух капіталу банку протягом звітного періоду. Цей звіт входить до складу річної фінансової звітності банку, проміжна звітність не формується.

Звіт про власний капітал банки почали формувати із введенням у дію Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (із змінами), яким передбачено таку форму фінансової звітності. Мета звіту – показати користувачам звітності всі зміни в обсягах, складі та структурі капіталу банку, що сталися протягом звітного періоду. Звіт про власний капітал банку містить такі статті.

Рядок	Найменування статті	Примітка
1	Залишок за статтями капіталу на 1 січня звітного року	–
2	Скоригований залишок за статтями капіталу на початок року	Коригування здійснюється з урахуванням змін облікової політики і виправлення помилок (якщо такі мали місце)
3	Переоцінювання основних засобів	Плюс/мінус результат переоцінювання
4	Переоцінювання нематеріальних активів	Плюс/мінус результат переоцінювання
5	Перевищення сум попередніх дооцінок над сумою попередніх уцінок залишкової вартості об'єктів необоротних активів, що раніше були переоцінені, у разі їх вибуття	Плюс/мінус сума перевищення дооцінок над уцінками об'єктів необоротних активів
6	Дивіденди за минулий рік, сплачені	Мінус дивіденди сплачені
7	Капіталізовані дивіденди за минулий рік	Перерозподіл суми капіталізованих дивідендів між різними статтями в складі капіталу банку
8	Чистий прибуток	Плюс чистий прибуток (мінус збиток)
9	Розподіл у загальні резерви банку	Перерозподіл суми загальних резервів між різними статтями в складі капіталу банку
10	Розподіл у резервні фонди	Перерозподіл суми резервних фондів між різними статтями в складі капіталу банку
11	Сплата в раніше зареєстрований статутний капітал	Плюс сплата в раніше зареєстрований статутний капітал
12	Реєстрація акцій нового випуску (на суму внесків)	Плюс сума внесків до зареєстрованого статутного капіталу
13	Купівля власних акцій	Мінус куплені власні акції (мінус/плюс емісійна різниця за даними акціями)
14	Продаж раніше викуплених власних акцій	Плюс продані власні акції (мінус/плюс емісійна різниця за даними акціями)
15	Залишок за статтями капіталу за станом на кінець дня 31 грудня звітного року	

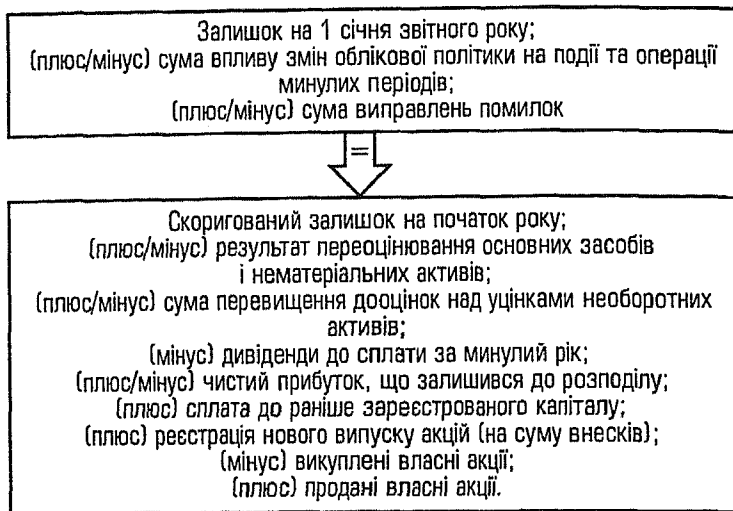

Рис. 29. Методика розрахунку розміру капіталу банку на кінець звітного періоду

Усі названі статті показуються в розрізі груп рахунків та окремих балансових рахунків 5-го класу «Капітал банку» Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Загалом сума капіталу банку на кінець звітного періоду розраховується так (рис. 29).

7. Консолідація, подання та оприлюднення фінансової звітності

За наявності розгалуженої мережі філій, а також дочірніх установ, комерційні банки – юридичні особи формують консолідовану (зведену) фінансову звітність у цілому по банку.

Консолідована фінансова звітність – це фінансова звітність, що відображає фінансовий стан, результати діяльності й рух грошових коштів банку – юридичної особи та його дочірніх установ як єдиної економічної одиниці.

Базовим нормативно-правовим актом НБУ, який регламентує процес формування консолідованої фінансової звітності банків, є Інструкція про консолідацію фінансової звітності банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 05.10.2001 р. № 422 (рис. 30).

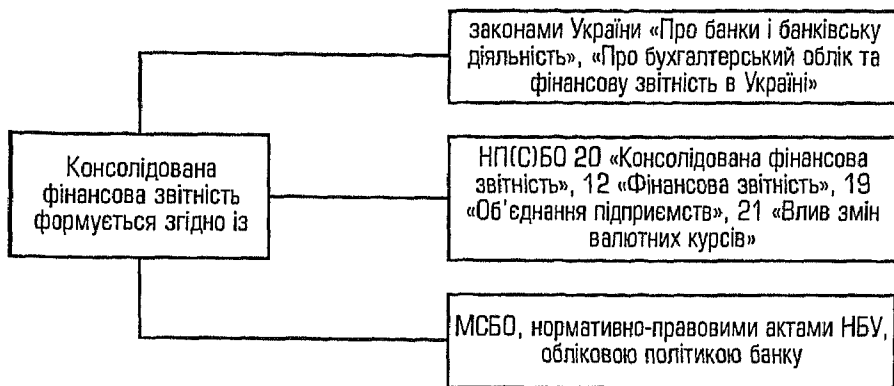

Рис. 30. Нормативно-правова база формування консолідованої фінансової звітності банків

Консолідована фінансова звітність містить показники фінансової звітності материнського банку та всіх дочірніх установ і представництв (рис. 31). Материнський банк складає консолідовану фінансову звітність згідно з даними, отриманими від учасників консолідації. Дочірні установи несуть відповідальність за достовірність і повноту даних, що надані материнському банку.

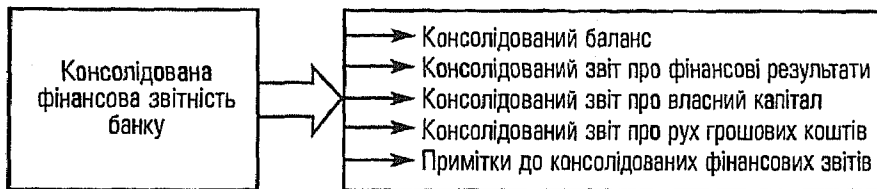

Рис. 31. Склад консолідованої фінансової звітності банку

Консолідована фінансова звітність складається з урахуванням фінансової звітності дочірніх установ банку, представництв із використанням єдиної облікової політики для подібних операцій. Якщо для складання консолідованої фінансової звітності неможливо застосувати єдину облікову політику, то про це зазначається у примітках до даної звітності.

Консолідовані фінансові звіти складаються послідовним об'єднанням відповідних статей фінансових звітів головного банку та його філій. У процесі консолідації вилучаються:

• рахунки, за якими відображаються розрахунки між філіями та іншими підвідомчими установами банку;

• доходи й витрати, що виникли за операціями з філіями та іншими установами банку.

Фінансова звітність підписується керівником і головним бухгалтером банку. Керівництво банку несе відповідальність за достовірність фінансової звітності.

Звітність банків, що ліквідуються, надається Національному банкові України за окремою схемою. Відповідальність за достовірність фінансової звітності таких банків покладається на ліквідаційну комісію.

Порядок складання й подання банками річного фінансового звіту встановлюється окремими нормативними актами НБУ (рис. 32). Річна фінансова звітність банку підлягає обов'язковій перевірці та підтвердженню її незалежним аудитором відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність».

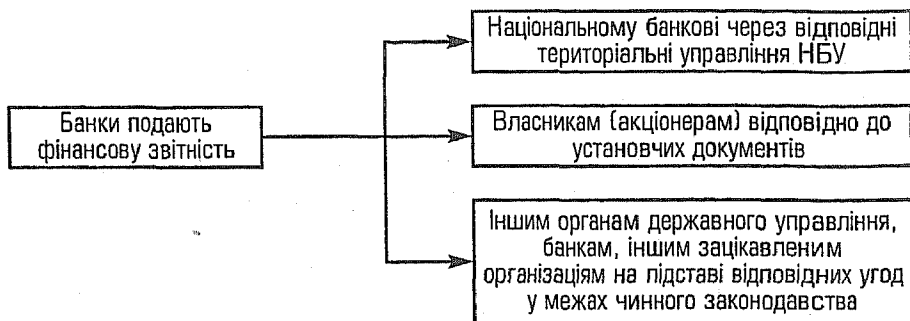

Рис. 32. Подання фінансової звітності банків

Банківські установи зобов'язані публікувати річну фінансову звітність разом з аудиторським висновком згідно з чинним законодавством. При цьому фінансова звітність може бути оприлюднена двома способами:

1) через публікацію в періодичних виданнях, доступних користувачам звітності;

2) через розповсюдження її серед користувачів у вигляді окремих друкованих видань.

Річна консолідована фінансова звітність материнського банку разом з аудиторським висновком може оприлюднюватися банком через публікації в газетах Верховної Ради України «Голос України» чи Кабінету Міністрів України «Урядовий кур'єр».

Основні терміни і поняття

Фінансова звітність, статистична звітність, управлінська звітність, податкова звітність, користувачі звітності, звітний період, коригуючі проведення, баланс банку, активи, зобов'язання, капітал, валюта балансу, результат діяльності, звіт про фінансові результати, операційний дохід, прибуток від операцій, прибуток до оподаткування, чистий прибуток, звіт про рух грошових коштів, операційна діяльність, інвестиційна діяльність, фінансова діяльність, грошові кошти, еквіваленти грошових коштів, негрошові операції, грошові потоки, звіт про власний капітал, консолідована фінансова звітність, материнський банк, дочірні установи та представництва банку, подання звітності, річна фінансова звітність, аудиторський висновок, оприлюднення звітності.

Законодавчі та нормативні акти

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (із змінами).

2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III.

3. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22.04.1993 р. № 3125-XII (із змінами і доповненнями).

4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 7 «Звіт про рух грошових коштів».

5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах».

6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції».

7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств».

8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 20 «Консолідована фінансова звітність».

9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів».

10. Інструкція про консолідацію фінансової звітності банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 05.10.2001 р. № 422.

11. Інструкція про порядок складання річного фінансового звіту банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 26.12.2001 р. № 545 (із змінами та доповненнями).

12. План рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджений постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (із змінами та доповненнями).

13. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України, затверджене постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566 (із змінами та доповненнями).

14. Положення про формування коригуючих проводок, що здійснюються банками України, затверджене постановою Правління НБУ від 09.10.2001 р. № 427.

15. Порядок подання фінансової звітності, затверджений постановою Кабінету міністрів України від 28.02.2000 р. № 419.

16. Правила організації фінансової та статистичної звітності банків України, затверджені постановою Правління НБУ від 12.12.1997 р. № 436 (із змінами та доповненнями).

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте відмінності між різними видами звітності комерційного банку.

2. Як класифікується фінансова звітність банків за звітними періодами?

3. Охарактеризуйте законодавчу та нормативну базу формування фінансової звітності банку.

4. У чому полягає особливість фінансової звітності банківських установ відносно фінансової звітності інших суб'єктів ринку (юридичних осіб) в Україні?

5. Назвіть відмінності між місячним і річним балансами банку.

6. Який вплив на валюту балансу банку (місячного, квартального) мають залишки за рахунками доходів і витрат?

7. Назвіть основні статті звіту про фінансові результати. Яка мета формування цього звіту?

8. У чому полягає відмінність між формуванням звіту про рух грошових коштів за прямим і непрямим методами?

9. Назвіть негрошові операції, які не беруться до уваги при формуванні звіту про рух грошових коштів?

10. Охарактеризуйте поняття грошового потоку. Як відображаються грошові потоки за активами і зобов'язаннями банку у звіті про рух грошових коштів?

11. Які операції чи події, що впливають на обсяг, склад і структуру капіталу банку, показуються у звіті про власний капітал?

12. У яких випадках формується консолідована фінансова звітність банку? У чому полягає сутність консолідації звітності?

13. Обґрунтуйте необхідність оприлюднення фінансової звітності комерційного банку.

14. Які вимоги ставляться до подання та оприлюднення фінансової звітності?

Тема 15. ЗМІСТ І ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В БАНКАХ

Питання до розгляду

1. Сутність і необхідність внутрішнього аудиту в комерційних банках.
2. Взаємовідносини між внутрішніми і зовнішніми аудиторами.
3. Основні функції та завдання служби внутрішнього аудиту комерційного банку.
4. Повноваження та обов'язки служби внутрішнього аудиту.
5. Порядок проведення внутрішньобанківського аудиту та оформлення результатів перевірки.

1. Сутність і необхідність внутрішнього аудиту в комерційних банках

Комерційні банки – це організації, діяльність яких має багатоцільовий характер і супроводжується високими ризиками. Крім того, необхідність оперативного реагування на інформацію, що надходить із зовнішніх джерел та власних аналітичних служб, вимагає управління високої якості. Ось чому одним із напрямів роботи в цій сфері є організація чіткої системи внутрішнього контролю за різними сферами діяльності банку.

Національний банк України своїми нормативними документами не може обмежити всі ризики у діяльності комерційного банку і, ймовірно, не повинен цього робити. Він обмежує лише основні ризики (ризик на одного позичальника, валютні ризики тощо). Зниження або мінімізація ризиків у діяльності комерційного банку є необхідною умовою його успішної роботи, що, як свідчить практика, досягається певною мірою у добре керованому банку функціонуванням адекватно організованої системи внутрішнього контролю.

Сучасні підходи організаційно зумовлюють розподіл внутрішнього контролю на службу внутрішнього аудиту і систему бухгалтерського контролю.

Внутрішній аудит – незалежна експертиза, перевірка та оцінювання діяльності банківської установи, різноманітних операцій та систем контролю з подальшою метою визначити і висловити у своєму висновку ступінь відповідності інформації встановленим критеріям.

Перевіряючи ефективність діючої в банку системи внутрішньо-

го контролю, внутрішній аудит, застосовуючи окремі методики і процедури аудиту, встановлює повноту дотримання внутрішніх і зовнішніх нормативних актів, збереження активів банку, його клієнтів, оптимальне використання ресурсів банку, управління ризиками, забезпечення чіткого виконання розпоряджень керівництва банку в досягненні мети, передбаченої стратегічними і поточними планами банку. Одночасно перевіряються конфлікти інтересів, тобто будь-який вид відносин, що не відповідають інтересам банку або можуть завадити добросовісному виконанню обов'язків окремими посадовими особами.

Головне завдання внутрішнього аудиту – вирішення окремих функціональних проблем управління, розроблення й перевірка інформаційних систем банку. Внутрішній аудит – це невід'ємна частина управлінського контролю за ефективністю діяльності окремих елементів структури економічного суб'єкта.

Робота внутрішнього аудиту для керівництва банку має інформаційне й консультаційне значення; вона повинна сприяти оптимізації діяльності й виконанню зобов'язань його керівництва.

Об'єкти внутрішнього аудиту можуть бути різними залежно від особливостей діяльності економічного суб'єкта та вимог його керівництва і (або) власників.

Для досягнення мети аудиту аудитор повинен зібрати інформацію – аудиторські свідчення, які допоможуть узгоджувати аудиторську оцінку підрозділу, що перевіряється. Зібрані аудиторські свідчення повинні відповідати вимогам щодо їх кількості та якості, які показано нижче (рис. 33).

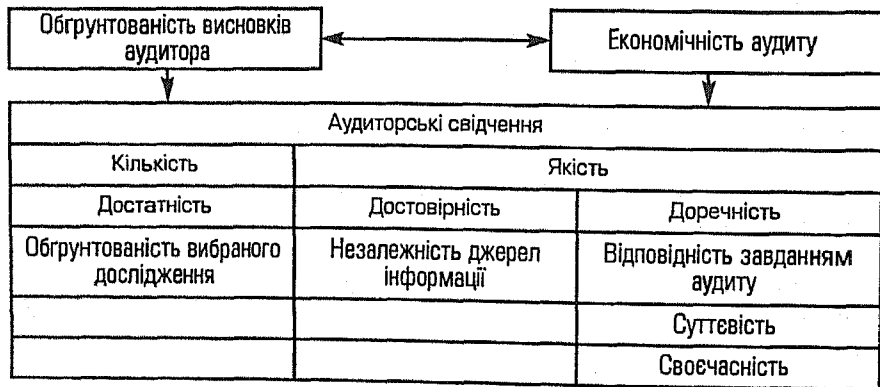

Рис. 33. Вимоги до кількості та якості аудиторських свідчень

Якість аудиторських свідчень не залежить від їх кількості. Якість отриманих свідчень характеризується їх достовірністю та доречністю.

У міжнародній практиці аудиту достовірність свідчень пов'язують з незалежністю джерел інформації (рис. 34).

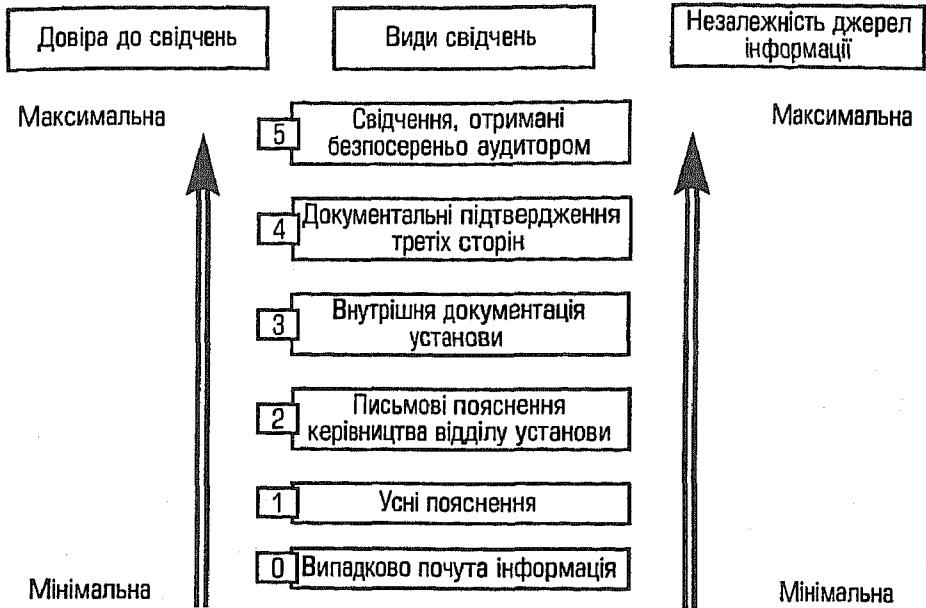

Рис. 34. Види аудиторських свідчень за ступенем незалежності джерел інформації та довіри до них

Як видно з рис. 34, усні свідчення найменш надійні, а випадково почуті взагалі не беруться до уваги аудитором. Найбільш надійними є свідчення, отримані у результаті проведення тестів безпосередньо аудитором і ним же документовані.

2. Взаємовідносини між внутрішніми та зовнішніми аудиторами

У зовнішніх і внутрішніх аудиторів різні пріоритети й підходи, але їхня робота має багато спільних засад. Зовнішні та внутрішні аудитори працюють для однієї й тієї ж установи і мають певні спільні цілі, зокрема збереження активів, тестування внутрішнього

контролю і подання до розгляду керівництву рекомендацій щодо вдосконалення внутрішнього контролю, ефективності діяльності банку тощо.

Основні відмінності між внутрішнім і зовнішнім аудитом подано в таблиці.

Ознаки	Внутрішній аудит	Зовнішній аудит
Основні функції	Оцінка та вдосконалення системи внутрішнього контролю, мінімізація ризиків та підвищення ефективності діяльності	Висловлювання думки щодо повноти, достовірності фінансової звітності та її відповідності встановленим нормам
Предмет аудиту	Інформаційні потоки всередині установи, бухгалтерський та управлінський облік	Публічна звітність банку та бухгалтерський облік, на підставі якого вона складається
Мета і завдання	Визначаються керівництвом банку виходячи з потреб управління	Визначаються договором між незалежними сторонами: банком і аудиторською фірмою
Характерний вид аудиту	Аудит фінансової звітності, аудит на відповідність	Операційний аудит, аудит на відповідність
Замовник	Керівництво банку	Інвестори (акціонери), кредитори
Об'єкт	Залежить від планування аудиторської діяльності й координується керівництвом банку	Залежить від господарсько-фінансової діяльності суб'єктів перевірки і визначається договором
Правові відносини з об'єктом перевірки	Відносини регулюються нормами законодавства про працю. Наявна субординація, підлеглість керівництву	Відносини регулюються нормами цивільного законодавства на засадах партнерства і рівності сторін
Періодичність	Безперервний процес	Залежить від потреб банку в оприлюдненні його звітності
Організація служби	Окрема служба внутрішньобанківського аудиту (ВНБА)	Аудиторська фірма або аудитор, зареєстрований як фізична особа
Суб'єкти аудиту	Штатні працівники банку	Незалежні аудитори
Вимоги до виконавця	Вимоги встановлюються за штатним розписом	Наявність ліцензії на аудиторську діяльність і кваліфікаційного сертифіката серії А чи Б
Кваліфікація	Вища спеціальна освіта	Вища освіта і наявність сертифіката аудитора

Ознаки	Внутрішній аудит	Зовнішній аудит
Регламентация аудиту	Регламентується постановою НБУ № 114 «Про створення служби внутрішнього аудиту комерційного банку України», стандартами внутрішнього аудиту, Положенням про службу ВНБА	Регламентується Законом України «Про аудиторську діяльність», міжнародними і національними стандартами
Оплата праці	Нарахування заробітної плати згідно зі штатним розписом банку	Нарахування заробітної плати згідно з діючим Положенням про оплату праці аудиторської фірми або контракту
Відповідальність	Перед керівництвом банку	Перед замовниками і перед третіми особами
Подання звітності	Керівництву банку	Замовникові
Зміст і форма звітності	Аудиторський висновок, акти, звіти, рекомендації, встановлені внутрішніми нормами	Стандартизований аудиторський висновок, установлений АПУ

Координація діяльності між внутрішнім і зовнішнім аудитором:

- спектр діяльності має координуватися, а не дублюватися;
- зовнішній аудитор може використовувати персонал відділу внутрішнього аудиту, що зменшить вартість зовнішнього аудиту;
- зовнішній аудитор може надавати програми аудиту, які будуть використовуватися відділом внутрішнього аудиту;
- зовнішній аудитор може організувати тренінги для персоналу внутрішнього аудиту;
- відділ внутрішнього аудиту може готувати робочі документи для зовнішніх аудиторів;
- відділ внутрішнього аудиту може використовувати спеціалістів – зовнішніх аудиторів для особливих завдань;
- зовнішній аудитор може надавати керівникові служби внутрішнього аудиту допомогу в наборі кваліфікованого персоналу.

Спільною для зовнішнього та внутрішнього аудиту є система аудиторських ризиків, які пов'язані з тим, що аудитор у принципі не може виявити всіх помилок і переключень в обліку. Адже висновок робиться на підставі обґрунтованої вибіркової перевірки, в результаті чого надається висока, але не абсолютна гарантія.

Тож деякі зловживання можуть залишатися непоміченими. Це уможливило ризик того, що аудитор висловить неадекватну думку щодо предмета перевірки.

Такий ризик називається загальним, або – ризиком аудиту, який своєю чергою, складається з трьох конкретних ризиків – властивого, невідповідності контролю і ризику невиявлення помилок. Їх визначення подаємо за національним нормативом аудиту № 12:

а) властивий ризик – це здатність залишку за певним бухгалтерським рахунком або певною категорією операцій до суттєвих перекручень, або здатність до перекручень за цими показниками у комплексі з перекрученнями за іншими рахунками чи операціями;

б) ризик, пов'язаний із невідповідністю функціонування системи внутрішнього контролю, – це ризик неефективності внутрішнього контролю. Він полягає в тому, що система бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю не завжди може функціонувати настільки ефективно, щоби помилки, які можуть трапитися в залишку за певним рахунком або за певною категорією операцій, могли бути своєчасно попереджені, викриті та виправлені персоналом банку;

в) ризик невиявлення помилок полягає в тому, що аудиторські процедури підтвердження не завжди можуть виявити помилки, наявні в залишку за певним рахунком або певною категорією операцій, які можуть бути суттєвими в комплексі з перекрученнями за іншими рахунками.

Із викладеного вище випливає, що аудиторський ризик формується на трьох етапах: обліку операцій, контролю за їх відображенням і під час аудиторських процедур.

У разі використання результатів перевірки, проведеної службою внутрішньобанківського аудиту, зовнішнім аудиторам загрожує ще один ризик – неадекватної оцінки підсумків роботи внутрішнього аудиту.

Схематично систему ризиків відображено в таблиці.

Рівні ризику	Види ризику	Природа ризику	Вплив на ризик аудиту
Рівень виконавців	Властивий ризик	Залежить від складності господарських операцій, кваліфікації виконавця	Високий
Рівень контролерів	Ризик контролю	Залежить від стану системи контролю, витрат на неї, кваліфікації контролерів	Середній
Рівень внутрішнього аудиту	Ризик невиявлення помилок внутрішнього аудиту	Залежить від завдань, які вирішує внутрішній аудит, аналітичних процедур, які він застосовує	Низький
Рівень зовнішнього аудиту	Ризик невиявлення помилок зовнішнього аудиту	Залежить від процедур і компетентності аудитора	Низький

Із таблиці випливає, що дія складових на загальний ризик зменшується в напрямі від «властивого ризику» до «ризиків невиявлення помилок». Це пов'язано з тим, що «потік помилок», який формується на етапі проведення операцій, фільтрується на наступних етапах – під час контролю та аудиту.

3. Основні функції та завдання служби внутрішнього аудиту комерційного банку

Обов'язкове впровадження у банках служби внутрішнього аудиту передбачене постановою Правління НБУ № 114 від 20.03.1998 р., у якій зазначено, що ця служба створюється з метою незалежної оцінки і вдосконалення системи внутрішнього контролю.

Служба внутрішнього аудиту банку – самостійний структурний підрозділ комерційного банку, що створений за рішенням вищого органу банку і підпорядковується безпосередньо раді банку.

НБУ рекомендує призначати на посаду керівника служби внутрішнього аудиту осіб, які мають вищу економічну освіту і стаж роботи в банківській системі не менше трьох років, а для працівників внутрішнього аудиту – не менше року. Керівник і працівники служби внутрішнього аудиту одночасно не можуть здійснювати керівництво в інших підрозділах банку або працювати за сумісництвом в інших банках. Кількість працівників цієї служби повинна бути достатньою для ефективного досягнення цілей та завдань, передбачених для цього підрозділу (рис. 35).

Служба внутрішнього аудиту звітується перед правлінням банку не менше одного разу в рік, готує доповідну записку раді банку і зборам акціонерів (учасників) банку.

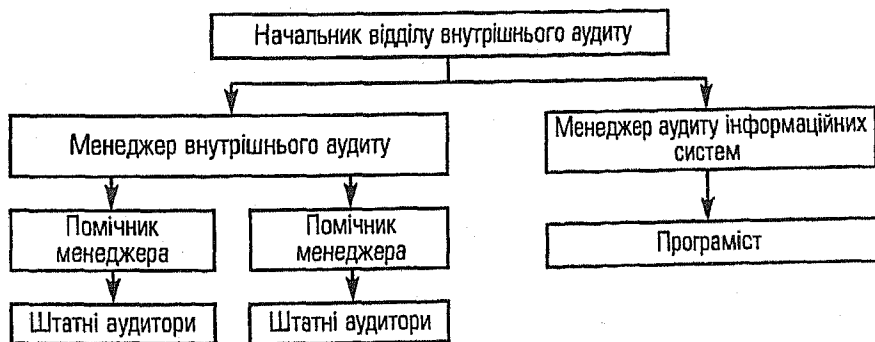

Рис. 35. Структура відділу внутрішнього аудиту

Основними функціями служби внутрішнього аудиту є:

- зменшення ризиків у проведенні операцій, що пов'язані з раціональним та ефективним використанням ресурсів банків;
- надання рекомендацій структурним підрозділам банку у процесі планування, на стадії розроблення і впровадження нових продуктів, процесів, систем;
- проведення аудиту діяльності структурних підрозділів з метою забезпечення аналізу та оцінки внутрішнього контролю, політики, процедур банку, що стосуються адекватності, відповідності, ефективності й точності бухгалтерських даних і збереження активів банку;
- координація своєї діяльності з діями незалежних аудиторських фірм у здійсненні зовнішнього аудиту банку з метою забезпечення оптимальних умов, за яких аудиторські фірми можуть довіряти висновкам служби внутрішнього аудиту для уникнення дублювання контрольних процедур;
- складання й подання висновків і звітів у разі перевірки зовнішнім аудитом.

На службу внутрішнього аудиту покладаються такі завдання:

- сприяння адекватності системи внутрішнього контролю банку та операційних процедур;
- виконання банком вимог чинного законодавства України, нормативних актів НБУ, статуту і внутрішніх положень, здійснення банком розрахунково-касових, кредитних, депозитних, ощадних, валютних, фондових та інших операцій в обсязі наданих Національним банком ліцензій;
- сприяння покращанню організації та методології бухгалтерського обліку;
- впровадження ефективної, достовірної та повної інформаційної системи управління для своєчасного виявлення та усунення недоліків і порушень у здійсненні банківських операцій;
- своєчасне виявлення порушень і недоліків у діяльності структурних підрозділів банку, розроблення оптимальних рішень з їх ліквідації та усунення причин виникнення цих недоліків у процесі діяльності банку;
- перевірки і рекомендації стосовно виконання вимог щодо ефективного управління ризиками банківської діяльності;
- налагодження й підтримання взаємодії з зовнішніми аудиторами, контрольними органами та органами нагляду;
- надання раді банку, правлінню банку висновків про результати проведеної роботи і рекомендацій щодо покращання існуючої системи внутрішнього контролю.

4. Повноваження та обов'язки служби внутрішнього аудиту

Служба внутрішнього аудиту має право:

- отримувати в усній або письмовій формі від керівника підрозділу, що перевіряється, необхідні документи, пояснення, а також інші матеріали, пов'язані з комп'ютерним забезпеченням діяльності цього підрозділу;

- визначати узгодженість дій та операцій, що здійснюються співробітниками банку, щодо вимог чинного законодавства України, нормативних актів НБУ, рішень керівних органів банку, що визначають політику і стратегію банку, процедуру ухвалення та реалізації рішень, організацію обліку і звітності;

- перевіряти розрахунково-касові документи, контракти банку, фінансову і статистичну звітність, іншу документацію, а в разі необхідності – наявну готівку, інші цінності, розміщені в банку;

- надсилати запити третім особам – суб'єктам підприємницької діяльності з питань відповідності чинному законодавству України операцій, що здійснюються банком;

- залучати в разі необхідності співробітників інших структурних підрозділів банку для виконання завдань, що стоять перед службою внутрішнього аудиту;

- мати безперешкодний доступ до підрозділу, що перевіряється, а також у приміщення, що використовуються для зберігання документів, готівки та цінностей, отримувати інформацію, що зберігається на магнітних носіях;

- з дозволу керівництва банку робити копії з отриманих документів, зокрема й копії файлів, копії будь-яких засобів, що зберігаються у локальних обчислювальних мережах та автономних комп'ютерних системах, а також розшифрувати ці записи;

- у разі виявлення грубих порушень чинного законодавства, випадків розкрадань, що допускаються працівниками банку, рекомендувати правлінню банку усунути їх від виконання службових обов'язків.

Керівництво банку зобов'язане своєчасно реагувати на рекомендації служби внутрішнього аудиту.

У межах наданих повноважень діяльність служби внутрішнього аудиту банку вважається винятковою.

Обов'язки служби внутрішнього аудиту:

- аналіз і контроль ризиків банківської діяльності, оцінювання повноти й надійності ведення бухгалтерського обліку, операційного та адміністративного контролю;

- постійний контроль за дотриманням співробітниками банку встановленого документообігу, процедур проведення операцій, функцій і повноважень згідно з покладеними на них обов'язками;

- розгляд фактів порушень співробітниками банку чинного законодавства, нормативних актів НБУ і стандартів професійної діяльності, внутрішніх документів, що регулюють і визначають політику банку;

- рекомендації керівництву банку виносити рішення щодо забезпечення недопущення дій, результатом яких може стати порушення чинного законодавства, нормативних актів НБУ;

- рекомендації та вказівки щодо усунення виявлених порушень, покращання системи внутрішнього контролю і здійснення контролю за їх використанням і виконанням;

- забезпечення збереження і повернення отриманих від підрозділів банку документів на всіх носіях;

- документування кожного факту перевірки, письмове оформлення висновків, в яких повинні бути відображені всі питання, що вивчалися протягом перевірки, і рекомендації, надані керівництву банку;

- контроль організації роботи в банку щодо вивчення всіма співробітниками вимог чинного законодавства України, нормативних актів НБУ, інших підзаконних і відомчих актів, внутрішніх документів банку на основі переліку службових обов'язків.

Керівник служби внутрішнього аудиту банку бере участь у засіданнях правління банку, Ради банку під час обговорення тем, що безпосередньо чи побічно стосуються внутрішнього контролю і аудиту, бухгалтерського обліку, структури або розвитку банку.

5. Порядок проведення внутрішньобанківського аудиту та оформлення результатів перевірки

Проведення аудиту структурних підрозділів банку здійснюється службою внутрішнього аудиту.

Розрізняють три основні етапи проведення внутрішньобанківського аудиту:

- організація аудиту;
- виконання аудиту;
- узагальнення та реалізація результатів аудиту (рис. 36).

Що стосується координації роботи із замовником, то служба внутрішньобанківського аудиту повинна координувати свою діяльність із правлінням банку, інвесторами і власниками банку, а також із Національним банком України.

Рис. 36. Етапи внутрішньобанківського аудиту

Формування штату аудиторів залежить від змісту основного річного плану (тобто від мети і об'єктів аудиту), а також від термінів виконання аудиту. Відповідальність і обов'язки конкретних виконавців деталізуються у процесі планування аудиту.

Процедура планування аудиту має такі стадії:

- оцінку найбільш ризикованих видів діяльності;
- вивчення і документування внутрішнього контролю;
- аналітичний експрес-огляд;
- розроблення плану роботи на рік.

Оцінюючи ризиковані види діяльності, необхідно брати до уваги такі фактори.

1) Характер сфери банківської діяльності:

- суттєвість операційної та господарської діяльності;
- складність ведення бухгалтерського обліку;
- важливість даної сфери для банку в цілому;
- рутинність і схожість операцій;

- ймовірність виникнення невідображених за рахунками операцій, а також фінансові порушення.

2) Характер інформаційних систем і систем ведення бухгалтерського обліку:

- строки використання системи, її структура та ефективність;
- професійний досвід фахівців, що розробляють систему;
- можливість ведення операційної діяльності на різних рівнях;
- характер, рівень і складність основних комп'ютерних програм;
- вільний доступ до використання систем та облікових записів.

Після аналізу перерахованих факторів ризик буде оцінюватися за трьома категоріями:

- високий;
- середній;
- низький.

Можна використовувати бальну шкалу: високий – 1; середній – 0,5; низький – 0.

Стадію вивчення і документування системи внутрішнього контролю можна подати за допомоги схеми, наведеної на рис. 37.

На стадії планування аудиту аналітичний експрес-огляд діяльності установи банку проводиться у випадках:

- необхідності аналітичного зіставлення з даними минулих звітних періодів;

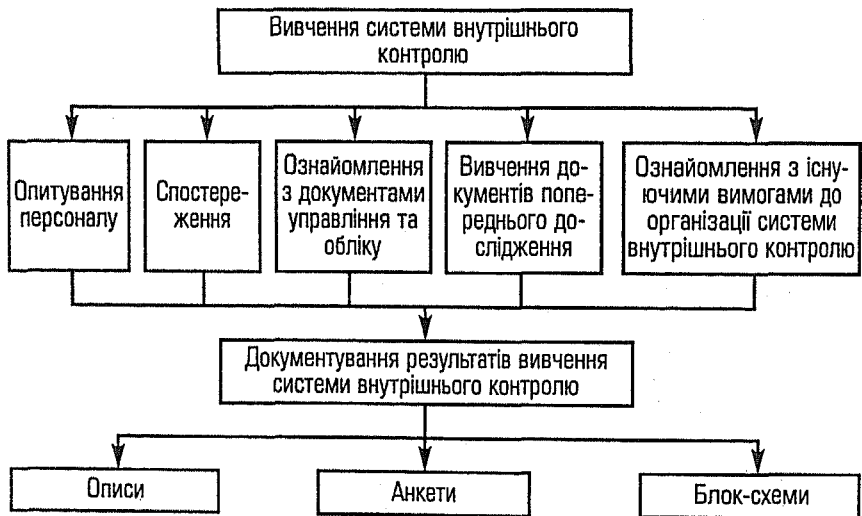

Рис. 37. Вивчення і документування системи внутрішнього контролю

• розрахунку коефіцієнтів по одному банку з метою повного представлення його діяльності.

Метою складання плану є документальне оформлення всього процесу планування, з урахуванням конкретних завдань аудиту.

Аудитор повинен розробити й задокументувати загальний план аудиту, описавши очікуваний обсяг й проведення аудиту.

Питання, що їх аудитор має врахувати для розроблення загального плану аудиту:

- знання комерційної діяльності;
- розуміння систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю;
- ризик і суттєвість;
- характер, час та обсяг процедур;
- організаційні питання;
- підготовка й затвердження.

Етап виконання аудиту містить такі процедури:

- тестування системи внутрішнього контролю;
- розроблення і застосування методик аудиту.

Під час планування тестів системи внутрішнього контролю аудитор має визначитися щодо:

- мети їх здійснення;
- обсягу;
- термінів.

Плануючи тести контролю, аудитори намагаються охопити весь звітний період. Види тестів контролю подано в таблиці.

	Тести	
	Наскрізні	Відповідності (узгодженості)
Мета	Існування контролю	Ефективність контролю
Об'єкт	Система контролю в цілому	Сильні аспекти контролю
Методи контролю	Опитування, спостереження, вивчення документів (зустрічна перевірка)	Опитування, спостереження, документальний контроль (перерахунок)
Значення негативного результату тестування	Відсутність контролю	Неефективність контролю

Процедуру розроблення й застосування методик аудиту подано на рис. 39.

Третім етапом аудиторської перевірки є узагальнення й реалізація результатів аудиту. Цей етап містить такі процедури:

Рис. 38. Етапи розроблення й застосування методик аудиту

- групування й систематизацію виявлених відхилень;
- узагальнення інформації;
- формування аудиторського висновку.

Групування й систематизація виявлених відхилень повинні містити:

- систематизацію виявлених відхилень на суттєві й несуттєві;
- визначення зловживань;
- повідомлення про зловживання.

Після того, як аудитор завершив перевірку у визначених відділах, потрібно звести отримані результати в один аудиторський висновок.

До аудиторського висновку пред'являються такі вимоги:

- об'єктивність, чіткість та обґрунтованість наведених фактів, що базуються на відповідних документах;
- зрозумілість – доступність для розуміння і логічність викладеної інформації, уникнення жаргонної мови;
- стислість – думки мають висвітлюватися стисло, доречно, без надмірних дрібниць;

- конструктивність – висновки мають бути глибокі за змістом та обґрунтовані і надавати допомогу керівництву банку в його управлінні;

- ілюстративність – використання ілюстрацій (блок-схем, графіків, діаграм) для мінімізації обсягу суцільного тексту.

Типи аудиторських висновків:

- кварталний;
- спеціальний;
- звіти керівництву;
- проміжні звіти.

Зміст аудиторського висновку:

- загальна інформація щодо підрозділу, посилання на попередні аудиторські перевірки або на інформацію щодо економічних чи нормативних питань;

- опис поточної інформації;
- призначення, характер та обсяг аудиту;
- висновки, зокрема достатність і адекватність внутрішнього контролю, дотримання положень банку та інших нормативних вимог;
- обґрунтування причин, які призвели до недоліків у роботі;
- рекомендації з усунення виявлених недоліків;
- прізвища осіб, які несуть відповідальність за висновки, дата складання.

Інформація про результати аудиту і сформовані рекомендації щодо покращання діяльності окремих структурних підрозділів подаються керівникові підрозділу, що перевірявся. Внутрішній аудитор обговорює з керівником підрозділу проведену роботу, інформацію, на яку він покладався, доречність своїх рекомендацій.

Розповсюдження аудиторських висновків здійснює:

- аудиторський комітет;
- президент банку;
- зовнішня сторона.

Важливе значення у процесі проведення внутрішньобанківського аудиту має виконання аудиторських рекомендацій.

Слід розглянути такі питання стосовно аудиторських висновків і рекомендацій:

- чи було призначено осіб, які нести відповідальність за втілення аудиторських рекомендацій;
- чи було встановлено терміни втілення рекомендацій аудиторів;
- чи було вжито відповідних заходів виходячи з аудиторських висновків.

Згідно з постановою НБУ № 358 від 20.07.1999 р. служба внут-

рішнього аудиту банку у виконанні функціональних обов'язків має керуватися такими стандартами:

Стандарт № 1 – керівництво службою внутрішнього аудиту.

Кандидатура керівника служби внутрішнього аудиту повинна погоджуватися з радою банку і відповідати вимогам, установленим Національним банком України.

Стандарт № 2 – незалежність.

Внутрішні аудитори мають бути незалежними від тієї діяльності, яку вони перевіряють. У проведенні аудиторської перевірки внутрішні аудитори мають бути об'єктивними.

Стандарт № 3 – професійна компетентність.

Внутрішній аудит має виконуватися на високому професійному рівні з належною професійною увагою. Працівники відділу внутрішнього аудиту мають володіти навичками та знаннями, що є суттєвими для виконання внутрішніх аудиторських перевірок. Окрім цього, фахівцям цієї служби мають бути притаманні такі якості, як коректність, доброзичливість і прагнення до підвищення своєї кваліфікації.

Стандарт № 4 – обсяг робіт.

Обсягом внутрішнього аудиту мають передбачатися перевірка й оцінка відповідності та ефективності системи організації внутрішнього контролю, а також якість діяльності з виконання доручених обов'язків.

Стандарт № 5 – планування і виконання аудиторської перевірки.

Аудиторська перевірка повинна передбачати планування аудиту, перевірку й оцінку інформації, надання рекомендації та контроль після перевірки.

Стандарт № 6 – складання аудиторського висновку.

В аудиторському висновку висвітлюються виявлені недоліки, порушення та зловживання, що характеризують проведення відповідних банківських операцій, акцентується увага на позитивному досвіді роботи підрозділу. Необхідно також викласти причини, особливо організаційного характеру, що створили умови для виникнення порушень, і надати свої пропозиції стосовно вжиття заходів з їх усунення. У звіті необхідно надати кваліфіковану оцінку стану системи внутрішнього контролю відповідного підрозділу банку.

Стандарти внутрішнього аудиту впроваджуються в діяльність комерційного банку з метою:

- вдосконалення практики проведення внутрішнього аудиту;
- забезпечення якісного аналізу й оцінки системи внутрішнього контролю;
- здійснення постійного моніторингу банківських ризиків;
- перевірки відповідності здійснених банківських операцій полі-

тиці та встановленим процедурам банку, а також чинному законодавству України;

- складання уніфікованих аудиторських висновків;
- розроблення і сприяння впровадженню упереджувальних заходів, спрямованих на профілактику виникнення ризиків і забезпечення фінансової стабільності банку.

Основні терміни і поняття

Аудит, аудитор, внутрішній аудит, зовнішній аудит, служба внутрішнього аудиту, об'єкти аудиту, функції служби внутрішнього аудиту, завдання служби внутрішнього аудиту, обов'язки аудитора, права служби внутрішнього аудиту, етапи внутрішньобанківського аудиту, організація аудиту, виконання аудиту, методика аудиту, методи аудиту, аудиторський висновок, аудиторські рекомендації.

Законодавчі та нормативні акти

1. Методичні вказівки щодо застосування стандартів внутрішнього аудиту в комерційних банках України, затверджені постановою Правління НБУ від 20.07.1999 р. № 358.

2. Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України, затверджене постановою Правління НБУ від 20.03.1998 р. № 114 (із змінами та доповненнями).

Питання для самоконтролю

1. Що таке внутрішній аудит у банку? Назвіть основні об'єкти аудиту.
2. Який взаємозв'язок існує між внутрішнім і зовнішнім аудиторами банку? Охарактеризуйте роль служби внутрішньобанківського аудиту.
3. Якими нормативними документами регулюється діяльність внутрішніх аудиторів?
4. Назвіть базові функції служби внутрішньобанківського аудиту. Які основні завдання стоять перед службою внутрішнього аудиту банку?
5. У чому полягають обов'язки служби внутрішньобанківського аудиту? Які права має служба внутрішньобанківського аудиту?
6. Назвіть і охарактеризуйте основні методи проведення аудиторської перевірки діяльності окремих структурних підрозділів банку.
7. Назвіть і охарактеризуйте основні етапи проведення внутрішньобанківського аудиту.
8. Охарактеризуйте основні стандарти служби внутрішньобанківського аудиту.
9. Що являє собою аудиторський висновок? Якими є його мета і призначення?
10. Назвіть типи аудиторських висновків. Обґрунтуйте необхідність подання рекомендацій за результатами проведеної аудиторської перевірки.
11. Чи здійснюється перевірка виконання рекомендацій, наведених в аудиторському висновку?

ВИЗНАЧЕННЯ НАЙВАЖЛИВІШИХ ТЕРМІНІВ

- Адміністративний (внутрішній) контроль** – сукупність процедур, згідно з якими керівництво банку делегує свої повноваження, зокрема такі: збереження цінностей та активів; безпека працівників банку; ефективність, продуктивність та безпека процедур оброблення інформації.
- Акредитив** – договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.
- Активи** – ресурси, що контролюються установою, як результат минулих подій, використання яких у майбутньому приведе до отримання економічних вигод.
- Активний ринок** – ринок, якому притаманні такі умови: предмети, що продаються й купуються на цьому ринку, є однорідними; будь-коли можна знайти зацікавлених продавців і покупців; інформація про ринкові ціни є загальнодоступною.
- Амортизація** – систематичний розподіл вартості основних засобів і нематеріальних активів, яка амортизується протягом строку їх корисного використання.
- Баланс** – звіт про фінансовий стан установи банку, що відображає її активи, зобов'язання й капітал на певну дату.
- Балансова вартість іноземної валюти** – вартість іноземної валюти в грошовій одиниці України, за якою вона відображена в балансі (гривневий еквівалент іноземної валюти за офіційним валютним курсом).
- Банківський документ** – письмове розпорядження господарської організації чи банку, що містить необхідну і достатню інформацію для здійснення банківських операцій, підтверджує їх законність і служить основою для відображення операцій у бухгалтерському обліку.
- Безготівкові обмінні операції в іноземній валюті** – операції, що здійснюються на міжбанківському валютному ринку з приводу купівлі-продажу іноземної валюти.
- Безготівкові розрахунки** – розрахунки, що здійснюються перерахуванням певної суми коштів із рахунку платника на рахунок одержувача без участі готівки.
- Бухгалтерський контроль** – сукупність процедур, що дають змогу забезпечити збереження активів банку та достовірність звітності, що складається службою бухгалтерського обліку на основі даних, отриманих від операційних підрозділів.
- Бухгалтерський облік** – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про діяльність підприємства чи установи зовнішнім і внутрішнім користувачам.

Валютна операція – банківська операція у процесі розрахунків, за якою застосовується валюта, відмінна від національної.

Валютна позиція банку – співвідношення між активами та зобов'язаннями банку, з урахуванням позабалансових вимог і зобов'язань, у певній валюті.

Вексель – цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей векселедержателю.

Витрати – зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками).

Витрати на формування спеціальних резервів банку – витрати на покриття можливих збитків від зменшення корисності активів банку та списання безнадійних активів.

Відповідальний виконавець – довірений працівник банку, якому доручається одноосібно оформляти й підписувати грошово-розрахункові документи за визначеним колом операцій, які він виконує.

Вклад (депозит) – кошти, передані в банк їх власником для зберігання на певний термін і на визначених умовах.

Внутрішній аудит – незалежна експертиза, перевірка та оцінка діяльності банківської установи, різноманітних операцій та систем контролю з подальшою метою визначити й висловити у своєму висновку ступінь відповідності інформації встановленим критеріям.

Внутрішньобанківська платіжна система – програмно-технічний комплекс із власними засобами захисту інформації, який експлуатується комерційним банком та його філіями і використовується для здійснення розрахунків між учасниками цієї системи, а також забезпечує взаємодію з системою електронних платежів (СЕП), зокрема з інформаційно-пошуковою системою СЕП.

Внутрішньобанківський контроль – перевірка правильності виконання банківських операцій та облікових записів за допомогою конкретних засобів і способів.

Грошові кошти – готівкові кошти і депозити до запитання.

Гудвіл – перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань на дату придбання.

Дата валютування – дата, коли відбувається передання права власності згідно з вимогами контракту щодо купівлі-продажу активів.

Дата операції – дата здійснення операції, себто дата виникнення активів або зобов'язань.

Дата розрахунку – дата зарахування або списання активів за операцією.

- Депозити до запитання** – кошти, що перебувають на поточних і бюджетних рахунках, на кореспондентських рахунках комерційних банків і використовуються їх власниками для здійснення розрахунків, платежів та на інші потреби.
- Депозитні операції** – пасивні операції банків із залучення коштів юридичних і фізичних осіб у національній та іноземній валютах у формі вкладів (депозитів) через їх зарахування на відповідні рахунки на певних умовах.
- Дисконт за операціями з борговими цінними паперами** – різниця між номінальною вартістю цінного папера та його ринковою вартістю (вартістю придбання), якщо ринкова вартість нижча від номінальної.
- Документообіг за банківськими операціями** – послідовне переміщення грошово-розрахункових документів від моменту їх виписування або надходження ззовні до завершення операції за робочий день і передання до поточного архіву.
- Дохід у вигляді дивідендів** – дохід, який виникає в результаті використання банком цінних паперів із нефіксованим прибутком, за якими емітент оголошує та сплачує дивіденди.
- Доходи** – збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що ведуть до збільшення власного капіталу (за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків акціонерів).
- Доходи від повернення раніше списаних активів** – кошти, що надійшли для погашення заборгованості, яка була визнана банком безнадійною щодо отримання.
- Еквіваленти грошових коштів** – короткотермінові, високоліквідні вкладення, які вільно конвертуються у грошові кошти і мають незначний ризик зміни їх вартості.
- Електронний розрахунковий документ** – документ на переказ, сформований банком на підставі розрахункових документів банку, клієнтів, документів на переказ готівки, доручень на договірне списання, та представлений у формі електронних даних, що містять відповідні реквізити документа, зокрема й електронний цифровий підпис.
- Електронні міжбанківські розрахунки** – розрахунки із застосуванням електронних засобів передавання, оброблення, приймання та захисту інформації про рух коштів.
- Емісійні різниці** – сума коштів, отриманих банком від первинної емісії власних акцій та інших корпоративних прав, що перевищує номінальну вартість таких акцій (інших корпоративних прав).
- Загальні адміністративні витрати** – операційні витрати, пов'язані із забезпеченням діяльності банків.
- Залишкова вартість необоротних активів** – різниця між первісною (переоціненою) вартістю необоротних активів і сумою нарахованого зносу.

Зобов'язання – заборгованість установи, що виникла внаслідок минулих подій, погашення якої в майбутньому призведе до зменшення ресурсів установи, що втілюють у собі економічні вигоди.

Ідентифіковані активи й зобов'язання – активи й зобов'язання, що на дату придбання відповідають критеріям визнання статей балансу.

Інвестиційна діяльність банку – діяльність із придбання та реалізації тих необоротних активів і фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Капітал – залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

Капітал статутний – сплачений та зареєстрований підписний капітал банку.

Капітальні інвестиції – витрати на придбання або створення матеріальних і нематеріальних необоротних активів.

Касове обслуговування – сукупність банківських операцій з прийняття готівкових коштів від клієнтів і зарахування їх на відповідні банківські рахунки та видання з клієнтських рахунків через касу банку готівкових коштів згідно з розпорядженням клієнтів на цілі, передбачені чинним законодавством.

Комісії за неперервними послугами – комісії за послугами, які надаються протягом усього терміну дії угоди.

Комісії за послуги з обов'язковим результатом – комісії за послуги, які надаються протягом визначеного періоду і вважаються завершеними тільки після закінчення цього періоду за умови досягнення результату, передбаченого угодою.

Комісійні доходи і витрати – операційні доходи і витрати за наданими (отриманими) послугами, сума яких обчислюється пропорційно сумі активу або зобов'язання чи є фіксованою; в окремих випадках суми їх можуть обчислюватися пропорційно часу і сумі зобов'язання.

Комісійні доходи, що прив'язані до процентних – комісії, які обчислюються аналогічно процентам, тобто пропорційно часу і сумі активу чи зобов'язання.

Консолідована фінансова звітність – фінансова звітність, що відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів банку – юридичної особи та його дочірніх установ як єдиної економічної одиниці.

Консолідований кореспондентський рахунок – об'єднання коштів комерційного банку та його філій (або певної кількості філій) на кореспондентському рахунку, відкритому в територіальному управлінні Національного банку України з метою роботи банку (філії) в системі електронних платежів за відповідною моделлю обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку.

- Кореспондентський рахунок** – рахунок, який відкривається комерційному банку для здійснення розрахунків, що їх виконує один банк за дорученням і на кошти іншого банку на підставі укладеного договору.
- Кореспондентські відносини** – договірні відносини між банківськими установами, метою яких є здійснення платежів, розрахунків і надання інших банківських послуг за дорученням один одного.
- Коригуючі проведення** – бухгалтерські записи, які виконуються після формування фінансової звітності з метою виправлення виявлених у цій звітності помилок.
- Кошти** – готівка і депозити до запитання.
- Курсова різниця** – різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти за різних валютних курсів.
- Міжбанківські розрахунки** – система безготівкових розрахунків за грошовими вимогами і зобов'язаннями, що виникають між банківськими установами чи клієнтами банків у процесі їхньої діяльності.
- Модель бухгалтерського обліку (облікова модель)** – загальні правила побудови облікової системи, які визначають об'єкти фінансової звітності та обліку, їх оцінку, взаємозв'язок і взаємозалежність між об'єктами обліку, методи й форми ведення фінансового обліку.
- Модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку в системі електронних платежів** – сукупність механізмів і правил роботи СЕП, комерційного банку та його філій, згідно з якими здійснюються міжбанківські розрахунки за консолідованим кореспондентським рахунком через СЕП.
- Монетарні статті** – статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи й зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у визначеній сумі грошових коштів або їхніх еквівалентів.
- Мультивалютність** – характеристика Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, яка полягає в тому, що операції в різних валютах (як в іноземних, так і в національній) обліковуються за одними й тими ж балансовими рахунками.
- Накопичений процент** – сума процентів, нарахованих від дати випуску цінних паперів або дати останньої сплати купона до звітної дати.
- Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку** – нормативно-правові акти, затверджені Міністерством фінансів України, що визначають принципи й методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, які не суперечать міжнародним стандартам.
- Негрошові операції** – операції, які не потребують використання грошових коштів та їхніх еквівалентів.
- Нематеріальний актив** – актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується банком з метою використання у своїй

діяльності протягом періоду понад один рік або одного операційного циклу в адміністративних цілях або для надання в лізинг іншим особам.

Непередбачені доходи (витрати) – доходи (витрати), що виникають у результаті надзвичайних подій, мають одноразовий характер, не повторюються за сутністю й визнаються за фактом події.

Нереалізований результат від операцій з іноземною валютою – 1) позитивний (від’ємний) результат переоцінювання активів і зобов’язань банку в іноземній валюті та банківських металах з огляду на зміну офіційного валютного курсу, внаслідок якої змінюється вартість цих активів і зобов’язань у національній валюті, а їхня вартість в іноземній валюті залишається без змін, тобто не відбувається руху коштів в іноземній валюті; 2) позитивна (від’ємна) різниця між балансовою вартістю придбанної (проданої) іноземної валюти та вартістю придбання (продажу), якщо курс купівлі (продажу) не збігається з поточним офіційним валютним курсом.

Облікова політика банку – сукупність визначених у межах чинного законодавства принципів, методів і процедур, що використовуються установою банку для складання й подання фінансової звітності.

Обліково-операційна робота банку – сукупність процесів оформлення і здійснення розрахунково-грошових операцій, їх обліку й контролю протягом операційного дня та після його закінчення.

Обліково-операційний апарат банку – працівники установи банку, які здійснюють оформлення й контроль грошово-розрахункових документів і забезпечують відображення операцій за рахунками бухгалтерського обліку.

Обмінна операція в іноземній валюті, здійснена на умовах спот – операція з купівлі-продажу однієї валюти за іншу за ринковим курсом, що склався на дату розрахунку, розрахунок за якою здійснюється в період не більший, ніж два робочі дні після дати укладення угоди.

Обмінна операція в іноземній валюті, здійснена на умовах форвард – операція з купівлі-продажу однієї валюти за іншу, курс за якою визначений в контракті, з терміном виконання понад два банківські дні.

Обмінні операції – операції, які передбачають обмін однієї валюти на іншу.

Операційна діяльність банку – основна діяльність установи з отримання доходу, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Основні засоби – матеріальні активи, що їх банк утримує з метою використання у процесі своєї діяльності, надання послуг, здавання в лізинг іншим особам або для здійснення адміністративних і соціальних функцій, очікуваний строк корисного використання яких – більше одного року або операційного циклу.

Офіційний валютний курс – курс валюти, офіційно встановлений Національним банком України як уповноваженим органом держави.

- Ощадний сертифікат** – цінний папір, випущений банком як письмове свідоцтво про депонування коштів, що засвідчує право вкладника на отримання після закінчення встановленого строку суми депозиту і процентів за ним.
- Пайовий метод оцінки інвестицій** – визначення пропорційної частки відображеного у звіті прибутку компанії, в яку вкладається капітал, як доходу інвестора.
- План рахунків банківських установ** – систематизований перелік рахунків бухгалтерського обліку, що використовується для детальної та повної реєстрації всіх банківських операцій.
- Платіжна вимога** – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів із рахунку платника на рахунок одержувача.
- Платіжна вимога-доручення** – розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої – вимоги одержувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої – доручення платника обслуговуючому банкові про списання зі свого рахунку визначеної суми коштів і перерахування її на рахунок одержувача.
- Платіжне доручення** – розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банкові про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів і перерахування її на рахунок одержувача.
- Податкова звітність** – звітність про результати діяльності банку, сформована згідно з вимогами податкового законодавства за даними податкового обліку.
- Податковий облік** – система підготування і подання інформації про результати діяльності суб'єкта господарювання відповідно до вимог податкового законодавства.
- Податок на прибуток** – операційні витрати банку, пов'язані зі сплатою податку відповідно до чинного законодавства України та з урахуванням вимог міжнародних стандартів і національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку щодо визнання відстрочених податкових зобов'язань і податкових активів.
- Премія за операціями з борговими цінними паперами** – перевищення ринкової вартості (вартості придбання) цінного папера над його номінальною вартістю.
- Принцип нарахування й відповідності доходів і витрат** – принцип бухгалтерського обліку, за яким усі доходи й витрати установи банку, належні до звітного періоду, мають відобразитися в обліку в цьому ж періоді незалежно від того, коли фактично було отримано чи сплачено кошти за ними. При цьому фінансовий результат звітного періоду визначається зіставленням доходів звітного періоду з витратами, здійсненими для отримання цих доходів.

- Принцип обачності** – принцип бухгалтерського обліку, що полягає в застосуванні в бухгалтерському обліку методів оцінки, які мають запобігати заниженню оцінки зобов'язань і витрат та завищенню оцінки активів і доходів банку.
- Принципи обліку** – загальні, концептуальні основи, на яких базується фінансовий облік і на базі яких складається фінансова звітність.
- Процентні доходи за кредитами** – грошова винагорода за надання позики, за зобов'язання її надати, а також за прийняття кредитного ризику контрагента, яка розраховується пропорційно часу й сумі коштів, що є об'єктом кредитної операції.
- Процентні доходи й витрати** – операційні доходи й витрати, отримані (сплачені) банком за використання грошових коштів, їхніх еквівалентів або сум, що заборговані банку (залучені банком), суми яких обчислюються пропорційно часу й сумі активу чи зобов'язання.
- Рахунок бухгалтерського обліку** – основна одиниця, яка реєструє, накопичує та зберігає інформацію, необхідну для винесення управлінських рішень.
- Рахунок Лоро** – кореспондентський рахунок, відкритий комерційним банком банку-кореспонденту (рахунок банку-кореспондента у нас).
- Рахунок Ностро** – кореспондентський рахунок комерційного банку в банку-кореспонденті (наш рахунок у банку-кореспонденті).
- Реалізований результат від операцій з іноземною валютою** – фактично одержані доходи або понесені витрати за операціями купівлі-продажу іноземної валюти.
- Розрахункова палата** – структурний підрозділ територіального управління Національного банку України, який обслуговує в СЕП банки відповідного регіону.
- Розрахунковий чек** – документ, що містить письмове розпорядження власника рахунка (чекодавця) банківській установі (банкові-емітенту), що обслуговує його рахунок, оплатити чекоотримувачеві суму коштів, указану в чеку.
- Система електронних платежів Національного банку України** – загальнодержавна платіжна система, що забезпечує здійснення розрахунків в електронній формі між банківськими установами, органами державного казначейства на території України.
- Система «клієнт – банк»** – програмно-технічний комплекс, який забезпечує обмін інформацією в електронній формі між банком і клієнтом та складається з клієнтської та банківської частин.
- Служба внутрішнього аудиту банку** – самостійний структурний підрозділ комерційного банку, що створений за рішенням вищого органу банку і підпорядковується безпосередньо раді банку.
- Справедлива вартість** – сума, за якою може бути здійснено обмін активу

- чи оплату зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими й незалежними сторонами.
- Строкові вклади (депозити)** – грошові ресурси, що розміщуються їх власниками в банку для зберігання і зараховуються на відповідні депозитні рахунки на визначений термін із виплатою обумовлених процентів.
- Субординований борг** – звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які відповідно до угоди не можуть бути взяті з банку раніше п'яти років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвесторові після погашення претензій усіх інших кредиторів.
- Технічний рахунок** – рахунок, який не несе економічного навантаження і використовується для технічного здійснення операцій.
- Технічний рахунок банківської установи у системі електронних платежів** – інформація в електронній формі, яка зберігається у програмно-технічному комплексі АРМ-2 СЕП, поновлюється під час опрацювання розрахункових документів банківської установи в електронному вигляді та відображає стан кореспондентського рахунку цієї установи на певний час.
- Управлінська звітність** – звітність про стан і результати діяльності банку, яка використовується керівництвом для планування, контролю та ухвалення відповідних управлінських рішень.
- Управлінський облік** – система готування і подання інформації про діяльність суб'єкта господарювання з метою забезпечення внутрішніх інформаційних потреб керівництва в процесі управління підприємством (установою).
- Фінансова діяльність банку** – діяльність, яка приводить до змін у розмірі і складі власного капіталу та позик установи.
- Фінансова звітність** – бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності й рух грошових коштів установи за звітний період.
- Фінансовий облік** – сукупність правил і процедур щодо готування і подання інформації про результати діяльності суб'єкта відповідно до вимог чинних законодавчих актів.
- Центральна розрахункова палата** – установа Національного банку України, яка забезпечує функціонування СЕП у цілому, а також здійснює функції розрахункової палати для банківських установ м. Києва і Київської області, обслуговує інші віртуальні банківські регіони.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про цінні папери та фондову біржу» від 18.06.1991 р. № 1201–XII (зі змінами і доповненнями).
2. Закон України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 р. № 1251–XII (зі змінами і доповненнями).
3. Закон України «Про заставу» від 2.10.1992 р. № 2654–XII (зі змінами і доповненнями).
4. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22.04.1993 р. № 3125–XII (зі змінами і доповненнями).
5. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996–XIV (зі змінами і доповненнями).
6. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121–III.
7. Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» від 05.04.2001 № 2346–III.
8. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 № 15–93.
9. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 7 «Звіт про рух грошових коштів».
10. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 21 «Наслідки зміни курсів обміну валют».
11. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 30 «Розкриття у фінансових звітах банків та подібних фінансових установ».
12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах».
13. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби».
14. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи».
15. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції».
16. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств».
17. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 20 «Консолідована фінансова звітність».
18. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів».
19. Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 11.08.1994 р. № 69 (із змінами).
20. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (зі змінами та доповненнями).
21. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку Національного банку України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (в редакції постанови Правління НБУ від 29.12.1999 р. № 622) (із змінами та доповненнями).

22. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами установ комерційних банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 30.12.1997 р. № 466 (зі змінами).

23. Інструкція з бухгалтерського обліку депозитних операцій установ комерційних банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 20.08.1999 р. № 418.

24. Інструкція про міжбанківські розрахунки в Україні, затверджена постановою Правління НБУ від 27.12.1999 р. № 621 (із змінами і доповненнями).

25. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій комерційних банків з векселями, затверджена постановою Правління НБУ від 08.06.2000 р. № 234.

26. Інструкція про переміщення валюти України, іноземної валюти, банківських металів, платіжних документів, інших банківських документів і платіжних карток через митний кордон України, затверджена постановою Правління НБУ від 12.07.2000 р. № 283.

27. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 11.12.2000 р. № 475 (із змінами та доповненнями).

28. Інструкція про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 19.02.2001 р. № 69.

29. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління НБУ від 29.03.2001 р. № 135 (зі змінами).

30. Інструкція про консолідацію фінансової звітності банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 05.10.2001 р. № 422.

31. Інструкція про порядок складання річного фінансового звіту банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 26.12.2001 р. № 545 (із змінами та доповненнями).

32. Інструкція про касові операції в банківських установах, затверджена постановою Правління НБУ від 14.08.2003 р. № 337.

33. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492.

34. Методичні вказівки про ведення параметрів аналітичного обліку, затверджені постановою Правління НБУ від 17.06.1997 р. № 191.

35. Методичні вказівки щодо застосування стандартів внутрішнього аудиту в комерційних банках України, затверджені постановою Правління НБУ від 20.07.1999 р. № 358.

36. План рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджений постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388 (із змінами та доповненнями).

37. Положення про кредитування, затверджене постановою Правління НБУ від 28.09.1995 р. № 246 (зі змінами).

38. Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України, затверджене постановою Правління НБУ від 20.03.1998 р. № 114 (із змінами та доповненнями).

39. Положення про відкриття та функціонування в уповноважених банках України рахунків банків-кореспондентів в іноземній валюті та в гривнях, затверджене постановою Правління НБУ від 26.03.1998 р. № 118.

40. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України, затверджене постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566 (із змінами та доповненнями).

41. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджене постановою Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279.

42. Положення про формування коригуючих проводок, що здійснюються банками України, затверджене постановою Правління НБУ від 09.10.2001 р. № 427.

43. Порядок подання фінансової звітності, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2000 р. № 419.

44. Правила організації фінансової та статистичної звітності банків України, затверджені постановою Правління НБУ від 12.12.1997 р. № 436 (із змінами та доповненнями).

45. Правила бухгалтерського обліку банками України обмінних операцій в іноземній валюті та банківських металах, затверджені постановою Правління НБУ від 16.12.1998 р. № 520 (у редакції постанови Правління НБУ від 07.12.2000 р. № 471) (із змінами).

46. Правила здійснення операцій на міжбанківському валютному ринку України, затверджені постановою Правління НБУ від 18.03.1999 р. № 127 (із змінами та доповненнями).

47. Правила бухгалтерського обліку формування і використання резервів у банках України, затверджені постановою Правління НБУ від 11.07.2001 р. № 268.

48. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.

Додаток А. ПЛАН РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ БАНКІВ УКРАЇНИ

1. Казначейські та міжбанківські операції

10 Готівкові кошти

100 Банкноти та монети

- 1001 А Банкноти та монети в касі банку
- 1002 А Банкноти та монети в касі відділень банку
- 1003 А Банкноти та монети в обмінних пунктах
- 1004 А Банкноти та монети в банкоматах
- 1005 А Банкноти та монети, інкасовані до перерахування
- 1007 А Банкноти та монети в дорозі

101 Дорожні чеки

- 1011 А Дорожні чеки в касі банку
- 1012 А Дорожні чеки в касі відділень банку
- 1013 А Дорожні чеки в обмінних пунктах
- 1017 А Дорожні чеки в дорозі

11 Банківські метали

110 Банківські метали

- 1101 А Банківські метали в банку
- 1102 А Банківські метали у відділенні банку
- 1107 А Банківські метали у дорозі

12 Кошти у Національному банку України

120 Кошти до запитання в Національному банку України

- 1200 А Кореспондентський рахунок у Національному банку України
- 1203 А Кошти обов'язкових резервів, що резервуються в Національному банку України
- 1207 А Накопичувальний рахунок у Національному банку України
- 1208 А Нараховані доходи за коштами до запитання в Національному банку України

121 Строкові депозити в Національному банку України

- 1211 А Кошти, надані Національному банку України за операціями РЕПО
- 1212 А Короткострокові депозити в Національному банку України
- 1218 А Нараховані доходи за строковими депозитами в Національному банку України

13 Кошти Національного банку України

130 Кореспондентський рахунок Національного банку України в комерційному банку

- 1300 П Кореспондентський рахунок Національного банку України в банку

1308 П Нараховані витрати за кореспондентським рахунком Національного банку України в банку

131 Короткострокові кредити, які отримані від Національного банку України

1310 П Кредит овернайт, що отриманий від Національного банку України шляхом рефінансування

1311П Кошти, які отримані від Національного банку України за операціями РЕПО

1312 П Короткострокові кредити, що отримані від Національного банку України шляхом рефінансування

1316 П Короткострокові стабілізаційні кредити, які отримані від Національного банку України

1317 П Інші короткострокові кредити, які отримані від Національного банку України

1318 П Нараховані витрати за короткостроковими кредитами, які отримані від Національного банку України

132 Довгострокові кредити, які отримані від Національного банку України

1325 П Довгострокові кредити, які отримані за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій

1326 П Довгострокові стабілізаційні кредити, які отримані від Національного банку України

1327 П Інші довгострокові кредити, які отримані від Національного банку України

1328 П Нараховані витрати за довгостроковими кредитами, які отримані від Національного банку України

133 Строкові депозити Національного банку України

1332 П Короткострокові депозити Національного банку України

1335 П Довгострокові депозити Національного банку України

1338 П Нараховані витрати за строковими депозитами

14 Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, та цінні папери, емітовані Національним банком України

141 Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1410 А Облігації внутрішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1411 А Інші боргові цінні папери центральних органів державного управління, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

- 1412 А Боргові цінні папери місцевих органів державного управління, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1416 КА (контрактивний рахунок) Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1417 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1418 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

142 Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції

- 1420 А Облігації внутрішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції
- 1421 А Інші боргові цінні папери центральних органів державного управління, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції
- 1422 А Боргові цінні папери місцевих органів державного управління, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції
- 1426 КА (контрактивний рахунок) Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції
- 1427 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції
- 1428 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції

143 Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку на продаж

- 1430 А Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1436 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1437 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1438 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж

144 Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції

- 1440 А Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції
- 1446 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції
- 1447 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції
- 1448 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції

149 Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України

- 1490 КА (контрактивний рахунок) Резерв під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, в портфелі банку на продаж
- 1491 КА (контрактивний рахунок) Резерв під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, в портфелі банку на інвестиції

15 Кошти в інших банках

150 Кошти до запитання в інших банках

- 1500 А Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках
- 1508 А Нараховані доходи за коштами до запитання в інших банках
- 1509 А Прострочені нараховані доходи за коштами до запитання в інших банках

151 Строкові депозити, які розміщені в інших банках

- 1510 А Депозити овернайт, які розміщені в інших банках
- 1511 А Гарантійні депозити та грошове покриття в інших банках
- 1512 А Інші короткострокові депозити, які розміщені в інших банках
- 1515 А Довгострокові депозити, які розміщені в інших банках
- 1516 А Довгострокові депозити, які розміщені на умовах субординованого боргу
- 1517 А Прострочена заборгованість за строковими депозитами, які розміщені в інших банках
- 1518 А Нараховані доходи за строковими депозитами, які розміщені в інших банках
- 1519 А Прострочені нараховані доходи за строковими депозитами, які розміщені в інших банках

152 Кредити, які надані іншим банкам

- 1520 А Овердрафт за рахунками інших банків
- 1521 А Кредити овернайт, які надані іншим банкам

- 1522 А Кошти, які надані іншим банкам за операціями РЕПО
- 1523 АП (активно-пасивний) Інші короткострокові кредити, які надані іншим банкам
- 1524 АП (активно-пасивний) Довгострокові кредити, які надані іншим банкам
- 1525 А Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам
- 1527 А Прострочена заборгованість за кредитами, які надані іншим банкам
- 1528 А Нараховані доходи за кредитами, які надані іншим банкам
- 1529 А Прострочені нараховані доходи за кредитами, які надані іншим банкам

158 Сумнівна заборгованість інших банків

- 1580 А Сумнівна заборгованість за коштами до запитання в інших банках
- 1581 А Сумнівна заборгованість за строковими депозитами, які розміщені в інших банках
- 1582 А Сумнівна заборгованість за кредитами, які надані іншим банкам
- 1589 А Сумнівна заборгованість за виплаченими гарантіями, виданими іншим банкам

159 Резерв під заборгованість інших банків

- 1590 КА (контрактивний рахунок) Резерви під нестандартну заборгованість інших банків
- 1591 КА (контрактивний рахунок) Резерви під стандартну заборгованість інших банків

16 Кошти інших банків

160 Кошти до запитання інших банків

- 1600 П Кореспондентські рахунки інших банків
- 1608 П Нараховані витрати за коштами до запитання інших банків

161 Строкові депозити інших банків

- 1610 П Депозити овернайт інших банків
- 1611 П Гарантійні депозити та грошове покриття інших банків
- 1612 П Короткострокові депозити інших банків
- 1615 П Довгострокові депозити інших банків
- 1618 П Нараховані витрати за строковими депозитами інших банків

162 Кредити, які отримані від інших банків

- 1620 П Овердрафт за рахунками, які відкриті в інших банках
- 1621 П Кредити овернайт, які отримані від інших банків
- 1622 П Кошти, які отримані від інших банків за операціями РЕПО
- 1623 П Інші короткострокові кредити, які отримані від інших банків
- 1624 П Довгострокові кредити, які отримані від інших банків
- 1628 П Нараховані витрати за кредитами, які отримані від інших банків

- 17 Сумнівна заборгованість та резерви за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями**
- 178 Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями**
- 1780 А Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями
- 179 Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями**
- 1790 КА Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями
- 18 Дебіторська заборгованість за операціями з банками**
- 181 Дебіторська заборгованість за операціями з банками**
- ~~1811 А~~ Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою
- 1819 А Інша дебіторська заборгованість за операціями з банками
- 188 Сумнівна дебіторська заборгованість за операціями з банками**
- 1880 А Сумнівна дебіторська заборгованість за операціями з банками
- 189 Резерв під дебіторську заборгованість за операціями з банками**
- 1890 КА Резерв під дебіторську заборгованість за операціями з банками
- 19 Кредиторська заборгованість за операціями з банками**
- 191 Кредиторська заборгованість за операціями з банками**
- 1911 П Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою
- 1919 П Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками

2. Операції з клієнтами

- 20 Кредити, які надані суб'єктам господарської діяльності**
- 201 Кошти, які надані суб'єктам господарської діяльності за операціями РЕПО**
- 2010 А Кошти, які надані суб'єктам господарської діяльності за операціями РЕПО
- 2018 А Нараховані доходи за коштами, які надані суб'єктам господарської діяльності за операціями РЕПО
- 202 Рахунки суб'єктів господарської діяльності за врахованими векселями**
- 2020 А Рахунки суб'єктів господарської діяльності за врахованими векселями
- 2026 КА Неамортизований дисконт за врахованими векселями суб'єктів господарської діяльності

- 2027 А Прострочена заборгованість суб'єктів господарської діяльності за врахованими векселями
- 2028 А Нараховані доходи за врахованими векселями суб'єктів господарської діяльності
- 2029 А Прострочені нараховані доходи за врахованими векселями суб'єктів господарської діяльності
- 203 Рахунки суб'єктів господарської діяльності за факторинговими операціями**
  - 2030 А Рахунки суб'єктів господарської діяльності за факторинговими операціями
  - 2037 А Прострочена заборгованість суб'єктів господарської діяльності за факторинговими операціями
  - 2038 А Нараховані доходи за факторинговими операціями із суб'єктами господарської діяльності
  - 2039 А Прострочені нараховані доходи за факторинговими операціями із суб'єктами господарської діяльності
- 204 Кредити суб'єктам господарської діяльності за внутрішніми торговельними операціями**
  - 2040 А Короткострокові кредити суб'єктам господарської діяльності за внутрішніми торговельними операціями
  - 2045 А Довгострокові кредити суб'єктам господарської діяльності за внутрішніми торговельними операціями
  - 2047 А Прострочена заборгованість за кредитами суб'єктам господарської діяльності за внутрішніми торговельними операціями
  - 2048 А Нараховані доходи за кредитами суб'єктам господарської діяльності за внутрішніми торговельними операціями
  - 2049 А Прострочені нараховані доходи за кредитами суб'єктам господарської діяльності за внутрішніми торговельними операціями
- 205 Кредити суб'єктам господарської діяльності за експортно-імпортними операціями**
  - 2050 А Короткострокові кредити суб'єктам господарської діяльності за експортно-імпортними операціями
  - 2055 А Довгострокові кредити суб'єктам господарської діяльності за експортно-імпортними операціями
  - 2057 А Прострочена заборгованість за кредитами суб'єктам господарської діяльності за експортно-імпортними операціями
  - 2058 А Нараховані доходи за кредитами суб'єктам господарської діяльності за експортно-імпортними операціями
  - 2059 А Прострочені нараховані доходи за кредитами суб'єктам господарської діяльності за експортно-імпортними операціями

206 Інші кредити в поточну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності

- 2061 А Кредити під платіжні картки, які надані суб'єктам господарської діяльності
- 2062 А Інші короткострокові кредити в поточну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності
- 2065 А Інші довгострокові кредити в поточну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності
- 2067 А Прострочена заборгованість за іншими кредитами в поточну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності
- 2068 А Нараховані доходи за іншими кредитами в поточну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності
- 2069 А Прострочені нараховані доходи за іншими кредитами в поточну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності

207 Кредити в інвестиційну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності

- 2070 А Короткострокові кредити на будівництво та освоєння землі, які надані суб'єктам господарської діяльності
- 2071 А Короткострокові кредити на купівлю будівель, споруд, обладнання та землі, які надані суб'єктам господарської діяльності
- 2072 А Довгострокові кредити на інноваційно-інвестиційні проекти, які надані суб'єктам господарської діяльності за участю Національного банку України
- 2073 А Довгострокові кредити на будівництво та освоєння землі, які надані суб'єктам господарської діяльності
- 2074 А Довгострокові кредити на купівлю будівель, споруд, обладнання та землі, які надані суб'єктам господарської діяльності
- 2075 А Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарської діяльності
- 2077 А Прострочена заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності
- 2078 А Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності
- 2079 А Прострочені нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності

209 Сумнівна заборгованість за кредитами, які надані суб'єктам господарської діяльності

- 2092 А Сумнівна заборгованість за врахованими векселями суб'єктів господарської діяльності
- 2093 А Сумнівна заборгованість за рахунками суб'єктів господарської діяльності за факторинговими операціями

- 2094 А Сумнівна заборгованість за кредитами суб'єктам господарської діяльності за внутрішніми торговельними операціями
- 2095 А Сумнівна заборгованість за кредитами суб'єктам господарської діяльності за експортно-імпортними операціями
- 2096 А Сумнівна заборгованість за іншими кредитами в поточну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності
- 2097 А Сумнівна заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності
- 2099 А Сумнівна заборгованість за виплаченими гарантіями, виданими суб'єктам господарської діяльності

21 Кредити, які надані органам загального державного управління

210 Кредити, які надані центральним органам державного управління

- 2100 АП Короткострокові кредити, які надані центральним органам державного управління
- 2105 АП Довгострокові кредити, які надані центральним органам державного управління
- 2107 А Прострочена заборгованість за кредитами, які надані центральним органам державного управління
- 2108 А Нараховані доходи за кредитами, які надані центральним органам державного управління
- 2109 А Прострочені нараховані доходи за кредитами, які надані центральним органам державного управління

211 Кредити, які надані місцевим органам державного управління

- 2110 АП Короткострокові кредити, які надані місцевим органам державного управління
- 2115 АП (активно-пасивний) Довгострокові кредити, які надані місцевим органам державного управління
- 2117 А Прострочена заборгованість за кредитами, які надані місцевим органам державного управління
- 2118 А Нараховані доходи за кредитами, які надані місцевим органам державного управління
- 2119 А Прострочені нараховані доходи за кредитами, які надані місцевим органам державного управління

219 Сумнівна заборгованість за кредитами, які надані органам загального державного управління

- 2190 А Сумнівна заборгованість за кредитами, які надані центральним органам державного управління
- 2191 А Сумнівна заборгованість за кредитами, які надані місцевим органам державного управління
- 2198 А Сумнівна заборгованість за виплаченими гарантіями, виданими центральним органам державного управління
- 2199 А Сумнівна заборгованість за виплаченими гарантіями, виданими місцевим органам державного управління

22 Кредити, які надані фізичним особам

220 Кредити на поточні потреби, які надані фізичним особам

- 2201 А Кредити під платіжні картки, які надані фізичним особам
- 2202 А Інші короткострокові кредити, які надані фізичним особам на поточні потреби
- 2205 А Довгострокові кредити, які надані фізичним особам на поточні потреби
- 2207 А Прострочена заборгованість за кредитами, які надані фізичним особам на поточні потреби
- 2208 А Нараховані доходи за кредитами, які надані фізичним особам на поточні потреби
- 2209 А Прострочені нараховані доходи за кредитами, які надані фізичним особам на поточні потреби

221 Кредити в інвестиційну діяльність, які надані фізичним особам

- 2211 А Короткострокові кредити, які надані фізичним особам на купівлю будівель, споруд, обладнання та землі
- 2213 А Довгострокові кредити, які надані фізичним особам на будівництво та освоєння землі
- 2214 А Довгострокові кредити, які надані фізичним особам на купівлю будівель, споруд, обладнання та землі
- 2217 А Прострочена заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, які надані фізичним особам
- 2218 А Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, які надані фізичним особам
- 2219 А Прострочені нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, які надані фізичним особам

229 Сумнівна заборгованість за кредитами, які надані фізичним особам

- 2290 А Сумнівна заборгованість за кредитами на поточні потреби, які надані фізичним особам
- 2291 А Сумнівна заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, які надані фізичним особам
- 2299 А Сумнівна заборгованість за виплаченими гарантіями, виданими фізичним особам

24 Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами та резерви під заборгованість за кредитами і нарахованими доходами

240 Резерви під заборгованість за кредитами, які надані клієнтам

- 2400 КА (контрактивний) Резерви під нестандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам
- 2401 КА Резерви під стандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам

248 Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами

2480 А Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами

249 Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами

2490 КА Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами

25 Кошти бюджету та позабюджетних фондів України

251 Кошти Державного бюджету України

2512 П Кошти Державного бюджету України цільового характеру

2513 П Кошти Державного казначейства України

2514 П Депозити Державного бюджету України

2518 П Нараховані витрати за коштами Державного бюджету України

252 Бюджетні кошти клієнтів, які утримуються з Державного бюджету України

2520 П Поточні бюджетні рахунки клієнтів, які утримуються з Державного бюджету України

2523 П Бюджетні рахунки цільового характеру клієнтів, які утримуються з Державного бюджету України

2525 П Депозити клієнтів, які утримуються з Державного бюджету України

2526 П Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються з Державного бюджету України

2528 П Нараховані витрати за коштами клієнтів банку, які утримуються з Державного бюджету України

253 Кошти бюджетних установ та організацій, що включаються до спеціального фонду Державного бюджету України

2530 П Кошти бюджетних установ та організацій, що включаються до спеціального фонду Державного бюджету України

2531 П Кошти, вилучені уповноваженими органами

2538 П Нараховані витрати за коштами бюджетних установ та організацій, що включаються до спеціального фонду Державного бюджету України

254 Кошти місцевих бюджетів та бюджетні кошти клієнтів, що утримуються з місцевих бюджетів

2540 П Кошти бюджету Автономної Республіки Крим

2541 П Кошти обласних бюджетів

2542 П Кошти районних, міських, селищних та сільських бюджетів

2543 П Кошти бюджету Автономної Республіки Крим цільового характеру

2544 П Кошти обласних бюджетів цільового характеру

- 2545 П Кошти районних, міських, селищних та сільських бюджетів цільового характеру
- 2546 П Депозити місцевих бюджетів
- 2548 П Нараховані витрати за коштами місцевих бюджетів

255 Кошти бюджетних установ та організацій, що включаються до спеціального фонду бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя

- 2550 П Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються з бюджету Автономної Республіки Крим
- 2551 П Кошти бюджетних установ та організацій, що включаються до спеціального фонду бюджету Автономної Республіки Крим
- 2552 П Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються з обласних бюджетів
- 2553 П Кошти бюджетних установ та організацій, що включаються до спеціальних фондів обласних бюджетів
- 2554 П Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються з районних, міських, селищних та сільських бюджетів
- 2555 П Кошти бюджетних установ та організацій, що включаються до спеціальних фондів районних, міських, районних у містах, селищних та сільських бюджетів
- 2558 П Нараховані витрати за коштами бюджетних установ та організацій, що включаються до спеціального фонду бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя

256 Кошти позабюджетних фондів

- 2560 П Державні позабюджетні фонди
- 2561 П Галузеві позабюджетні фонди
- 2562 П Регіональні позабюджетні фонди
- 2565 П Цільові кошти позабюджетних фондів
- 2568 П Нараховані витрати за коштами позабюджетних фондів

257 Кошти державного та місцевого бюджетів до виплати

- 2570 П Кошти державного бюджету для виплат
- 2571 П Кошти державного та місцевого бюджетів для цільових виплат готівкою
- 2572 П Кошти місцевих бюджетів для виплат

26 Кошти клієнтів банку

260 Кошти до запитання суб'єктів господарської діяльності

- 2600 АП Поточні рахунки суб'єктів господарської діяльності
- 2601 П Поточні рахунки управителя з довірчого управління
- 2602 П Кошти в розрахунках суб'єктів господарської діяльності
- 2603 П Розподільчі рахунки суб'єктів господарської діяльності
- 2604 П Цільові кошти до запитання суб'єктів господарської діяльності

- 2605 АП Кошти суб'єктів господарської діяльності для розрахунків платіжними картками
- 2607 А Нараховані доходи за кредитами овердрафт, які надані суб'єктам господарської діяльності
- 2608 П Нараховані витрати за коштами до запитання суб'єктів господарської діяльності

261 Строкові кошти суб'єктів господарської діяльності

- 2610 П Короткострокові депозити суб'єктів господарської діяльності
- 2611 П Кошти, отримані від суб'єктів господарської діяльності за операціями РЕПО
- 2615 П Довгострокові депозити суб'єктів господарської діяльності
- 2618 П Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарської діяльності

262 Кошти до запитання фізичних осіб

- 2620 АП Поточні рахунки фізичних осіб
- 2622 П Кошти в розрахунках фізичних осіб
- 2625 АП Кошти фізичних осіб для розрахунків платіжними картками
- 2627 А Нараховані доходи за кредитами овердрафт, які надані фізичним особам
- 2628 П Нараховані витрати за коштами до запитання фізичних осіб

263 Строкові кошти фізичних осіб

- 2630 П Короткострокові депозити фізичних осіб
- 2635 П Довгострокові депозити фізичних осіб
- 2638 П Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб

264 Кошти виборчих фондів

- 2640 П Кошти виборчого фонду політичної партії (блоку), кандидатів від якої зареєстровано в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі
- 2641 П Кошти виборчого фонду кандидата в депутати України, зареєстрованого в одномандатному виборчому окрузі
- 2642 П Кошти виборчого фонду кандидата в депутати місцевої ради чи на посаду сільського, селищного, міського голови
- 2643 П Кошти виборчого фонду кандидата в Президенти України

265 Кошти небанківських фінансових установ

- 2650 П Поточні рахунки небанківських фінансових установ
- 2651 П Короткострокові депозити небанківських фінансових установ
- 2652 П Довгострокові депозити небанківських фінансових установ
- 2658 П Нараховані витрати за коштами небанківських фінансових установ

- 27 Кредити, отримані від міжнародних та інших фінансових організацій**
270 Кредити, отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
- 2700 П Короткострокові кредити, отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
  - 2701 П Довгострокові кредити, отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
  - 2706 КП Неамортизований дисконт за кредитами, отриманими від міжнародних та інших фінансових організацій
  - 2708 П Нараховані витрати за кредитами, отриманими від міжнародних та інших фінансових організацій
- 28 Дебіторська заборгованість за операціями клієнтів**
280 Дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами
- 2800 А Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів
  - 2801 А Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для клієнтів
  - 2805 А Дебіторська заборгованість за операціями з грошово-речовими лотереями
  - 2806 А Дебіторська заборгованість за індексацією грошових заощаджень
  - 2809 А Інша дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку
- 288 Сумнівна дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку**
- 2887 А Дебіторська заборгованість за операціями з цінними паперами колишнього СРСР
  - 2888 А Дебіторська заборгованість за іншими операціями колишнього СРСР
  - 2889 А Інша сумнівна дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку
- 289 Резерви на можливі втрати за сумнівною дебіторською заборгованістю за операціями з клієнтами банку**
- 2890 КА Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з клієнтами банку
- 29 Кредиторська заборгованість і транзитні рахунки за операціями з клієнтами**
290 Кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку
- 2900 П Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів

- 2901 П Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для клієнтів
- 2902 П Кредиторська заборгованість за прийняті платежі
- 2903 П Кошти клієнтів банку за недіючими рахунками
- 2904 П Кредиторська заборгованість за компенсаційними сертифікатами
- 2905 П Кредиторська заборгованість за операціями з грошово-речовими лотереями
- 2906 П Кредиторська заборгованість за індексацією грошових заощаджень
- 2907 П Кредиторська заборгованість за операціями з цінними паперами колишнього СРСР
- 2908 П Кредиторська заборгованість за іншими операціями колишнього СРСР
- 2909 П Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку

292 Транзитні рахунки за операціями з клієнтами банку

- 2920 АП (активно-пасивний) Транзитний рахунок за операціями, здійсненими платіжними картками через банкомат
- 2924 АП Транзитний рахунок за операціями з платіжними картками

3. Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання

31 Цінні папери в портфелі банку на продаж

310 Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж

- 3102 А Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж, які випущені банками
- 3103 А Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж, які випущені фінансовими (небанківськими) установами
- 3105 А Інші акції та цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж
- 3108 А Нараховані доходи за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж

311 Боргові цінні папери в портфелі банку на продаж

- 3110 А Боргові цінні папери центральних органів державного управління в портфелі банку на продаж
- 3111 А Боргові цінні папери місцевих органів державного управління в портфелі банку на продаж
- 3112 А Боргові цінні папери, випущені банками, в портфелі банку на продаж

- 3113 А Боргові цінні папери, випущені фінансовими (небанківськими) установами, в портфелі банку на продаж
- 3114 А Боргові цінні папери, випущені нефінансовими підприємствами, в портфелі банку на продаж
- 3116 КА (контрактивний рахунок) Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами у портфелі банку на продаж
- 3117 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами у портфелі банку на продаж
- 3118 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж
- 3119 А Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж

319 Резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж

- 3190 КА (контрактивний рахунок) Резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж

32 Цінні папери в портфелі банку на інвестиції

320 Акції та інші вкладення з нефіксованим прибутком у портфелі банку на інвестиції

- 3202 А Акції та інші вкладення з нефіксованим прибутком, випущені банками, в портфелі банку на інвестиції
- 3203 А Акції та інші вкладення з нефіксованим прибутком, випущені фінансовими (небанківськими) установами, в портфелі банку на інвестиції
- 3205 А Інші акції та вкладення з нефіксованим прибутком у портфелі банку на інвестиції
- 3208 А Нараховані доходи за акціями та іншими вкладеннями з нефіксованим прибутком у портфелі банку на інвестиції

321 Боргові цінні папери в портфелі банку на інвестиції

- 3210 А Боргові цінні папери центральних органів державного управління в портфелі банку на інвестиції
- 3211 А Боргові цінні папери місцевих органів державного управління в портфелі банку на інвестиції
- 3212 А Боргові цінні папери, випущені банками, в портфелі банку на інвестиції
- 3213 А Боргові цінні папери, випущені фінансовими (небанківськими) установами, в портфелі банку на інвестиції
- 3214 А Боргові цінні папери, випущені нефінансовими підприємствами, в портфелі банку на інвестиції
- 3216 КА (контрактивний рахунок) Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами у портфелі банку на інвестиції
- 3217 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами у портфелі банку на інвестиції

- 3218 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку на інвестиції
- 3219 А Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку на інвестиції

329 Резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на інвестиції

- 3290 КА (контрактивний рахунок) Резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на інвестиції

33 Цінні папери власного боргу, крім субординованого боргу

330 Цінні папери власного боргу, емітовані банком

- 3300 П Прості векселі, емітовані банком
- 3301 П Акцепти, що надані за переказними векселями
- 3305 П Інші цінні папери власного боргу, емітовані банком
- 3306 КП (контрпасивний рахунок) Неамортизований дисконт за цінними паперами власного боргу, емітованими банком
- 3307 П Неамортизована премія за борговими цінними паперами власного боргу, емітованими банком
- 3308 П Нараховані витрати за цінними паперами власного боргу, емітованими банком

332 Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком

- 3320 П Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком
- 3326 КП Неамортизований дисконт за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком
- 3327 П Неамортизована премія за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком
- 3328 П Нараховані витрати за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком

333 Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком

- 3330 П Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком
- 3336 КП Неамортизований дисконт за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком
- 3337 П Неамортизована премія за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком
- 3338 П Нараховані витрати за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком

34 Товарно-матеріальні цінності

340 Господарські матеріали

- 3400 А Господарські матеріали на складі
- 3402 А Господарські матеріали у підзвітних осіб та в переробці
- 3403 А Дорогоцінні метали в банку

- 3407 А Дорогоцінні метали в дорозі
- 3409А Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя

341 Малоцінні та швидкозношувані предмети

- 3410 А Малоцінні та швидкозношувані предмети на складі

35 Інші активи банку

350 Витрати майбутніх періодів

- 3500 А Витрати майбутніх періодів

351 Дебіторська заборгованість за господарською діяльністю банку

- 3510 А Дебіторська заборгованість з придбання господарських матеріалів і малоцінних та швидкозношуваних предметів
- 3511 А Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів
- 3519 А Інша дебіторська заборгованість за господарською діяльністю банку

352 Розрахунки за податками та обов'язковими платежами

- 3520 А Дебіторська заборгованість за податком на прибуток
- 3521 А Відстрочений податковий актив
- 3522 А Дебіторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток

354 Дебіторська заборгованість за операціями банку з фінансовими інструментами

- 3540 А Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку
- 3541 А Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку
- 3542 А Дебіторська заборгованість за компенсаційними сертифікатами
- 3548 А Дебіторська заборгованість за фінансові послуги, які надані банком

355 Дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку

- 3550 А Аванси працівникам банку на витрати з відрядження
- 3551 А Аванси працівникам банку на господарські витрати
- 3552 А Нестачі та інші нарахування на працівників банку
- 3559 А Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами

357 Інші нараховані доходи

- 3570 А Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування
- 3578 А Інші нараховані доходи
- 3579 А Прострочені інші нараховані доходи

358 Сумнівна дебіторська заборгованість

3580 А Сумнівна дебіторська заборгованість

3589 А Сумнівна заборгованість за іншими нарахованими доходами

359 Резерви на можливі втрати за сумнівною дебіторською заборгованістю

3590 КА (контрактивний рахунок) Резерви на можливі втрати за сумнівною дебіторською заборгованістю

3599 КА Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами

36 Інші пасиви банку

360 Доходи майбутніх періодів

3600 П Доходи майбутніх періодів

361 Кредиторська заборгованість за господарською діяльністю банку

3610 П Кредиторська заборгованість з придбання господарських матеріалів і малоцінних та швидкозношуваних предметів

3611 П Кредиторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів

3615 П Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)

3619 П Інша кредиторська заборгованість за господарською діяльністю банку

362 Розрахунки за податками та обов'язковими платежами

3620 П Кредиторська заборгованість за податком на прибуток

3621 П Відстрочені податкові зобов'язання

3622 П Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток

3623 П Кредиторська заборгованість за зборами до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

363 Розрахунки з акціонерами

3630 П Внески за незареєстрованим статутним капіталом

3631 П Кредиторська заборгованість перед акціонерами банку за дивідендами

364 Кредиторська заборгованість за операціями банку з фінансовими інструментами

3640 П Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку

3641 П Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку

3648 П Кредиторська заборгованість за фінансові послуги, які отримані банком

365 Кредиторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку

- 3650 П Заборгованість працівникам банку на відрядження
- 3651 П Заборгованість працівникам банку на господарські витрати
- 3652 П Нарахування працівникам банку за заробітною платою
- 3653 П Утримання з працівників банку на користь третіх осіб
- 3654 П Нараховані відпускні до сплати
- 3658 П Забезпечення оплати відпусток
- 3659 П Інші нарахування працівникам банку

366 Субординований борг банку

- 3660 П Субординований борг банку
- 3668 П Нараховані витрати за субординованим боргом

367 Інші нараховані витрати

- 3670 П Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування
- 3678 П Інші нараховані витрати

369 Банківські резерви на покриття ризиків та витрат

- 3690 П Резерви за операціями за позабалансовими рахунками
- 3699 П Резерви на покриття інших ризиків та витрат

37 Клірингові рахунки, суми до з'ясування та транзитні рахунки

370 Клірингові рахунки

371 Дебетові суми до з'ясування

- 3705 АП Клірингові рахунки за розрахунками платіжними картками
- 3710 А Дебетові суми до з'ясування

372 Кредитові суми до з'ясування

- 3720 П Кредитові суми до з'ясування

373 Транзитні рахунки

- 3739 П Транзитний рахунок за іншими розрахунками

38 Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів та балансуєчі рахунки

380 Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів

- 3800 АП Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів
- 3801 АП (контррахунок) Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів

381 Балансуєчі рахунки за результатами переоцінки позабалансових інструментів

- 3810 АП Балансуєчий рахунок за результатами переоцінки позабалансової позиції щодо іноземної валюти та банківських металів

3811 П Балансуючий рахунок за іншими позабалансовими інструментами

39 Розрахунки між філіями та іншими підвідомчими установами банку

390 Розрахунки між філіями та іншими підвідомчими установами банку

3900 АП Рахунки, що відкриті в установах банку

3901 АП Рахунки, що відкриті для установ банку

3902 А Розрахунки за коштами, що надані установам банку

3903 П Розрахунки за коштами, що отримані від установ банку

3904 А Нараховані доходи за коштами, що надані установам банку

3905 П Нараховані витрати за коштами, що отримані від установ банку

3906 А Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою між установами банку

3907 П Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою між установами банку

391 Розрахунки з небанківськими структурними підрозділами, що знаходяться на кошторисному фінансуванні банків

3910 А Поточний рахунок у банку, що здійснює кошторисне фінансування

3911 АП Поточні рахунки небанківських структурних підрозділів, що знаходяться на кошторисному фінансуванні банку

3912 А Розрахунки з небанківськими структурними підрозділами, що знаходяться на кошторисному фінансуванні банків, за перерахованими їм коштами

3913 П Розрахунки з банком, що здійснює кошторисне фінансування, за отриманими коштами

392 Транзитні рахунки за розрахунками між філіями та іншими підвідомчими установами

3928 А Транзитні рахунки для дебетових сум, що не були підтверджені установами банків, розташованими в Україні

3929 П Транзитні рахунки для кредитових сум, що не були підтверджені установами банків, розташованими в Україні

4. Довгострокові вкладення, основні засоби та нематеріальні активи

41 Вкладення в асоційовані компанії

410 Вкладення в асоційовані компанії

4102 А Вкладення в асоційовані банки

4103 А Вкладення в асоційовані фінансові (небанківські) установи

4109 А Вкладення в інші асоційовані компанії

42 Вкладення в дочірні установи

420 Вкладення в дочірні компанії

- 4202 А Вкладення в дочірні банки
- 4203 А Вкладення в дочірні фінансові (небанківські) установи
- 4209 А Вкладення в інші дочірні компанії

43 Нематеріальні активи

430 Нематеріальні активи

- 4300 А Нематеріальні активи
- 4309 КА Накопичена амортизація нематеріальних активів

431 Капітальні інвестиції в нематеріальні активи

- 4310 А Капітальні інвестиції за невведеними в експлуатацію нематеріальними активами

432 Гудвіл, що виник у результаті придбання

- 4320 П Негативний гудвіл
- 4321 А Гудвіл

44 Основні засоби

440 Основні засоби

- 4400 А Основні засоби
- 4409 КА (контрактивний рахунок) Знос основних засобів

443 Капітальні інвестиції за основними засобами

- 4430 А Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за невведеними в експлуатацію основними засобами
- 4431 А Обладнання, що потребує монтажу

45 Інші необоротні матеріальні активи

450 Інші необоротні матеріальні активи

- 4500 А Інші необоротні матеріальні активи
- 4509 КА (контрактивний рахунок) Знос інших необоротних матеріальних активів

453 Капітальні інвестиції за основними засобами, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)

- 4530 А Капітальні інвестиції за основними засобами, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)

5. Капітал банку

50 Статутний капітал та інші фонди банку

500 Статутний капітал банку

- 5000 П Зареєстрований статутний капітал банку
- 5001 КП Несплачений зареєстрований статутний капітал банку
- 5002 КП Власні акції, які викуплені в акціонерів
- 5003 П Дивіденди, які направлені на збільшення статутного капіталу

501 Емісійні різниці

5010 П Емісійні різниці

502 Загальні резерви та фонди банку

5020 П Загальні резерви

5021 П Резервні фонди

5022 П Інші фонди банку

503 Результати минулих років

5030 П Нерозподілені прибутки минулих років

5031 А Непокриті збитки минулих років

504 Результати звітного року, що очікують затвердження

5040 П Прибуток звітного року, що очікує затвердження

5041 А Збиток звітного року, що очікує затвердження

51 Результати переоцінки

510 Результати переоцінки

5100 П Результати переоцінки основних засобів

5101 П Результати переоцінки нематеріальних активів

59 Результат поточного року

6. Доходи

60 Процентні доходи

600 Процентні доходи за коштами, розміщеними в Національному банку України

6000 П Процентні доходи за коштами до запитання в Національному банку України

6002 П Процентні доходи за коштами, наданими Національному банку України за операціями РЕПО

6003 П Процентні доходи за короткостроковими депозитами в Національному банку України

601 Процентні доходи за коштами, розміщеними в інших банках

6010 П Процентні доходи за коштами до запитання в банках

6011 П Процентні доходи за депозитами овернайт в банках

6012 П Процентні доходи за короткостроковими депозитами в банках

6013 П Процентні доходи за довгостроковими депозитами в банках

6014 П Процентні доходи за кредитами овернайт в банках

6015 П Процентні доходи за коштами, наданими банкам за операціями РЕПО

6016 П Процентні доходи за овердрафтом та короткостроковими кредитами банкам

6017 П Процентні доходи за довгостроковими кредитами банкам

6018 П Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), який наданий іншим банкам

602 Процентні доходи за кредитами суб'єктам господарської діяльності

6020 П Процентні доходи за рахунками суб'єктів господарської діяльності за овердрафтом

6021 П Процентні доходи за коштами, що надані суб'єктам господарської діяльності за операціями РЕПО

6022 П Процентні доходи за рахунками суб'єктів господарської діяльності за врахованими векселями

6023 П Процентні доходи за рахунками суб'єктів господарської діяльності за факторинговими операціями

6024 П Процентні доходи за кредитами суб'єктам господарської діяльності за внутрішніми торговельними операціями

6025 П Процентні доходи за кредитами суб'єктам господарської діяльності за експортно-імпортними операціями

6026 П Процентні доходи за іншими кредитами суб'єктам господарської діяльності в поточну діяльність

6027 П Процентні доходи за кредитами в інвестиційну діяльність суб'єктам господарської діяльності

6028 П Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), який наданий суб'єктам господарської діяльності

603 Процентні доходи за кредитами органам загального державного управління

6030 П Процентні доходи за кредитами центральним органам державного управління

6031 П Процентні доходи за кредитами місцевим органам державного управління

604 Процентні доходи за кредитами фізичним особам

6040 П Процентні доходи за рахунками фізичних осіб за овердрафтом

6041 П Процентні доходи за кредитами під платіжні картки фізичним особам

6042 П Процентні доходи за кредитами фізичним особам на поточні потреби

6043 П Процентні доходи за кредитами в інвестиційну діяльність фізичним особам

605 Процентні доходи за цінними паперами

6050 АП (активно-пасивний) Процентні доходи за цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

6051 АП (активно-пасивний) Процентні доходи за цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції

- 6052 АП (активно-пасивний) Процентні доходи за іншими цінними паперами в портфелі банку на продаж
- 6053 АП (активно-пасивний) Процентні доходи за іншими цінними паперами в портфелі банку на інвестиції
- 6054 АП (активно-пасивний) Процентні доходи за цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 6055 АП Процентні доходи за цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на інвестиції

608 Процентні доходи за операціями з філіями та іншими установами банку

- 6080 П Процентні доходи за операціями з філіями та іншими установами банку

609 Інші процентні доходи

- 6099 П Інші процентні доходи

61 Комісійні доходи

610 Комісійні доходи за операціями з банками

- 6100 П Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування банків
- 6101 П Комісійні доходи від кредитного обслуговування банків
- 6103 П Комісійні доходи за операціями з цінними паперами для банків
- 6104 П Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для банків
- 6106 П Комісійні доходи від довірчого обслуговування банків
- 6108 П Комісійні доходи за позабалансовими операціями з банками
- 6109 П Інші комісійні доходи за операціями з банками

611 Комісійні доходи за операціями з клієнтами

- 6110 П Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів
- 6111 П Комісійні доходи від кредитного обслуговування клієнтів
- 6113 П Комісійні доходи за операціями з цінними паперами для клієнтів
- 6114 П Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів
- 6116 П Комісійні доходи від довірчого обслуговування клієнтів
- 6118 П Комісійні доходи за позабалансовими операціями з клієнтами
- 6119 П Інші комісійні доходи за операціями з клієнтами

618 Комісійні доходи за операціями з філіями та іншими установами банку

- 6180 П Комісійні доходи за операціями з філіями та іншими установами банку

62 Результат від торговельних операцій

620 Результат від торговельних операцій

- 6203 АП Результат від торгівлі цінними паперами на продаж
- 6204 АП Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами
- 6209 АП Результат від торговельних операцій з іншими фінансовими інструментами

63 Інші операційні доходи

630 Дивідендний дохід

- 6300 П Дивідендний дохід за акціями та іншими вкладеннями

638 Інші операційні доходи за операціями з філіялами та іншими установами банку

- 6380 П Інші операційні доходи за операціями з філіялами та іншими установами банку
- 6381 П Інші операційні доходи за операціями з небанківськими структурними підрозділами

639 Інші операційні доходи

- 6394 П Позитивний результат від продажу цінних паперів на інвестиції, вкладень в асоційовані і дочірні компанії
- 6395 П Доходи від оперативного лізингу (оренди)
- 6396 П Доходи від наданих консультаційних послуг фінансового характеру
- 6397 П Штрафи, пені, що отримані банком
- 6399 П Інші операційні доходи

64 Інші доходи

649 Інші доходи

- 6490 П Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів
- 6499 П Інші доходи

67 Повернення списаних активів

671 Повернення списаних активів

- 6710 П Повернення раніше списаної сумнівної дебіторської заборгованості за операціями з банками
- 6711 П Повернення раніше списаної сумнівної заборгованості інших банків
- 6712 П Повернення раніше списаної сумнівної заборгованості за кредитами, які надані клієнтам
- 6713 П Повернення раніше списаної сумнівної заборгованості від знецінення цінних паперів на продаж
- 6714 П Повернення раніше списаної сумнівної заборгованості від знецінення цінних паперів на інвестиції
- 6715 П Повернення раніше списаної сумнівної іншої дебіторської заборгованості та інших активів банку

6717 П Повернення раніше списаних безнадійних доходів мину-
лих років

68 Непередбачені доходи

680 Непередбачені доходи

6809 П Непередбачені доходи

7. Витрати

70 Процентні витрати

**700 Процентні витрати за коштами, отриманими від На-
ціонального банку України**

7000 А Процентні витрати за коштами до запитання, отримани-
ми від Національного банку України

7002 А Процентні витрати за коштами, які отримані від Націо-
нального банку України за операціями РЕПО

7003 А Процентні витрати за короткостроковими кредитами, які
отримані від Національного банку України

7004 А Процентні витрати за довгостроковими кредитами, які
отримані від Національного банку України

7005 А Процентні витрати за короткостроковими депозитами,
що отримані від Національного банку України

7006 А Процентні витрати за довгостроковими депозитами, що
отримані від Національного банку України

**701 Процентні витрати за коштами, отриманими від ін-
ших банків**

7010 А Процентні витрати за коштами до запитання інших
банків

7011 А Процентні витрати за депозитами овернайт інших бан-
ків

7012 А Процентні витрати за короткостроковими депозитами ін-
ших банків

7013 А Процентні витрати за довгостроковими депозитами ін-
ших банків

7014 А Процентні витрати за кредитами овернайт інших банків

7015 А Процентні витрати за коштами, які отримані від інших
банків за операціями РЕПО

7016 А Процентні витрати за іншими короткостроковими креди-
тами інших банків

7017 А Процентні витрати за довгостроковими кредитами інших
банків

**702 Процентні витрати за коштами суб'єктів gospodar-
ської діяльності**

7020 А Процентні витрати за коштами до запитання суб'єктів
господарської діяльності

- 7021 АП Процентні витрати за строковими коштами, які отримані від суб'єктів господарської діяльності
- 7028 А Процентні витрати за фінансовим лізингом (орендою)
- 703 Процентні витрати за коштами бюджету та позабюджетних фондів України**
  - 7030 А Процентні витрати за коштами бюджету та позабюджетних фондів України
- 704 Процентні витрати за коштами фізичних осіб**
  - 7040 А Процентні витрати за коштами до запитання фізичних осіб
  - 7041 АП Процентні витрати за строковими коштами, які отримані від фізичних осіб
- 705 Процентні витрати за цінними паперами власного боргу**
  - 7050 АП Процентні витрати за цінними паперами власного боргу, які емітовані банком, крім ощадних сертифікатів
  - 7052 АП Процентні витрати за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами власного боргу, які емітовані банком
  - 7053 АП Процентні витрати за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами власного боргу, які емітовані банком
- 706 Процентні витрати за кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій**
  - 7060 А Процентні витрати за короткостроковими кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
  - 7061 А Процентні витрати за довгостроковими кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
- 707 Процентні витрати за коштами небанківських фінансових установ**
  - 7070 А Процентні витрати за коштами до запитання небанківських фінансових установ
  - 7071 АП Процентні витрати за строковими коштами, які отримані від небанківських фінансових установ
- 708 Процентні витрати за операціями з філіями та іншими установами банку**
  - 7080 А Процентні витрати за операціями з філіями та іншими установами банку
- 709 Інші процентні витрати**
  - 7096 А Процентні витрати за субординованим боргом
  - 7099 А Інші процентні витрати
- 71 Комісійні витрати**
  - 710 Комісійні витрати**
    - 7100 А Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування
    - 7101 А Комісійні витрати на кредитне обслуговування
    - 7103 А Комісійні витрати за операціями з цінними паперами

- 7104 А Комісійні витрати за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів
- 7106 А Комісійні витрати на довірче обслуговування
- 7108 А Комісійні витрати за позабалансовими операціями
- 7109 А Інші комісійні витрати

718 Комісійні витрати за операціями з філіями та іншими установами банку

- 7180 А Комісійні витрати за операціями з філіями та іншими установами банку

73 Інші операційні витрати

738 Інші операційні витрати за операціями з філіями та іншими установами банку

- 7380 А Інші операційні витрати за операціями з філіями та іншими установами банку
- 7381 А Інші операційні витрати за операціями з небанківськими структурними підрозділами

739 Інші операційні витрати

- 7392 А Витрати на аудит
- 7394 А Негативний результат від продажу цінних паперів на інвестиції, вкладень в асоційовані і дочірні компанії
- 7395 А Витрати на оперативний лізинг (оренду)
- 7396 А Витрати за отриманими консультаційними послугами фінансового характеру
- 7397 А Штрафи, пені, що сплачені банком
- 7399 А Інші операційні витрати

74 Загальні адміністративні витрати

740 Витрати на утримання персоналу

- 7400 А Основна і додаткова заробітна плата
- 7401 А Внески, збори на обов'язкове державне пенсійне та соціальне страхування
- 7403 А Матеріальна допомога та інші соціальні виплати
- 7404 А Витрати на підготовку кадрів
- 7405 А Витрати на спеодяг та інші засоби захисту працівників
- 7409 А Інші витрати на утримання персоналу

741 Сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток

- 7410 А Податок на додану вартість
- 7411 А Податок на землю
- 7418 А Відрахування до фонду гарантування вкладів фізичних осіб
- 7419 А Сплата інших податків та обов'язкових платежів, крім податку на прибуток

742 Витрати на утримання основних засобів та нематеріальних активів

- 7420 А Витрати на утримання власних основних засобів та нематеріальних активів
- 7421 А Витрати на утримання основних засобів, що отримані в лізинг (оренду)
- 7423 А Амортизація

743 Інші експлуатаційні та господарські витрати

- 7430 А Витрати на комунальні послуги
- 7431 А Господарські витрати
- 7432 А Витрати на охорону
- 7433 А Інші експлуатаційні витрати

744 Витрати на телекомунікації

- 7440 А Витрати на СЕП
- 7441 А Витрати на інші системи банківського зв'язку
- 7442 А Поштово-телефонні витрати

745 Інші адміністративні витрати

- 7452 А Витрати на відрядження
- 7454 А Представницькі витрати
- 7455 А Витрати на маркетинг та рекламу
- 7456 А Спонсорство та добродійність
- 7457 А Інші адміністративні витрати

749 Інші витрати

- 7490 А Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів
- 7499 А Інші витрати

77 Відрахування в резерви

770 Відрахування в резерви

- 7700 АП Відрахування в резерв під дебіторську заборгованість за операціями з банками
- 7701 АП Відрахування в резерв під заборгованість інших банків
- 7702 АП Відрахування в резерв під заборгованість за наданими кредитами клієнтам
- 7703 АП Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів на продаж
- 7704 АП Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів на інвестиції
- 7705 АП Відрахування в резерв під можливі втрати за дебіторською заборгованістю та іншими активами банку
- 7706 АП Відрахування в банківські резерви на покриття ризиків та втрат

772 Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами

- 7720 АП Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами

- 78 Непередбачені витрати**
  - 780 Непередбачені витрати**
    - 7809 А Непередбачені витрати

- 79 Податок на прибуток**
  - 790 Податок на прибуток**
    - 7900 АП Податок на прибуток

8. Управлінський облік

9. Позабалансові рахунки

- 90 Зобов'язання і вимоги за усіма видами гарантій**
  - 900 Гарантії, поручительства, акредитиви та акцепти, що надані банкам**
    - 9000 А Гарантії, що надані банкам
    - 9001 А Підтверджені акредитиви
    - 9002 А Акцепти, що надані банкам
    - 9003 А Авалі, що надані за банки
  - 901 Гарантії, отримані від банків**
    - 9010 П Прості гарантії, що отримані від банків
    - 9015 П Контргарантії, що отримані від банків
  - 902 Гарантії, надані клієнтам**
    - 9020 А Гарантії, що надані клієнтам
    - 9023 А Авалі, що надані за клієнтів
  - 903 Гарантії, що отримані від клієнтів**
    - 9030 П Прості гарантії, що отримані від Уряду України
    - 9031 П Прості гарантії, що отримані від клієнтів, крім Уряду України
    - 9036 П Контргарантії, що отримані від клієнтів
  - 909 Сумнівні гарантії та поручительства**
    - 9090 А Сумнівні гарантії, що надані банкам
    - 9091 А Сумнівні гарантії, що надані клієнтам
- 91 Зобов'язання з кредитування, надані та отримані**
  - 910 Зобов'язання з кредитування, які надані банкам**
    - 9100 А Зобов'язання з кредитування, які надані банкам
  - 911 Зобов'язання з кредитування, які отримані від банків**
    - 9110 П Зобов'язання з кредитування, які отримані від банків
  - 912 Зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам**
    - 9122 А Непокриті акредитиви
    - 9129 А Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам

92 Зобов'язання і вимоги за операціями з валютою та банківськими металами

920 Валюта та банківські метали, які куплені, але не отримані

- 9200 А Валюта та банківські метали, які куплені за умовами спот
- 9201 А Валюта та банківські метали, які куплені за форвардними контрактами з метою хеджування
- 9202 А Валюта та банківські метали, які куплені за форвардними контрактами за іншими операціями
- 9203 А Валюта та банківські метали до отримання за купленими опціонними контрактами з метою хеджування
- 9204 А Валюта та банківські метали до отримання за іншими опціонними контрактами
- 9205 А Дисконт / Премія до отримання за форвардними валютними контрактами
- 9206 А Хеджовані процентні доходи майбутніх періодів в іноземній валюті
- 9207 А Витрати майбутніх періодів, які хеджовані

921 Валюта та банківські метали, які продані, але не відіслані

- 9210 П Валюта та банківські метали, які продані за умовами спот
- 9211 П Валюта та банківські метали, які продані за форвардними контрактами з метою хеджування
- 9212 П Валюта та банківські метали, які продані за форвардними контрактами за іншими операціями
- 9213 П Валюта та банківські метали до відсилання, за купленими опціонними контрактами з метою хеджування
- 9214 П Валюта та банківські метали до відсилання, за іншими опціонними контрактами
- 9215 П Дисконт / Премія до виплати за форвардними контрактами
- 9216 П Хеджовані процентні витрати майбутніх періодів в іноземній валюті
- 9217 П Доходи майбутніх періодів, які хеджовані

929 Сумнівні вимоги за операціями з валютою та банківськими металами

- 9290 А Сумнівні вимоги за операціями з валютою та банківськими металами

93 Вимоги та зобов'язання щодо андеррайтингу цінних паперів, спотових та строкових фінансових інструментів, крім інструментів валютного обміну

930 Цінні папери до отримання за операціями андеррайтингу

- 9300 А Вимоги за андеррайтингом цінних паперів

931 Цінні папери до відсилання за операціями андеррайтингу

- 9310 П Зобов'язання за андеррайтингом цінних паперів

935 Активи до отримання

- 9350 А Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами
- 9351 А Активи до отримання за форвардними контрактами з метою хеджування
- 9352 А Активи до отримання за форвардними контрактами за іншими операціями
- 9353 А Активи до отримання за купленими опціонними контрактами з метою хеджування
- 9354 А Активи до отримання за іншими опціонними контрактами

936 Активи до відсилання

- 9360 П Активи до відсилання та депозити до залучення за спотовими контрактами
- 9361 П Активи до відсилання за форвардними контрактами з метою хеджування
- 9362 П Активи до відсилання за форвардними контрактами за іншими операціями
- 9363 П Активи до відсилання за купленими опціонними контрактами з метою хеджування
- 9364 П Активи до відсилання за іншими опціонними контрактами

939 Сумнівні вимоги за операціями з фінансовими інструментами, крім інструментів валютного обміну

- 9390 А Сумнівні вимоги за операціями з фінансовими інструментами, крім інструментів валютного обміну

95 Інші зобов'язання і вимоги

950 Отримана застава

- 9500 П Застава, за якої предмет застави залишається у заставодавця
- 9501 П Застава, за якої предмет застави передається на зберігання заставодержателю
- 9502 П Застава, за якої предмет застави передається третім особам

951 Надана застава

- 9510 А Надана застава

96 Списана заборгованість та кошти до повернення

960 Не сплачені в строк доходи

- 9600 А Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками
- 9601 А Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами
- 9602 А Нараховані та не отримані доходи за операціями з банками
- 9603 А Нараховані та не отримані доходи за операціями з клієнтами
- 9604 А Списана методом прямого списання заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками

- 9605 А Списана методом прямого списання заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами

961 Списана у збиток заборгованість за активами

- 9610 А Списана у збиток заборгованість за коштами на кореспондентських рахунках
- 9611 А Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями
- 9613 А Списана у збиток заборгованість за операціями з цінними паперами
- 9615 А Списана у збиток дебіторська заборгованість
- 9617 А Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами
- 9618 А Списана у збиток заборгованість клієнтів за іншими активами

962 Кошти до повернення

- 9620 А Валютні кошти підприємств, організацій, міністерств, відомств і Кабінету Міністрів України, що знаходяться на рахунках у Зовнішекономбанку Росії
- 9621 А Валютні кошти фізичних осіб, що знаходяться на рахунках у Зовнішекономбанку Росії

97 Цінні папери та інші активи клієнтів на зберіганні

970 Цінні папери та інші активи клієнтів на зберіганні

- 9702 А Цінні папери на зберіганні
- 9703 А Інші активи на зберіганні
- 9704 А Цінні папери клієнтів згідно з договором доручення (комісії)

971 Документи з приватизації – житлові чеки

- 9710 А Розрахунки з емісії приватизаційних житлових чеків
- 9711 А Житлові чеки в установах Ощадного банку України
- 9712 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації
- 9713 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим
- 9714 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетними фондами приватизації адміністративно-територіальних одиниць
- 9715 А Розрахунки установ Ощадного банку України за житловими чеками
- 9717 А Житлові чеки, акумульовані на рахунках фінансових посередників
- 9718 А Житлові чеки, акумульовані для розрахунків за придбані об'єкти приватизації

9372 Документи з приватизації – майнові сертифікати

- 9720 А Розрахунки з емісії приватизаційних майнових сертифікатів
- 9721 А Майнові сертифікати в установах Ощадного банку України
- 9722 А Розрахунки майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації

- 9723 А Розрахунки майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим
- 9724 А Розрахунки майновими сертифікатами з позабюджетним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць
- 9725 А Розрахунки установ Ощадного банку України за майновими сертифікатами
- 9726 А Бланки приватизаційних майнових сертифікатів
- 9727 А Приватизаційні майнові сертифікати, акумульовані на рахунках фінансових посередників для приватизації майна
- 9728 А Майнові сертифікати, акумульовані для розрахунків за приватизоване житло

973 Документи з приватизації – земельні бони

- 9731 А Земельні бони в установах Ощадного банку України
- 9733 А Розрахунки земельними бонами з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим
- 9734 А Розрахунки земельними бонами з позабюджетним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць
- 9735 А Розрахунки установ Ощадного банку України за земельними бонами
- 9737 А Земельні бони, акумульовані на рахунках фінансових посередників

974 Інші розрахунки

- 9740 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації за придбане майно
- 9741 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим за придбане майно
- 9742 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць за придбане майно
- 9743 А Розрахунки приватизаційними майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації за приватизоване житло
- 9744 А Розрахунки приватизаційними майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим за приватизоване житло
- 9745 А Розрахунки приватизаційними майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць за приватизоване житло
- 9746 А Транзитний рахунок за розрахунковими документами з приватизації

975 Документи з приватизації – компенсаційні сертифікати

- 9750 А Сума нарахованої компенсації грошових заощаджень в установах Ощадного банку України
- 9751 А Бланки компенсаційних сертифікатів
- 9752 А Компенсаційні сертифікати, що обертаються на ринку
- 9753 А Компенсаційні сертифікати, що запропоновані для продажу на біржі
- 9754 А Компенсаційні сертифікати, що зберігаються в установах банків
- 9755 А Розрахунки компенсаційними сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації
- 9756 А Розрахунки компенсаційними сертифікатами з позабюджетним фондом приватизації Автономної Республіки Крим
- 9757 А Розрахунки компенсаційними сертифікатами з позабюджетним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць

976 Грошова компенсація заощаджень громадян України в установах Ощадбанку

- 9760 А Грошова компенсація заощаджень громадян України в установах Ощадбанку

977 Різні цінності і документи з приватизації в дорозі

- 9770 А Різні цінності і розрахункові документи за придбаними об'єктами приватизації відіслані
- 9771 А Бланки з приватизації в дорозі

978 Активні рахунки довірчого управління

- 9780 А Ютівкові кошти за операціями довірчого управління
- 9781 А Поточні рахунки управителя з довірчого управління
- 9782 А Дебіторська заборгованість за операціями довірчого управління
- 9783 А Цінні папери в довірчому управлінні
- 9784 А Банківські метали в довірчому управлінні
- 9786 А Інші активи в довірчому управлінні
- 9787 А Витрати за операціями довірчого управління
- 9788 А Нараховані доходи за об'єктами довірчого управління

979 Пасивні рахунки довірчого управління

- 9790 П Фонди банківського управління
- 9791 П Рахунки установників
- 9792 П Кредиторська заборгованість за операціями довірчого управління
- 9797 П Доходи від операцій довірчого управління

98 Облік інших засобів, цінностей та документів

980 Документи за розрахунковими операціями

- 9800 А Розрахункові документи за факторинговими операціями
- 9802 А Акредитиви до сплати

- 9803 А Розрахункові документи клієнтів, що обліковуються банком відповідно до укладених цивільно-правових договорів
- 9804 А Розрахункові документи, що не сплачені в строк з вини банку
- 9805 А Прострочена заборгованість за кредитами, оформлена векселями
- 9809 А Інші документи за розрахунковими операціями клієнтів

981 Інші цінності і документи

- 9810 А Нерозібрані посилки з цінностями
- 9811 А Отримані дозволи на випуск цінних паперів
- 9812 А Погашені цінності
- 9819 А Інші цінності і документи

982 Бланки цінних паперів та бланки суворого обліку

- 9820 А Бланки цінних паперів
- 9821 А Бланки суворого обліку

983 Документи і цінності, прийняті та відіслані на інкасо

- 9830 А Документи і цінності, прийняті на інкасо
- 9831 А Документи і цінності, відіслані на інкасо

984 Операції за основними засобами

- 9840 А Основні засоби та нематеріальні активи, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)

985 Кошти на будівництво, які передані в порядку пайової участі

- 9850 А Кошти на будівництво, які передані в порядку пайової участі

989 Документи та цінності в підзвіті та в дорозі

- 9890 А Бланки цінних паперів в підзвіті
- 9891 А Бланки цінних паперів в дорозі
- 9892 А Бланки суворого обліку в підзвіті
- 9893 А Бланки суворого обліку в дорозі
- 9898 А Інші цінності та документи в підзвіті
- 9899 А Інші цінності та документи в дорозі

99 Контррахунки та позабалансова позиція банку

990 Контррахунки для рахунків розділів 90–95

- 9900 Контррахунки для рахунків розділів 90–95

991 Контррахунки для рахунків розділів 96–98

- 9910 Контррахунки для рахунків розділів 96–98

992 Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами

- 9920 АП Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами

Зміст

Передмова	3
Тема 1. ОСНОВИ ПОБУДОВИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ	5
1. Сутність і види господарського обліку	5
2. Характеристика окремих видів бухгалтерського обліку, об'єкти обліку	6
3. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) та їх використання в обліковій системі банку	9
4. Загальноживані у міжнародній практиці принципи обліку	10
5. Правове регулювання бухгалтерського обліку в банках	11
6. Характеристика законодавчо визначених принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні	13
7. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, особливості їх використання в банківських установах	14
Тема 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКОВО-ОПЕРАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАНКУ	19
1. Облікова політика банку	19
2. Характеристика обліково-операційної роботи в банку	20
3. Побудова та функції обліково-операційного апарату	22
4. Банківська документація, її види	24
5. Документообіг за банківськими операціями	26
6. Внутрішньобанківський контроль, його сутність і види	28
Тема 3. ПОБУДОВА ПЛАНУ РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ БАНКІВ УКРАЇНИ, ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІТИЧНОГО ОБЛІКУ	32
1. Поняття про банківський рахунок	32
2. Класифікація рахунків бухгалтерського обліку в банках	34
3. Сутність і структура Плану рахунків	37
4. Характеристика Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України за класами	38
5. Аналітичний та синтетичний облік у банках	41
6. Формування номера аналітичного рахунка	42
Тема 4. ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ	45
1. Склад і оцінка капіталу банку	45
2. Облік операцій з формування статутного капіталу	47
3. Порядок обліку емісійних різниць	49
4. Облік розрахунків з акціонерами банку	50
5. Облік субординованого боргу банку та інших статей додаткового капіталу	52
6. Порядок обліку фінансових результатів діяльності банку та їх розподілу	54
Тема 5. ОБЛІК ГОТІВКОВИХ КОШТІВ БАНКІВ	57
1. Організація касової роботи в комерційних банках України	57
2. Документація, документообіг та облік прибуткових касових операцій	59

3. Облік і контроль видаткових касових операцій	63
4. Порядок здійснення операцій вечірніми касами	67
5. Інкасація грошового виторгу інкасаторами банків, облік і контроль цих операцій	68
6. Облік підкріплення операційних кас комерційних банків	72
7. Ревізія каси, відображення в обліку результатів ревізії	75
Тема 6. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОБЛІК МІЖБАНКІВСЬКИХ РОЗРАХУНКІВ	79
1. Кореспондентські відносини між банками, відкриття кореспондентських рахунків	79
2. Порядок здійснення міжбанківських розрахунків в Україні	80
3. Технологія реалізації міжбанківських розрахунків через систему електронних платежів (СЕП) НБУ	81
4. Облік міжбанківських розрахунків, що здійснюються через СЕП Національного банку	82
5. Організація обліку міжбанківських розрахунків під час застосування різних моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка комерційного банку в СЕП	86
6. Облік розрахунків, що здійснюються через внутрішньобанківську платіжну систему (ВПС) комерційного банку	87
7. Порядок здійснення та облік міжбанківських розрахунків у разі встановлення прямих кореспондентських відносин між комерційними банками	88
Тема 7. ПОТОЧНІ РАХУНКИ. ІНСТРУМЕНТИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ ТА ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ ЗА БЕЗГОТІВКОВИМИ РОЗРАХУНКАМИ	92
1. Відкриття і ведення банками рахунків клієнтів у національній валюті	92
2. Принципи організації безготівкових розрахунків	97
3. Облік операцій при розрахунках платіжними дорученнями	100
4. Облік операцій при розрахунках платіжними вимогами-дорученнями	102
5. Розрахунки платіжними вимогами в разі здійснення примусового списання (стягнення) коштів, облік і контроль цих операцій	103
6. Облік і контроль операцій при розрахунках чеками	106
7. Облік операцій при розрахунках акредитивами	113
8. Організація документообігу та обліку розрахункових операцій у разі використання в розрахунках системи «клієнт – банк»	120
Тема 8. ОБЛІК ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ ЗІ СТРОКОВИМИ КОШТАМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ	125
1. Сутність депозитних операцій комерційних банків та організація їх обліку	125
2. Облік строкових коштів суб'єктів господарської діяльності	127
3. Облік коштів до запитання та строкових коштів фізичних осіб	129
4. Облік нарахування та сплати процентів за депозитами юридичних і фізичних осіб	132

5. Облік операцій під час виплати коштів із депозитних рахунків . . .	135
6. Внутрішній контроль за депозитними операціями	137
Тема 9. ОБЛІК КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ	140
1. Сутність і принципи відображення кредитних операцій в обліковій системі банку	140
2. Характеристика рахунків, що служать для обліку банківських кредитів	141
3. Облік операцій з надання кредиту	145
4. Облікові процедури, що виконуються з настанням терміну погашення кредиту	146
5. Облік доходів банку за кредитними операціями	149
6. Особливості обліку окремих видів банківських позик	151
7. Облікові процедури запобігання кредитному ризику	154
Тема 10. ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ ТА ДОВГОСТРОКОВИХ ВКЛАДЕНЬ БАНКУ	161
1. Класифікація операцій комерційного банку з цінними паперами . . .	161
2. Принципи та базові засади обліку операцій банку з цінними паперами	163
3. Облік вкладень банку в акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком з метою їх подальшого продажу	164
4. Облік вкладень банку в боргові цінні папери з метою продажу . . .	166
5. Облік вкладень банку в боргові цінні папери на інвестиції	169
6. Облік довгострокових вкладень банку в акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, а також вкладень в асоційовані та дочірні компанії	172
7. Облік цінних паперів, емітованих банком	174
8. Облік доходів і витрат за операціями з цінними паперами	177
Тема 11. ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ	180
1. Сутність і класифікація валютних операцій комерційних банків	180
2. Основи побудови обліку валютних операцій	181
3. Поняття й види валютної позиції банку. Характеристика рахунків, що служать для обліку валютної позиції	183
4. Облік готівкових обмінних операцій в іноземній валюті	185
5. Організація проведення та облік безготівкових обмінних операцій в іноземній валюті	187
6. Облік інших операцій комерційних банків в іноземній валюті . . .	191
7. Методи розрахунку реалізованого результату від валютних операцій та його облік	193
8. Облік нереалізованих результатів від валютних операцій	195
9. Особливості обліку операцій з банківськими металами	197
Тема 12. ОБЛІК ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ І НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ	200
1. Поняття необоротних активів банку, їхні види та критерії визнання	200
2. Облік придбання та створення основних засобів і нематеріальних активів	202
3. Облік витрат, пов'язаних із поліпшенням основних засобів і вдосконаленням нематеріальних активів, а також підтриманням об'єктів необоротних активів у робочому стані	205

4. Порядок переоцінювання необоротних активів, відображення в обліку результатів переоцінювання	207
5. Облік амортизації основних засобів і нематеріальних активів	209
6. Облік вибуття необоротних активів	211
7. Облік гудвілу	214
8. Інвентаризація основних засобів і нематеріальних активів, відображення в обліку результатів інвентаризації	216
Тема 13. ОБЛІК ДОХОДІВ, ВИТРАТ І ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ	220
1. Сутність і класифікація доходів і витрат комерційного банку	220
2. Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат як базовий принцип їх обліку. Визнання доходів і витрат	222
3. Характеристика рахунків, що служать для обліку доходів і витрат банку	224
4. Облік процентних доходів і витрат	226
5. Облік комісійних доходів і витрат	230
6. Облік інших статей доходів (витрат) за операційною діяльністю банку	233
7. Облік загальних адміністративних витрат і результатів діяльності комерційного банку	235
Тема 14. ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ	241
1. Сутність і класифікація звітності банківських установ	241
2. Загальні вимоги до формування фінансової звітності банку, її склад	243
3. Баланс банку	244
4. Звіт про фінансові результати	247
5. Звіт про рух грошових коштів	248
6. Звіт про власний капітал	252
7. Консолідація, подання та оприлюднення фінансової звітності	254
Тема 15. ЗМІСТ І ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В БАНКАХ	259
1. Сутність і необхідність внутрішнього аудиту в комерційних банках	259
2. Взаємовідносини між внутрішніми та зовнішніми аудиторами	261
3. Основні функції та завдання служби внутрішнього аудиту комерційного банку	265
4. Повноваження та обов'язки служби внутрішнього аудиту	267
5. Порядок проведення внутрішньобанківського аудиту та оформлення результатів перевірки	268
ВИЗНАЧЕННЯ НАЙВАЖЛИВІШИХ ТЕРМІНІВ	276
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	285
Додаток А. ПЛАН РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ БАНКІВ УКРАЇНИ	288